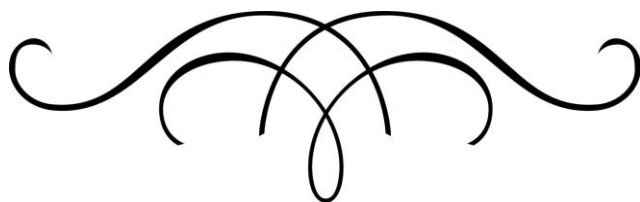
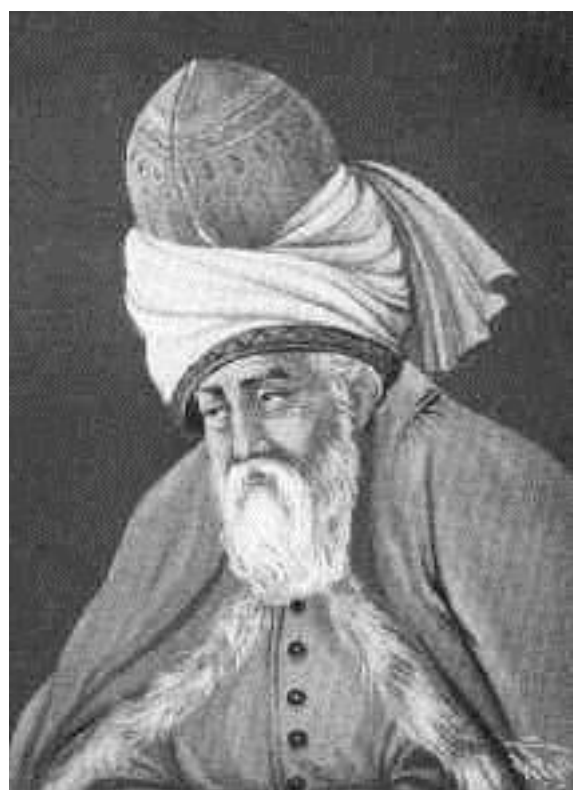

***ГУЛБОҒИ
АДАБ***

МАВЛОНО ҶАЛОЛИДДИНИ РУМӢ

**МУНТАХАБИ ДОСТОНҲОИ
«МАСНАВИИ МАЪНАВӢ»**

БОЗГӢӢ АҲМАД НАФИСӢ

**ДУШАНБЕ
«МАОРИФ»
2015**

ББК 83.3 (2точик)
Н-34

Ҳайати мушовара

Саид Нуриддини Саид, Худой Шарифов,
Маҳмадулло Лутфуллоев, Фарҳод Раҳимӣ

Ҳайати таҳририя

Абдулҳамид Самадов, Шарифмурод Исрофилниё,
Бадриддин Мақсудов, Рустами Ваҳҳоб,
Начмиддин Салоҳиддинзода

Н-34. Аҳмад Нафисӣ. Мунтахаби дostonҳои «Маснавии маънавӣ». Интиҳоб, тадвин, тавзеҳ ва пешгуфтори Қиёмиддин Сатторӣ. Душанбе: «Маориф», 2015, 320 саҳ.

Китоби мазкур мунтахаби дostonҳои шоҳасари адабиёти форсу тоҷик «**Маснавии маънавӣ**»-и Мавлоно Ҷалолиддини Румии Балхиро дар бозгӯии насрии пажӯҳишгари маъруфи эронӣ Аҳмад Нафисӣ дарбар мегирад. Дostonҳои мазкур бо сабку услуби содаву оммафаҳм нигошта шудаанд ва дорои аҳамияти бузургӣ ахлоқиву маънавӣ мебошанд. Бо тавсияи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хониши беруназсинфӣи хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишварамон нашр мегардад.

ISBN 978-99947-1-308-0

©МАОРИФ, 2015

СУХАНЕ ЧАНД ПИРОМУНИ РӢЗГОР ВА ОСОРИ МАВЛОНО РУМӢ

Сӣ сол қабл нависандаи маъруфи рус Радий Фиш ба водии Вахш ташриф овард ва шабе дар манзили шоир ва рӯзноманигор шодравон Пиримкул Сатторӣ меҳмон гардид. Дар ин маҳфил камина, муаллифи ин сатрҳо низ ширкат доштам. Сари дастархон бо шарқшинос ва донишманди пурдони таърихи ислом ва Шарқ ҳамсухбат гардида, мақсади сафарашро ба Тоҷикистон пурсон шудам. Ӯ изҳор дошт, ки солиёни зиёд аст, ки дар бораи зиндагӣ ва осори мутафаккири бузурги форсу тоҷик Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ Балхӣ таҳқиқот мебарад ва романе таҳти унвони «**Ҷалолиддини Румӣ**» таълиф намуда, ба таъб расонида- аст. Дар бархе аз сарчашмаҳои таърихӣ зикр гардидааст, ки Мавлоно Румӣ на дар шаҳри Балх, балки дар канораи он – Вахшонзамини бостонӣ зода шудааст. Аз ин рӯ, камина дар китоби худ қайд намудам, ки падари Ҷалолиддини Румӣ–Баҳоуддинвалад қозии мулки Вахш буд, вале чуръат накардам, ки зодгоҳи ӯро Вахшонзамин бинависам. Инак, бо мақсади аз наздик ошноӣ пайдо кардан бо диёри Вахш ба ин ҷо омадам ва меҳонам барои китоби ояндаам маводи зарурӣ ҷамъ оварам. Тайи се рӯзе, ки дар ин сарзамин будаму ёдгориҳои таърихӣ ин диёрро тамошо кардам, бовар ҳосил намудам, ки дар ҳақиқат, маълумоти муаллифони сарчашмаҳои қадимӣ асоснок буда, Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ тоҷики вахшонӣ аст. Радий Фиш илова кард, ки бо дархости Ҷамъияти умумииттифоқии «**Дӯстдорони китоб**» дар бораи шоир ва андешаварзи бузурги форсу тоҷик Носири Хусрави Қубодиёнӣ асаре навиштааст, ки ба наздикӣ дар яке аз интишороти шаҳри Маскав ба таъб мерасад.

Баъди ин мулоқот бори дигар китоби «**Ҷалолидди-**

ни Румӣ»-и Радий Фишро мутолиа кардам ва қарор додам, ки дар бораи зодгоҳи аслии Мавлоно Ҷалолиддини Румии Балхӣ мақолае нависам. Хушбахтона, «**Девони кабир»**-и Ҷалолиддини Румиро дарёфт кардам, ки дар Эрон нашр гардида буд. Муаллифи пешгуфтори ин китоби арзишманд донишманди маъруфи эронӣ доктор Бадеъуззамон Фурӯзонфар, ки беш аз чиҳил соли ҳаёти худро ба таҳқиқи зиндагӣ ва осори Ҷалолиддини Румӣ бахшидааст, қайд мекунад, ки Мавлоно на аз Рум, на аз Балхи Афғонистон, балки аз сарзамини Ваҳши Тоҷикистон аст. Банда дар асоси гуфтаҳои доктор Фурӯзонфар ва Радий Фиш мақолае навишта, дар рӯзномаи вилоятии «**Навиди Ваҳш**» чоп кардам, вале, мутаассифона, дар ин бобат дар даврони шӯравӣ гӯши суханшунав ва дидаи эътибор набуд.

Боиси хурсандию ифтихор аст, ки тайи даврони Истиқлоли давлатӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Туркия сафари расмӣ анҷом доданд ва зимни сафар турбати Мавлоно Румиро дар шаҳри Қуния зиёрат намуданд. Маҳз бо пешниҳод ва ташаббуси фарҳангдӯстона ва наҷиби Сарвари давлатамон моҳи сентябри соли 2007 800-солагии зодрӯзи шоир ва мутафаккири бузурги форсу тоҷик Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ дар кишварҳои Туркия, Тоҷикистон, Афғонистон ва Эрон бо шукӯҳ таҷлил карда шуд. Ин санаи муҳим ва фархунда дар тамоми нуқоти олам бо қарори Юнеско таҷлил гардид.

Ин ҷо мехоҳем, ки бори дигар бо овардани далелу бурҳони илмию таърихӣ зодгоҳи аслии Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ будани водии зарнисори Ваҳши Тоҷикистонро таъйид ва таъкид намоем.

Бояд гуфт, ки Ваҳшонзамин таърихи хеле ғанӣ ва бостонӣ дорад. Агар иҷмолан ба таърихи ин сарзамин нигарем, возеҳу равшан дида метавонем, ки ин пораи хоки аҷдодии тоҷикон саҳифаҳои рангин, фочеаомезу

пурифтихореро дорост.

Бояд гуфт, ки дар байни мардум ақидаи ноду-русте роиҷ аст, ки гӯё водии имрӯзаи зарнисори Вахш дар гузашта, яъне то Инқилоби Бухоро як мавзеи ноободу касногузар, ақибмондаву камаҳолӣ, найзору ботлоқзор буд ва танҳо дар солҳои сиюми қарни бист, яъне даврони шӯравӣ обёриву обод ва ба макони «тиллои сафед» ва дигар анвои зироату мевачоти шахдбор табдил дода шуд.

Оё чунин пиндор ва андеша ҳақиқати илмиву таърихӣ дорад? Бехтараш, барои ба ин суолҳо посухи дақиқ пайдо кардан, саҳифаҳои таърихи ин водии зарнисорро лаҳзае варақ занем.

Нахуст бояд дар бораи номи ин сарзамин сухан ронд, ки он кай пайдо шудааст ва чӣ маъно ва мафҳумро ифода мекунад. Ба ақидаи олимони таърихшинос ва забоншинос калимаи «**Вахш**» вожаи сирф форсии тоҷикӣ буда, дар замонҳои хеле қадим пайдо шудааст. Нахустин муҳаққиқе, ки маънои калимаи мазкурро дар қарни бистум ҷустуҷӯ карда, шарҳ додааст, устоди зиндаёд Садриддин Айний мебошад. Ӯ дар рисолаи илмӣ худ «**Шайх Муслиҳиддин Саъдии Шерозӣ**» қайд кардааст, ки ин шоири маъруфи ҷаҳонгард водии Вахши тоҷиконро низ саёҳат карда будааст. Шайх Саъдии Шерозӣ дар яке аз ҳикояҳои «Бӯстон» аз мулки Вахш ёдовар шудааст:

*Шунидам, ки дар хоки Вахш аз меҳон
Яке буд дар кунҷи хилват ниҳон.*

*Шунидам, ки бигрист донои Вахш,
Ки, ё Раб, мар ин мардро ту бибахш.*

Гуфтан бамаврид аст, ки дар солҳои сиюму чилуми қарни бист бархе адибон номи водӣ ва рӯди Вахшро шакли вайроншудаи «**вахш**»-и арабӣ мепиндоштанд ва

маънидод мекарданд.Тибқи ин пиндори ғалат, гӯё ин сарзамин аз замонҳои қадим нообод буд, аз ин рӯ, онро чун макони вуҳуш – «**Ваҳш**» номиданд ва рафта–рафта ба «**Ваҳш**» табдил ёфт.

Устод Садриддин Айни дар тавзеҳи ду байти мазкури Шайх Саъдии Шерозӣ ин ақидаи ғалатро рад намуда, дар рисолаи номбурдааш чунин менависад: «Баъзе шарқшиносон калимаи «**вахш**»-ро вайроншудаи калимаи «**вахшӣ**»-и арабӣ фаҳмида, бо як эзоҳи хато вайро «**вахшӣ**» маънидод мекунанд. Дар ҳақиқат, «**вахш**» калимаи тоҷикии қадим – сугдӣ буда, маънояш «**ибтидо**» ва «**оғоз**» аст, ҳам номи шахрест дар канори оби Ваҳш, ки аз ҳама ободониҳои ин сарзамин пештар ва аввалтар бино ёфта буд. Ин шеърӣ Саъдӣ ҳам ҳаминро тасдиқ мекунад, чунки Саъдӣ дар ин шеър аввалан «**хоки Ваҳш**» гуфтааст, ки «**мамлакати Ваҳш**» гуфтан аст, дуюм, ӯ ин калимаро бо «**бахш**» ҳамқофия карда, ба «**вахшхонон**» ҳеҷ роҳ нагузоштааст»¹.

Академик Бобочон Ғафуров дар шоҳасари худ «**Тоҷикон**» калимаи «**Ваҳш**»-ро чунин шарҳ додааст: «**Охиш**», «**Оахиш**», *шубҳае нест*, ки ин калима аз *вожаи эронии «вахшу»* бармеояд. *Ба авестой «вахш» «гани гуфта»* буда, дар сугдӣ ба маънои «**логос**» меояд. Дар забонҳои миёнаи эронӣ ин калима «**рӯҳе**»-ро ифода мекард, ки баъзан ба оби ҷорӣ алоқаманд мебошад. Дар маъхазҳои ҳиндӣ «**вахшу**»-ро бо номи «**Оксус**» медонистанд. Дар *ибтидои қарни XI Абӯрайҳони Берунӣ хабар медиҳад*, ки *хоразмиён «Ваҳшхангом»* ном ҷаине доранд ва *илова мекунад «Ваҳш» номи фариштаест нозирӣ дарё, аз ҷумла рӯди Чайхун»*. Дар давраи баъдинаи асрҳои миёна ва дар рӯзҳои мо номи қадимаи рӯди Ому фақат дар шохоби

¹. Садриддин Айни. Шайх Муслиҳиддин Саъдии Шерозӣ. Куллийёт, ҷилди 2, китоби якум, Душанбе: Нашдавточ, 1963, сах.126.

*Панҷи Амударё, яъне фақат дар номи рӯди Вахш боқӣ монд, вале худӣ ҳамин далели он аст, ки маҳз дар ҳамин ҷо, дар ҷануби Тоҷикистон эътиқод ба руҳи парастори оби нахрҳо – **Оахшо (Вахш)** махсусан пойдор мондааст»¹.*

Ноғуфта намонад, ки номи рӯд ва мавзеи кунунӣ Ёхсу низ аз вожаи **«вахш»** бармеояд. **«Охшо»** ё **«Вахш»** охиста-охиста ба тарзи **«Охсу»** ё худ **«Ёхсу»** табдил ёфтааст ва ба ибораи туркии **«Оксу»** (**«Оби сафед»**) робитае надорад, зеро дар сарғаҳи рӯди Ёхсу деҳае ҳаст бо номи **«Яхшо»**, ки бори дигар ба решаи **«Вахш»** дошта ни ин номи ҷуғрофӣ далолат мекунад. Нохияи Файзободи имрӯзаи Тоҷикистон дар замонҳои қадим **«Вашгирд»** ном дошт. Ба андешаи инҷониб, ҷузъи **«Ваш»** шакли кӯтоҳгардидаи калимаи **«Вахш»** аст ва **«гирд»** ба маънои шаҳр аст (калимаи **«град»**-и русӣ низ бо вожаи **«гирд»**-и форсӣ ҳамреша аст ва дар замонҳои қадим дар Эронзамин бо чунин ҷузъи номӣ шаҳрҳо хеле зиёд буданд, ба мисли Сиёвушгирд ва ғайра), яъне, бо итмонони комил гуфта метавонем, ки Вашгирди бостонӣ ҳамон Вахшгирд-шаҳри Вахш аст, ки дар лаби рӯди ҳамноми худ бунёд ёфта буд.

Дар сарчашмаҳои баъдиисломӣ ном ва мулки Вахш борҳо зикр гардидааст. Аз ҷумла дар қадимтарин сарчашмаи ҷуғрофӣ ба забони форсии дарӣ – **«Худуд-ул-олам»** (қарни даҳи милодӣ) дар чанд маврид дар бораи рӯд, кӯҳ ва мулки Вахш маълумоти пураарзиш дода шудааст: *«Ва дигар рӯдест, ки ўро Вахшоб хонанд, аз кӯҳи Вахш биравад ба наздикии Вахш, ба Чайхун афтад»*. Дар боби **«Сухан андар ноҳияти ҳудуди Мовароуннаҳр ва шаҳрҳои вай»** роҷеъ ба шаҳрҳо, сокинони диловар ва тирандозу ҷангии онҳо чунин гуфта шуда-

¹. Бобочон Ғафуров. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна, китоби якум, Душанбе: Ирфон, сах. 124.

аст: «**Ҳаловард**¹ қасабаи Вахш аст, шахрест бокишту барз ва рустоҳои бисёр ва мардуми тирандозу ҷангӣ. Леваканд аз Вахш аст, ҷоест, ки аз вай ғўспанди вахшӣ ҳезад».

Ба гуфти олими бостоншинос, доктори улуми таърих В.С. Соловёв шаҳри Леваканд ё худ Левканд дар ҷойи имрӯзаи маркази вилояти Хатлон–шаҳри Қўрғонтеппа воқеъ гардида буд, ки аз он танҳо ёдгории таърихии Теппаи Қўрғон боқӣ мондаасту бас, вале академик В.В.Бартолд ақидаи дигар дорад, ки шаҳри Левканд ё Леваканд дар наздикии деҳаи Сангтўдаи лаби рӯди Вахш ҷойгир буд. Шояд шаҳри Қўрғонтеппа ҳамон шаҳри қадимаи Вахш аст ва мебояд, ки дар оянда номи аслии он барқарор карда шавад, вале ин қазияи илмӣ то ба ҳол ба таври ниҳой ҳал нашудааст, бинобар ин, дар тағйир додани номи шаҳри Қўрғонтеппа набояд шитоб кард. Бояд гуфт, ки номи шаҳри Қўрғонтеппа ҳам беш аз сесад сол таърих дорад ва асли он ҳам ориёист, на туркӣ. Калимаи «**қўрғон**» ҳамон вожаи «**қургон**» аст, ки аз забонҳои қадими эронӣ ба забонҳои туркӣ гузаштааст ва дар забони русӣ дар шакли «**қурган**» роиҷ аст. Дар Эрон шахрест бо номи Гургон, ки решааш ҳамон калимаи «**қургон**» аст, ки маънои диҷ ва қалъаро ифода мекунад. Калимаи «**теппа**» низ сирф калимаи тоҷикӣ.

Алҳол дар болои теппаи ин шаҳри бостонӣ осорхонаи таъриху кишваршиносии «**Бибихонум**»-и шаҳри Қўрғонтеппа ҷойгир аст. Ҳаловард маркази мулки асримиёнагии Вахш буда, дар наздикии маркази ноҳияи Колхозобод (*ҳоло ноҳияи Ҷалолиддини Румӣ*) воқеъ гардида буд ва харобаҳои он бо номи Кофирқалъа дар байни мардум ва маъхазҳои илми бостоншиносӣ роиҷ аст.

¹. **Ҳаловард** – ноҳияи кунунии Колхозобод, ки ба муносибати 800-солагии мутафаккири бузург Ҷалолиддини Румӣ номгузорӣ шуд.

Дар сарчашмаҳои таърихӣ минбаъда низ дар бораи Вахш маълумоти фаровон зикр гардидааст. Аз ҷумла ахбори олими маъруфи тоҷик Абӯрайҳони Беруниро дар ин бора аз китоби «**Тоҷикон**»-и Бобочон Ғафуров дар боло овардем. Дар аксар луғатҳои тафсирии қадими форсӣ, аз ҷумла «**Бурҳони қотеъ**» ва «**Ғиёс-ул-луғот**» роҷеъ ба Вахшонзамин ва рӯди Вахш маълумоти арзишманд дода шудааст.

Номи Вахш дар осори адабӣ низ ба ҷашм мерасад. Бисёр адибони гузаштаи форсу тоҷик, амсоли Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Шокири Бухорӣ, Носири Хусравӣ Қубодиёнӣ, Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ, Саъдии Шерозӣ ва дигарон дар осори худ ин сарзамини бостониро зикр кардаанд. Ҳамаи ин аз он шаҳодат медиҳад, ки мулки Вахш дар гузашта ободу маъмур буда, дар байни илму адаб шухрати зиёд доштааст.

Таърих гувоҳ аст, ки Вахшонзамин аз замонҳои қадим то қарни саздаҳи милодӣ водии ободу маъмур ва сарсабз будааст. Қовишҳои бостоншиносӣ ва сарчашмаҳои таърихӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки мулки Вахш қисмати таркибии Бохтар ё худ Тахористони қадим ба шумор рафта, дар замони давлатдорӣ Бохтар, Юнону Бохтар, Қушониён, Ҳайтолиён, Хилофати Исломӣ, Сомониён, Ғазнавиён, Салҷуқиён яке аз сарзаминҳои ободу сернуфузи Бохтарзамин ба ҳисоб мерафт. Дар ин водӣ шаҳрҳои бузургу дорои тамаддуни олӣ ва пешрафта арзи вуҷуд намуда буд. Шаҳрҳои Вахшгирд, Вахш, Қайқубодшоҳ, Навдиз, Шаҳритӯс, Айваҷ¹, Ҳаловард, Левақанд ва ғайра аз таърихи қуҳан ва тамаддуни ғании ин мулки бостонӣ шаҳодат медиҳанд. Олимони бостоншинос дар замони Шӯравӣ дар харобаҳои шаҳрҳои маъкур ҳафриёт гузаронида, осори зиёди ға-

¹. **Айваҷ** – шакли қўтоҳшудаи сарзамини Арайнавайҷаи (Эронвичи) бостонӣ – ватани нахустини ақвоми ориёӣ.

ронбаҳои моддӣ ва маънавӣ пайдо намуданд. Ба ин ёд-
гориҳои таърихии Тахти Қубод, Қалъаи Мир, Теппаи
Шох, Тахти Сангин, Кайқубодшоҳ, Бешкентқалъа, Ко-
фирқалъа, Қалъаи Золи Зар, Ачинатеппа, Уштурмулло,
Мунчоктеппа, дайри будоии мағокии Хоҷамастон ва
ғайра мисоли равшан аст. Чунон ки ёдовар шудем, пой-
тахти асримиёнагии мулки Вахш – шаҳри Ҳаловард дар
наздикии маркази ноҳияи Колхозобод (алҳол ноҳияи
Ҷалололидини Румӣ) воқеъ гардида буд ва харобаҳои он
бо номи Кофирқалъа машҳур аст. Баъди футуҳот ва гу-
стариши дини ислом маркази мулки Вахш ба мавзеи
Узуни ҳамин ноҳия интиқол ёфт ва дар сарчашмаҳои
таърихӣ низ бо исми Ҳаловард ёд мешавад. Дар ин
шаҳр дар қарнҳои ёздаҳу дувоздаҳи милодӣ тангаҳои
тиллоӣ сикка зада мешуданд, ки дар болои онҳо бо
хуруфи арабӣ калимаи «**Вахш**» сабт гардида буд. Ин
шаҳр низ дар замони истилои муғул батамом вайрону
хароб гардид ва боқимондаи он имрӯз бо номи қалъаи
Золи Зар дар байни мардум машҳур аст. Сокинони асли
ва бумии ин сарзамин бохтариёни қадим буданд, ки дар
ташаққули халқи тоҷик нақши бузург бозиданд.

Вахшонзамин то давраи истилои муғул соҳиби та-
маддуни пешрафта ва олӣ буд. Дар ин водӣ на танҳо
олимону донишмандон, хушнависону ҳунармандон,
меъморону наққошон, балки адибони барӯманде низ
зиндагӣ ба сар мебуданд. Азбаски мулки Вахш поре
аз қаламрави давлати паҳновари Боҳтар ба ҳисоб ме-
рафт ва маркази он шаҳри бостонии Балх буд, бинобар
ин, аксари адибони ин водӣ дар сарчашмаҳои таърихӣ
бо нисбаи «**Балхӣ**» ёд шудаанд. Аз байни адибон ва до-
нишмандони бузурги Вахшонзамин ду нафар на танҳо
дар адабиёти форсиабон, балки дар адабиёти ҷаҳонӣ
шуҳрати зиёд ва мақоми баланд доранд. Ин ду тан яке
Носири Хусрави Қубодиёнӣ ва дигаре Мавлоно Румӣ ё
худ Мавлоно Ҷалололидини Балхӣи Вахшонӣ мебошад.

Донишманди тоҷик Хуршед Зиёев таҳти унвони «**Дурахше аз Вахш**» дар бораи зодгоҳи аслии Мавлоно Ҷалолиддин будани Вахшонзамини тоҷикон дар рӯзнамаи «**Ҷумҳурият**» (26 июли соли 2007) мақолаи пурарзише ба таъъ расонид. Дар он зикр ёфтааст, ки тибқи гуфти падари Мавлоно Баҳоуддинвалад дар китобаш – «**Маориф**», ӯ солҳои 1203-1210 милодӣ бо аҳли хонаводааш дар сарзамини Вахш иқомат доштааст. Дар ин давра писараш Ҷалолиддин дар Вахшонзамин таваллуд меёбад. Вай дар соли таваллуди писараш воизи яке аз масҷидҳои он будааст. Аз ҳамин ҷост, ки Баҳоуддин дар асари худ чандин бор аз диёри Вахш ёд кардааст. Аз ҷумла дар чилди аввали ин асар ӯ дар бораи ғайолияти худ дар ин водӣ сухан мегӯяд. Дар чилди дуюми асараш ин мутафаккири бузурги тоҷик муноқишаҳои байниҳамдигарии донишмандони ин мавзеъ ва аз тарафи Ғуриён тасарруф шудани Вахшонзаминро дар қарни шашуми ҳиҷрӣ зикр кардааст. Дар охири иқоматаш дар ин мавзеъ ва пеш аз тарки он вай менависад: «**Ба дилам омад ба Вахш, ки чӣ гуна дигарон ба Самарқанду Бағдоду Балх ба шаҳрҳои ҷалил мебошанд ва ман дар ин кунҷе монда?**»

Хуршед Зиёев дар мақолаи худ афзудааст, ки ханӯз солҳои сиёми садаи гузашта олими рус В.А. Гордлевский Ҷалолиддини Румиро ҳамчун зодаи Осиёи Миёна зикр карда буд. Дар солҳои минбаъда низ муҳаққиқон ба масъалаи муайян сохтани зодгоҳи Мавлоно машғул гардидаанд ва яке аз навтарин таҳқиқот дар ин самт ба калами пажӯҳишгари амрикоӣ Франклин Луис тааллуқ дорад. Барои исботи он ки Вахш зодгоҳи Мавлоно аст, Франклин Луис чанд далел меоварад. Аввалан, маълумоти тарҷумаҳолиро, ки дар китоби «**Маориф**»-и Баҳоуддинвалад зикр шудааст, таҳлил намуда, менависад: «**Баҳоуддин шояд дар Балх таваллуд шуда бошад, вале ҳадди ақал байни моҳҳои июни соли 1204 ва соли 1210**

милодӣ, дар давроне, ки Румӣ таваллуд шудааст, Баҳоуддин дар хонааш дар Вахш иқомат дошт. Маҳз Вахш, на Балх қароргоҳи доимии Баҳоуддин ва хонаводааш то даврони тақрибан панҷсолагии Румӣ буд».

Сониян, ба ақидаи Франклин Луис, ҳуди Чалолиддини Румӣ низ аз диёраш – Вахш ёд мекунад. Дар ин бора муҳаққиқи амрикоӣ чунин ибрози андеша намудааст: «Баҳо (*Баҳоуддинвалад–падари Мавлоно Румӣ дар назар аст– Қ.С.*) то сентябри соли 1210 милодӣ ханӯз дар Вахш буд, вале дар байни солҳои 1210 ва 1212 милодӣ баъзан ба Самарқанд, ки аз тарафи Хоразмшоҳ забт шуда буд, мерафт. Ин нишон медиҳад, ки Баҳоуддинвалад дар Хуросон чандин сол пас аз ин бокӣ монд, аммо баъдан онро бебозгашт тарк намуд. Дар охири умраш, анҷоми соли 1260 милодӣ, Румӣ як рӯзи лаҳзавие ба овони кӯдакии худ дар Вахш мекунад ва масъалаи маргро дар «Маснавӣ» баррасӣ месозад:

Ақли ҷузвӣ ҳамчу барқ асту дурахш,
Дар дурахше қай тавон шуд сӯйи Вахш».

Сеюм, ба масъалаи он ки чаро Румиро зодаи Балх меҳисобанд, Франклин Луис чунин менависад: «Балх дар дурии тахминан 250 километр аз Вахш ҷой гирифтааст. Вақте ки Баҳоуддин ва Чалолиддин бо муҳочирони дигар аз Хуросон гуфтугӯ мекарданд, эҳтимолан шаҳри аслии худро аниқтар муайян мекарданд, ҳадди ақал изҳор медоштанд, ки аз Вахш омадаанд. Вале бо мардуми Анатолия (Рум) онҳо шояд мегуфтанд, ки аз Балх омадаанд, аз яке аз марказҳои муҳимми фарҳангии замонашон то сукут аз дасти муғулон. Ин амал як нуқтаи назари маъмули муносибатҳоро нишон медиҳад, сокинони шаҳрҳои музофотӣ дар тамоми ҷаҳон хангоми дур будан аз ватан худро ҳамчун сокини ба худ наздиктарин шаҳри бузург муаррифӣ месозанд».

Бино ба маълумоти китоби «Маориф»-и Мавлоно

Баҳоуддинвалад ва осори худи Румӣ, ки забони онҳо саршори калимот аз шеваҳои ҷанубии Тоҷикистони муосир аст ва ба манбаъҳои дигар таъя намуда, дар хусуси зодгоҳи ин мутафаккир будани Вахшонзамин мо метавонем мустақилона далелҳои дигаре пешниҳод намоем, вале бо овардани андешаҳои бегаразонаи ин муҳаққиқи амрикоӣ иктифо карда, чанд сухане аз ҳаёт ва осори ӯ меоварем.

Сипас Хуршед Зиёев дар бораи зодгоҳи Мавлоно бо қатъият чунин менависад: **«Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ 30 сентябри соли 1207 дар Вахшонзамин дар оилаи сӯфӣ ва ҷаҳеҳи машҳур Баҳоуддинвалад ба дунё омадааст».**

Ба ин гуфтаҳои донишманди тоҷик илова кардан зарур аст, ки асари пажӯҳишгари амрикоӣ Франклин Луис **«Мавлавӣ, дирӯз, имрӯз ва Шарқу Ғарб»** ном дошта, дар тарҷумаи Фарҳоди Фараҳманд дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон (*Техрон, интишороти «Солис», соли 1375 ҳиҷрии шамсӣ*) ба таъри расидааст. Дар ин асар ба таври мушаххас дар бораи зодгоҳи аслии Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ – яке аз шахрҳои водии Ваҳши Тоҷикистон маълумоти пураъриш дода шудааст, ки аз мадди назари пажӯҳишгари тоҷик Хуршед Зиёев дур мондааст. Франклин Луис дар бораи шарҳи ҳоли Ҷалолиддини Румӣ сухан ронда навиштааст: **«Аз он ҷо ки Мавлавӣ ва Мавлоно алқоби (лақабҳои) эҳтиромомези бархе аз шахсиятҳои маънавий, ҳосса шибҳи қора¹ ҳастанд, мадҳалҳои доиратулмаорифҳо ва намояндаҳои кутуби форсӣ мавзӯи китоби ҳозирро гоҳ бо номи Мавлавӣ Ҷалолиддини Балхӣ мешиносанд, ки Балхӣ бар аслу насаби хонавода дар Балх (Афғонистони кунунӣ) далолат дорад, аммо ҷуноне хоҳем дид, зодгоҳи Румӣ дар Балх нест, балки дар шаҳри кӯчаке аст, ки имрӯза дар**

¹. Шибҳи қора – нимҷазираи Ҳиндро дар назар дорад.

**Тоҷикистон қарор дорад. Аммо шоири мо дар шеър
адаб худовандгори тамоми шеър аст ва Мавлоно ва
Мавлавӣ алқобе (лақабҳое) аст, ки шоирро ба аксари
эронӣ мешиносонанд».**

Гуфтан лозим аст, ки аксари донишмандони маъруфи эронӣ низ ақидаи доктор Бадеъуззамон Фурӯзонфарро дар мавриди зодгоҳи аслии Ҷалолиддини Румӣ будани Вахшонзамини Тоҷикистон эътироф карда, ҷонибдорӣ намудаанд. Аз ҷумла донишманди маъруфи эронӣ Козими Баргнесӣ, ки таҳқиқоти навтаринро доир ба аҳвол ва осори Ҷалолиддини Балхӣ анҷом додааст, дар ин бора дар боби «Даврони кӯдакӣ, навҷавонӣ ва таҳсил» чунин ибрози назар намудааст: «**Шаҳри Балх, ки хонадони Мавлоно нисбати Балхӣ худро аз он гирифтаанд, аз шаҳрҳои бузурги Хуросони он рӯзгор буд, ки имрӯза дар кишвари Афғонистон аст.**

Шамс дар «Мақолот» он гоҳ ки аз Иброҳими Адҳам ёд мекунад, ўро подшоҳи шаҳри Мавлоно меҳонад, аммо дарвоқеъ, хонадони Мавлоно на дақиқан дар ҳуди Балх, балки дар шаҳраке бо номи Вахш, дар шимоли Омударё (Чайхун) мезистанд, ки аз назари фарҳангӣ тобеи Балх буд ва бахше аз мамлакати рӯ ба завол овардаи Ғӯрӣ ба шумор мерафт».¹

Ин гуфтаҳои донишманди хориҷӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки қазияи аз Вахшонзамин будани Мавлоно Ҷалолиддин бофтаву сохта набуда, аз ҷониби олимони ховаршиноси Шарқу Ғарб тасдиқ ва мавриди таъйид қарор гирифтааст ва месазад, ки мо—тоҷикон ифтихор дошта бошем, ки ин донишманд ва мутафаккири бузург ҳаммиллат ва ҳамдиёри мост.

Қайд кардан месазад, ки ба муносибати ҷашни

¹. Ниг. Козими Баргнесӣ. Муқаддимаи «Куллии Шамси Табрешӣ»-и Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ бар асоси ҷопи шодравон Бадеъуззамон Фурӯзонфар, Техрон: интишороти «Фикри рӯз», 1381 шамсӣ, сах. 15.

Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ шаҳрҳои Қўрғонтеппаи Тоҷикистон ва Қунияи Туркия бародаршаҳр эълон гардиданд ва дар оянда робитаи фарҳангии ду кишвари ба ҳам дӯст боз ҳам густурдатар ва мустаҳкамтар мегардад. Аз ҷониби дигар, гузоштани номи Ҷалолиддини Румӣ ба собиқ ноҳияи Колхозобод (Ҳаловарди бостонӣ) ва дар маркази вилояти Хатлон бунёди ҷаҳорбоғи Мавлоно Ҷалолиддин ва гузоштани пайкараи ин андешаманди бузург кори хайру наҷиб буда, ҳақиқати таърихиро дар бораи Вахшонзамин – зодгоҳи аслии ин абармард таъкид месозад, ки ҳамшаҳриёнаш ўро аз ёд набаровардаанд ва хотираашро посу гиromӣ медоранд.

Мавлоно Ҷалолиддин бар асари ошуфтагӣ ва хунрезии замон ватани худро тарк намуд ва оқибат баъди саргардонии зиёд шаҳри Қунияи Румро ҷойи сукунати хеш қарор дод. Дар он сарзамини дурдасти илму адабпарвар аз подшоҳ то раёяти қаторӣ ҳурмату эҳтироми Мавлоноро ба ҷо меоварданд. Абдурахмони Ҷомӣ дар китоби «**Нафаҳот-ул-унс**» дар бораи поёни умри Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ чунин менависад: «Шайх Садруддин, қаддаса сирруху, ба аёдати вай (Мавлоно Румӣ) омад, фармуд, ки «**Шафокаллоҳ, шафоъан очилан**» рафъи дараҷот бошад, умед аст, ки сихҳат бошад, хидмати Мавлоно ҷони оламиён аст. Фармуд, ки баъд аз ин шафокаллоҳ шуморо бод! Ҳамон ки дар миёни ошиқу маъшук пирохане аз шаър¹ беш намонд рост, намехоҳед, ки нур ба нур бипайвандад?

*Ман шудам урён зи тан, ў аз хаёл,
Мехиромам дар ниҳоётулвисол.*

Шайх бо асҳоб гирён шуданд ва ҳазрати Мавлоно ин ғазал фармуд:

¹. **Шаър** –мўй.

Чӣ донӣ ту, ки дар ботин чӣ шоҳе ҳамнишин дорам,
 Рухи заррини ман мангар, ки пойи оҳанин дорам.
 Бад-он шаҳ, к-ӯ маро овард, қуллӣ рӯй овардам,
 В-аз он к-ӯ офаридастам, ҳазорон офарин дорам.
 Гаҳе хуришедро монам, гаҳе дарёи гавҳарро,
 Даруни дил фалак дорам, буруни дил замин дорам.
 Даруни хумраи олам чу занбӯре ҳаменаррам,
 Мабин ту нолаам танҳо, ки хонай анғубин дорам.
 Дило, гар толиби мой, баро бар чархи хазроӣ,
 Чунон қасрест шоҳи ман, ки амнулоламин дорам.
 Чӣ боҳавл аст он обе, ки ин чарх аст аз ӯ гардон,
 Чу ман дӯлоби он обам, чунин ширин ҷабин дорам.
 Чу деғу одамиву ҷин ҳаменбинӣ ба фармонам,
 Намедонӣ, Сулаймонам, ки дар хотам нигин дорам.
 Чаро аз моҳ вомонам, на ақраб кӯфт бар поям,
 Чаро з-ин чоҳ бар н-оям, чу ман ҳаблулматин дорам.
 Кабӯтархонае кардам кабӯтарҳои ҷонхоро,
 Бипар, эй мурғи ҷони ман, ки сад бурҷи ҳасин дорам.
 Шуои офтобам ман, агар дар хонаҳо гардам,
 Ақиқу зардёқутам, валодат з-обу тин дорам.
 Ту ҳар зарра, ки мебинӣ, бичӯ дурри дигар дар вай,
 Ки ҳар зарра ҳаменгӯяд, ки дар ботин дафин дорам.
 Туро ҳар гавҳаре гӯяд машав қонеъ ба ҳусни ман,
 Ки аз шамъи замир аст, ин ки нуре дар ҷабин дорам.
 Ҳамуш кардам, ки он ҳуше, ки дарёбӣ, надорӣ ту,
 Маҷунбон гӯшу мафребон, ки ҳуши тезбин дорам».

Ба ривояти Афлокӣ ҳарами Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ бад-ӯ гуфт: «Кош Мавлоно чаҳорсад сол умр кардӣ, то оламо аз ҳақоиқу маориф пур сохтӣ».

Мавлоно фармуд: «Магар мо Фиръавнем, магар мо Намрудем? Мо ба олами хок пайи иқомат наомадаем, мо дар зиндони дунё маҳбусем, умед, ки анқариб ба базми ҳабиб расем. Агар барои маслиҳату иршоди бе-чорагон набудӣ, як дам дар нишемани хок нагузидаме».

Гӯянд: Дар шаби охир, ки бемории Мавлоно сахт шуда буд, хешону пайвастагон изтиробӣ азим доштанд ва Султонвалад – фарзанди Мавлоно ҳар дам бетобона ба сари падар меомад ва боз таҳаммули он ҳолат накарда, аз хучра берун мерафт. Ё ин ғазали шӯрангезро дар он вақт назм фармуд ва ин охири ғазалест, ки Мавлоно сурудааст:

*Рав, сар бинех ба болин, танҳо маро раҳо кун,
Тарки мани хароби шабгарди мубтало кун.
Моему мавҷи савдо, шаб то ба рӯз танҳо,
Хоҳӣ ба мо бибаҳо, хоҳӣ бирав раҳо кун.
Аз ман гурез, то ту ҳам дар бало наафтӣ,
Бигзин раҳи саломат, тарки раҳи бало кун.
Моему оби дида, дар кунҷи ғам хазид,
Бар оби дидаи мо сад ҷӯи осӣ кун.
Хиракушест моро, дорад диле чу хоро,
Бикишад, касаш нагӯяд, тадбири хунбаҳо кун.
Бар шоҳи хубрӯён воҷиб вафо набошад,
Ай зардрӯи ошиқ, ту сабр кун, вафо кун.
Дардест ғайри мурдан, к-ӯро даво набошад,
Пас ман чӣ гуна гӯям, к-он дардро даво кун?!
Дар хоб дӯш пире дар кӯи шиқ дидам,
Бо даст ишоратам кард, ки аз сӯи мо кун.*

Аҳли Қунияи Рум аз хурду бузург дар ҷанозаи Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ ҳозир шуданд ва насронӣёну яҳудиён ва пайравони дигар динҳо низ, ки бузургӣ, сулҳҷӯӣ ва некхоҳии вайро озмуда буданд, бо ҳамдардӣ мусалмонон шевану афгон мекарданд.

Дар маросими ҷанозаи Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ ҳазорон нафар ширкат намуданд ва Шайх Садруддин бар наъши мубораки эшон намоз гузорида аз шиддати беҳудиву дард шаҳкае бизаду аз ҳуш бирафт. Тобути Мавлоноро бо ҳурмати тамои баргирифтану наъши мутаҳҳарашро дар турбати муборак, дар паҳлуи

кабри падари бузургвораши Султонлуламо Баҳоуддинвалад мадфун сохтанд ва қозӣ Сирочуддин дар назди турбати ҳазрати Мавлоно ин абёти ҷонсӯзро бархонд ва ғигон аз қалби пурсӯзи мардум баромад:

*Кош он рӯз, ки дар пойи ту шуд хори аҷал,
Дастӣ гетӣ бизадӣ теги ҳалокам бар сар.
То дар ин рӯз ҷаҳон бе ту надидӣ чашиам,
Ин манам бар сари хоки ту, ки хокам бар сар.*

Ва муддати чиҳил шабонарӯз ёрону пайвандон, шогирдону муридон ва умуман мардуми Қунияи Рум таъзияти Мавлоно медоштанду нолаву гирия мекарданд ва бар ғавти он саодати осмонӣ дареғу ҳасрат меҳӯрданд ва бузургиву ахлоқи поки ўро ба забон меоварданд. Бояд гуфт, ки Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣи Румӣ пеш аз вафоташ марсияи ҷонсӯзе гуфта, ёронашро бо ҷунин абёт дилбардорӣ кардааст:

*Ба рӯзи марг ҷу тобути ман равон бошад,
Ғумон мабар, ки маро дарди ин ҷаҳон бошад.
Барои ман магирию мағӯ: дареғ, дареғ,
Ба доми дев дарафтӣ, дареғ он бошад.
Ҷанозаам ҷу бибинӣ, мағӯ: ғироқ, ғироқ,
Маро висолу мулоқот он замон бошад.
Маро ба гӯр сунурдӣ, мағӯ: видоъ, видоъ,
Ки гӯр пардаи ҷамъияти ҷинон бошад.
Фурӯ шудан ҷу бидидӣ, баромадан бингар,
Ғуруби шамсу қамарро ҷаро зиён бошад.
Қадам дона фурӯ рафт дар замин, ки наруст,
Ҷаро ба донаи инсонат ин ғумон бошад?
Туру ҷунон бинамояд, ки ман ба хок шудам,
Ба зерӣ пойи ман ин ҳафт осмон бошад¹.*

¹. Бадеъузмамон Фурузонфар. Шарҳи ҳол ва осори Мавлоно./ Бо кӯшиши Ҷаъфари Ранҷбар ва Масъуди Миршоҳӣ/. Душанбе: Бунёди «Довар Ибтиҳоч», 2007, саҳ. 157-165.

Мавлоно Чалолиддин Муҳаммади Балхии Вахшонӣ мутахаллис ба Румӣ аз зумраи бузургтарин мутафаккирону донишмандони исломӣ ва намояндаи бузурги адабиёти форсу тоҷик ба шумор меравад ва дар таърихи тамаддуни ҷаҳон мақоми баландеро ишғол менамояд. Беш аз ҳаштсад сол мешавад, ки андешаҳои баландпарвози ӯ қалби ҳазорон нафар сокинони дунёро тасхир месозанд. Гӯё пири хирадманд Мавлонои Рум дар даст чароғи ирфону маърифат дар ҷустуҷӯи Инсонии комил аст, кӯй ба кӯй, гузар ба гузар, кӯча ба кӯча, деҳа ба деҳа, шаҳр ба шаҳр, кишвар ба кишвар мегардад, паёми ойини Ҳақ, озодию озодандешӣ, сулҳу сафо, баробариву бародариро ба мардум мерасонад, то ки онҳо худро ва саранҷом офарандаи хеш Худованди мутаъолро бишиносанду ба камол бирасанд ва саодати ҳар ду ҷаҳонро ба даст биоваранд. Ба қавли худи Мавлоно:

*Дӣ шайх бо чароғ ҷамегаишт гирди шаҳр,
К-аз деғу дад малуламу инсонам орзуст.
3-ин ҷамраҳони сустаносир дилам гирифт,
Шери Худову Рустами дастонам орзуст.
Гуфтам, ки ёфт менашавад, ҷустам мо
Гуфт: он ки ёфт менашавад, онам орзуст...*

Тайи чанд соли охир осори пураарзиши ин намоёндаи адабиёти форсу тоҷик ба мамолики Ғарб, бахусус Иёлоти Муттаҳидаи Амрико роҳ ёфта, дар дили ҳазорон нафар мардуми гуногуннажоду мухталифзабон ва маънавиятҷӯи ин сарзамин маъво меғузорад. Хабаргузориҳои сайти «**Донишҷӯёни эронӣ**»-и пойгоҳи интернетии Вазорати умури хориҷаи ИМА иттилоъ медиҳад, ки алҳол Мавлоно Румӣ дар кишвари Амрико маҳбубтарин шоир ба шумор меравад. Ҳам акнун маҳфилҳои дарсӣ марбут ба осори ӯ дар тамоми нуқоти ин кишвар вучуд доранд ва ин дар ҳоле аст, ки як

дахсола пеш камтар касе ўро мешинохт. Баррасиву су-
ханрониҳо, мутолиаи осори ў дар бахшҳои фарҳангӣ,
матилиби зиёде аз аҳвол ва осори вай дар саҳифаҳои
рӯзнома ва маҷаллаҳои ҳама шахрҳои бузурги Амрико
ба нашр мерасанд. Гурӯҳе аз кормандони телевизиони
ин кишвар барномаи чолиберо роҷеъ ба зиндагинома
ва осори ў сабт карда, ба маърази намоиши миллионҳо
тамошобин гузоштаанд. Ин ҳама рӯйдодҳои фарҳангии
марбути Румӣ нишондиҳандаи баланди маҳбубияти ў
дар Амрико ба шумор меравад. Ин хабаргузори қайд
мекунад, ки таваҷҷӯҳи ҷомеаи Амрико рӯз то рӯз ва сол
ба сол ба шахсият ва осори пурарзиши Мавлоно Ҷало-
лиддин Муҳаммади Балхӣ зиёд мегардад ва бо баёни
матилиби боло чунин меафзояд:

Дар ҳақиқат, ин шоири шаҳир ба ҳеҷ вачҳ амрикоӣ
нест. Амрикоӣҳо ҳам наметавонанд чехраи ўро ба та-
ври зинда дар толорҳо, хиёбону гулгаштҳо ва ё дар
барномаҳои телевизионӣ бубинанд. Зеро вай беш аз
ҳафтсад сол пеш аз ин даргузаштааст ва агар номи ў
муддати замони кӯтоҳест, ки дар Амрико ба номи ошно
табдил ёфта бошад, тоҷикон, эронӣён ва дигар марду-
мони форсиабони ҷаҳон қарнҳои зиёдедест, ки вайро ҳе-
ле хуб мешиносанд ва аз осори пурарзиши ў баҳраҳо
мебардоранд. Ному насаби аслии ў Ҷалолиддини Бал-
хист ва ў дар Амрико бо нисбаи Румӣ бештар шухрат
дорад.

Тибқи маълумоти чандин сарчашмаҳои муҳим ва
муътамад дар ИМА китобҳои Мавлоно Румӣ тайи даҳ
соли охир беш аз осори ҳар шоири дигаре дар ин ки-
швар ба фурӯш расидааст. Таъсиси сайти махсус таҳти
унвони «Румӣ» дар шабакаи интернетӣ дар як муддати
кӯтоҳ беш аз як миллион нафар амрикоӣҳоро ба худ
ҷалб намуда ва онҳо аз матилиби он истифода бурданд.
Ному тасвири Мавлоно Румӣ дар китобҳо, лавҳаҳо,
тақвимҳо, дуқонҳои китобфурӯшӣ, маҷаллаву рӯзно-

маҳо, мактабу донишгоҳҳои саросари Амрико хеле зиёд ба назар мерасад. Ҳамаи ин аз он шаҳодат медиҳад, ки шахсият ва осори ин мутафаккири бузурги тоҷик то- рафт дар кишвари он тарафи укёнус нуфуз пайдо наму- да, мақом ва манзалати волоеро касб мекунад.

Дар гузориши интернетии мазкур омадааст, ки теъдоде аз коршиносон ва пажӯҳишгарон бар он бова- ранд, ки Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ пас аз ҳамлаи террористии 11 сентябри соли 2001-ум нақши муҳимме- ро байни ҷомеаи Амрико ва ҷаҳони ислом мебозад. Миллионҳо мардуми гайримусалмон баъди ошноӣ пайдо кардан бо осор ва афкори ин мутафаккири бу- зурги исломӣ бовар ҳосил мекунанд, ки пайравони ин дини мубин, дорои тамаддуни олӣ ва афкори ба- шардӯстӣ ҳеҷ гоҳ даст ба чунин ҷинояти мудҳиш – ама- лиёти террористӣ наметананд. Бинобар ин, асли ҳоди- саро ҷустуҷӯ намуда, дармеебанд, ки ин ҳама дасиса ва тавтиаҳо кори душманону бадхоҳон аст. Мавлоно Румӣ дар ашъори худ ғояҳои дӯстиву бародарӣ, ваҳдату ба- робарии ҳамаи қавму миллатҳоро новобаста ба наҷод ва забону фарҳанги мухталиф тарғиб намуда, мефармо- яд: «**Ҳамдилӣ аз ҳамзабонӣ беҳтар аст**». Ё ин ки:

*Ҳарфи бадро бар забон бурдан хатост,
Кофиру муъмин ҳама халқи Худост.*

Дар ҷодаи тарҷума ва густариши осори гаронбаҳои Мавлоно Румӣ шоири олмониножади амрикоӣ Ханс Моинк саҳми бузург гузоштааст. Ӯ зимни мусоҳиба ба хабарнигорон изҳор намудааст, ки тарҷумаи осори Мавлоно Ҷалолиддин ба таври тасодуфӣ сурат ги- рифтааст. Бори нахуст осори Румиро нависандаи амри- коӣ Роберт Болай соли 1972 ба забони англисӣ ва ба тариқи наср тарҷума намуда, ба ҷоп расонида буд, вале он чандон маъруфият пайдо накард, зеро сабки тарҷума душвору мураккаб анҷом гирифта буд. Рӯзе тасодуфан

ин мутарчим ба Ҳанс Моинк вохӯрда, як нусхаи китоби тарҷумакардаи хешро ба вай тақдим мекунад. Ин шоири номвари амрикоӣ баъди хондани китоб ба вачд омада мегӯяд: **«Ин ашъор бояд аз қафасҳояшон озод шаванд»** ва ӯ бо камоли шавқу завқ ба баргардони ашъори баландмазмунӣ ин шоири бузургӣ ирфонӣ ба тариқи назм пардохт ва ниҳоят китоби Румиро ба чоп расонид ва дере нагузашта дар байни мардуми андешапарварӣ Амрико шухрати беандоза пайдо кард.

Шоири дигаре, ки дар тарҷума ва тарғиби ашъори безаволи Мавлоно Румӣ нақши бузург бозидааст, Климан Боркс мебошад. Муваффақият ва комёбии намоёни тарғиби шахсият ва осори гаронбаҳои Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ бо ҳамин фаъолияти ин шоири номдор ва боистеъдоди амрикоӣ марбут аст. Китоби таълифнамудаи ӯ бо номи **«Румӣ»** беш аз ҳар рӯйдоди дигаре боиси зуҳури барқовари алоқа ва дилбастагии мардуми Амрико ба шахсият ва осори ин шоири нобиғаи форсизабон гардид, – чунин ақида доранд коршиносон ва пажӯҳишгарони афкори ҷомеаи ИМА. Климан Боркс изҳор намудааст, ки ният дорад ба зодгоҳи Ҷалолиддини Румӣ – шаҳри Балх сафар намояд ва дар он ҷо маҳфилҳои румихониро барпо намояд ва ашъори ин мутафаккири бузургӣ исломӣ ҳам ба забони асл – форсии тоҷикӣ ва ҳам ба забони тарҷума – англисӣ садо диҳад, то ки ҳазорон мардум аз ин баҳри бекарони маърифат ва ирфони Ҷалолиддини Балхӣ мутахаллис ба Мавлоно Румӣ баҳраи маънавӣ бардоранд.

Хабаргузори мазкур дар охири гузориши худ менависад: **«Ин ҳисси кунҷковӣ шавқу завқ беандоза, майл ба таҷрибаандӯзӣ ва дарки афқору ақидаҳои пешқадам, озодандешию муборизахоҳӣ, маърифатпарварию инсондӯстӣ, тарғиби ғояҳои бародариву баробарӣ аз хислатҳои муштараки Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ ва Климан Боркс мебошанд ва ин ду инсонӣ**

мутафовит ва дорои фарҳанги гуногунро ба якдигар
васл ва пайванд сохтааст».

Оре, рисолати боло ва волои Мавлоно Ҷалолиддини Румии Балхии Вахшонӣ низ аз ҳамин иборат аст, ки худ барҳақ фармуда:

Мо барои васл кардан омадем,

На барои фасл кардан омадем.

Қайд кардан лозим аст, ки асари «**Маснавии маънавӣ**» ҳикояву қиссаҳои зиёдеро дар бар мегирад. Ҳамаи ин дostonҳо аз ҷониби муаллиф чун тамсил истифода бурда шудаанд ва ҳар кадоми онҳо бори зиёди маънивию ирфониро ба дӯш доранд. Мутафаккири бузург Мавлоно Румӣ барои тавзеҳу ифодаи марому мақсад ва ҳадафу ғояи худ аз таҷрибаи рӯзгор ҳикояте оварда, сипас онро шарҳу тафсир додааст. Аз ин рӯ, ҳар як ҳикояву қиссаи ин асари бузург дар қаринаи матн ва афкори тасаввуфии Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ арзиши аслии худро ифода мекунад.

Дар фарҷоми сухан бояд гуфт, ки нашри ҳикоеӣ манзуми «**Маснавии маънавӣ**» барои омӯзгорону хонандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ каме душворӣ пеш меовард, зеро забони аслии асар азбаски классикӣ аст, дар дарки тарзи ифодаи фикр ва фаҳмиши вожаҳо хонандагон ба мушкилӣ мувҷеҳ мегардиданд. Боиси хурсандист, ки қиссаву ҳикоеӣ «**Маснавии маънавӣ**»-ро донишманд ва пажӯҳишгари маъруфи эронӣ Аҳмади Нафисӣ бо услуби содаву оммафаҳм бозгӯӣ намуда, онҳоро doston номидааст. Дар баробари ин, ӯ дар бозгӯӣи онҳо кӯшиш ба ҳарч додааст, ки сабки осори насрии классикии адабиёти форсу тоҷикро риоя намояд, ки дар натиҷа нигоштаҳои ин муҳаққиқи варзида хеле диловезу дилчасп гардиданд. Ба ғайр аз ин, Аҳмади Нафисӣ барои боз ҳам оғаҳии бештар пайдо кардани хонандагон ба афкори Мавлоно Румӣ дар

чо-чойи бозгӯи дostonҳo пораҳoi манзумро аз «**Маснавии маънавӣ**» оварда, ба ин васила арзиши маънавию ҳунарии китоби ҳудро беш аз пеш афзун намудааст.

Ҳамаи инро ба назари эътибор гирифта, салоҳ дониста шуд, ки дostonҳои ин асари бузургро мунтахабан таҳияву тадвин намуда, барои хониши беруназсинфии хонандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишварамон ба нашр расонем.

Хулосаи калом, хонандагони нуктасанҷ аз мутолиаи дostonҳои «**Маснавии маънавӣ**»-и Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ баҳраи зиёди маънавӣ ва ахлоқӣ мегиранд.

Қиёмиддин Сатторӣ,
Аълочии фарҳанг ва
матбуоти Тоҷикистон

МУНТАҲАБИ ДОСТОНҲОИ «МАСНАВИИ МАЪНАВИЙ»

НАЙНОМА

*Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад,
В-аз ҷудоиҳо шикоят мекунад,*

*К-аз найстон то маро бибридаанд,
Аз нафирам марду зан нолидаанд.*

*Сина хоҳам шарҳа-шарҳа аз фироқ,
То бигӯям шарҳи дарди иштиёқ.*

*Ҳар касе к-ӯ дур монд аз асли хеш,
Боз ҷӯяд рӯзгори васли хеш.*

*Ман ба ҳар ҷамъияте нолон шудам,
Ҷуфти хушҳолону бадҳолон шудам.*

*Ҳар касе аз занни худ шуд ёри ман,
Аз даруни ман наҷуст асрори ман.*

*Сирри ман аз нолаи ман дур нест,
Лек чашму гӯширо он нур нест.*

*Тан зи ҷону ҷон зи тан мастур нест.
Лек касро диди ҷон дастур нест.*

*Оташ аст ин бонги нойу нест бод,
Ҳар кӣ ин оташ надорад, нест бод!*

*Оташии шиқ аст, к-андар най фитод,
Ҷӯишии шиқ аст, к-андар май фитод.*

*Най ҳарифи он ки аз ёре бурид,
Пардаҳояш пардаҳои мо дарид.*

*Ҳамчу най захреву тарёқе кӣ дид?
Ҳамчу май дамсозу муштоқе кӣ дид?*

*Най ҳадиси роҳи пурхун мекунад,
Қиссаҳои шиқи Маҷнун мекунад.*

*Маҳрами ин ҳуш ҷуз беҳуш нест,
Мар забонро муштарӣ ҷуз гӯш нест.*

*Дар ғами мо рӯзҳо бегоҳ шуд,
Рӯзҳо бо сӯзҳо ҳамроҳ шуд.*

*Рӯзҳо гар рафт, гӯ: «Рав, бок нест,
Ту бимон, эй он ки чун ту пок нест».*

*Ҳар кӣ ҷуз моҳӣ зи обаиш сер шуд,
Ҳар кӣ берӯзист, рӯзаиш дер шуд.*

*Дарнаёбад ҳоли пухта ҳеҷ хом,
Пас, сухан кӯтоҳ бояд, вассалом!*

*Банд бигил боиш озод, эй писар!
Чанд бошӣ банди симу банди зар?!*

*Гар бирезӣ баҳрро дар кӯзае,
Чанд гунҷад? Қисмати якрӯзае?*

*Кӯзаи чашми ҳарисон нур наишуд,
То садаф қонеъ наишуд, нурдур наишуд.*

*Ҳар киро ҷома зи шиқе чок шуд,
ӯ зи ҳирсу айб кулӣ пок шуд.*

*Шод боиш, эй шиқи нурсавдои мо,
Эй табиби ҷумла иллатҳои мо.*

*Эй давои нахвату номуси мо,
Эй ту Афлотуну Ҷолинуси мо!*

*Қисми хок аз шиқ бар афлок шуд,
Кӯҳ дар рақс омаду чолок шуд.*

*Бо лаби дамсози худ гар ҷуфтаме,
Ҳамчун най ман гуфтаниҳо гуфтаме.*

*Ҳар кӣ ӯ аз ҳамзабоне шуд ҷудо,
Безабон шуд, гарчи дорад сад наво.*

*Чунки гул рафту гулистон даргузашт,
Нашинавӣ з-он пас зи булбул саргузашт.*

*Ҷумла маъшуқ асту ошиқ пардае,
Зинда маъшуқ асту ошиқ мурдае.*

*Ман чӣ гуна ҳуш дорам пешу пас,
Чун набошад нури ёрам пешу пас?*

Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ «**Маснавии маънавӣ**»-ро бо ин қитъаи зебо оғоз мекунад. Ӯ достони найро, ки аз найситон бурида шуда, аз ёрони худ ҷудо мондааст, бо тарзи шево баён мекунад. Най менолад ва бар дурӣ аз найзор ва найҳои дигар зорӣ мекунад ва навои сӯзноки худро, ки ҳикоят аз дур мондан аз хона, ватан, хонавода, аслу табори хеш аст, сар медиҳад ва ба гӯши дигарон мерасонад. Ҳама гирди асли худ мегарданд ва агар дур афтода, ба нола дармеоянд. Ҷӯшишҳо ва кӯшишҳо барои ин аст, ки ба «асл»-и хеш баргардем ва най ин орзу ва хоҳишро бо навои дилнишин ба гӯши ҳама мерасонад. Ин қисса, ки дар муқаддимаи «**Маснавии маънавӣ**» аст, аз гӯётарину зеботарин гуфторҳои Мавлоност. На танҳо аз ҷиҳати маъно дилнавоз, балки аз лиҳози лафзу ҳунари шеърӣ низ гӯшнавоз мебошад. Ҳоло ба гуфти Мавлавӣ:

*Бишинавед, эй дӯстон, ин достон,
Худ ҳақиқат нақди ҳоли мост он.*

ДОСТОНИ ИШҚИ ПОДШОҲ ВА КАНИЗАК

*Буд шоҳе дар замонҳо пеш аз ин,
Мулки дунё будашу ҳам мулки дин.
Иттифоқо, шоҳ шуд рӯзе савор,
Бо хавоси хеш аз баҳри шикор.*

*Як канизак дид шаҳ бар шоҳроҳ,
Шуд гуломи он канизак подшоҳ.
Мурғи ҷонаш дар қафас чун метапид,
Дод молу он канизакро харид.*

Шоҳ канизро дида ошиқи ӯ мешавад. Ёро меҳарад,
ба хона мебарад ва ҳамсари худ мекунад:

*Чун харид ўрову бархурдор шуд,
Он канизак аз қазо бемор шуд.
Он яке хар дошт, полонаш набуд,
Ёфт полон, гурғ харро даррабуд.
Кӯза будаш, об меномад ба даст,
Обро чун ёфт, худ кӯза шикаст.*

Канизак бемор мешавад ва шоҳи ошиқу гирифтори
ӯ ҳамаи табибонро гирд меоварад, то ёро дармон ку-
нанд. Онҳо омада гуфтанд:

*Ҳар яке аз мо Масеҳи оламест,
Ҳар алафро дар кафи мо марҳамест.*

Вале:

*Ҳар чӣ қарданд аз илоҷу аз даво,
Ғашт ранҷ афзуну ҳоҷат нораво.
Он канизак аз мараз чун мӯй шуд,
Ҷаҳми шаҳ аз ашқи хун чун ҷӯй шуд.
Аз қазо сиркангубин саффо фузуд,
Равгани бодом хушкӣ менамуд.*

Шоҳ чун аз табибон навмед шуд ва донист, ки ба
дармони ӯ дармондаанд, рӯ ба даргоҳи Худо овард ва
ба дуо пардохт:

*Шаҳ чу аҷзи он ҳакимонро бидид,
Побараҳна ҷониби масҷид давид.
Рафта дар масҷид, сӯйи меҳроб шуд,
Сачдагоҳ аз ашқи шаҳ пуроб шуд.*

Шоҳ ба Худо гуфт:

*К-эй камина бахишишат мулки ҷаҳон,
Ман чӣ гӯям, чун ту медонӣ ниҳон!
Эй ҷамеша ҳоҷати моро паноҳ,
Бори дигар мо ғалат кардем роҳ.
Чун баровард аз миёни ҷон хурӯш,
Андар омад баҳри бахиошии ба ҷӯш.
Дар миёни гиря хобаи даррабуд,
Дид дар хоб ӯ, ки пире рӯ намуд.
Гуфт: «Эй шаҳ, мужда, ҳоҷатат равост,
Гар ғарибе оядат, фардо зи мост».*

Шоҳ хоб дид, ки пире ба ӯ мужда дод фардо табиби донишманде аз роҳ мерасад ва ба ёрии ӯ меояду бемории канизакро дармон мекунад. Рӯзи баъд шоҳ интизор нишаст, то офтоб баромад.

*Дид шаҳси фозиле, пурмояе,
Офтобе дар миёни сояе.
Мерасид аз дур монанди ҳилол,
Нест буду ҳаст бар шакли хаёл.
Нестваи бошад хаёл андар равон,
Ту ҷаҳоне бар хаёле бин равон:
Бар хаёле сулҳашону ҷангашон
В-аз хаёле фаҳрашону нангашон.
Он хаёле, ки шаҳ андар хоб дид,
Дар руҳи меҳмон ҷамеомад надид.*

Бомдод табибе ба шакли пире, ки дар хоб дида буд, ба дарбор омад. Шоҳ ба пешвои ӯ рафт ва ӯро гиромӣ дошт ва адаб кард:

*Аз Худо ҷӯем тавфиқи адаб,
Беадаб маҳрум гаит аз лутфи Раб.
Беадаб танҳо на худро дошт бад,
Балки отаи дар ҷама офоқ зад.*

Шоҳ меҳмонро боадаб пазируфт ва ба сару рӯи ӯ бўса заду гуфт. Сипас, достони ишқи худро бо канизак

бозгуфт ва ӯ хост, ки ба дармонаш бикӯшад ва ҳар чӣ тавонад, бикунад, то беҳбуд ёбад. Табиб беморро дид ва ҳоли ӯ пурсид ва донист, ки табибон бемории ӯро нашинохтаанд ва ҳар чӣ дору додаанд, суд накардааст.

*Гуфт: «Ҳар дору, ки эшон кардаанд,
Он иморат нест, вайрон кардаанд.
Дид ранҷу кашф шуд бар вай ниҳуфт,
Лек пинҳон карду бо султон нагуфт.
Ранҷаш аз сафрову аз савдо набуд,
Бӯйи ҳар ҳезум падид ояд зи дуд.
Дид аз зориш, к-ӯ зори дил аст,
Тан хуш асту ӯ гирифтори дил аст.
Ошиқӣ пайдост аз зориш дил,
Нест беморӣ чу бемориш дил.
Иллати ошиқ зи иллатҳо ҷудост,
Ишқ устурлоби асрори Худост.
Ошиқӣ гар зин сару гар з-он сар аст,
Оқибат моро бад-он сар раҳбар аст.
Ҳар чӣ гӯям ишқро шарҳу баён,
Чун ба ишқ оям, хиҷил бошам аз он.
Гарчи тафсири забон равшангар аст,
Лек ишқи безабон равшантар аст.
Чун қалам андар навиштан мешинофт,
Чун ба ишқ омад, қалам бар худ шинофт.
Ақл дар шарҳаш чу ҳар дар гил бихуфт,
Шарҳи ишқу ошиқӣ ҳам ишқ гуфт.
Офтоб омад далели офтоб,
Гар далелат бояд, аз вай рӯ матоб.*

Табиби донишманд дар нахустин муоинаву таҳқиқ аз дарди бемор огоҳӣ ёфт, вале набзи ӯро гирифт ва забонашро дид. Аз нишонаи нохушӣ пурсид ва ҳар озмоиш лозим донист, ба кор гирифт ва донист ҳаёлаш дуруст буда ва гирифтори бемор аз ранҷи тан нест.

*Ман чӣ гӯям – як рагам ҳушёр нест
Шарҳи он ёре, ки ўро ёр нест.
Шарҳи ин ҳичрону ин хуни ҷигар
Ин замон бигзор то вақти дигар.
Гуфтамаиш: «Пӯшида хуштар сирри ёр,
Худ ту дар зимни ҳикоят гӯш дор.
Хуштар он бошад, ки сирри дилбарон
Гуфта ояд дар ҳадиси дигарон».*

Табиб аз дард огоҳ шуд, аммо салоҳ донист, ки баноғоҳ онро бохабар кунад ва хост, ки ибтидо озмоиши худро собит кунад ва сипас андак-андак шоҳро биёғонад. Бинобар ин, ба шоҳ гуфт:

*Гуфт: «Эй шах, хилвате кун хонаро,
Дур кун ҳам хешу ҳам бегонаро.
Кас надорад гӯш дар даҳлезҳо,
То бипурсам з-ин канизак чизҳо.
Хона холӣ монду як дайёр на,
жуз табибу ҷуз ҳамон бемор на.*

Табиб оҳиста-оҳиста аз канизак пурсид:

*Нарм- нармак гуфт: «Шаҳри ту кучост?
Ки илоҷи аҳли ҳар шахре ҷудост».*

Ҳамчунон ки канизак саргузашти хешро ба забон меовард, табиб набзи ўро дар даст медошт ва як-як номи шаҳрҳое, ки канизак мешинохт, ба забон меовард ва саршиносони он шаҳрро ном мебурд. Қасдаш ин буд, ки аз ҷаҳиши набзаш дарёбад, ки аз кадом шаҳр аст ва ба чӣ кас дил бастааст. Пеш аз ин ки шоҳ ўро бихарад, ошиқи кӣ будааст:

*Номи шахре гуфту з-он ҳам даргузашт,
Ранги рӯю набзи ў дигар нагашт.*

*Хоҷагону шаҳрҳоро як ба як
Бозгуфт, аз ҷою аз нону намак.
Шаҳр шаҳру хона хона қисса кард,
На рағаш ҷунбиду на рух ғашт зард.
Набзи ӯ бар ҳоли худ буд бегазанд,
То бипурсид аз Самарқанди чу қанд.*

Ҳамин ки номи Самарқанд бар забони табиб омад,
набзи канизак тунд зад ва рангу рӯйи канизак сурх шуд:

*Чун зи ранҷур он ҳаким ин роз ёфт,
Асли он дарду балоро бозёфт.*

Гуфт:

*Гуфт: «Донистам, ки ранҷат чист, зуд
Дар халосат сеҳрҳо хоҳам намуд».*

Табиб донист, ки мардеро дӯст медорад, ки заргар
аст ва дар маҳали Ғотифари шаҳри Самарқанд зиндагӣ
мекунад ва чун аз ӯ дур монда, бемор шудааст. Ҷуръати
гуфтани рози худро ба ҳеҷ кас надорад. Аз ин ҷиҳат
гуфт:

*Ҳону ҳон! Ин розро бо кас мағӯ,
Гарчи аз ту шаҳ қунад бас ҷустуҷӯ.
Гуфт Пайгамбар, ки ҳар кӣ сир ниҳуфт,
Зуд гардад бо муроди хеш ҷуфт.
Дона чун андар замин пинҳон шавад,
Сирри ӯ сарсабзии бустон шавад.
Зарру нуқра гар набудандӣ ниҳон,
Парвариши кай ёфтандӣ зери кон?*

Табиб бо бемор ҳампаймон шуд, ки рози ӯро ба кас
нагӯяд, то худ илоҷаш қунад, вале:

*Баъд аз он бархост, азми шоҳ кард,
Шоҳро з-он шаммае огоҳ кард.*

Ба подшоҳ ҳамаи саргузашти ўро гуфт ва супориш кард, ки он марди самарқандиро бо тадбиру бо пешкаши зарру сим ба назди худ биёварад, зеро дар вазъи ҳозири канизак чуз ба дидори ў дармон нахоҳад ёфт ва бими он аст, ки талаф шавад. Бинобар ин, ба дидори маъшуқ беҳбуд хоҳад ёфт. Он гоҳ бояд чорае андешид, то маъшуқ бемор шавад ва ҷамоли ў, ки сабаби дилбохтагии канизак шудааст, осеб бибинад. Дар он ҳол дур нест, ки ишқи канизак ба ў поён ёбад ва подшоҳ ба муроди дил бирасад.

Шоҳ ночор бад-ин кор ризоят дод ва пайке ба Самарқанд фиристод, то он марди заргарро пайдо кунанду назди шоҳ биёваранд. Ҳангоме ки ба дарбори шоҳ расид, ўро гиromӣ доштанд. Шоҳ ба гуфтаи табиб канизакро раҳо кард, то битвонад бо ошиқи худ ҳамсар шавад:

*Шаҳ бад-ў бахшид он маҳруӣро,
Чуфт кард он ҳар ду суҳбатчӯӣро.
Муддати шаш моҳ меронданд ком,
То ба сиҳҳат омад он духтар тамоm.*

Пас аз он шарбате сохт ва ба марди заргар дод. Чун нӯшид, танааш бигудохт ва ҳолаш зор шуд. Андаке нагузашт, ки шодобӣ ва хубруӣро аз даст дод.

*Чун зи ранҷурӣ ҷамоли ў намонд,
Ҷони духтар дар вуболи ў намонд.
Чунки зишту нохушу руҳзард шуд,
Андак-андак дар дили ў сард шуд.
Ишқҳое, к-аз пайи ранге бувад,
Ишқ набвад, оқибат нанге бувад.
Хун давид аз ҷаими ҳамчун ҷӯйи ў,
Душмани ҷони вай омад рӯйи ў.
Душмани товус омад парри ў,*

Ҳар чӣ нохушии марди заргар шиддат меёфт, ишқи канизак ба ў коста мешуд.

Чавон, ки ин нуктаро дарёфт, донист, ки ишқи духтар ба ӯ пойдорӣ надошта ва дар доми рангу рӯ афтодааст. Ба ёдаш омад, ки ҳудаш ҳам канизро то чавон ва шодоб буд, дӯст дошт ва агар тамаъи молу давлати шоҳ набуд, дигар дар ранҷурӣ ва дардмандӣ бо ӯ ҳамсар намешуд:

*Гарчи девор афганад сояй дароз,
Бозгардад сӯйи ӯ он соя боз.
Ин ҷаҳон кӯҳ асту феъли мо нидо,
Сӯйи мо ояд нидоҳоро садо».
Ин бигуфту рафт дар дам зери хок,
Он канизак шуд зи ишқу ранҷ пок.
З-он ки ишқи мурдагон поянда нест,
З-он ки мурда сӯйи мо оянда нест.
Ишқи зинда дар равону дар басар
Ҳар даме бошад зи гунча тозатар.
Ишқи он зинда гузин, к-ӯ боқӣ аст,
В-аз шароби ҷонфизоят соқӣ аст.
Ишқи он бигзин, ки ҷумлай анбиё
Ёфтанд аз ишқи ӯ кору киё.
Ту мағӯ: «Моро бад-он шах бор нест»,
Бо каримон корҳо душвор нест.*

Дар поёни дoston Мавлавӣ ишора мекунад, ки табиб он марди заргарро барои хоҳири шоҳ накушт ва ба ӯ заҳр надод, чунон ки шоҳ меҳост, балки ин ҳикоя намоёнгари ин аст, ки муҳаббате, ки барои зоҳиру сурат аст, аз даст рафтанист, ҳамин ки чавонӣ шодобӣ рафт, дандон рехт, мӯйи сар сафед шуд ва рангу рухсора зард, муҳаббати маъшуқа ҳам поён меёбад. Ишқи ҳақиқӣ он аст, ки бо зардӣ ва сухану чехра каму беш нашавад, ранҷурию нотавонӣ ба он зиён нарасонад.

ДОСТОНИ МАРДИ БАҚҚОЛ ВА ТҶҲ

*Буд баққолеву вайро тҷҲ,
Хушнаво, сабз, гҷҲ тҷҲ.
Бар дуқон будӣ ниғаҳбони дуқон,
Нукта гуфтӣ бо ҳама савдогарон.
Дар хитоби одамӣ нотик будӣ,
Дар навои тҷҲиён ҳозик будӣ.*

Баққоле дар дуқонаш як тҷҲ дошт, суҳангӯ ва нуктадон. Рӯзе баққол дар сари қораи набуд. ТҷҲ аз сӯе ба сӯе парвоз мекард. Парҳойи ӯ ба шишаҳои рағани гул хӯрд. Шишаҳо ба рӯи замин афтада шикастанду рағанҳо рехтанд. Баққол бозгашт ва чун он ҳол бидид, барошуфт ва мушти саҳте бар сари тҷҲ кӯфт, ба тавре ки мӯйҳои сараш рехтанд ва қал шуд. Аз дарди он зарба муддате забонаш банд омад ва аз суҳан гуфтан бозмонд. Баққол, ки ба ширинсуҳани ӯ хӯ гирифта буд, нигарони суҳан қардани ӯ шуд ва аз қарда пушаймон қардид. Худашро сарзаниш қард. Се рӯзу се шаб гузашт ва тҷҲ як қалом нагуфт. Саҳарӣ баққол дар дуқон буд. Марди бофандае бо сари бараҳна ва бемӯ аз назди дуқони ӯ мегузашт. Истод ва нигоҳе ба тҷҲ андохт. Чашми тҷҲ, ки ба ӯ афтад, ногаҳон ба суҳан омад:

*Омад андар гуфт тҷҲ он қамон,
Бонг бар дарवेश зад чун оқилон.
Қ-аз қӣ, эй қал бо қалон омехтӣ?
Ту қагар аз шиша раған рехтӣ?
Аз қиёсаи ҳанда омад ҳалқро,
Қ-ӯ чу худ пиндоиш соҳибдалқро.
Қори қоконро қиёс аз худ қагир,
Қарчи қонад дар набиштан шери шир.*

ТҷҲ аз дидани марди қал ӯро ҳам бо худ қиёс қард ва пиндошт, ки қорфармоиш ба сари ӯ ҳам кӯфтааст ва

мӯйҳояш рехтааст. Ва ҳаёл кард, ки ӯ ҳам шишаҳои равшанро шикастааст.

Бисёр касон ҳоли худро бо дигарон қиёс мекунанд ва аз шабоҳати зоҳир ба муҳокимаронӣ мепардозанд.

Чӣ басо, ки дар маънӣ ба якдигар қобили санҷиш набошанд. Мавлоно Румӣ ба бозгуфтани ин дostonҳо масалҳои зиёдеро ҳам овардааст, монанди ин ки оби талху оби ширин ҳар ду ба зоҳир зулолу софу яксонанд, аммо дар чашидан тафовути онҳо намоён мегардад ё шӯразору замини хуб ё намози мунофику муъмин. Монанди шикорчӣ, ки садои парандагонро тақлид мекунад ва парандаи ғoфил ба тасаввури ин ки ҳамчинси ӯст, ба сӯйи садо меравад ва дар дом меафтад. Чӣ басо, ки ҳарфҳо ва гуфтаҳои фиребандаи мардуми дағал бо фармудаи дурусткорон якҷӯр бошад.

*Чун бaсе Иблиси oдaмрӯй ҳaст,
Пaс, бa ҳaр дaсте нaшoяд дoд дaст.*

ДОСТОНИ БОЗАРҒОН ВА ТҶҲҲ

*Буд бозаргону ӯро тҷҳтие,
Дар қaфaс мaҳбyс, зeбo тҷҳтие.
Чyнки бозаргон сaфaрpo сoз кaрд,
Сӯйи Ҳиндyстoн шyдaн oгoз кaрд.
Ҳaр гyлoмy ҳaр кaнизaкpo зи ҷyд
Гyфт: «Бaҳри тy ҷӣ oрaм? Гӯй зyд».
Ҳaр якe аз вaй мyрoдe хoст кaрд,
Чyмлaрo вaъдa бидoд oн нeкмaрд.
Гyфт тҷҳтиpo: «Чӣ хoҳӣ aрмyгoн,
К-oрaмaт аз хиттaи Ҳиндyстoн?»
Гyфтaш oн тҷҳтӣ, ки oн ҷo тҷҳтиён
Чyн бибинӣ, кyн зи ҳoли мaн бaён.
К-oн фaлoн тҷҳтӣ, ки мyштoқи шyмoст,
Аз қaзoи oсмoн дaр ҳaбси мoст.*

*Бар шумо кард ӯ салому дод хост
 В-аз шумо чора, раҳи иршод хост.
 Гуфт: «Мешояд, ки ман дар иштиёқ,
 Чон диҳам, ин ҷо бимирам дар фироқ?
 Ин раво бошад, ки ман дар банди сахт,
 Гаҳ шумо бар сабза, гоҳе бар дарахт?
 Инчунин бошад вафои дӯстон?
 Ман дар ин ҳабсу шумо дар гулситон?
 Ёд оред, эй меҳон з-ин мурғи зор,
 Як сабӯҳӣ дар миёни марғзор».
 Ёди ёрон ёрро маймун бувад,
 Хоса, к-он Лайливу ин Маҷнун бувад.*

Марди бозаргон чун ба Ҳиндустон расид, дар бе-шае ба дасти тўтиён бархўрду паёми тўтии худро ба онҳо расонид. Тўтиён шуниданд ва бар дурии дўсти худ гусса хўрданд. Аммо яке аз он миён бо шунидани паёми тўтӣ дасту пояш ларзиду бар замин афтод ва нафасаш банд шуд. Бозаргон нигарон шуд, ки чаро он тўтӣ чон дод ва худро сарзаниш кард, ки кош паёмро намедодам.

Пас аз ин ки аз сафар омаду барои ҳар як аз хешону хидматгорон армуғон овард, ба қафаси тўтӣ наздик шуд ва шарҳи ҳол бигуфт. Тўтии ӯ ҳам чун дostonро аз забони бозаргон шунид, танааш ба ларза даромад ва чун мурдае дар кунчи қафас нақш бар замин шуд. Бозаргон афсўсхўрон даст бар сар мезаду мегуфт:

*Лек чун гуфтам, пушаймонӣ чӣ суд?»
 Нуктае, к-он ҷаст ногаҳ аз забон,
 Ҳамчу тире дон, ки он ҷаст аз камон.
 Вонагардад аз раҳ он тир, эй писар!
 Банд бояд кард селеро зи сар,
 Чун гузашт аз сар, ҷаҳонеро гирифт,
 Гар ҷаҳон вайрон кунад, набвад ишигифт.
 Эй дарего, мурғ, к-арзон ёфтам,
 Зуд рӯй аз рӯйи ӯ бартофтам».*

*Эй забон, ту бас зиёнӣ бар варо,
Чун тӯй гӯё, чӣ гӯям ман туро?
Эй забон, ҳам отаишӯ ҳам хирманӣ,
Чанд ин отаиш дар ин хирман занӣ?
Дар ниҳон ҷон аз ту афгон мекунад,
Гарчи ҳар чӣ гӯияиш, он мекунад.
Эй забон, ҳам ганҷи бепоён тӯй,
Эй забон, ҳам ранҷи бедармон тӯй.*

Бозаргон чун тӯтиро хуфта ёфт, дари қафасро боз кард ва ўро берун кашид. Тӯтӣ зинда шуду ба ҳаво парид ва бар дарахте нишаст. Бозаргон дар шигифт шуд, ки он мурдан чӣ буд ва ин паридан чист! Ба тӯтӣ гуфт:

*Он кӣ гофил буд аз кишиту баҳор,
Ў чӣ донад қимати ин рӯзгор?
Ў чӣ кард он ҷо, ки ту омӯхтӣ?
Сохтӣ макреву моро сӯхтӣ».
Гуфт тӯтӣ, к-ӯ ба феълам панд дод,
Ки раҳо кун лутфи овозу видод.
З-он ки овозат туро дар банд кард,
Хеиштан мурда пайи ин панд кард.
Яъне, эй мутриб, шӯда бо ому хос,
Мурда шав чун ман, ки то ёбӣ халос.
Дона боишӣ, мургаконат барчинанд,
Ғунча боишӣ, кӯдаконат баркананд.
Дона тинҳон кун, ба қуллӣ дом шав,
Ғунча тинҳон кун, гиёҳи бом шав.
Ҳар кӣ дод ӯ ҳусни худро дар мазод,
Сад қазои бад сӯйи ӯ рӯ ниҳод.
Чашишӯву хашишӯву рашишӯ
Бар сараш резад ҷу об аз машишӯ.
Душманон ўро зи ғайрат мебаранд,
Дӯстон ҳам рӯзгораи мебаранд.*

Тӯтӣ бар шоҳаи дарахт бозаргонро панд доду гуфт:

– Барои он ки аз дом раҳой ёбӣ, бояд аз ҷони ширинат бираҳӣ. Дӯсти ман дар Ҳиндустон худро ба мурдан заду ба ин васила ба ман пайғом дод, ки агар ман хоҳам аз қафас озод шавам, бояд кори ӯро такрор кунам ва бимирам, то раҳо шавам. Ман ҳам панди ӯро ба кор бурдам. Инак, ба сӯйи дӯстон парвоз мекунам ва туро ба Худо месупорам.

ДОСТОНИ НАҚҚОШОНИ ЧИНӢ ВА СУРАТГАРОНИ РУМӢ

Суратгарони чинию румӣ назди подшоҳе омаданд ва ҳунаrhoи худро бар ӯ арза карданд. Чиниҳо даъвогар шуданд, ки онҳо дар наққошӣ бар ҳама саранд ва румиён ин даъворо хилоф донистанд. Пас подшоҳ дастур дод, ҳар даста ҳунари худро нишон диҳад ва қарор шуд ду пойгоҳ дар ихтиёри онҳо бигузоранд. Ҳар даста ҳунармандии худро ба шоҳ нишон бидиҳанд. Ду ҳона дар баробари якдигар, ки ба ҳам роҳ доштанд, ба ҳар кадом вогузор шуд. Чиниҳо ба даруни ҳонаи худ рафтанду аз ҳазина рангҳои гуногун хостанд. Шабу рӯз кашиданд, то зеботарин нақшҳоро бар девори намоишгоҳ кашиданд. Ҳунармандони румӣ низ дар ҷойгоҳи худашон бо кӯшиши фаровон ба сайқал задани деворҳо пардохтанд, на ранге ба кор бурданд ва на нақше оварданд. Шабу рӯз деворҳоро месовиданд ва онҳоро чун ойна менамуданд, ки ҳар нақше дар онҳо метофт, акс медод.

Қорҳо, ки анҷом шуд, шоҳ ба тамошои ҷойгоҳи чиниҳо омаду аз дидори ҳунари онҳо ва нақшҳое, ки ба девор нигошта буданд, дар шигифт шуд. Ба онҳо офарин гуфт. Он гоҳ ба ҳонаи румиҳо рафт ва онҳо пардаи ҳоили овезони байни ду ҳонаро канор заданд. Ногоҳ ҳамаи нақшҳои ҳонаи ҳамсоя бар деворҳои он ҷо зоҳир

шуд. Деворҳои чун ойина ҳама кори чиниёро дар худ инъикос карданд:

*Акси он тасвиру он кирдорҳо,
Зад бар ин софишуда деворҳо.
Ҳар чӣ он ҷо дид, ин ҷо беҳ намуд,
Дидаро аз дидаҳона мерабуд.
Румиён он сӯфиёнанд, эй падар!
Бе зи тақрору китобу бе ҳунар.
Лек сайқал кардаанд он синаҳо,
Пок аз озу ҳирсу бухлу кинаҳо.
Он сафои ойина, васфи дил аст,
Сурати бемунтаҳоро қобил аст.
Аҳли сайқал растаанд аз бўю ранг,
Ҳар даме бинанд хубӣ бедиранг.
Марг, к-ин ҷумла аз ӯ дар ваҳшатанд,
Мекунанд ин қавм бар вай ришханд.
Кас наёбад бар дили эшон зафар,
Бар садаф ояд зарар, на бар гуҳар.
Гарчи наҳву фикҳро бигзоштанд,
Лек маҳви фақро бардоштанд.
То нуқуши ҳаши ҷаннат тофтаст,
Лавҳи дилишонро назиро ёфтаст.
Сад нишон доранду маҳви мутлақанд,
Чӣ нишон? Бал айни дидори Ҳақанд.*

Румиёни наққош монанди сӯфиён ростгӯ ҳастанд, ки китоб нахондаву дарс наёмӯхта ва ҳунар нашинохта, бо синаи софу холи аз рашку тамаъ, кинаю бадҳоӣ ҳама чизро мебинанду нахонда медонанд ва наомӯхта огоҳанд. Дилро аз кина пок кардаанд, то ҳақиқат дар он инъикос гардад. Ақл дар ин ҷо хомӯш аст. Агар суҳане гӯяд, онҳоро, ки ранг аз дил пок кардаанд, гумроҳкунанда аст аз рангу бў растаанд, зоҳири донишро раҳо карда, ба ҳақиқати асли расидаанд.

ДОСТОНИ ҲАЙВОНОТИ ЧАНГАЛ ВА ШЕРУ ҚАЗИЯИ КЎШИШУ ТАВАККУЛ

Дар бешае ҳайвоноти ваҳшӣ зиндагӣ мекарданд. Шере онҳоро ҳар дам мавриди ҳамла қарор медод ва зиндагиро дар он ҷойи хурраму босафо бар онҳо ҳаром мекард. Рӯзе ҳама ҳайвоноти сокини чангал гирд омаданд ва ба шер паём доданд, ки агар дар озори онҳо нақӯшад, онҳо қабул доранд, ки ҳар рӯз хӯроки онро бирасонанд, то ин ки бе заҳмату дарди сар ғизои худро ба даст оварад. Шер гуфт:

—Ба шарти ин ки ба ваъда вафо кунед, мепазирам.

Ҳайвоноти ваҳшӣ ҷавоб доданд:

—Ту ба мо эътимод кун ва ба Худо таваккул:

*Дар ҳазар шав, диданат шӯру шар аст,
Рав, таваккул кун, таваккул беҳтар аст.
Бо қазо панҷа мазан, эй тунду тез,
То нагирад ҳам қазо бо ту тез.*

Шер гуфт:

*Гуфт: «Оре, ки таваккул беҳтар аст,
Ин сабаб ҳам суннати Пайгамбар аст.
Гуфт Пайгамбар ба овози баланд:
«Бо таваккул зонуи уштур бибанд».*

Ҳайвоноти ваҳшӣ гуфтанд:

*Нест касбе аз таваккул хубтар,
Чист аз таслим худ маҳбубтар?
Бас гурезанд аз бало сӯйи бало,
Бас чаҳанд аз мор сӯйи аждаҳо.
Он ки ӯ аз осмон борон диҳад,
Ҳам тавонад, к-ӯ зи раҳмат нон диҳад.*

Шер гуфт:

—Бо ин ҳама Худованд сабаби ҳар чизро ба кӯшишу ҷидду ҷаҳд фароҳам кардааст. Агар нақӯшӣ, ба ҷое

нахоҳӣ расид. Даст дод, ки бар аҳд содиқ бошад ва ҳар кас аз неъматҳои Худованд баҳра барнагирад, шукри ӯро ба ҷо наовардааст:

*Шукри қудрат қудратат афзун кунад,
Ҷабр неъмат аз кафат берун кунад.
Ин қадар ақле, ки дорӣ, гум шавад,
Сар, ки ақл аз вай бипаррад, дум шавад
Гар таваккул мекунӣ, дар кор кун,
Кишт кун, пас така бар Ҷаббор кун.*

Ҳайвоноти ваҳшӣ гуфтанд:

—Агар корҳо ба кӯшиш буд, аз оғози ҷаҳон ҳазорон ҳазор кӯшиданду ба ҷое нарасиданд ва ҷон доданд. Бояд ба доду ба қисмат розӣ шуд ва аз талоши беҳуда бозистод. Магар нашунидаӣ достони он марди содаро, ки рӯзе ҳаросон худро ба боргоҳи Сулаймон (а) тарсону рангпарида афканд. Сулаймон (а) иллати нигаронии ӯро пурсид:

Ҷавоб дод:

—Дар кӯча мегузаштам, Азроилро дидам, ки бо ҳайбат ва ҳайронӣ ба ман нигарист,

Сулаймон (а) пурсид:

—Ҳоло аз ман чӣ меҳоҳӣ?

Гуфт:

—Ба бод фармон деҳ, маро аз ин шаҳр ба Ҳиндустон бибарад. Магар аз дасти Азроил раҳой ёбам.

Сулаймон (а) хоҳиши вайро баровард ва бод ӯро ба Ҳиндустон бурд. Рӯзи дигар ҳангоми боздид Сулаймон (а) аз Азроил (а) пурсид:

—Чаро фалонро тарсондӣ?

Азроил (а) гузориш дод, ки ман дирӯз аз сӯйи Худованд вазифадор шудам ҷони ӯро имрӯз дар Ҳиндустон бигирам. Чун ӯро дар ин ҷо дидам, дар шигифт шудам, ки агар сад пар ҳам дошт, наметавонист ба Ҳиндустон биравад. Ва имрӯз онро дар он диёр дидам ва ҷонашро гирифтам.

Шер гуфт:

–Ин ҳикоят дуруст аст, вале магар чаҳди паёмбаро-
нро нашунидаед, ки бо чӣ кӯшише мардумро ба ҷониби
Худованд даъват мекарданд?

Оқибат ҳайвоноти ваҳшӣ бо шер аҳду паймон ба-
станд, ки ҳар рӯз хӯроки ўро омода кунанд ва агар аҳд
шикастанд, шер ҳамаро ҷазо кунад. Онҳо ба қарори худ
побанд шуданду ҳар рӯз қуръакашӣ мекарданд ва номи
ҳар кӣ мебаромад, ўро барои хӯрдан пеши шер мефири-
стонданд. Шер ҳам ба дигарон озоре намерасонид. То
рӯзе қуръа ба номи харгӯши зираке афтод ва ў гуфт:

– Ба ман муҳлат бидиҳед, ки фикре дорам, то ҳама-
ро аз бадкории шер осуда кунам.

Ҳайвоноти ваҳшӣ гуфтанд:

– Аз ту тавонотару донотар ҳам натавонистанд,
ки коре бикунад. Ту бо ин ҷуссаи лоғару хурд чӣ тавонӣ
кард?

Ҳайвоноти беша аз харгӯш пурсиданд, ки нақшаи ў
чист, чӣ гуна мехоҳад шерро бифиребад? Бехтар аст
фикри худро бо ҳама дар миён бигузорад ва машварат
кунад:

*Эй ки бо шере ту дарпечидай,
Бозгӯ ройе, ки андешидаӣ.
Машварат идроку ҳушёрӣ диҳад,
Ақлҳо мар ақлро ёрӣ диҳад.*

Харгӯш гуфт:

*Гуфт: «Ҳар розе нашоёд бозгуфт,
Ҷуфт тоқ ояд гаҳе, гаҳ тоқ ҷуфт.
Аз сафо гар дам занӣ бо ойина,
Тира гардад зуд бо мо ойина».*

Аз замонҳои қадим гуфтаанд, ки қарз ва рафту-
омаду сарвати худатро аз дигарон пинҳон кун, то баро-
ят фитна накунанд ва бар ту рашк набаранд.

Бо ин тартиб, харгӯш дар рафтан пеши шер дер карду шер ҳам аз нарасидани ғизо нигарон шуд ва меғуррид, ки нокасон посу қавлу қарор надоранд ва ман бечиҳат ба онҳо эътимод кардам:

*Шер меғуфт аз сари тезиву хаим,
К-аз раҳи гӯшам адӯ барбаст чаим.
З-ин сипас ман нашнавам он дамдама,
Бонги девон асту гулон он ҳама.
Бардарон, эй дил, ту эшонро, маист,
Пӯстишон баркан, к-ишон ҷуз нӯст нест.*

Шер дар ғавғо буд, ки харгӯш аз дур пайдо шуд. Бонг зад, ки рӯзҳои пеш ман говонро дидаам, ҳеҷ кадом мисли ту густох набуданд.

Харгӯш бо зорӣ гуфт:

–Дер омадани ман бесабаб нест. Агар иҷозат диҳӣ, онро бигӯям.

Шер гуфт:

*Мурғи бевақтӣ, сарат бояд бурид,
Узри аҳмақро намешояд шунид.
Узри аҳмақ бадтар аз ҷурмаш бувад,
Узри нодон заҳри ҳар дониш бувад.
Узрат, эй харгӯши аз дониш тижӣ,
Ман на харгӯшам, ки дар гӯшам ниҳӣ».*

Харгӯш гуфт:

–Ману харгӯши дигар субҳ зуд ба роҳ афтодем, ки назди ту биёем. Дар роҳ шерӣ дигаре роҳро бар мо баст. Ҳар чӣ гуфтем, ки ту дар интизорӣ, напазируфту туро дашном дод ва гуфт:

– Агар бар ту даст ёбад, аз ҳам медарад ва билохир бо исрору хоҳиши мо пазируфт, ки дӯсти маро гаравгон бигирад, то ман биёям ва хабарат бидиҳам.

Шер чун суҳанҳои харгӯшро шунид, гуфт:

–Ғам махӯр, ки туро ва дӯстатро раҳо хоҳам кард. Он шерро, ки ба ман хиёнат кардааст, ба сазои худ хоҳам расонд. Биё, бо ҳам биравем ва ҷойгоҳи ўро ба ман нишон бидеҳ. Ҳарду ба роҳ афтоданд. Ҳангоме ки муқаддар аст ҳодисае пеш ояд, донишу биниши касе монеи он нахоҳад шуд ва тавоноию доноӣ пеши ҳодисаро намегирад.

Чун Сулаймон лашкаркашӣ кард, ҳамаи ҳайвоноти даранда ва ғайри дарандаи саҳроӣ ба кӯмаки ӯ шиофтанд. Аз ҷумла худхуд хидмати худро пешкаш кард. Сулаймон пурсид:

– Аз дасти ту чӣ коре меояд?

Худхуд гуфт:

–Ман тезбинам ва аз ҳаво зери заминро мебинам, ҳар кучо об бошад, хабар медиҳам. Аз ин ҷиҳат вучуди ман барои лашкар лозим аст.

Зоғ, ки парандаи ҳасуд аст, ҳозир буд, хандид ва гуфт:

–Ту агар рост мегӯӣ, чаро доми шикорчиро намебинӣ?

Худхуд гуфт, ки Худованд дар табиати ман тезбинӣ ниҳодааст, аммо он ҷо ки қазо меояд, ҳар чашме кӯр мешаваду ҳар донише бефоида:

Ман бибинам домро андар ҳаво,

Ғар напӯшад чашии ақламо қазо.

Харгӯш бо шер ба роҳ афтод ва ўро ба сари ҷоҳе, ки пештар медонист, бурд. Чун ба наздики ҷоҳ расиданд, худро тарсону ларзон нишон доду кафо кашид. Шер бо ҳашм пурсид, ки «чаро ақиб мондаӣ?» Харгӯш бо тарсу ларз ҷавоб дод:

Ранги рӯямро намебинӣ чу зар?

З-андарун худ медиҳад рангам хабар.

Ранги рӯ аз ҳоли дил дорад нишон,

Раҳматам кун, меҳри ман дар дил нишон.

Ман аз шер, ки дар чоҳ аст, метарсам. Агар ту маро дарбар гирӣ, тарсам дур мешавад ва ўро ба ту нишон медиҳам.

Шер харгӯшро дарбар гирифт ва ба чоҳ нигарист. Акси худахро дид. Пиндошт, ки шери дигаре аст ва рақиби ўст, ки харгӯши дувумиро дар бағал дорад. Пас хашмгин харгӯшро раҳо карду худро дар чоҳ андохт. Дар чоҳ афтодан ҳамону чон додан ҳамон шуд:

*Ҳамзабонӣ хешиву пайвандӣ аст,
Мард бо номаҳрамон чун бандӣ аст.
Эй басо ҳиндуву турки ҳамзабон,
Эй басо ду турк чун бегонагон.
Пас, забони маҳраммӣ худ дигар аст,
Ҳамдилӣ аз ҳамзабонӣ беҳтар аст.*

Харгӯш ҳамин ки ба кушта шудани шер бовар ҳосил кард, шоду хандон ба сӯйи дӯстони дигар давид ва муждаи марги душманро дод. Ҳайвоноти ваҳшии дигар, ки ин раҳиरो бар асари ҳушу зиракӣ ва доноии харгӯш медонистанд, гирд омаданду ўро ситоиш ва шукри неъмат карданд.

Харгӯш ба онҳо гуфт:

*Гуфт: «Таъйиди Худо буд, эй меҳон!
В-арна харгӯше кӣ бошад дар ҷаҳон?
Қувватам бахшиду дилро нур дод,
Нури дил мар дасту поро зӯр дод».*

Мо худ душмани худем, ҳамчунон ки он шер акси худро душмани худ тасаввур кард.

*Эй шаҳон, куштем мо ҳасми бурун,
Монд ҳасме з-ӯ батар дар андарун.
Куштани ин кори ақлу ҳуш нест,
Шери ботин суҳраи харгӯш нест.
Саҳл шере дон, ки сафҳо бишканад,
Шер он аст, он ки худро бишканад.*

ДОСТОНИ ФИРИСТОДАИ ҚАЙСАРИ РУМ ВА ХАЛИФА УМАРИ ФОРУК

Аз ҷониби Қайсари Рум намояндае барои дидори халифаи дуюм Умар ибни Хаттоб ба Мадина омад ва аз мардум суроғи қасри халифаро гирифт.

*Қавм гуфтандаш, ки ўро қаср нест,
Мар Умарро қаср ҷони рӯшанест.
Гарчи аз мирӣ варо овозаест,
Ҳамчу дарвешон мар ўро козаест.
Эй бародар, чун бибинӣ қасри ў?
Чунки дар чашми дилат рустаст мӯ.
Чашми дил аз мӯву иллат пок ор
В-он гаҳ он дидори қасраш чашим дор.
Ҳар киро ҳаст аз ҳавасҳо ҷони пок,
Зуд бинад ҳазрату айвони пок.*

Ба ў гуфтанд, ки халифа бо ин ки амири ҳамаи му-салмонон аст, қаср надорад ва монанди дигарон дар кулбае зиндагӣ мекунад. Ҳар кас ҷонаш аз ҳавою ҳавасҳо дур бошад, боргоҳи ўро хоҳад дид.

Фиристодаи Қайсар бо шунидани ин суҳанҳо ди-лаш ба дидани халифа муштоктар шуд ва ба ҷустуҷӯи ў пардохт, то ин ки зани арабе ба ў гуфт, ки халифа зе-ри фалон дарахти хурмо хобидааст.

*Зери хурмобун зи халқон ў ҷудо,
Зери соя хуфта бин, сояй Худо.*

Фиристода Умари Форукро зери хурмо дид, ки дар хоб аст. Аз содагию беолоишии вай ҳайрон шуд. Ба худ гуфт:

—Ман подшоҳони бисёр дидаам ва дидори ҳеҷ ка-дом дар ман тарсу шигифте падида наёвардааст.

*Мард гуфташ, к-эй амирулмуъминин!
Ҷон зи боло чун даромад дар замин?*

*Мурғи беандоза чун шуд дар қафас?
Гуфт: «Ҳақ бар чон фусун хонду қисас».*

Халифа гуфт:

–Худованд афсуне ба чон хонд. Ё ба чунбиш даромад, ба ҷисм рамзе гуфт, табдил ба чон шуд. Ба хуршед чизе фармуд, рахшанда шуд. Ба гӯши гул сухане гуфт, хандон шуд. Маълум нест Худованд ба гӯши хок чӣ фармудааст, ки чунин хомӯш мондааст. Агар забон асрори пинҳонро ошкор кунад, оташе равшан хоҳад кард, ки чахонро бисӯзонад. Кори мо ва кори Худовандро бадикқат бингар. Кори мо ҳасту пайдоиши он аз Худованд аст. Ҳар кас масъули коре нест. Набояд гуфт: «Чаро кардӣ?» Вале кор аз осори хилқати Худованд аст, ки дар ихтиёри мост. Меҳоҳем ва мекунем ва гуноҳу савоби онро ҳам мебарем. Мисоле мегӯем, то ҷабру ихтиёр равшан шавад. Дасте аз бемории раъша меларзад ва гоҳе дастро ба ихтиёри худ меларзонӣ. Ин ҳар ду офаридаи Худо ҳастанд, вале яке нестанд. Агар ларзиши даст аз беморӣ бошад, соҳиби даст шарманда нест, вале агар ба ихтиёр дастро биларзонӣ, пушаймон мешавӣ.

Боз фиристодаи Қайсар пурсид, чаро чон асири бадан шудааст ва фоидаи он чист? Халифа Умари Форук гуфт:

*Гуфт: «Ту баҳсе шигарфе мекунӣ,
Маъниро банди ҳарфе мекунӣ.
Ҳабс кардӣ маънии озодро,
Банди ҳарфе кардаӣ ту ёдро.*

Албатта, ту ин пурсишро барои фоида мекунӣ. Аммо он ки фоидаро ба вучуд овардааст, чӣ гуна мумкин аст кореро бе далелу ҳикмат анҷом дода бошад.

Фиристодаи Қайсари Рум ба ин дидор рисолати худро фаромӯш карда ва чашмонаш ба ҳақиқат боз шуд.

*Он расул аз худ бишуд з-ин як-ду ҷом,
Не рисолат ёд мондаш, не паём.
Вола андар қудрати Аллоҳ шуд,
Он расул ин ҷо расиду шоҳ шуд.
Сел чун омад ба дарё, баҳр гашит,
Дона чун омад ба мазраъ, гашит кашит.
Чун тааллуқ ёфт нон бо булбашир,
Нони мурда зинда гашиту бохабар.
Муму ҳезум чун фидои нор шуд,
Зоти зулмони ӯ анвор шуд.
Санги сурма, ҷунки шуд дар дидагон,
Гашит биной, шуд он ҷо дидбон.
Эй хунук он мард, к-аз худ раста шуд,
Дар вучуди зиндае пайваста шуд.*

ДОСТОНИ ПИРИ ЧАНГӢ ВА УМАРИ ФОРУҚ

*Он шунидастӣ, ки дар аҳди Умар
Буд чангӣ – мутрибе бо карру фар?
Булбул аз овози ӯ бех(в)ад шудӣ,
Як тараб з-овози хубаи сад шудӣ.
Маҷлису маҷмаъ дамаи ороштӣ
В-аз навои ӯ қиёмат хостӣ.
Ҳамчу Исрофил, к-овозаи ба фан,
Мурдагонро ҷон дарорад дар бадан.*

Дар замони халифа Умар ибни Хаттоб марди мутрибе буд, ки чанг мезаду бо овози хуши худ мардумонро сархуш месохт. Бо подоше, ки мегирифт, рӯзгор мегузаронд. То ин ки солҳо бигузаштанд ва ҷавонӣ бигузашт ва по дар остонаи пирӣ гузошт, на барои чанг задан ҳоле монд ва на барои овоз хондан нерӯ.

*Аз навояш мурғи дил паррон шудӣ
В-аз садояш ҳуши чон ҳайрон шудӣ.
Чун баромад рӯзгору пир шуд,
Боз чон-ш аз аҷз паишагир шуд.
Пушти ӯ ҳам гаит ҳамчун пушти хум,
Абрувон бар чаши ҳамчун полдум.
Гаит овози латифи ҷонфизои
Зишту назди кас наярзидӣ ба лош.
Он навои раиши Зухра омада,
Ҳамчу овози хари пире шуда.*

Рӯзе аз гуруснагӣ ба чон омад, на касе ба доди ӯ расид ва ноне ба даст овард. Навмеду саргардон рӯй ба биёбон гузошт ва он гоҳ ба гӯристон гузашт ва чанги худро дар бағал гирифт нолае кард, сар ба осмон баровард. Чангзанон ба Худованд розу ниёз кард, ки ҳафтод сол гуноҳ кардаму Ту маро гурусна нагузоштӣ. Он ҳангом барои дилхушии мардумон чанг мезадам. Имрӯз, ки ҳоҷатманд мондаам, ба Ту рӯй овардам ва барои ту менавозам:

*Нест касб, имрӯз меҳмони туам,
Чанг баҳри ту занам, к-они туам.
Чангро бардошт, шуд аллоҳҷӯ,
Сӯйи гӯристони Ясриб оҳгӯ.
Гуфт: «Хоҳам аз Ҳақ абрешии баҳо,
К-ӯ ба некӯӣ назирад қалбҳо».
Чунки зад бисёру гирён сар ниҳод,
Чанг болин карду бар гӯре фитод.*

Пир гирён рӯйи гӯре афтод ва хобаш бурд. Дар ҳамон замон Умар ҳам эҳсоси хастагии шадид карду ба ин ки одат надошт, дар он соат бихобид. Сар ба болин ниҳоду дар хоб дид:

*Бонг омад мар Умарро, к-эй Умар,
Бандаи моро зи ҳоҷат бозхар!*

*Бандае дорем хосу муҳтарам,
Сӯйи гӯристон ту ранча кун қадам.
Эй Умар, барчаҳ, зи байтулмоли ом,
Ҳафтсад динор дар каф неҳ тамом.
Пеши ӯ бар, к-эи ту моро ихтиёр,
Ин қадар бистон, кунун маъзур дор.
Ин қадар аз баҳри абрешим баҳо,
Харч кун, чун харч шуд, ин ҷо биё!*

Аз сӯйи Худованд ба ӯ дастур дода шуд, ки ба гӯристон биравад, пири чангиро биёбаду ўро бинавозад ва ба ӯ пул бидихаду ниёзашро бароварад.

Умар саросема аз хоб часту бо кисаи пур аз пул рӯй ба гӯристон ниҳод. Ҳарчи гашт, касеро наёфт, чуз он пир, ки рӯйи гӯре хуфта буд. Барои ин ки бедораш накунад, болои сараш нишасту мунтазир монд. Ногаҳон атсае кард ва пир ошуфта аз хоб част. Чашмаш ба халифа афтод, тарсид:

*Мар Умарро дид, монд андар шигифт,
Азми рафтан карду ларзидан гирифт.
Гуфт дар ботин: «Худоё, аз ту дод,
Муҳтасиб бар пираке чангӣ фитод!»
Чун назар андар рухи он пир кард,
Дид ўро шармсору рӯйзард.
Пас Умар гуфташ: «Матарс, аз ман марам,
К-ит баширатҳо зи Ҳақ овардаам».*

Ва достони хобу дастури Худовандро бозгуфт ва қиссаро пеши рӯйи ӯ ниҳод. Пир, ки интизори чунин воқеаро надошт, аз лутфу карами Худо ҳайрон шуд. Чангро ба замин заду аз шодӣ фарёд кашид:

– Худовандо! Ҳафтод сол нони худро аз мардумон хостам ва аз ту ғофил мондам. Як дам, ки ба ёдат афтодаму аз ту кӯмак хостам, халифаро бо пойи худ пешам фиристодӣ ва мани шармандаро эҳсон намудӣ!

*Дод Ҳақ умре, ки ҳар рӯзе аз он
Кас надонад қимати он дар ҷаҳон.
Ҳарч кардам умри худро дам ба дам,
Дардамидам ҷумларо дар зеру бам.*

Умари Форук гуфт: «Чунин аст подоши касе, ки ба
Худо рӯй оварад».

*Чунки қиссай ҳоли пир ин ҷо расид,
Пиру ҳолаи рӯй дар парда кашид.
Пир доманро зи гуфтугӯ фишонд,
Нимгуфта дар даҳони мо бимонд.
Аз пайи ин айшу шират сохтан
Садҳазорон ҷон бишояд бохтан.
Дар шикори бешаи ҷон боз бои,
Ҳамчу хуршеди ҷаҳон ҷонбоз бои.
Ҷонфишон афтод хуршеди баланд,
Ҳар даме тай мешавад, пур мекунамд.
Ҷон фишон, эй офтоби маънавӣ!
Мар ҷаҳони куҳнаро бинмо навӣ.
Дар вуҷуди одамӣ ҷону равон
Мерасад аз гайб чун оби равон.*

ДОСТОНИ АРАБИ НОДОР, ЗАНАШ ВА ХАЛИФАИ БАҒДОД

*Як шаб аъробизане мар шӯйро
Гуфту аз ҳад бурд гуфтугӯйро,
К-ин ҳама фақру ҷафо мо мекашем,
Ҷумла олам дар хушӣ, мо нох(в)ашем.
Нонамон на, нонхуришмон дарду рашк,
Кӯзамон на, обамон аз дида ашк.
Ҷомаи мо рӯз тоби офтоб,
Шаб ниҳолину лиҳоф аз моҳтоб.
Қурси маҳро қурси нон пиндошта,
Даст сӯйи осмон бардошта.*

*Нанги дарвешон зи дарвешии мо,
Рӯзу шаб аз рӯзиандешии мо.*

Шавҳар, ки шикояти занро аз бечизию нодорӣ шунид, ўро ба сабр даъват карду гуфт:

– Аз умри мо чизе намондааст, бояд ба бешу кам тоқат кард, ки ҳар ду даргузар аст, намебинӣ аз пашша то пилу аз фохта то бозро Худованд рӯзӣ мерасонад. Чӣ гуна мумкин аст моро фаромӯш кунад? Ту чуфту ҳамсари манӣ. Бояд дар сабру тоқат ҳам монанди ман бошӣ:

*Чуфти мойӣ, чуфт бояд ҳамсифат,
То барояд корҳо бо маслиҳат.
Чуфт бояд бар мисоли ҳамдигар,
Дар ду чуфти кафшу мӯза дарнигар.
Гар яке кафш аз ду танг ояд ба по,
Ҳар ду ҷуфташ кор н-ояд мар туро.*

Зан аз суханони мард дар ҳашм шуду бар ў бонг зад:

*Турраҳот аз даъвиву даъват мағӯ,
Рав, сухан аз кибру аз нахват мағӯ.
Чанд ҳарфи тумтароқу кору бор?
Кору ҳоли худ бибину шарм дор.
Кибр зишту аз гадоён зишттар,
Рӯз сарду барфу он гаҳ ҷома тар!
Чанд даъвову даму боди бурут?
Эй туро хона чу байтуланкабут.
Аз қаноат кай ту ҷон афрӯхтӣ?
Аз қаноатҳо ту ном омӯхтӣ.
Ақли худро аз ман афзун дидаӣ?
Мар мани камақро чун дидаӣ?*

Шавҳар гуфт:

– Рӯзӣ қисмат асту агар ин ҷаҳон аз дурр пур шавад ҳам, агар рӯзии ту набошад, чизе барои ту нахоҳад шуд. Бояд таслим ва хушнуд буд.

*Тарки ҷангу раҳзанӣ, эй зан бигӯ
В-ар намегӯӣ, ба тарки ман бигӯ.
Мар маро чӣ ҷойи ҷанги неку бад?
К-ин дилам аз сулҳҳо ҳам мерамад.
Гар хамуш гардӣ вагарна он кунам,
Ки ҳамин дам тарки хонумон кунам.*

Зан чун мардро хашмгин дид, ба гиря афтод:

*Зан чу дид ӯро, ки тунду тавсан аст,
Гаши гирён. Гиря худ доми зан аст.
Гуфт: «Аз ту кай чунин пиндоштам?
Аз ту ман уммеди дигар доштам».*

Ман ҳар чӣ дорам, аз ту аст ва ҳар чӣ мекунам ба-
рои ту ҳаст. Агар ҳам аз нодорӣ менолам, дилам ба ту
месӯзад:

*Ту маро дар дардҳо будӣ даво,
Ман намехоҳам, ки бошӣ бенаво.*

Ҳоло ки ту хашмгинӣ, аз гуфтаи худ пушаймонам.
Ман бо дору нодории ту пухтаам ва ҳоло низ дил ба са-
бру таслим месупорам:

*Аз фироқи талх мегӯӣ сухун,
Ҳар чӣ хоҳӣ кун, валекин ин мақун.*

Зан ҳамчунон узрхоҳ буду ҳар дам ашки ӯ бештар
мешуд. Мард аз гиряи ӯ дилаш барошуфт ва хашмаш
фуру нишаст ва ба дилчӯӣ аз зан пардохт:

*Рустами Зол ар бувад в-аз Ҳамза беш,
Ҳаст дар фармон асири золи хеш.
Гуфт Пайгамбар, ки зан бар оқилон
Ғолиб ояд сахту бар соҳибдилон.
Боз бар зан ҷоҳилон чира шаванд,
З-он ки эшон тунду бас хира раванд.*

*Кам бувадишон риққату лутфу видод,
З-он ки ҳайвонист голиб бар ниҳод.
Меҳру риққат васфи инсонӣ бувад,
Ҳашму шаҳват васфи ҳайвонӣ бувад.*

Мард дилаш ба ҳоли зан сӯхту ба панди ӯ дар боби кӯшишу талош бештар ва ба даст овардани рӯзии гузарон бехтар дил дод ва гуфт:

*Мард гуфт: «Эй зан пушаймон мешавам,
Гар будам кофир, мусулмон мешавам.
Ман гунаҳкори туам, раҳме бикун,
Бармакан якборагим аз беҳу бун».
Кофири тир ар пушаймон мешавад,
Чунки узр орад, мусулмон мешавад.*

Мавлавӣ мегӯяд:

–Мӯсо (а) ва Фиръавн асири як ирода ҳастанд. Чунон ки захру позаҳр ва торикию нур аз як сарчашмаанд. Мӯсо (а) рӯзҳо аз Худо меҳост, ки ӯро ба Фиръавн пирӯзӣ диҳад ва шабҳо Фиръавн дар хилват ба даргоҳи Худованд муноҷот мекард, ки ӯро назди мардумон саршикаста накунад ва аз Мӯсо (а) шикаст нахӯрад.

Марде ба занаш гуфт:

–Аз хилофати ту гузаштам ва ҳоло ту агар чизе медонӣ маро, раҳнамоӣ кун!

Зан гуфт:

–Ба ту пешниҳоде дорам. Ин обе, ки мо менӯшем, оби нопок аст, ки дар ҳавои покизаи биёбон борид ва мо дар кӯза кардем. Дар Бағдод халифа нишастааст. Одаме аст бахшандаву саховатманд. Оби шаҳр нософ аст. Ба гумони ман, як кӯза обро назди вай бибар. Ӯ, ки марди сахию дасткушод аст, ба ту ҳадя хоҳад дод ва мо аз нодорӣ раҳо хоҳем шуд.

Мард кӯзаро дар намад печид ва ба Бағдод равон шуд. Рӯзҳо бодияро паймуд, ба Бағдод расид. Ба дари хоҳи халифа рафт. Ниғаҳбонон ӯро пазирай карданд ва

ба пеши халифа бурдандаш. Кӯзаи оби боронро ба халифа дод. Ў, ки медонист аъробӣ дар биёбон ҳаргиз оби равони гуворо нанӯшидааст, нахост хичолатзадаву шармандааш кунад. Аз дарёфти ҳадяи ӯ худро хурсанд нишон дод.

Дастур дод, кӯзаро пур аз зар карданд ва ба аъробӣ доданд, то ба диёри худ бозгардад. Ва фармуд, ки дар бозгашт аз канори рӯди Дачла бибарандаш, ки оби равонро бинаду бифаҳмад, ки ҳадяи ӯ ночиз буда, аммо дар пешгоҳи халифа пазируфта шуда, подоши некӯкориӣ худро низ дарёфтааст.

ДОСТОНИ ДОНИШМАНДИ ЗАБОНДОН ВА КИШТИБОН

Донишманде, ки забон медонисту кораш дастури забон дарс додан буд, ки ба арабӣ онро «илми наҳв» меноманд, ба киштӣ нишаст, то сафар кунад. Азбаски ба дониши худ мағрур буд, ҳар касро ба чашми камтар нигоҳ мекард. Дар киштие, ки савор шуд, ба киштибон бо такаббур гуфт:

—Оё ту аз илми наҳв хабаре дорӣ ва онро ёд гирифтай?

Ў ҷавоб дод, ки ман қорам киштибонӣ асту онро хуб медонам, илми наҳв ҳам нахондаам.

Донишманди забондон гуфт:

—Чун илми наҳв намедонӣ, ними умрат ба бод рафтааст:

Гуфт: «Ҳеч аз наҳв хондӣ?» Гуфт: «Ло»,

Гуфт: «Ними умри ту шуд дар фано».

Дилишкаста гашт киштибон зи тоб,

Лек он дам кард хомуш аз ҷавоб.

Чанде нагузашт, ки дар баҳр тӯфоне шуду киштӣ ба гирдобе афтод. Киштибону ҳамкоронаш бо талошу кӯшиш дар садади наҷоти мусофирон ва ҷилавгирӣ аз ғарқи киштӣ буданд. Ҳар кас барои ҷони худ мекӯшид.

Ногаҳон киштибон донишманди наҳвиро садо кард ва аз ӯ, ки аз тарси ҷон заҳракаф шуда буд, пурсид:

– Оё ту илми шиноварӣ медонӣ?

Наҳвӣ бо шармсорӣ гуфт:

– Не!

Киштибон гуфт:

– Эӣ донишманди гиромӣ, бо ин бало, ки гирди сари мо мегардад, ҳар кас илми шино надонад, ҳама умраш бар бод аст!

*Бод киштиро ба гирдобе фиканд,
Гуфт киштибон бад-он наҳвӣ баланд:
«Ҳеч донӣ ошино кардан? Бигӯ»,
Гуфт: «Не, эӣ хушҷавоби хубрӯ!»
Гуфт: «Кулли умрат, эӣ наҳвӣ фаност,
З-он ки киштӣ гарқи ин гирдобҳост».
Маҳв мебояд, на наҳв ин ҷо, бидон,
Гар ту маҳвӣ, бехатар дар об рон.
Оби дарё мурдари бар сар ниҳад
В-ар бувад зинда, зи дарё кай раҳад?*

Ҳар кӣ худро доно ҳисоб карду дигаронро нодон, дар рӯзи воқеа ба гил дармемонад ва ҷун ин донишманди нодону мағрур дар гирдоби фаною нестӣ гирифтор мешавад.

ДОСТОНИ ШЕРИ БЕЁЛУ БЕДУМУ ШИКАМ

Дар шарҳи ҳоли аҳли Қазвин навиштаанд, ки ода-ташон ҷунон буд, ки бар бозу, пушт, сина ва шиками худ бо сӯзан задану рондани хуни зери пӯст нақшҳои гуногун мезаданд ва ин кор василаи худнамоӣ ва ифтихори онҳо будааст. Дар он шаҳр касоне буданд, ки дар ин кор маҳорат доштанду ҳар кас ҳар шаклу суратеро меҳост, бар ҳар як аз аъзои бадани ӯ нақш мекарданд.

Як рӯз як қазвинӣ назди устои сӯзанкор меравад
ва аз ӯ меҳаҳад, ки бар бозуяш шакле нақш кунад:

Гуфт: «Чӣ сураат занам, эй паҳлавон?»

Гуфт: «Барзан сураати шери ҷаён,

Толеам шер аст, нақши шер зан,

Ҷаҳд кун, ранги кабӯдӣ сер зан».

Устод пурсид:

– Ба кучои баданат шер нақш кунам?

Қазвинӣ гуфт:

– Бар шонаам, то ба ман нерӯ ва тавоноӣ дар бозу
диҳад!

То шавад пуштам қавӣ дар разму базм

Бо чунин шери ҷаён дар азму ҷазм.

Устои сӯзанкор оғоз ба кор намуду бо неши сӯзан,
ки бо ранги кабӯд бар пӯсти тани он мард фурӯ мебурд,
ба тасвири шер пардохт. Аммо ҳамин ки паҳлавон не-
ши сӯзанро эҳсос кард, ба дард тоқат наёварду пурсид:

– Кучой шерро нақш кардан дорӣ?

Гуфт:

– Аз дум шурӯъ кардам.

Қазвинӣ гуфт:

– Шер бедум ҳам мешавад. Аз ҷойи дигар шурӯъ
кун.

Шери бедум бош, гӯ, эй шерсоз!

Ки дилам сустӣ гирифт аз захми гоз.

Дубора ба маҳзи фурӯ бурдани сӯзан гуфт:

– Даст ниғаҳ дор! Ин ҷо кучои шер аст?

Ҷавоб шунид:

– Гӯши ӯ.

Гуфт:

– Бигузор ин шер бе гӯш бошад. Ҷойи дигар би-
пар-
доз!

Устод бори сеюм ба нақши шиками шер пардохт.
Фарёди дардноки марди қазвинӣ баланд шуд, ки «чӣ мекунӣ?»

К-ин севум ҷониб чӣ андом аст низ?

Гуфт: «Ин аст шиками шери азиз».

Гуфт: «То шикам набошад шерро,

Гаит афзун дард, кам зан захмҳо».

Хира шуд даллоку бас ҳайрон бимонд,

То ба дер ангушт дар дандон бимонд.

Бар замин зад сӯзан аз хаши устод,

Гуфт: «Дар олам касеро ин фитод?

Шери бедуму сару шикам кӣ дид?

Инчунин шере Худо худ н-офарид».

Устои сӯзанкор аз хаши қаламу сӯзани худ ба замин партофт ва гуфт:

– То кунун шери беёлу думу шикам кӣ дидааст?

ДОСТОНИ ШИКОРИ ШЕР ВА ГУРГУ РҶБОҲ

Шеру гургу рӯбаҳе баҳри шикор

Рафта буданд аз талаб дар кӯҳсор.

Ҳар се муддате дунболи шикор гаштанд. Бо талоши фаровон як гову як бузу як харгӯш шикор карданд ва танаи онҳоро ба бешае кашиданд. Дар миёни роҳ шер чунин пиндошт, ки гургу рӯбоҳ ба шикорҳо тамаъ кардаанд. Хост мизони вафодории онҳоро биёзмояд. Ҳамин ки ба ҷойи амне расиданд, шер ба гург гуфт. Шикорҳоро қисмат кун!

Гург гуфт:

– Гов саҳми шоҳ ва буз саҳми ман ва харгӯш ҳам барои рӯбоҳ бошад.

Шер аз ин ки гург худаширо ҳамрадифи ӯ донист ва барои хеш саҳме гузоштааст, хашмгин шуду барҷаст ва сари гургро аз тан чудо кард. Он гоҳ ба рӯбоҳ гуфт:

–Ту шикорҳоро тақсим кун!

Рӯбоҳ, ки аз чудо шудани сари гург аз бадан панд гирифта буд, гуфт:

–Гов хӯроки чошти шоҳу буз ғизои наҳору харгӯш ҳам шабчарони ӯ бошад. Шер аз тадбири рӯбоҳ шодмон шуду ба рӯбоҳ гуфт:

– Инчунин тақсимотро аз кӣ омӯхтаӣ?

Гуфт: «Эй рӯбаҳ, ту адл афрӯхтӣ,

Инчунин қисмат зи кӣ омӯхтӣ?

Аз кучо омӯхтӣ ин, эй бузург?»

Гуфт: «Эй шоҳи ҷаҳон, аз ҳоли гург».

Гуфт: «Чун дар ишқи мо гаштӣ гарав,

Ҳар серо баргиру бистону бирав.

Рӯбаҳо, чун ҷумлагӣ моро шудӣ,

Чунат озорем? Чун ту мо шудӣ.

Мо тӯрову ҷумла ишқорон тӯро,

Пой бар гардуни ҳафтум неҳ, баро.

Чун гирифтӣ ибрат аз гурги данӣ,

Пас ту рӯбаҳ нестӣ, шери манӣ.

Рӯбоҳи зирак он гоҳ шерро сипос гузошт, ки баъд аз гург ӯро маъмури тақсими шикорҳо кард, вагарна ӯ ҳам иштибоҳи гургро такрор менамуд ва мумкин буд ба сарнавишти ӯ дучор шавад.

Рӯбаҳ он дам бар забон сад шукр ронд,

Ки маро шер, аз пайи он гург хонд.

Гар маро аввал бифармудӣ, ки ту,

Бахш кун инро, кӣ бурдӣ ҷон аз ӯ?

Пас сипос ӯро, ки моро дар ҷаҳон,

Кард пайдо аз паси пешиниён.

*То шунидем он сиёсатҳои Ҳақ,
Бар қуруни мозия, андар сабақ.
То ки мо аз ҳоли он гургони пеш,
Ҳамчу рӯбаҳ поси худ дорем беш.*

ДОСТОНИ ДИДОРБИНИИ МАРДИ КАР АЗ ҲАМСОЯИ БЕМОРАШ

Ба марде, ки гӯши ношунаво дошт, хабар доданд, ки хамсояаш бемор шудааст ва хост хабар гирифта ўро дилхуш кунад. Марди кар ба худ андешид, ки дидорбинии хамсояи бемор вочиб аст. Аммо чун гӯши ҳудаш намешунид, дармонд, ки Ҳангоми аҳволпурсӣ чӣ бигӯяду бо бемор чӣ гуна гуфтугӯ кунад. Пас аз фикри зиёд ба назараш расид, ки бар тибқи одат аз бемор мепурсанд «Ҳолат чӣ тавр аст?» Ва ў хоҳад гуфт: «Бад нест». Дидоркунанда бояд бигӯяд: «Худоро шукр!» Баъд бояд пурсид: «Чӣ хӯрдаӣ ва табиб чӣ доруе додааст?» Ва бемор хоҳад гуфт, ки «фалон шарбат ё дору», ки дар баробари он бояд гуфт, ки «нӯши ҷон ва Худо онро гуворо кунад» ва дар охир, албатта, бояд пурсид: «Табиби шумо кист?» Ў номи табибро хоҳад гуфт ва ман бояд бигӯям: «Қадамаш муборак бошад».

Бо ин қиёсу пешбинӣ марди кар ба ҳонаи бемор рафт. Чун аз дар даромад, саломе гуфту он гоҳ:

*Гуфт: «Чунӣ?» Гуфт: «Мурдам». Гуфт: «Шукр»,
Шуд аз ин, ранҷур нурозору нукр.*

Баъд гуфт:

—Чӣ хӯрдаӣ?

Бемор бо ҳашм гуфт:

—Заҳр!

Кар гуфт:

– Нӯши чон.

Боз пурсид:

– Табибат кист?

Бемор бо нороҳатӣ ва ғазаб гуфт:

– Азроил!

Баъд аз он гуфт: «Аз табибон кист ӯ,

Ки ҳамеояд ба чора неши ту?»

Гуфт: «Азроил меояд. Бирав!»,

Гуфт: «Пояи бас муборак. Шод шав».

Пас аз ин аҳволпурсӣ кар шодмон аз ин ки ҳамсоия беморро аёдат карда, дили ӯро ҳам шод намудааст, бидуни таваҷҷуҳ ба нороҳатии бемор, равонаи манзили худ шуд. Ӯ хушҳол буд, ки вазифаи ҳамсоиягиро ба ҷо овардааст, ғофил аз он ки чун пурсишу посух бар хилофи тасаввури ношунаво, бар қиёсе, ки андешида буд, хуб баромад, марди бемор ӯро душмани худ донистааст.

Чун иёдат баҳри дилоромӣ аст,

Ин иёдат нест, душманкомӣ аст.

Хоҷа пиндорад, ки тоат мекунад,

Беҳабар, к-аз маъсият ҷон меканад.

Бар ин минвол аст аҳволи мардуме, ки ба пиндори худ ба дигарон рафтор мекунанд ва аз аксуламали дигарон хабар надоранду ба худбиние, ки доранд, гумону пиндорро бо ҳақиқат яке мепиндоранд. Мавлавӣ мегӯяд, ки нахустин кас, ки қиёсу пиндорро дар бораи каломи муътабар аслу ҳақиқат қарор дод, Шайтон бувад. Он гоҳ ки Худованд Одамро офариду ба фариштагон амр кард, ки ба ӯ таъзим кунанд, Шайтон, ки худ низ фаришта буд, ба ин гумон, ки асли ӯ оташ асту бунёди Одам (а) аз хок ва хок аз оташ пасттар аст, аз фармони Худованд саркашӣ карду бо ин сабаб рондаи даргоҳ шуд. Худо фармуд, ки аслу насаб мавриди таввачҷуҳ нест, балки бартарӣ бо парҳезкорон аст. Ин расми ҷаҳон аст, ки ҳар фарзанде аз падару модар ирс мебарад. Барои пайдо кардани қибла

дар рӯзи абрнок метавон даст ба домани қиёс зад, вале дар рӯзи равшан дар баробари Каъба масъалаи қиёс матраҳ нест. Набояд дар асоси ваҳму ҳаёл ба ғурур афтод ё бо як гумон дар ҳаққи дигарон бадгумон шуд. Бар бадии бадон бубахшед ва аз худбинию миннат бипарҳезед. Бо гуфтаи ҳақими донишманд, ҳамон ҷо, ки шароб хӯрдаӣ, бихоб, зеро агар маст аз майхона берун раваӣ, бозичаи кӯдакон хоҳӣ шуд. Халқ ҳамагӣ кӯдаконанд, гайр аз онҳое, ки масти бодаи ишқи Худо бошанд ва аз доми ҳаваю ҳавас растанд. Гумону ҳаёл ҳаргиз касеро аз ҳақиқат бениёз намекунад.

ДОСТОНИ ЛУҚМОНИ ҲАКИМ ВА ҒУЛОМОН

Луқмони ҳаким марди сиёҳчардае буд ва асири дуздон гардид ва ўро ба ғуломӣ ба марди пулдоре фурӯхта буданд. Харидор ҳам ўро нашинохта ва дар сафи ғуломону коргарони худ нигоҳ дошта буд. Дар фасли расидани мева марди пулдор фармон дод, ки ҳама ғуломон барои мевачинӣ ба боғи ў бираванд. Ғуломони дигар бештари мевахоро хӯрданду назди соҳиби боғ Луқмонро гунаҳкор шумурданд. Соҳиби боғ хост Луқмонро танбеҳ кунад. Луқмон, ки донишманди бузурге буд, гуфт:

– Ман ин корро накардаам, вале барои ин ки гунаҳкорро бишиносӣ, маҳлули шӯру талх ба ману дигарон бинӯшон ва ба ҳама фармон бидеҳ, ки бо шитоб бедаванд.

Он мард супориши Луқмонро пазируфтуну чунон кард. Ғуломон, ҳамин ки масофате давиданд, ба дамгирӣ афтоданд. Меъдаҳо дар шӯридан омаду ҳарчи мева хӯрда буданд, берун рехт. Танҳо Луқмон, ки меваро нахӯрда буд, оби соф қай кард. Соҳиби боғ гунаҳкорон-

ро шинохту онҳоро чазо дод ва Лукмонро навозиш кард.

Вақте ҳикмати Лукмон ин бошад, ки ба ин содагию осонӣ гунаҳкорро аз бегуноҳ бозмешиносад, барои Худованд бандагони гунаҳкорро бо чунин озмоишҳое расво кардан кори мушkil нест.

ДОСТОНИ СҶҲТОР ДАР ШАҲР ДАР ЗАМОНИ УМАРИ ФОРУҚ

Дар замони хилофати Умар ибни Хаттоб дар шаҳре сӯхтор шуд. Ниме аз хонаҳою бозорҳо сӯхт. Мардум бо талошу кӯшиши фаровон ба хомӯш кардани оташ даст заданд, вале комёб нашуданд. Ночор гурӯҳе назди халифа шитофтанд, ки оташ хомӯш намешавад ва кӯшиши мардум беасар аст.

*Гуфт: «Он оташ зи оёти Худост,
Шуълае аз оташи бухли шумост.
Обу сирка чист? Нон қисмат кунед,
Бухл бигзоред, агар оли манед.*

Халифа Умари Форук мардумро огоҳӣ дод, ки он моли талафшуда қисмате аст, ки бояд ба нодорону гирифторон ва бенавоён расида бошад. Ва чун бухлу бахилии молдорону дорандагон ва тамаъу ози онон монеи бахшишу кӯмак ба ниёзмандон шуда, Худованд бар онҳо ҳашм гирифтааст. Ҳар кӣ дорад, бояд ба онҳое, ки надоранд, кӯмаку ёрӣ расонад.

ДОСТОНИ АЛӢ ВА ҲАМНАБАРДАШ

*Аз Алӣ омӯз ихлоси амал,
Шери Ҳақро дон мутаҳҳар аз дағал.*

Дар чанге Алӣ ибни Абӯтолиб душмани худро ба замин заду шамшер кашид, ки бикушадаш. Паҳлавон ба рӯйи он бузургвор оби даҳон андохт. Алӣ аз куштани ӯ сарфи назар карду шамшерашро дар ғилоф андохт. Паҳлавони шикастхӯрда аз ин кор ҳайрон шуд.

*Гуфт: «Бар ман теги тез афроштӣ,
Аз чӣ афкандӣ? Маро бигзоштӣ?
Гуфт: «Ман тег аз пайи Ҳақ мезанам,
Бандаи ҳаққам, на маъмури танам.
Шери Ҳаққам, нестам шери ҳаво,
Феъли ман бар дини ман бошад гуво».*

Алӣ фармуд:

– Ман чанг дар роҳи Худо мекунам ва туро ҳам бо фармони Ӯ меҳостам бикушам. Аммо чун оби даҳон андохтӣ, агар даст ба хуни ту меолудам, ин кор ба хотири хашму кин мебуд ва аз роҳи Худо гум мешудам.

Он гоҳ Алӣ дostonеро баён кард, яъне ҳазрати Расули акрам (с) хабар дода буд, ки фалон кас рӯзе туро хоҳад кушт. Ва он мард, ки зоҳиран мусалмон буд, ба дасту пойи Алӣ афтод, ки ӯро пеш аз ин ки чунин гуноҳе бикунад, бикушад. Ҳазрати Алӣ бо ин ки яқин дошт, пешбини Паёмбари Худо (с) рост хоҳад омад, нахост душмани худро бикушад ва нахост, ки хуни касеро ба хотири худ бирезад. Паҳлавон, ки ин дostonро шунид:

*Гуфт: «Ман тухми ҷафо мекоштам,
Ман туро навъе дигар пиндоштам.*

Сипас гуфт:

– Ҳоло дониستم, ту пойбанди ҳавои нафс нестӣ ва танҳо дар роҳи Худою фармони Ё шамшер мезанӣ. Он қадар бар худ ҳокимият дорӣ, ки дар авҷи пируӣ бар душмани чон ўро мебахшӣ. Ман низ ислом меоварам ва бо ҳамроҳи панҷоҳ нафар аз хонаводаи дўстонаш имон оварданду мусалмон шуданд:

*Теги ҳилм аз теги оҳан тезтар,
Бал зи сад лашкар зафарангезтар.
Сахт хоколуд меояд сухун,
Об тира шуд, сари чаҳ банд кун.
То Худояш боз софу х(в)аш кунад,
Ё, ки тира кард, ҳам софааш кунад.
Сабр орад орзуро, не шитоб,
Сабр кун, «валлоҳу аълам би-с-сабоб».*

ДОСТОНИ УМАР ВА ОДАМИ ХАЁЛПАРДОЗ

Моҳи Рамазон то ба поён нарасад ва рӯзадорон ҳилоли моҳро дар осмон набинанд, бояд рӯздор бимонанд, магар ин ки сӣ рӯзи тамои рӯза гирифта бошанд. Дар аҳди ҳилофати Умари Форук мардум ба бомҳо рафтанд, то магар ба дидани ҳилоли моҳ поёни моҳи рӯзаро чашм бигиранд. Аз миёни гурӯҳ яке ба халифа фарёд зад, ки моҳро дидааст. Умар бодикқат ба осмон нигаристу моҳро надид. Дигарон ҳам онро бо чашм надиданд.

*Чун Умар бар осмон маҳро надид,
Гуфт, к-ин маҳ аз ҳаёли ту дамид.
Варна ман бинотарам афлоро,
Чун намебинам ҳилоли покро?*

Сипас ба он шахс фармуд, ки дасти худро тар кунаду бар абру бикашад ва дубора ба осмон нигоҳ ку-

над. Он мард чунин кард, ҳарчанд нигарист, дигар ҳилолро надид. Донист, ки мӯйҳои абруаш ба чашмаш чун ҳилол омадаанду ҳамон тавре ки халифа гуфта буд, моҳи нав дида нашудааст.

*Чунки ӯ тар кард абру, маҳ надид,
Гуфт: «Эй шах, нест маҳ, шуд нопадид».
Гуфт: «Оре, мӯйи абру шуд камон,
Сӯйи ту афганд тире аз гумон».
Чун яке мӯ каж шуд, ӯро роҳ зад,
То ба даъво лофи диди моҳ зад.
Мӯйи каж чун пардаи гардун бувад,
Чун ҳама аҷзот каж шуд, чун бувад?
Рост кун аҷзотро аз ростон,
Сар макаиш, эй роштрав, з-он остон.
Ҳам тарозуро тарозу рост кард,
Ҳам тарозуро тарозу кост кард.
Ҳар кӣ бо норостон ҳамсанг шуд,
Дар камӣ афтоду ақлаш данг шуд.
Бар сари агёр чун шамшер бош,
Ҳин, макун рӯбоҳбозӣ, шер бош.*

ДОСТОНИ МОРГИРИ ДУЗД

Моргире море аз моргири дигар дуздиду ба хонаи худ бурд. Аз қазо он мор хашмгин шуду тан ба таслим наод. Афсуни моргири дузд дар ӯ асар накард ва моргирро газиду кушт. Соҳиби аслии мор аз ҳодиса огоҳ шуду гуфт:

—Худо нигоҳ дорад. Ман дар чустучӯйи ӯ будам, ки морамро пас бигирам ва дуо мекардам, ғофил, ки чӣ бар сари ӯ хоҳад омад. Агар дуои ман пазируфта мебуд, акнун ман ба ҷойи ӯ мурда будам.

*Дар дуо мехостӣ ҷонам аз ӯ,
К-аш биёбам мор, бистонам аз ӯ.*

*Шукри Ҳақро, к-он дуо мардуд шуд,
Ман зиён пиндоштам, худ суд шуд.
Бас дуоҳо, к-он зиён асту ҳалок
В-аз карам менашнавад Яздони пок.*

ДОСТОНИ МАРДИ СЎФӢ ВА ХОДИМИ ХОНАҚОҲ

Марди сӯфие савор бар хари худ чаҳонгардӣ мекард. Дар роҳ ба хонақоҳе расид, харро дар охур басту худаш ба сӯфиёни дигар пайваст ва бо онҳо ба зикр гуфтан нишаст.

*Дафтари сӯфӣ саводу ҳарф нест,
Ҷуз дили испед ҳамчун барф нест.
Он чи ту дар ойина бинӣ аён,
Пир андар хишт бинад пеш аз он.*

Пас аз зикру тараб сӯфиён сӯфии чаҳонгардро меҳмон карданду суфра андохтанд, Сӯфӣ, ки бар сари сурфа нишаст, ба ёди хари худаш афтод, ки хаста буду ташнаю гурусна. Ба ходими хонақоҳ гуфт, ки ба ӯ обу чав бидихад ва ғамхорӣ кунад.

Ходим гуфт:

—Эй вой, албатта, медиҳам!

Сӯфӣ гуфт:

—Хари ман пир асту дандон надорад, чаверо, ки ба ӯ медиҳӣ, хуб тар кун!

Ходим гуфт:

—Эй вой, ҳеч неруе ҷуз ғайри Худованд нест!

Сӯфӣ гуфт:

—Пушти ӯ захм шуда, қадре рӯйи захмаш бигузор!

Ходим гуфт:

—Эй вой, ман беҳтар медонам! Мисли ӯ ҳазорон хархоро бонӣ кардам,

Гуфт:

– Оби ширгарм ба ӯ бидеҳ!

Ходим гуфт:

–Эй вой, ман меҳмонро хело дӯст медорам, ба чашм!

Сӯфӣ гуфт:

– Ҷояшро бирӯб!

Хулоса, ҳар чӣ сӯфӣ супориш кард, ходим «эй вой» гуфту фармонбардорӣ нишон дод. Дар охир бархост, ки барои иҷрои фармони сӯфӣ биравад.

Ходим ин гуфту миён барбааст ҷуст,

Гуфт: «Рафтам коҳу ҷав орам нахуст».

Аммо ҳамин ки аз дар берун рафт, сӯфию хараширо фаромӯш карду пайи кори худ рафт. Марди сӯфӣ, ки хаёлаш аз бобати ҳар осуда шуда буд, низ ба хоб рафт. Дар хоб дид, ки гургон ба хараши ҳамла бурда, гӯшти ўро меҳўрданд ва сӯфӣ мепурсид: «Пас ходими меҳрубони хонақоҳ кучост?»

Аз хоб бедор шуду дубора ба хоб рафт, боз дид, ки хараши лангон-лангон ба чоҳу чола меафтад. Аз хоб бедор шуд, ба худ гуфт, он ходим бо ман нону намак хўрд, набояд ба ӯ бадгумон бишавам, ки ҳарамро нигоҳубин накардааст. Аз он сӯ, хари бадбахт дар оғил аз ташнагию гуруснагӣ меғалтид. Бомдод ходим хари нотавонро пеш андохту ўро бо халачӯб меронд.

Ҳар ҷаҳанда ғашт аз тезиш неш,

Ку забон, то ҳар бигӯяд ҳоли хеш?

Сӯфӣ савори ҳар шуду ба роҳ афтод, аммо ҳайвони нотавон мадори роҳ рафтан надошт. Мардум ба тасавури ин ки ҳар бемор аст, дар ҷустуҷӯи дарду дармон буданд. Ба сӯфӣ гуфтанд:

–Ту дишаб аз тавоноии ҳарат сухан мегуфтӣ ва супориши обу ҷав меодӣ, Чӣ тавр шуд, ки ҳарат ба ин ҳоли зору низор афтодааст?

Сӯфӣ гуфт:

—Он ки тамоми шаб «эй вой» бихӯрд, беҳтар аз ин наметавонад роҳ биравад. Ходими хонакоҳ ба ҷойи коҳу ҷав ба ӯ «эй вой» хӯрондааст. Ҳар кӣ монанди ман ба ходим эътимод кунад, оқибате беҳтар аз ин нахоҳад дошт.

Дар сарзамини дигарон хона бино макун. Кина ба худ роҳ мадеҳ, ки гумроҳ мешавӣ, бад маяндешу бад макун.

*Эй бародар, ту ҳамон андешай,
Мобақӣ ту устухону решаӣ.
Гар гул аст андешаи ту, гулианӣ,
В-ар бувад хоре, ту ҳимай гулханӣ.*

ДОСТОНИ ШОҲУ БОЗ

Подшоҳе бозе дошт, ки бад-ӯ бисёр алоқаманд буд. Рӯзе аз вай бигрехту ба хонаи пиразане, ки бар лаби танӯр ба кори нонпазӣ барои фарзандони худ саргарм буд, фуруд омад. Пиразан ӯро бигирифтӯ пояшро баст ва гуфт: Нохунҳои ту баланд шудаанд. Онҳоро чиду сипас ба парҳои ӯ нигарист. Ба назараш дарҳаму ошуфта омад. Онҳоро ҳам кӯтоҳ кард.

*Гуфт: «Ноаҳлон накардандат ба соз,
Пар фузуд аз ҳадду нохун шуд дароз.
Дастӣ ҳар ноаҳл беморат кунад,
Сӯйи модар о, ки тиморат кунад».
Меҳри ҷоҳилро чунин дон, эй рафиқ,
Каж равад ҷоҳил ҳамеша дар тариқ.*

Шоҳ ба дунболи бози худ ҳамаро ҷустуҷӯ кард ва ба хонаи пиразан расид. Бозро бадбахту парканда, нохунчидаву зору нолон миёни гарду хок дид.

*Гуфт: «Ҳарчанд ин сазои кори туст,
Ки набоишӣ дар вафои мо дуруст».*

Боз ба забони безабонӣ, аз ин ки аз кохи шоҳ фирор карда ва бевафой нишон додааст, узр меҳост ва ба забони ҳол мегуфт:

—Ҳарчанд ман гунаҳгорам, аммо ба сазои худ расидаам. Нохуни шикору пари парвозро ҳам аз даст додам. Пушаймонам, меҳрубонии ту маро дубора сохиби нохуну пар хоҳад кард:

*Гарчи нохун рафт, чун бошӣ маро,
Барканам ман парчами хуришедро.
Варчи паррам рафт, чун бинвозиям,
Чарх бозӣ кам кунад дар бозиям.
Гар камар бахишм, кӯҳро барканам,
Гар диҳӣ килке, аламҳо бишканам.
Охир аз паиша на кам бошад танам,
Мулки намрудӣ ба пар барҳам занам.*

Подшоҳро дил бар ӯ бисӯхту пушаймони ӯро пазируфт ва навозишкунон ӯро ба хонаи худ бурд.

*То нагиряд тифл, кай нӯшад лабан?
То нагиряд абр, кай хандад чаман?*

ДОСТОНИ СҶҶҶ, КИ МИЗБОНАШ ХАРАШРО ФУРҶХТ

*Сҷҷҷе дар хонақоҳ аз раҳ расид,
Маркаби худ бурду дар охур кашид.
Обакаш доду алаф аз дасти хеш,
На чун он сҷҷҷ, ки мо гуфтем пеш.*

Марде хаставу кӯфта савор бар хараш ба дари хонақоҳе расид. Хуш кард, ки шаб он ҷо бимонад, то ҳам худаш осоише ба даст овараду ҳам хастагии роҳро аз тан бадар карда, барои идомаи сафар омода шавад. Пас харро ба тавила бурду ба охур баст ва коҳу ҷаву об ба ӯ

дод. Баъд назди сӯфиёни хонақоҳ рафт, ки ўро гиромӣ пешвоз гирифтанду ба шом даъваташ намуданд. Аммо дарвешон «ох» дар бисот надоштанд ва барои пазиroy аз меҳмон дасташон ҳолӣ буд. Муддате буд, ки гизои сергирашон наёмада буд ва барои пазиroyи сӯфии тозаворид дармонданд. Пас аз машварат бо якдигар тасмим гирифтанд, ки хари сӯфиро бифурӯшанд ва бо пули он шои хубе фароҳам созанд. Ва ҳамин корро ҳам карданд.

*Эй тавонгар, ки ту серӣ, ҳин маҳанд,
Бар кайи он фақири дардманд.
Аз сари тақсири он сӯфи рама
Харфурӯшӣ даргирифтанд он ҳама.
К-аз зарурат ҳаст мурдоре мубоҳ,
Бас фасоде, к-аз зарурат шуд салоҳ.
Ҳам дар он дам он ҳарак бифрӯхтанд,
Лут оварданду шамъ афрӯхтанд.*

Дар ҳангоми саҳтӣ хӯрдани гӯшти мурда ҳалол мешавад ва бисёр корҳои бад дар мавқеи ночорӣ хуб шумурда мешаванд. Дарвешон ҳам бо фурӯши хари пули он зиёфати пуршукӯҳе ороистанд ва аз сӯфии тозарасидаи соҳиби хари бисёр хуб пазиroy карданд. Пас аз хӯрдану нӯшидан ба сурудхонӣ рақс пардохтанд. Дар миёни айшу ишрату овозхонӣ сӯфиён суруде оғоз карданд, ки нақароти он ин ҷумла буд, ки «**хари бирафту хари бирафту хари бирафт**».

*Гоҳ дастафишон қадам мекӯфтанд,
Гаҳ ба сачда суффари мерӯфтанд.*

Дарвешӣ мусофир сархуш хушҳол бо дигарон ҳамовоз шуда ва бо суруд тарона меҳонду нақароти онро ба шавқ такрор мекард, то шаб ба поён расиду дарвешони ҳаста ба хоб рафтанд. Сӯфии мусофир ҳам ҷое хобиду бомдод, ки бедор шуд, асбоби сафари худро

гирд овард ва ба тавила рафт, то хараширо гираду сафараширо идома диҳад, вале маркабашро он ҷо наид. Фикр кард, ки ходим маркабро берун бурдааст, ки об бидиҳад. Муддате мунтазир шуд, то ходим пайдо гардид ва хараширо пурсон шуд. Ходим бо таънаву маломат гуфт:

—Қадам хар? Магар хари дишабаро мегӯӣ, ки дарвешон онро фурӯхтанд ва харчи пазироии дишаб карданд?

Сӯфӣ бо ҳашм фарёд зад:

— Чаро ҳамон дишаб нагуфтӣ?

Ходим гуфт:

—Ту ҳангоми пойкӯбӣ ва овозхонӣ бо ҳамроҳии дигарон меҳондӣ, ки «**хар бирафту хар бирафту хар бирафт!**» Ман фикр кардам аз ҳодиса хабар дорӣ. Фурӯши хар ба хушнудӣ ва иҷозати худат шудааст:

Ту ҳамегуфтӣ, ки хар рафт, эй писар,

Аз ҳама гӯяндагон бозавқтар.

Боз меаишам, ки ӯ худ воқиф аст,

З-ин қазо розист, марде ориф аст.

Гуфт: «Онро ҷумла мегуфтанд х(в)аи,

Мар маро ҳам завқ омад, гуфтанаи.

Мар маро тақлидашон бар бод дод,

Ки дусад лаънат бар он тақлид бод!

Хоса тақлиди чунин беҳосилон,

К-обрӯро рехтанд аз баҳри нон.

Марди сӯфӣ донист, ки тамаъ ба зиёфати дарвешон ва айшу нӯши шабона ўро аз огоҳии ҳақиқат боз доштааст ва ба тақлиди аз онҳо ва ширкат дар пойкӯбияу овозхонӣ хушнудии худро аз фурӯши хар нишон додааст, бинобар ин, дигар пушаймонӣ суде надорад.

ДОСТОНИ МАРДИ ҒАРИБУ ДЎСТИ Ў

Марди ғарибе дар шахре ворид шуд. Гирди хонае мегашт, ки дар он ҷо маскан гирад.

Ба дўсте бархўрду аз ў кўмак хост. Дўсташ хонаи вайронеро ба марди ғариб нишон медоду мегуфт, ки агар сақф медошт, метавонистӣ дар он бимонӣ. Агар як хучраи дигар ҳам медошт, метавонистӣ ҳамсаратро ҳам ҷо бидиҳӣ. Агар дару тиреза медошт, метавонистӣ дар он осуда бихобӣ.

Марди ғариб гуфт:

– Дар канори дўстон будану сарпаноҳ доштан бисёр хуб аст, лекин, эй дўсти гиромӣ, дар «агар» наметавон зиндагӣ кард.

*Он ғарибе хона мечуст аз шитоб,
Дўсте бурдаи сўйи хонай хароб.
Гуфт ў: «Иро агар сақфе будӣ,
Паҳлуи ман мар туро маскан шудӣ.
Ҳам иёли ту биёсудӣ, агар,
Дар миёна доштӣ хучрай дигар».
Гуфт: «Оре, паҳлуйи ёрон беҳ аст,
Лек эй ҷон, дар агар натвон нишаст».*

ДОСТОНИ МАРДИ МОДАРКУШ

*Он яке аз хаши модарро бидушт,
Ҳам ба захи ханҷару ҳам захи мушт.
Он дигар гуфтаи, ки аз бадгавҳарӣ
Ёд н-овардӣ ту ҳаққи модарӣ.
Ҳай, ту модарро чаро куштӣ? Бигӯ,
Ў чӣ кард охир? Бигӯ, эй зиштхӯ!*

Марде модарашро кушт. Мардум ўро сарзаниш карданд, ки касе модар намекушад. Ў бар ту ҳақ дошт, туро ба дунё оварда ва парваронда буд. Агар ҳам ҳазор

кори бад карда буд, набояд даст ба хуни ӯ олуда мекардӣ.

Гуфт:

—Охир шумо намедонед, модарам расвой бор оварда буд, ӯро куштам, то хок айбашро бипӯшонад.

Гуфтанд:

—Чаро модарро куштӣ, мебоистӣ ҳарифи ӯро, ки гуноҳаш буд, бикушӣ!

Гуфт:

—Агар чунин мекардам, бояд ҳар рӯз якеро мекуштам ва дастам ба хуни халоиқ олуда мешуд. Модарро куштам, то ниёз ба куштани дигарон пеш наёяд.

*Гуфт: «Коре кард, к-он ори вай аст,
Куштамаш, к-он хок саттори вай аст».*

Гуфт: «Он қасро бикуш, эй муҳташам!»

Гуфт: «Пас ҳар рӯз мардеро кушам?

*Куштам ӯро, растам аз хунҳои халқ,
Нойи ӯ буррам, беҳ аст аз нойи халқ».*

Он «модар» нафси ту аст, барои хоҳири ӯ ҳар рӯз азизеро мекушӣ. Аз асари вучуди он ва фармонбарии ту дунё ба ту танг мешавад, бояд нафсро кушту аз ҳар ганде ва осебе дурӣ чуст:

*Нафси туст он модари бадхосият,
Ки фасоди ӯст дар ҳар ноҳият.
Ҳин, бикуш ӯро, ки баҳри он данӣ,
Ҳар даме қасди азизе мекуни.
Аз вай ин дунёи хуш бар туст танг,
Аз пайи ӯ бо Ҳақу бо халқ ҷанг.*

ДОСТОНИ ПОДШОҲ ВА ДУ ҒУЛОМ

*Подшоҳе ду ғулом арзон харид,
Бо яке з-он ду сухан гуфту шунид.
Ёфташ зиракдиду ширинҷавоб,
Аз лаби шаккар чӣ зояд? Шаккароб.
Одамӣ махфист дар зери забон,
Ин забон пардаст бар даргоҳи ҷон.
Чунки боде пардари дарҳам кашид,
Сирри саҳни хона шуд бар мо надид.
К-андар он хона гуҳар ё гандум аст?
Ганҷи зар ё ҷумла мору каядум аст?*

Подшоҳе ду ғулом харид. Яке хушрӯ, ширинзабон, бохушу зирак буд, дигаре зиштрӯ ва гандадаҳон. Аввалиро ба гармоба фиристоду дастур дод, то ҷомаи нав ба ӯ бипӯшонанд. Он гоҳ ба дувумӣ гуфт:

—Он дӯстат гуфт, ки ту қачниҳоду номардӣ.

Ғулом гуфт:

—Ӯ одами ростгӯй аст ва айби маро беҳтар медонад.

*Гуфт: «Пайваста будаст ӯ ростгӯ,
Ростгӯе ман надидастам чу ӯ.
Ростгӯӣ дар ниҳодаш хилқатест,
Ҳар чӣ гӯяд, ман нагӯям: он тикҳист.
Каж надонам он нақӯандеширо,
Муттаҳам дорам вучуди хешро.
Бошад ӯ дар ман бибинад айбҳо,
Ман набинам дар вучуди худ, шаҳо!
Ҳар касе, к-ӯ айби худ дидӣ зи неш,
Кай будӣ фориғ вай аз ислоҳи хеш?
Гофиланд ин халқ аз худ, эй падар!
Лочарам гӯянд айби ҳамдигар.*

Шоҳ гуфт:

–Холо ту айбҳои ӯро бигӯ!

Гулом гуфт:

–Айби ӯ меҳру вафост, айби ӯ чавонмардию сафост.

*Гуфт: «Эй шаҳ ман бигӯям айбҳои,
Гарчи ҳаст ӯ мар маро хуш ҳоҷатош.
Айби ӯ меҳру вафову мардумӣ,
Айби ӯ сидқу зукову ҳамдамӣ.
Камтарин айбаш чавонмардиву дод,
Он чавонмарде, ки ҷонро ҳам бидод». «Айби дигар ин ки худбин нест ӯ,
Ҳаст ӯ дар ҳастии худ айбҷӯ.
Айбгӯю айбҷӯи х(в)ад будаст,
Бо ҳама некӯву бо худ бад будаст».*

Шоҳ гуфт:

–Барои он чи гуфти, бояд савганд бихӯрӣ.

Гулом гуфт:

–Ба бузургии Худо, ба Одаму Ҳаво ва Мӯсою Исо, аз ӯ чуз он чӣ гуфтам, чизе намедонам.

Гуломи аввалӣ, ки аз гармоба баромад, шоҳ дувумиро ба гармоба фиристод ва ба аввалӣ гуфт:

–Ту бо ин ҷамоли зебосе, ки дорӣ, ҳама аз дидорат хушнуд мешаванд. Аммо намедонам чаро дӯсти ту аз ту бад мегуфт, ки одами бевафо ва ночавонмард ҳастӣ.

Гулом хашмгин шуду фарёд зад:

–Ӯ ҳамеша душмани ман аст ва чун саге дунболи ман афтодааст ва аз вай бисёр бо бадӣ ёд кард.

Шоҳ бонг зад, ки камтар ёва бигӯ!

*Гуфт: «Дониستم туро аз вай, бидон:
Аз ту ҷон гандасту аз ёрат даҳон.
Пас нишин, эй гандаҷон, аз даври ту,
То амир ӯ бошаду маъмур ту».*

Бо ин ҳарфҳо туро шинохтам. Ту ҷонат гандида аст ва аз ботин бадӣ, агарчи рӯи зебо дорӣ ва ӯ агарчи даҳонаш бадбӯст, ҷонаш тозаасту фариштае аст бо

чехраи одамӣ. Акнун сазои ту ин аст, ки ҳамеша фармонбару зердасти ӯ бошӣ ва ҳар чӣ бигӯяд, бикунӣ. Вай бар ту амиру фармонравост ва ту зердасти ӯстӣ.

*Сурати зоҳир фано гардад, бидон,
Олами маънӣ бимонад ҷовидон.
Чанд бозӣ шиқ бо нақши сабӯ?
Бигзар аз нақши сабӯву оби ҷӯ.
Сураташ дидӣ, зи маънӣ гофилӣ,
Аз садаф дурре гузин, гар оқилӣ.*

ДОСТОНИ ПОДШОҲУ ҒУЛОМУ ДАРБОРИЁНИ ҲАСУД

Подшоҳе яке аз зердастонашро аз миёни ҳамаи фармонбардорони худ баргузид ва мақоми болотарро дар дарбори худ ба ӯ дода буду беш аз ҳама ба ӯ меҳрубон буд. Ҳеч кадом аз вазирон пеши шоҳ пояи ӯро надошт. Шоҳ чунон ба вай эътимод дошт, ки монанди як рӯҳ дар ду бадан буданд. Он мард ҳам дар фармонбардории ӯ кӯтоҳӣ намекарду пайваста чунон мекард, ки писанди шоҳ буд. Дарбориён бар ӯ рашк бурданд ва кӯшиданд, ки миёни шоҳу вай дилсардӣ андозанд. Онҳо намедонистанд, ки шоҳ ӯро озмоиш кардаву бечихат чунин мақоми баланде ба вай насупурдааст. Ҳасудон дар ҷустуҷӯ буданд, ки ӯро ба дом андохта, гарданашро ба дасти ҷаллод бисупоранд.

Шоҳ аз корҳои онҳо огоҳ буд, вале хомӯш монда буду онҳоро тамошо карда, дар дил ришханд мекард ва ҳар рӯз мақоми ӯ меафзуд. Оқибат чун дарбориён дар кори худ комёб нашуданд, ба фикр афтоданд, ки барои худи шоҳ доме биниҳанд.

Аммо намедонистанд: «**Чароғеро, ки Эзид бар-
фурӯзад, ҳар он кас пуф кунад, ришаш бисӯзад**» ва фикру ҳилаи дигарон дар кори ӯ беасар аст. Шоҳ ба

онон илтифоте намекард, то ҳамчунон дар оташи ҳасад бисӯзонд.

Ҳар кас аз таҳи дил ва ба ростӣ ба Худованд рӯй оварад, агар ҳама ҷаҳон душмани ӯ шаванд, сари сӯзане озор нахоҳад дид:

*Он ҳасудон бад дарахтон будаанд,
Талхгавҳар, шӯрбахтон будаанд.
Аз ҳасад ҷӯшону каф мерехтанд,
Дар ниҳонӣ макр меангехтанд.
То гуломи хосро гардан зананд,
Беҳи ўро аз замона баркананд.*

ДОСТОНИ ТАШНАЕ, КИ ДАР ОБ КУЛҶҲ МЕАНДОХТ

*Бар лаби ҷӯ буд деворе баланд,
Бар сари девор ташнай дардманд.*

Ҷӯи обе аз канори девори баланде мегузашт ва ташнае ҳам ба сари девор нишаста буд. Чун дасташ ба об намерасид, аз лаби девор хишту кулҶх меканд ва дар об меандохт. Аз садои об хушаш омада, пайваста ин корашро такрор мекард. Об аз ташна пурсид:

– Ҷаро ин корро мекунӣ ва бо хишту кулҶх маро меозорӣ?

Ташна гуфт:

– Аз ин кор ду фоида мебарам: яке ин ки аз садои афтодани кулҶхҳо дар об хушам меояд ва ташнагиро камтар эҳсос мекунам ва ба зудӣ ҳам дастам ба об мерасад у ташнагиамро фуру менишонам.

ДОСТОНИ ЗУННУНИ МИСРӢ

*Инчунин Зуннуни Мисриро фитод,
К-андар ӯ шӯру ҷунуни нав бизод.
Шӯр чандон шуд, ки то фавқи фалак
Мерасид аз вай ҷигарҳоро намак.
Ҳин, манеҳ ту шӯри худ, эй шӯрахок!
Паҳлуйи шӯри худовандони пок,*

Орифу донишманд Зуннуни Мисрӣ бемор шуду кораш ба ҷунун кашид, мардуми авом ӯро чун девона ба зиндон андохтанд.

*Халқро тоби ҷунуни ӯ набуд.
Оташи ӯ ришҳошон мерабуд.
Чунки дар риши авом отаи фитод,
Банд кардандаш, ба зиндоне ниҳод.
Нест имкон вокашидан ин лағом,
Гарчи з-ин раҳ танг меоянд ом.
Дида ин шоҳон зи ома хавфи ҷон,
К-ин гурӯҳ кӯранду шоҳон бенишон.
Чунки ҳукм андар кафи риндон бувад,
Лочарам Зуннун дар зиндон бувад.*

Дӯстони Зуннун, ки ин хабарро шуниданд, гуфтанд: «Ҳаргиз ҷунин донишманде девона намешавад ва дар ин кори ӯ бояд розе бошад». Далеле ҳаст, ки худро ба девонагӣ задааст. Пас ба дидори ӯ рафтанд. Пурсид:

– Шумо кӣ ҳастед ва чаро ба ин ҷо омадед?

*Бо адаб гуфтанд: «Мо аз дӯстон,
Баҳри пурсиш омадем ин ҷо ба ҷон».*

Гуфтанд:

– Мо медонем, ки донишманде монанди ту девона намешавад. Хоҳиш мекунем ба мо бигӯ чӣ розе дар ин

нухуфтааст ва чаро ба дасти мардуми авом баҳона до-
дай?

Зуннун чун сухани онҳоро шунид, ҳамаро дашном
дод ва ба чониби онҳо кулӯху санг ҳаво дод. Дӯстон гу-
рехтанд. Зуннун бо садои баланди қаҳқаҳазананда
хандида гуфт:

– Шумо чӣ дӯстоне ҳастед, ки аз дӯст мегурезед?
Магар барои дилсӯзӣ ва дилдорӣ ман наомадаед?

Кай карон гирад зи ранҷи дӯст дӯст?

Ранҷмағзу дӯстӣ онро чу нӯст.

Дӯст ҳамчун зар, бало чун отаиш аст,

Зарри холис дар дили отаиш х(в)аиш аст.

ДОСТОНИ ЛУҚМОНИ ҲАКИМ ВА ХОҶААШ

Луқмони ҳаким барои озмоиши донишомӯзӣ ба
хидмати марде даромада буд. Хоҷаи ӯ медонист, ки ӯ
донишманд аст ва барои таҷриба андӯхтан ғуломиро ин-
тиҳоб кардааст. Аз ин сабаб, ӯро бисёр гиромӣ медошт.
Дар ҳар кор бо ӯ машварат мекард. Ӯ ҳаргиз ғизое, ки
барояш меоварданд, намехӯрд, то ин ки Луқмон аз он
начашаду нахӯрад.

Рӯзе барои ӯ харбуза ҳадя оварданд. Хоҷа Луқмон-
ро хост ва як тилими харбуза ба ӯ дод. Луқмон онро бо
лаззат хӯрд ва хоҷа пай дар пай тилимҳои харбузаро ба
ӯ доду ҳамаро бо кушодарӯйӣ хӯрд. Дар охир як тилим
монда буд. Хоҷа онро ҳудаи хӯрд ва аз шиддати талхӣ
забонаш отаиш гирифт, гулӯяш сӯхт ва гуфт:

–Ту чӣ гуна харбузаи бо ин талхиho хӯрдӣ ва рӯй
турш накардӣ.

Луқмон гуфт:

–Ту он қадар ба ман муҳаббат кардаӣ, ки шармам
омад, чизе, ки ту ба ман медиҳӣ, баргардонам ва мойил
ҳам набудам, ки бо чашидани харбузаи талх туро ба
дарди сар биандозам ва шахси ҳадяовардaro ҳам
шармгину хичолатзада кунам.

*Аз муҳаббат талхҳо ширин шавад,
Аз муҳаббат миссҳо заррин шавад.
Аз муҳаббат дурдҳо софӣ шавад,
Аз муҳаббат дардҳо шофӣ шавад.
Аз муҳаббат мурда зинда мекунанд,
Аз муҳаббат шоҳ банда мекунанд.
Ин муҳаббат ҳам натиҷай дониш аст,
Кай газофа бар чунин тахте нишаст.*

ДОСТОНИ МҶҶСО ВА ШУБОН

МҶҶсо (а) чӯпонеро дид, ки бо Худованд розу ниёз мекард ва бо забону фикри содаи худ замзама менамуд:

—Эй Худо! Ту кучо ҳастӣ, ки ба ту хидмат кунам, саратро шона кунам, хонаатро бирӯбам, кафш ба поят кунам, дастҳоятро бибӯсам, поятро бимолам, рахти хобатро паҳн кунам! Эй Худои ман! Ҷони ману фарзандону хонаамон фидои ту! Бузҳои ман ба қурбонии ту! Ту кучо ҳастӣ. Агар бемор шавӣ, туро парасторӣ мекунам, агар танҳо шудӣ, ғамхори ту мешавам.

*Дид МҶҶсо як шубонеро ба роҳ,
К-ӯ ҳамегуфт: «Эй Худову эй Илоҳ!
Ту кучой, то шавам ман чокарат,
Ҷоруқат дӯзам, кунам шона сарат.
Ҷомаат шӯям, шапушҳоят кушам,
Шир пешат оварам, эй муҳташам!
Дастақат бўсам, бимолам пояқат,
Вақти хоб ояд, бирӯбам ҷояқат.
Эй фидои ту ҳама бузҳои ман,
Эй ба ёдат ҳай-ҳаю ҳайҳои ман».*

МҶҶсо (а), ки ин гуфтаҳоро шунид, дар ҳашм шуду аз шубон пурсид:

— Бо кӣ суҳан мегӯӣ?

*Гуфт: «Бо он кас, ки моро офарид,
Ин замину чарх аз ӯ омад падид».*

Мӯсо (а) ба он марди содадил ғазаб карду гуфт:

– Магар кофир шудай? Худо монанди мо нест, ки
хочат ба парасторию ғамхорӣ дошта бошад, ё
пойафзор бихоҳад, ё рахти хоб лозимаш бошад.

*Гуфт Мӯсо: «Ҳой, бас мудбир шудӣ,
Худ мусулмон ношуда, кофир шудӣ.
Ин чӣ жозе аст? Ин чӣ куфр асту фушор?
Пунбае андар даҳони худ фаишор.
Ганди куфри ту ҷаҳонро ганда кард,
Куфри ту дунёи динро жанда кард.
Чорукӯ потоба лоиқ мар турост,
Офтоберо чунинҳо кай равост?
Гар набандӣ з-ин сухан ту ҳалқро,
Оташе ояд, бисӯзад ҳалқро».*

Агар ин гуна сухан бигӯӣ, дунё хароб мешавад.
Оташе меояду ҳама мардумро месӯзонад. Ин қадар ёва
нагӯӣ! Дӯсти нодон бадтар аз душман аст!

Чӯпон аз тарси ҳашми Худованд фарёд зад:

– Эй Мӯсо, ту бо ин сарзанишҳо чони маро сӯхтӣ ва
даҳонамро аз пушаймони дӯхтӣ!

Он гоҳ чомаи худро дариду гиребончок сар ба биё-
бон гузошт.

Худованд ба Мӯсо (а) гуфт:

– Ин чӣ коре буд, ки кардӣ? Ту бандаи маро озурдӣ!

*Ваҳй омад сӯйи Мӯсо аз Худо:
«Бандаи моро зи мо кардӣ ҷудо.
Ту барои васл кардан омадӣ,
Ё барои фасл кардан омадӣ?
Ҳар касеро сирате бинҳодаам,
Ҳар касеро истилоҳе додаам.
Дар ҳаққи ӯ мадҳу дар ҳаққи ту зам,
Дар ҳаққи ӯ шаҳду дар ҳаққи ту сам.*

*Мо барӣ аз поку нопокӣ ҳама,
Аз гаронҷониву чолокӣ ҳама.
Ман накардам амр, то суде кунам,
Балки то бар бандагон ҷуде кунам.
Ҳиндувонро истилоҳи ҳинд мадҳ,
Синдиёро истилоҳи синд мадҳ.
Ман нагардам пок аз тасбеҳашон,
Пок ҳам эшон шаванду дурфишон.
Мо забонро нангарему қолро,
Мо равонро бингарему ҳолро.*

Худованд ба Мӯсо (а) гуфт:

—Ман ба халқ ниёз надорам. Онҳоро аз роҳи бахшиш зиндагӣ додам. Табъи ҳар кас хоси ҳуди ӯст, ҳар кас бо забони худ ва бо фаҳми худ ба ман розу ниёз мекунад. Ҳиндӣ бо забони худ ва эронӣ бо забони худ. Ман муҳтоҷи ситоиш нестам. Инҳо одоби мардуми рӯзгор аст. Ман ба қалби поку нияти хуб нигоҳ мекунам:

*Мӯсиё, одобдонон дигаранд,
Сӯхтаҷону равонон дигаранд.
Ошиқонро ҳар нафас сӯзиданист,
Бар деҳи вайрон хирочу ушр нест.
Гар хато гӯяд, варо хотӣ магӯ,
Гар бувад пурхун шаҳид, ӯро машӯ.
Хун шаҳидонро зи об авлотар аст,
Ин хато аз сад савоб авлотар аст.
Миллати шиқ аз ҳама динҳо ҷудост,
Ошиқонро миллату мазҳаб Худост.*

Сипас Худованд ба Мӯсо фармон дод, ки ӯ ҷӯпонро биёбад ва аз ӯ узр бихоҳаду дилҷӯйӣ кунад. Ба ӯ бигӯяд, ки ба ҳар забону ҳар гуна, ки дилаш мехоҳад, бо ман гуфтугӯ кунаду хоҳиши худро бозгӯ намояд. Худованд

забони хос интихобкарда надорад. Ў ба ҳамаи забонҳо доност ва аз ҳамаи қалбҳо огоҳ аст.

Мӯсо дар пайи фармони Худованд биёбонро зери по гузошт ва он қадар ҷустуҷӯ кард, ки ҷӯпони саргардонро ёфт аз ӯ узр хост. Дастури Худовандро ба ӯ расонид ва вайро хушхолу хушнуд сохт:

*Чунки Мӯсо ин итоб аз Ҳақ шунид,
Дар биёбон дар пайи ҷӯпон давид.
Бар нишони пойи он саргашта ронд,
Гард аз паррай биёбон барфшишонд.
Оқибат дарёфт ўрову бидид,
Гуфт: «Мужда деҳ, ки дастуре расид:
Ҳеч одобеву тартибе маҷӯ,
Ҳар ҷӣ меҳоҳад дили тангат, бигӯ.*

ДОСТОНИ МАРДЕ, КИ МОР ДАР ДАҲОНАШ РАФТА БУД

*Оқиле бар асп меомад савор,
Дар даҳони хуфтае мерафт мор.
Он савор онро бидиду меширофт,
То рамонад морро, фурсат наёфт.*

Саворе ба роҳе мегузашт. Зери дарахте мардеро хуфта дид, ки море ба даҳонаш мерафт. Чун натавонист морро тарс диҳад, барои ин ки марди хобидаро бедор кунад, бо тозиёна ўро зад, то аз хоб бархезад. Сипас ўро бо зўри тозиёна маҷбур ба тез давидан кард. Бо зўр себҳои бадбўйи зери дарахтро ба ӯ меҳўронду медавонидаш. Ҳарчанд мард зорӣ мекард, ки чаро ўро мезанаду медавонад, савор чизе намегуфт. Он қадар он мард себи бадбўй хўрду давид, ки оқибат дилаш ғаш кард ва зардаи ӯ ба ҷўш омад. Ҳар ҷӣ хўрда буд, боло овард. Дар миёни себҳои гандида мор ҳам аз даруни вай берун част. Чашми он мард, ки ба мор афтод, донист, ки ҷӣ

пеш омада ва барои чӣ савори доно базӯр ўро водор ба хӯрдани себи тосидаву пӯсида кард ва маҷбур ба давидан намудааст. Ногаҳон дардҳои худро фаромӯш карду кинае, ки аз он савор ба дил гирифта буд, берун рехт ва рӯйи дасту пойи савор афтод ва аз меҳрубонию дониши ӯ, ки сабаби раҳонаш шуд, арзи сипос карда гуфт:

*Афв кун, эй хубрӯйи хубкор,
Он чӣ гуфтам аз ҷунун, андаргузор.*

Савора гуфт:

—Агар ба ту мегуфтам, ки мор ҳангоми хоб ба даҳонат рафтааст, метарсидам, ки аз шиддати тарс чон бидиҳӣ. Аз ин сабаб хомӯш мондам ва танҳо ба коре, ки муфид мепиндоштам, пардохтам. Чун бо хӯрдани себҳои пӯсидаву тосида дил беҳузур мешавад ва давидан ҳам ёрӣ мерасонад, ки ҳар чӣ ҳаст, бо фишор аз шикам берун барояд, умедвор будам, ки мор ҳам пеш аз ин ки туро неш бизанад, ҳамроҳи зардобу гандидаҳои себ аз даҳонат берун мешавад. Шукри Худо, ки комёбу пирӯз шудам ва ту аз осеби мор дар амон мондӣ, аммо бидон, ки агар медонистам тадбири ман бекор аст, ҳаргиз туро озор намедодам.

Пайғамбари акрам (с) дар ин маврид барҳақ фармудаанд: «**Дар чони ҳар кас нафси ӯ душмани ӯ чу мор аст. Раҳой аз ӯ ба тозиёна хӯрдан ва озор кашидан аст**».

ДОСТОНИ ХИРСУ МАРДЕ, КИ ЎРО АЗ ЧАНГОЛИ АЖДАҲО НАҶОТ ДОД

*Аждаҳое хирсро дармекашид,
Шермарде рафту фарёдаш расид.
Шермардонанд дар олам мадад,
Он замон, к-афғони мазлумон расад.
Бонги мазлумон зи ҳар ҷо бишнаванд,
Он тараф чун раҳмати Ҳақ медаванд.*

Аждаҳое бар хирсе печида буд ва мехост ўро фурӯ кашад. Чавонмарди зўрманде расиду аждаҳоро кушт ва хирсро начот дод.

*Хирс чун фарёд кард аз аждаҳо,
Шермарде кард аз чангаи раҳо.
Ҳилату мардӣ ба ҳам доданд пушт,
Аждаҳоро ӯ бад-ин қувват бикӯшт.*

Хирс чун начот ёфт, ба дунболи мард монанди саги Асҳоби Каҳф дилбохтаи ӯ шуд. Ҳар ҷо мерафт, ҳамроҳи ӯ буд. Дар роҳ ба марди доное вохӯрданд. Чун он ҳардуро ҳамқадам дид, дostonро пурсид. Мард гуфт: Аждаҳо ба ҷони ин хирс афтода буд. Ман онро куштаму хирс акнун бо ман дӯст шудааст. Ҳар ҷо меравам, ба дунболам равон аст. Марди доно гуфт:

–Ба дӯстии хирс дил мадеҳ, чун ӯ аз ҷинси ту нест, хайвони нодоне аст. Дӯсти нодон бадтар аз душмани доност. Беҳтар аст, онро ба ҳоли худ раҳо кунӣ, чун метарсам ба ту озоре бирасонад.

Мард ҳаёл кард, ки доно ин суҳанро аз рӯйи ҳасад мезанад ва гуфт:

– Ман хостори дӯсти вафодоре будам. Дар миёни одамиён пайдо накардам. Ба дӯстӣ бо ин хирс тан додам, чун ҳам сипосгузори ман асту ҳам посбони ман.

Доно гуфт:

–Ту иштибоҳ мекунӣ. Ҳар кас бо ҳамнавъу ҳамҷинси худ бояд дӯст шавад. Хирсро раҳо кун ва биё бо ман ҳамроҳ шав:

*Ман кам аз хирсе набошам, эй шариф,
Тарки ӯ кун, то манат бошам ҳариф.
Бар ту дил меларзадам з-андешае,
Бо ҷунин хирсе марав дар бешае.*

Ман метарсам, ки ин хирс ба ту осебе бирасонад, дилам ин тавр гувоҳи медиҳад.

Марди нодон панди доноро нашунид ва аз ӯ рӯй гардонду бо хирс ба роҳ афтод. Дар роҳ ба бешае расид, хаста шуда буд. Зери дарахте дароз кашиду ба хоб рафт. Хирс ба посбонии ӯ пардохт. Дар беша магас фаровон буд ва ба сару рӯйи мард менишастанд ва хоби ӯро ошуфта мекарданд. Хирс онҳоро меронд ва онҳо дубора бозмегаштанд. Охир хашмгин шуду санги бузургеро бардошта, ба саҳтӣ барои кӯфтани магасҳо ба рӯйи марди хобида зад. Магасҳо париданд, аммо чони он марди нодон, ки панди доноро нашунида буд, низ бо магасҳо парвоз кард.

*Дӯстӣ бо мардуми доно нақӯст,
Душмани доно беҳ аз нодони дӯст.*

ДОСТОНИ МҶҶСО ВА ГҶҶСОЛАПАРАСТ

Ҳазрати МҶҶсо (а) пайғамбар буд ва қавми худро ба парастии Худо даъват мекард. Бо ин ки барои раҳнамоии онҳо мекушид, пайравони ӯ ҳар рӯз баҳонае пайдо мекарданд ва сар аз фармони ӯ мепечиданд. Як рӯзи дигар гуфтанд:

—Агар Худо тавоност, чаро дасти Фиръавн, подшоҳи Мисро, ки моро озор медихад, аз сари мо кӯтоҳ намекунад?

Як рӯзи дигар ба ӯ гуфтанд:

—Аз Худо бихоҳ, дар ин биёбони беобу алаф барои мо аз осмон мошу мурғи бирён бифиристад.

Гоҳе чашмаи оби равон металабиданд. Хулоса, ҳар дам бо баҳонае Худованд худии худро ба онҳо собит бояд мекард.

МҶҶсо (а) бо тоқат ба суханони онҳо гӯш медоду Худованд ҳам хоҳиши ӯро мепазирuft, то ин ки МҶҶсо (а) ба фармони Худо ба кӯҳи Тур рафт. Дар набудани ӯ марди чодугар барои ин ки қавми баҳонагири бани Исроило гумроҳ кунад, аз зари тоза гӯсолае сохт, ки аз даҳони ӯ садое берун меомад.

Ба мардуми Исроил гуфт: «Ин ҳудои шумост ва бояд ўро парастед». Он мардуми нодон ҳам бовар карданд ва Ҳудои ягонаи Мӯсо фаромӯш карда, ба дунболи Сомии ҷодугар афтоданд.

Мӯсо аз кӯҳи Тур баргашт ва қавми ҳудро гумроҳ дид. Ба онҳо гуфт:

—Аз рӯзе, ки ман аз сӯйи Худо ба пайғамбарӣ баргузида шудам, ҳар чӣ хостед, кардам, то сипоҳи Фиръавн фиреб бихӯранду ғарқ шаванд. Чил сол Худованд барои шумо аз осмон хӯрок фиристод, ки онҳоро хӯрдед ва аз тавоноии Ё огоҳ шудед! Дар биёбон чашмаи об ҷорӣ кардам, то бинӯшеду Худоро сипос доред. Ҳамин ки чанд рӯз дур шудам, ҳама неъматҳои Парвардигорро фаромӯш кардед ва фиреби ҷодугарро хӯрдед. Ба ҷойи Ҳудои бузург ба паратиши гӯсолаи заррин пардохтед? Чаро аз ӯ муъҷиза намехоҳед? Чаро намегӯед, ки дарёро хушк кунад, чашмасор падида оварад ва ғизо аз осмон биёварад? Мӯсо (а) намедонист, ки:

Ботилро чӣ рабояд? Ботилӣ,

Отилро чӣ хуш ояд? Отилӣ.

Нодон рӯзро мебинаду мункири офтоб мешавад.

ДОСТОНИ ҶОЛИНУС ВА ДЕВОНА

Ҳаками маъруфи юнонӣ Ҷолинус рӯзе ба шогирдонҳои худ фармуд, ки барои ӯ аз дорухона доруе биёваранд. Шогирдон чун номи он доруро шуниданд, дар шигифт шуданд, зеро он дору барои дармони девонагон ба қор мерафт. Пас аз устод пурсиданд:

—Оро барои чӣ мехоҳед?

Устод гуфт:

—Ман бо девонагон намемонам, вале имрӯз дар роҳ, ки меомадам, девонаеро дидам, ки ба ман нигарист ва лабханд зад:

*Соате дар рӯйи ман хуш бингарид,
Чашмакам зад, остини ман дарид.
Гар на ҷинсийӣат будӣ дар ман аз ӯ,
Кай рух овардӣ ба ман он зиштрӯ?
Гар надидӣ ҷинси худ, кай омадӣ?
Кай ба гайри ҷинси худро барзадӣ?
Чун ду кас бар ҳам занад, бе ҳеч шак
Дар миёнион ҳаст қадри муштарак.*

Агар он девона дар ман нишони девонагӣ намедид, бо ман чунин муомила ва муносибати хуш намекард ва маро чун худ намепиндошт. Магар шунидаед, ки ҳакиме гуфт: Аз дур дидам, зоғе бо лаклаке дӯстона меравад. Дар шигифт шудам, ки онҳо ҳамчинс нестанд, чӣ гуна дӯст шудаанд. Чун ба онҳо наздик шудам, дидам, ки пойи ҳар ду ланг аст ва ҳамин лангӣ дарди муштараки онҳост, ки онҳоро ба ҳам наздик кардааст.

*Дар аҷаб мондам, бичустам ҳолашон,
То чӣ қадри муштарак ёбам нишон.
Чун шудам наздик ман ҳайрону данг,
Худ бидидам, ҳардувон буданд ланг».*

ДОСТОНИ ДИДОРБИНИИ МУҲАММАД АЗ БЕМОР

Марде аз ёрони Паёмбари акрам (с) бемор шуд ва он ҳазрат ба пурсиши ҳолаш ба дидорбинӣ рафт. Дидорбинии бемор чанд фоида дорад. Яке ин ки ранҷуро дилхуш мекунад ва дӯстию муҳаббатро меафзояд. Дигар ин ки ба беҳбудии худ умедвор мегардад. Ҳоли бемор хуш набуд ва маргаш наздик менамуд. Дар ривоят аст, ки Боязид дар роҳи сафари ҳаҷ ба ҳар шаҳр, ки мерасид, аз дӯстон дидорбинӣ мекард. Рӯзе пиреро дид, ки

нобино буд. Аммо дили равшану бедор дошт. Пир пурсид:

– Кучо меравӣ?

Боязид гуфт:

– Азми Макка дорам.

Пир пурсид:

– Бо худ чӣ дорӣ?

Гуфт:

– Дусад дирам нукра харчи роҳ дорам.

Пир гуфт:

– Он пулро ба ман деҳ ва ҳафт бор гирди ман бигард. Тасаввур кун, ки ба Макка рафтаӣ. Чун зиёрати мардони Худо аз дидори Макка пеши Худованд писан-дидатар аст:

*Чун маро дидӣ, Худоро дидаӣ,
Гирди Каъбай сидқ баргардидаӣ.
Хидмати ман, тоату ҳамди Худост,
То напиндорӣ, ки Ҳаққ аз ман ҷудост.
Чаши некӯ боз кун, дар ман нигар,
То бибинӣ нури Ҳаққ андар башар».*

Паёмбари акрам (с) ҳоли беморро пурсид.

Марди ранчур гуфт:

– Ҳоли дурусте надорам, вале акнун ки ба дидори Расули Худо (с) расидаам, дилшод шудаам ва аз нохушии худ хушҳол ҳастам.

Паёмбар пурсид:

– Сабаби беморӣ чист?

Гуфт:

– Намедонам, аммо аз дарди пушт хоб надорам.

Ҳазрат фармуд:

– Шояд гуноҳе кардаӣ, ки ба ин рӯз расидаӣ?

Бемор гуфт:

– Ёдам нест, чӣ гуфта ва чӣ кардаам, шояд дидори шумо ҳофизаамро ёрӣ диҳад.

Ва ба фикр фурӯ рафт. Ногоҳ ёдаш омад, ки рӯзе ба дуо аз Худованд хостааст, ки сазои гуноҳони ўро дар ҳамин ҷаҳон бидиҳад, ки пас аз марг дар ҷаҳони ҷовидон осуда бошад.

*Ҳад надорад васфи ранҷи он ҷаҳон,
Саҳл бошад ранҷи дунё пеши он.*

Чун ин дуо кардам, ногаҳон танам дард гирифт ва ба ин парешонӣ афтодам. Ҳазрати Муҳаммад (с) фармуд:

*Гуфт: «Ҳай-ҳай, ин дуъо дигар макун,
Бармакан ту хешро аз беҳу бун.
Ту чӣ тоқат дорӣ, эй мӯри наҷсанд,
Ки ниҳад бар ту чунон кӯҳи баланд?»*

Ту бояд нияти нек кунӣ ва аз Худо хубӣ бихоҳӣ ё беҳтар аст ихтиёри худро ба Ё воғузурӣ, аз Ё бихоҳӣ, ҳар чӣ барои ту хуб аст, пеш оварад ва ҳар ду ҷаҳон туро хушнуду хушбахт кунаду бахшад. Беҳтарини дуо ин аст: **«Худое! Дар ин ҷаҳон ва дар он ҷаҳон ҳам ба мо хубию некӣ ато кун ва боқӣ бар уҳдаи ўст».**

ДОСТОНИ СЌФЌ, САЙЌИДУ МУЛЛО ВА БОЌБОНИ ДОНО

*Богбоне чун назар дар бог кард,
Дид чун дуздон ба боги худ се мард.*

Боғбоне дар боғи худ се марди ношиносро дид, ки зери дарахт нишастаанд. Аз он се нафар яке сўфӣ буд, яке саййид ва севумӣ мулло. Боғбон ба худ андешид:

*Барнаёям як тана бо се нафар,
Пас, бибуррамшон нахуст аз ҳамдигар,
Ҳар якеро ман ба сўйе афганам,
Чунки танҳо шуд, сабилаш барканам.*

Чун зӯраш ба ҳар се нафар намерасид, ба фикр афтод, ки онҳоро аз ҳам чудо кунад. Пас сӯфиро пайи коре фиристоду ба муллою саййид гуфт:

– Ман намедонам, ин дарвеш бо чӣ ҳақке бо шумо ворида боғи ман шудааст. Шумо ду тан, яке донишманду пешвои дину дигаре фарзанди Паёмбар ва ҳар кадом ҳақ доред аз меваҳои боғ бихӯреду бибаред. Аммо ин дарвеш бекор ва муфтихӯр аст. Далел надорад, ба ӯ иҷозат бидиҳам.

Он ду ҳарфи боғбонро писандиданд ва ба кори худ пардохтанд. Боғбон ба хоители осуда дунболи сӯфӣ рафту ӯро дашном дод, ки чаро бе иҷозат ворида боғ шудааст ва ба ӯ дарафтод:

*Кӯфт сӯфиро чу танҳо ёфтаи,
Нимкуштаи карду сар бишкӯфтаи.*

Сӯфии бечора кӯфтаю дармонда аз боғ берун омад. Боғбон, ҳамин ки аз кори дарвеш фориғ шуд, пеши он ду нафар омаду рӯ ба саййид карду гуфт:

– Ту шарм намедорӣ ба номи Паёмбари акрам (а) моли мардумро меҳӯрӣ ва беиҷозат ба боғу хонаи мардум даст мезанӣ. Кӣ медонад, ки ту рост мегӯӣ ва воқеан фарзанди Нӯҳ пайғамбарӣ:

*Гуфт: «Эй ҳар, андар ин боғат кӣ хонд?
Дуздӣ аз пайғамбарат мерос монд?
Шерро бачча ҳамемонад бад-ӯ,
Ту ба пайғамбар ба чӣ монӣ? Бигӯ».*

Ин мард, ки ин қост ҳокими шаръ асту фақеҳу олими дин. Боғ моли худӣ ӯст. Ҳақ дорад, ҳар чӣ меҳаҳад, биканад.

Бо гуфтани ин ҷумла саййиди бадбахтро кӯфтан гирифт ва ӯро аз дари боғ берун кард. Марди мулло худро танҳо ёфт ва аз сарнавишти он ду нафар панд

нагирифта, пиндошт, ки он чӣ боғбон мегӯяд, бовари
ӯсту воқеан ўро ҳокими шаръ ва соҳиби ҳақ медонад.

Боғбони доно, ки зарари ду танро кам карду худро
бо мулло танҳо ёфт, бар сари ӯ дод зад, ки ин ҷо чӣ ме-
кунӣ? Ту ҳокими шаръӣ ё молимардумхӯр?

*Шуд аз ӯ фориғ, биёмад, к-эй фақеҳ!
Чӣ фақеҳӣ? Эй ту нанги ҳар сафех.
Фатвият ин аст, эй бубридадаст,
К-андаройиву нагӯӣ амр ҳаст?*

Ин тавр шаръи Паёмбарро ба кор мебандӣ? Магар
на дасти дузд ро бояд бурид? Ҳар кас дуздӣ кунад, бояд
дасташро бибуранд. Ту ҳокими шаръӣ, агар дуздӣ кунӣ,
ҷазои ту чист?

Мулло, ки фиреби боғбонро хӯрда буд, гуфт:
– Ҳар чӣ ба сарам меояд, сазои ман аст.

Ҳар чӣ меҳоҳӣ, бикун. Сазои ин ки дӯстони худро
дар бадбахтӣ мепартояд, беҳтар аз ин нест.

*Гуфт: «Ҳақ астат, бизан, дастат расид,
Ин сазои он ки аз ёрон бурид».*

ДОСТОНИ ДАЛҚАКУ МУЛЛО

Масхарабозе зани фоҳишаро ба ҳамсарӣ гирифт.
Муллое ўро диду сарзаниш кард, ки чаро чунин ҳамса-
ре баргузидааст. Агар бо ӯ машварат карда буд, зане
хубу ораста ва покдоман барои ӯ хостгорӣ мекард.
Далқак¹ гуфт:

*Гуфт: «Нӯҳ мастури Солеҳ хостам,
Қаҳба гаштанду зи гам ман костам.*

¹. Далқак – масхарабоз.

Эй мулло, ман то ба ҳол нуҳ зани рӯйпӯшидаю зохиран ораста ба занӣ гирифтаам. Ҳама ба бадкорӣ даст заданд, ҳоло ин якеро гирифтам, шояд дар рафтор шоиста барояд:

*Хостам ин қаҳбаро¹ бемаърифат,
То бибинам чун шавад ин оқибат.*

ДОСТОНИ ДОНОИ ХУДРО БА ДЕВОНАГӢ ЗАДА

*Он яке мегуфт: «Хоҳам оқиле,
Машиварат орам бад-ӯ дар мушкиле».
Он яке гуфташ, ки андар шаҳри мо,
Нест оқил, ҷуз ки он маҷнуннамо.*

Касе доноеро мечуст, ки бо ӯ дар боби кори мушкиле машварат кунаду гиреҳ аз кори худ бикӯшояд. Шахсе як мардеро ба ӯ нишон дод, ки монанди кӯдакон ҷӯбсаворӣ мекард.

Гуфт:

—Ин оташпораи шаҳри мост ва ман аз ӯ донотар касеро намедонам. Аммо дар ҳайрат машав, зеро бисёр доноён гумному ношиносанд ва чӣ басо, ки худро ба сурати мардумон ночизу нодон нишон медиҳанд. Одам бояд гаҳваршинос бошад ва бӯйи хушро аз бӯйи бади саргин бишносад.

Саг ба гадои кӯру жандапӯш ҳамла мекунад. Ӯ намефаҳмад, ки шояд ин гадо бехтарини мардум бошад. Бисёр ҳастанд касоне, ки чашм доранду аз нодонӣ кӯранд.

Он мард ба сӯйи донои девонанамо рафту ӯро фарёд кард. Марди найсавор гуфт:

¹. Қаҳба— зани сабукпо, фоҳиша.

– Чӣ меҳохӣ? Зуд бигӯ, вагарна аспам туро лагад хоҳад зад:

*То лагад бар ту накӯбад, зуд бош,
Аз чӣ мепурсӣ: «Баёнаш кун ту фош».*

Мард гуфт:

–Ман ба ин шаҳр омадаам, ки зан бигирам ва омадаам бо ту машварат кунам.

Гуфт:

–Дар ҷаҳон се гуна зан барои ҳамсарӣ вучуд дорад: яке тамом, яке ниматамом ва яке ҳеҷ. Он гоҳ савори ҷӯб шуду битохту рафт. Мард аз дунболи ӯ давид:

*Шайх ронд андар миёни кӯдакон,
Бонг¹ зад бори дигар ўро ҷавон.*

Гуфт:

–Ба ман бигӯ, ки маънои суханони ту чист?

Гуфт:

– Он ки тамом аст, духтаре аст, ки шавҳар накарда ва ҳама вучудааш моли туст. Он ки ниматамом аст, зани бевае аст, ки шавҳар дошт ва он ки ҳеҷ аст, зане аст, ки шавҳар кардаю аз он фарзанд ҳам дорад, ҳамаи дилаш мутаваҷҷеҳи шавҳари гузашта ва фарзандони бепадари хеш аст.

Мард гуфт:

–Пурсиши дигар дорам. Ту дар ин шаҳр бо ин донӣ чаро худро ба девонагӣ задаӣ?

Гуфт:

– Мардуми ин шаҳр меҳостанд маро қозии шаҳр кунанд, барои ин ки напазираам, худро ба девонагӣ мезанам, ки аз ман даст кашанд. Агар дониш омӯхтаам, барои он нест, ки илм бифурӯшаму мақом пайдо кунам. Меҳоҳам чашмам боз шаваду чашми дигаронро боз кунам, дилам шамъ шаваду дили дигаронро равшан кунам.

¹. Бонг – фарёд, овоз, садо, махсусан садои баланд.

Илм гуфторе, ки он бечон бувад,
 Ошиқи рӯйи харидорон бувад.
 Гарчи бошад вақти баҳси илми зафт¹,
 Чун харидораи набошад, мурду рафт.
 Хунбаҳои ман ҷамоли Зулҷалол²,
 Хунбаҳои худ хӯрам, касби ҳалол.
 Ин харидорони муфлисро бихил³,
 Чӣ харидорӣ кунад як мушти гил?
 Гил махӯр, гилро махар, гилро маҷӯ.
 3-он ки гилхор аст доим зардрӯ.
 Дил бихӯр, то доимо бошӣ ҷавон,
 Аз таҷаллӣ чехраат чун аргавон⁴.

Донише, ки Худованд ба ман додааст, барои хидмати мардум аст. Онро хариду фурӯш намекунам ва нардбони раҳбарӣ қарор намедихам.

ДОСТОНИ ПОСБОНУ МАРДИ МАСТ

Мӯҳтасиб дар нимшаб ҷоие расид,
 Дар бунӣ девор масте хуфта дид.
 Гуфт: «Ҳай, мастӣ, чӣ хӯрдастӣ? Бигӯ»,
 Гуфт: «Аз ин хӯрдам, ки ҳаст андар сабӯ⁵».
 Гуфт: «Охир дар сабӯ воғӯ, ки чист?»
 Гуфт: «Аз он ки хӯрдаам». Гуфт: «Ин ҳафист⁶».

¹.Зафт— сахт, дурушт, дағал.

².Зулҷалол— дорои ҷалол, соҳиби ҷалол, боҳашамат, азим, бузург: маҷ. Худо.

³.Бихил— пихил, бахшидани чурм, авф кардани гуноҳ.

⁴.Аргавон— дарахтест, ки гулҳояш бағоят сурх мешаванд, маҷозан сурх.

⁵.Сабӯ— куза, зарфи сафол ва ё филиззӣ барои об, шароб ва ғайра.

⁶.Хафӣ//хафо— пӯшида, пинҳон, пинҳон ва махфӣ будан.

Гуфт: «Он чӣ хӯрдаӣ, он чист он?»

Гуфт: «Он кӣ дар сабӯ махфист он»

Посбоне шабе аз кӯча мегузашт. Мардеро дид, кано-
ри девор хуфта.

Гуфт:

–Эй маст, чӣ хӯрдаӣ?

Гуфт:

–Он чӣ дар ин сабӯ аст, хӯрдаам.

Гуфт:

–Пурсидам, чӣ хӯрдаӣ?

Гуфт:

–Ҳар чӣ дар ин ҷо пинҳон аст.

Аз ин гуна пурсишу ҷавоби бе сару пуч посбон ба
мақсад нарасид. Гуфт:

–Оҳ кун, то даҳонатро бӯ кунам.

Марди маст ху-ху кард.

Гуфт: «Гуфтам, оҳ кун, ҳу мекунӣ»

Гуфт: «Ман шоду ту аз ғам мунҳанӣ¹.

Оҳ, аз дарду ғаму бедодӣ аст,

Ҳуй-ҳуйи майхӯрон аз шодӣ аст».

Маст гуфт:

–Чаро «оҳ» кунам? Ман дарду ғаме надорам, май-
хӯрон шоданду шодӣ мекунамд.

Посбон гуфт:

–Бархез, туро бояд ба зиндон бибарам.

Гуфт: «Рав, ту аз кучо, ман аз кучо?»

Гуфт: «Мастӣ, хезу то зиндон биё!»

Маст гуфт:

–Эй посбон, ман чӣ дорам, ки ба зиндон биёям? Аз
бараҳна тавон намехоҳанд:

¹. Мунҳанӣ– хамида, дуто, кач.

*Гар маро худ қуввати рафтан будӣ,
Хонаи худ рафтаме в-ин кай шудӣ?
Ман агар боақлу боимконаме,
Ҳамчу шайхон бар сари дукконаме».*

ДОСТОНИ СОҲИБХОНА ВА ДУЗД

Шабе дузде ба хонаи марде омад. Мард бедор шуду дар пайи дузд давид. Дузд медавиду ӯ ҳамчунон дунболаш мекард. Қариб буд, ки ӯро бигирад, фарёде шунид. Касе ӯро садо мекард, ки «зуд баргард ва биё, бибин ин чо чӣ хабар аст». Мард гумон кард, ки дузди дигаре ба хонаи ӯ омадааст ва аз тарси ин ки ба зану фарзандаш осебе нарасад, баргашт ва аз садокунанда пурсид:

—Чӣ хабар аст?

Гуфт:

—Биё, пайи пойи дуздро пайдо кардам!

Соҳибхона гуфт:

—Ман худ дуздро дидам ва қариб буд, ки ӯро ба чанг дарорам. Ту маро даъват мекунӣ, ки нишони пойи ӯро бубинам?

Он мард гуфт:

—Нишони пой ҳақиқат аст.

Соҳибхона гуфт:

—Дидани дузду таъкиби ӯ ва қариб доштани ӯ муяссар буд, то он даме ки ту садоям задӣ, бештар ҳақиқат аст. Ё ту марди аблаҳ ҳастӣ ё ҳамдасти дуздӣ, ки барои гурезонидани ӯ ин бозиро ба ному кӯмаки ҳақиқат пеш гирифтаӣ!

*Гуфт: «Таррорӣ ту ё худ аблаҳӣ,
Балки ту дуздиву з-ин ҳол огаҳӣ.
Хасми худро мекашидам ман кашон,
Ту раҳонидӣ варо, к-инак нишон!»*

ДОСТОНИ МУНОФИҚОНУ ПАЁМБАР (с) ВА МАСЧИДИ ЗИРОР

Дар замони зиндагонии Муҳаммад (с) ғӯруҳе ба фикр афтоданд, ки исломро хароб кунанд ва барои ин ки касе аз нияти нопоки онҳо огоҳ нашавад, масчиде сохтанду меҳостанд он чоро ҷойгоҳе барои гирд омадани мусалмонон қарор бидиҳанд ва қасонеро, ки ба масҷиди Расули ақрам (с) мерафтанд, ба он ҷо ҷалб кунанд, то донишмандони яҳудӣ, ки ба зоҳир ислом оварда буданд, битвонанд онҳоро аз роҳ бароранд. Вақте масҷид сохта шуд:

*Назди Пайгамбар ба лоба¹ омаданд,
Ҳамчу уштур пеши ӯ зону заданд.*

Аз ӯ дархост карданд, ки масҷидро бикушоянд. Ҳазрати Муҳаммад (с) хост хоҳиши онҳоро бипазирад, вале дилаш гувоҳӣ меод, ғӯё нияти бади онҳоро эҳсос карда буд. Ба ин ҷиҳат ба онҳо гуфт:

– Мо бояд акнун ба ҷанги мушрикони биравем, дар бозгашт дар ин бора фикре хоҳем кард.

Сарқорони мунофиқ исрор карданд. Паёмбари ақрам (с) ночор гуфт, ки ӯ ба ҳубии нияти онҳо бовар надорад. Онҳо бо Қуръон савганд хӯрданд, ки бо нияти пок ба ҷунин коре даст задаанд:

*Ки ба ҳаққи ин каломи поку рост,
К-он бинои масҷид аз баҳри Худост.*

Боз Расули Худо (с) ваъдаи оянда дод. Ҷамъе аз ёрони содадили Паёмбар равиши гуфтори ӯро нарасониданд, ки хоҳиши пирону бузургони тоза мусалмонро намепазирад. Ва яке аз ёрони вай ин нукта ба дилаш гузашт, ки пайгамбарамон бояд айбпӯшу богузашт бошад ва чаро ӯ хоҳиши онҳоро рад кардааст. Дар ин фикр буд, ки хобаш даррабуд. Дар хоб дид, ки дар он

¹.**Лоба** – сухани ниёзмандона, сухани хоҳиш, зорию тавалло.

масчиди нав саргин фаровон чамъ шуда, ахлотдон шуда, бўйи баде аз ӯ паҳн мешавад. Аз бўйи бад аз хоб бедор шуд:

*Дарзамон дар рӯ фитоду мегирист,
К-эй Худо, инҳо нишони мункирист.*

Он мард бовар ҳосил кард, ки Паёмбар (с) ҳақ доштааст, ки хоҳиши онҳоро қабул накунад, чунки аз ниёти нопоки онҳо огоҳ шуда будааст.

Пас аз он Расули Худо (с) барои ёрони худ парда аз фикри нодурусту нопоки он гурӯҳ бардошт ва гуфт:

– Он мунофиқон мехостанд дар хонаи Худо мусалмононро гумроҳ кунанд ва аз ҳамдигар дур намоянд.

Баъд дастур дод, он масчидро хароб карданду замини онро ахлотдон намуданд.

ДОСТОНИ ПИРАМАРДИ БЕМОР ВА ТАБИБ

Пирамарде назди табиб рафту аз бемории бинӣ шикоят кард. Табиб гуфт:

–Ин беморӣ аз пирӣ аст.

Мард гуфт:

– Чашмам ҳам рӯ ба нобиной аст.

Табиб гуфт:

–Он ҳам аз пирӣ аст.

Бемор гуфт:

–Пуштам ҳам дард мекунад.

Табиб гуфт:

– Он ҳам асари пирӣ аст.

Бемор гуфт:

–Ҳар чӣ меҳӯрам, зуд ҳазм карда наметавонам.

Табиб гуфт:

– Заъфи меъда нишонаи пирӣ аст.

Бемор гуфт:

—Мисли ин ки дар рағҳоям хун дуруст намегардад.

Табиб

*Гуфт: «Оре, инқитои дам бувад,
Чун расад пирӣ, дусад илат бувад».*

Бемор

*Гуфт: «Эй аҳмақ, бар ин бардӯхтӣ?
Аз табии ту ҳамин омӯхтӣ?
Эй мудаммаг, ақлат ин дониш надод,
Ки Худо ҳар дардро дармон ниҳод?»*

Табиб гуфт:

—Умри ту ба шаст расида. Ин ҳашму тундию бадза-
бонӣ ҳам ба иллоти пирӣ аст. Вақте пир шудӣ, тан
ранҷур мешавад ва тоби шунидани як сухани дуруст
надорад. Он касоне, ки пирӣ ранҷашон намедиҳад,
мрдони ворасти худопарастанд, ки аз берун пир ва аз
дарун ҷавонанду дилашон ҳамеша бо Худост.

ДОСТОНИ ЧҶҲҲИ ВА КҶДАКИ ПАДАРМҶРДА

*Кҷдаке дар пеши тобути падар
Зор менолиду бармекҷфт сар.*

Кҷдаке падараш мурд. Ёро ба гӯристон мебурданд
ва дӯстону ошноён ҳам аз пушти тобут мерафтанд. Пи-
сарақ гирия мекарду менолиду мегуфт:

—Эй падар, туро кучо мебаранд? Мебаранд, ки дар
гӯрат кунанд. Дар қабри торик, ки дар он на фарше
хаст, на гилеме, на дар шаби торик ҷароғе рӯшан асту
на ҳавое, на дар дораду на равзан. Аз хӯрок хабаре
нест, ҳамсояе ҳам надорӣ, ки дар танҳой ғамхори ту
бошад.

*Ҷисми ту, ки бӯсагоҳи халқ буд,
Чун равад дар хонаи кӯру кабуд?*

Чунин хонаи бедару девор, берангу равған чаро бояд чойи ту бошад?

Кӯдак мегуфту мегирист.

Дар миёни ҳамроҳон Чӯҳӣ—далқаки маъруфи араб ва падараш ҳам буданд.

Чӯҳӣ, ки суҳанони писараки падармурдари мешунид, рӯ ба падари худ карда гуфт:

—Накунад, ки ин мурдари ба хонаи мо баранд. Падар гуфт:

—Эй нодон, ин чӣ суҳан аст, ки мегӯӣ?

Чӯҳӣ гуфт:

—Магар намешунавӣ, писараш чӣ мегӯяд? Ин нишонаҳо, ки аз ғӯри падараш медиҳад, ҳама нишони хонаи мост, ки на дар дораду на равзан, на ҳавою на рӯшноӣ, бӯи ғизое ҳам аз он намеояд.

Гуфт Чӯҳиро падар: «Аблаҳ машав»

Гуфт: «Эй бобо, нишониҳо шунав».

Ин нишониҳо, ки гуфт ӯ як ба як,

Хонаи морост бетардиду шак.

На ҳасиру на чароғу на таом,

На дараи маъмуру на саҳну на бом.

З-ин наमत доранд бар худ сад нишон,

Лек кай бинанд онро тоғиён?

Хонаи он дил, ки монад бе зиё

Аз шуои офтоби кибриё,

Тангу торик аст чун ҷони ҷухӯд,

Бенаво аз завқи султони вадуд.

На дар он дил тофт нури офтоб,

На гушоди арсаву на фатҳи боб.

Мардуме ҳастанд, ки дар ҳасад хонаи дилашон чун ғӯр тангу харобу торик аст. Ғӯр хуштар аз чунин дил мар туро!

Ғӯр хуштар аз чунин дил мар туро,

Охир аз ғӯри дили худ бартар о.

*Зиндаиву зиндазод, эй шӯхи шанг!
Дар намегирад туро з-ин гӯри танг?
Юсуфи вақтиву хуриеди само,
З-ин чаҳу зиндон барову рӯ намо.*

ДОСТОНИ КҶДАКУ МАРДИ ФАРБЕҲ

Кӯдаке дар кӯчае мерафт. Марди бебеби фарбеҳе аз пеши ӯ баромад. Кӯдак аз дидани ӯ тарсиду рангу рӯяш парид. Марди фарбеҳ гуфт:

–Эй кӯдаки зебо, аз ман матарс ва чунин пиндор, ки ман мард нестам. Ту метавонӣ бар сару китфи ман би-нишинӣ ва қавл медиҳам, ки озоре набинӣ. Ба доира нигоҳ кун, ки садояш баланду ваҳмнок аст, аммо миёнаш холист. Нашунидаӣ, ки рӯбоҳе дар биёбон мерафт ва ба сайде бархӯрд. Дар камин нишасту наздик шуд, ки ӯро бигирад. Иттифоқан чашмаш ба табле афтод, ки ба дарахт баста буданд ва чун бод мевазид, шоҳаҳои дарахт бад-он меҳӯрданд ва садоҳои воҳимадор аз он бармеҳост. Рӯбоҳ ба тамаи ҷуссаи бузурги табле сайдро раҳо карду ба сӯйи дарахт рафт ва ба қасди табл афтод. Аммо ҳамин ки пӯсти онро дарид, дарунашро ҳолӣ дид ва ҷуз пӯсте чизе ба дасташ наомад.

Тамаъро аз хеш дур дор, то хушбахту осудахотир бошӣ. Шахси тамаъгар ҳамеша боташвишу нороҳат аст. Ҳар киро ва ҳар чиро менигарӣ, ба ботинаш диққат деҳ, на ба зоҳираш.

ДОСТОНИ ТИРАНДОЗ ВА САВОР

Саворе бо аслиҳаи фаровон болои аспе нишаста аз бешае мегузашт. Шикорчии тирандоз, ки дар беша буд,

аз дур чашмаш ба ӯ афтод. Тарсид, ки агар ӯро бинад, ба он ҳама силоҳу аспи бодпо ӯро бикушад. Пас пешдастӣ карду зеҳи камонро кашид, то саворро бо тир бизанад. Савор мутаваҷҷеҳи ӯ шуду фарёд зад, ки даст нигоҳ дор. Аз ман натарс, агарчи мебинӣ саворам ва аслиҳа дорам, аммо бидон, ки ҳангоми ба кор бурдани онҳо аз пиразане камтару бедилтару камчуръаттарам.

Тирандоз гуфт:

–Хуб шуд, ки худро шиносондӣ, вагарна ман аз тарси ту ночор будам даст ба тиру камон бибарам ва туро ғофилгир кунам.

Пӯшидани рахти ҷангу ба даст гирифтани аслиҳа кофӣ нест. Ба кор бурдани он чуръат меҳададу паҳлавонӣ. Бо аслиҳа касе Рустам намешавад.

ДОСТОНИ АЪРОБӢ ВА МАРДИ ДОНО

Арабе ду ҳуволӣ пур бори шутуре карда буд ва худ рӯйи онҳо нишаста, сафар мекард. Марди доное, ки пиёда мерафт, ҳамроҳи ӯ шуд ва барои кӯтоҳ кардани роҳ бо якдигар ба гуфтугӯ пардохтанд. Пиёда аз савор пурсид, ки аз кучо меояд ва ба кучо меравад. Баъд пурсид, ки дар ҳуволҳо чист. Савор посух дод:

–Яке пур аз гандум асту дигаре пур аз рег.

Пиёда дар ҳайрат шуд, ки рег барои чӣ?

Савор гуфт:

–Барои ин ки ду тарафи бор баробарвазн шавад.

Дона гуфт:

–Метавонистӣ танҳо гандумҳоро дар ду ҳувол биезӣ ва бе истифода аз регҳои беарзиш бори шутурро вазнин накунӣ, то ҳам осудатар биронӣ ва ҳам боркаши сабур аз вазни бори худ ба танг наояд.

Шутурсавор аз ақли он мард тааҷҷуб карду гуфт:

– Чӣ фикри хубу олиҷанобе!

Он гоҳ бо ҳайрат пурсид:

–Ту бо ин хушу дониш чаро пиёда сафар мекуни? Ва ба дилаш гузашт, ки ўро ҳам пушти худ савор кунад.

«Инчунин ақлу кифоят, ки турост,

Ту вазири ё шаҳӣ, баргӯй рост».

Гуфт: «Ин ҳар ду наям, аз омаам,

Бингар андар ҳолу андар ҷомаам».

Гуфт:

–Шутуру гов чандто дорӣ?

Гуфт:

–На гов дорам, на шутур.

Гуфт:

–Хонаву дуқонат кучост?

Гуфт:

–Надорам.

Гуфт:

–Пас ҳама сармоят пули нақд аст?

Гуфт:

– Пул ҳам надорам!

Побараҳна, танбараҳна медавам,

Ҳар кӣ ноне медиҳад, он ҷо равам.

Араб гуфт:

–Эй мард, аз ман дур шав! Ақлу дониши ту чӣ кор меояд? На хона дорӣ, на гов, на нону на уштур. Бори шутури ман як тараф рег бошад, як тараф гандум беҳтар аст, ки мисли ту нодори тихидаст ва рӯзгорам монанди ту хароб бошад. Доноӣ ва ҳуш бояд барои беҳбудии кори зиндагӣ бошад ва аз он ба худу ба дигарон баҳрае бирасад:

Фикр он бошад, ки бигшояд раҳе,

Роҳ он бошад, ки пеш ояд шаҳе.

*Шоҳ он бошад, ки аз худ шах бувад,
На ба махзанҳову лашкар шах шавад.
То бимонад шоҳи ӯ сармадӣ¹,
Ҳамчу иззи мулки дини аҳмадӣ.*

ДОСТОНИ ИБРОҲИМИ АДҲАМ

Иброҳими Адҳам подшоҳи Балх буд. Ногаҳон нури Худо дар дили ӯ тобид. Даст аз подшоҳӣ кашид ва мулку шоҳиро раҳо кард. Дар пайи худошиносӣ ва хидмат ба мардум афтод. Рӯзе Иброҳим канори дарёе нишаста буд ва ҷомаи худро медӯхт. Яке аз шахриён, ки аз муридони ӯ буд, аз он ҷо мегузашт, чашмаш ба Иброҳим афтод. Пиёда шуд ва ба ӯ эҳтиром кард. Чун дид ҷома медӯзад, дар дил гуфт: Ин мард подшоҳиро раҳо карда ва акнун сӯзан нах мекунаду дарбехҳоро медӯзад:

*Шайх воқиф гаист аз андешааш,
Шайх чун шер асту дилҳо бешааш.
Чун риҷову хавф дар дилҳо равон,
Нест махфӣ бар вай асрори ҷаҳон.
Дил ниғаҳ доред, эй беҳосилон,
Дар ҳузури ҳазрати соҳибдилон.
Пеши аҳли тан адаб бар зоҳир аст,
Ки Худо з-эшон ниҳонро ситир аст.*

Иброҳим аз андешаи он мард огоҳ шуд ва барои ин ки ўро аз сирри худ ва наздиконаш ба Худо огоҳ созад, сӯзане, ки дар даст дошт, ба дарё андохт. Он гоҳ бо овози баланд сӯзанро садо зад, ки аз дарё берун биояд.

*Шайх сӯзан зуд дар дарё фиканд,
Хост сӯзанро ба овози баланд.*

¹. Сармадӣ– абадӣ, ҷовидон.

Ногаҳон ҳазорон моҳӣ ҳар як сӯзәне бар лаб рӯйи
об омаданд.

*Сар бароварданд аз дарёи Ҳақ,
Ки бигир, эй шайх, сӯзанҳои Ҳақ.*

Шайх гуфт:

–Худои ман, сӯзани худамро меҳоҳам, на сӯзанҳои
зарринро!

Дар ин хангом моҳии дигаре аз миёни моҳиён сӯза-
ни онро аз дарё берун кашид ва пеши ӯ гузошт. Пас аз
ин ҳодиса Иброҳим рӯ ба он мард карду пурсид:

– Оё дилҳо беҳтар аст ё мулки дунё? Он чӣ ту мебинӣ,
сурати зохирии салтанати маънавӣ аст. Чашми дил боз кун!

Ҳазрати Юсуф (а) пирӯҳанаширо фиристод, ки ба
чашмҳои падараш бимоланд, то бино шавад. Дар
одамӣ панҷ ҳис бо якдигар пайвастанд. Неруи яке са-
баби неруи дигарест:

*Дидани дида физояд ишқро,
Ишқ дар дида физояд сидқро.
Сидқ бедории ҳар ҳис мешавад,
Ҳиссҳоро завқ мӯнис мешавад
Чун яке ҳис гайримаҳсулот дид,
Гашт гайбе бар ҳама ҳисҳо падид.
Чун зи қў ҷаст аз гала як гӯсфанд.
Пас наёнай ҷумла он сӯ барҷаҳанд.*

Ҳангоме ки ту ба худ ғолиб шавӣ ва ҳавоси Худо
дар ихтиёр бигирӣ, ҳамаи ҳастӣ ба ту ҳочатманд хоҳад
шуд.

*Ҳиссҳо бо ҳисси ту гӯянд роз
Бе ҳақиқат, бе забону бе маҷоз.*

Чун он мард нуфузи калима ва неруи маънавии Иб-
роҳимро дид, дар дил нолид, ки моҳиён аз тавоноии

Иброҳим огоҳанд ва ман ҳанӯз надонам, аз моҳиён
камфаҳмтарам.

*Сачда карду рафт гирёну хароб.
Гашит девона зи шиқи фатҳи боб.
Пас ту, эй ношустарӯ, дар чистӣ?
Дар низоъу дар ҳасад бо кистӣ?
Бо думи шере ту бозӣ мекунӣ,
Бар малойик турктозӣ мекунӣ.
Дар руҳи маҳ айббинӣ мекунӣ?
Дар бихиште хорчинӣ мекунӣ?
Гар бихишт – андар равӣ ту хорчӯ,
Ҳеч хор он чо наёбӣ гайри ту.
Мегирӯиш офтобе дар гиле?
Раҳна мечӯӣ зи бадри комиле?
Офтобе, ки битобад дар ҷаҳон,
Баҳри хуффоше кучо гардад ниҳон?
Айбҳо аз радди пирон айб шуд,
Ғайбҳо аз раиқи эшон ғайб шуд.
Боре аз дурӣ зи хидмат ёр бош,
Дар надомат чобуку бар кор бош.
То аз он роҳат насиме мерасад,
Оби раҳматро чӣ бандӣ аз ҳасад?*

ДОСТОНИ ШАЙХ ВА МУРИДИ АЙБЧҶ

Марди пире доноеро тухмат зад, ки одами баде аст
ва ба роҳи рост намеравад, бо ин ки некӯкор нест, чӣ
гуна дигаронро ба некӣ меҳонад? Яке аз муридони пир
гуфт:

– Чунин мардеро тухмат задан аз адаб дур аст.

*Инчунин бухтон манеҳ бар аҳли Ҳақ,
К-ин ҳаёли туст, баргардон варақ.*

Касе, ки ба мақоми ин донои пир нарасидааст, на-
медонад рози ӯ чист ва худӣ ӯ кист.

*Куфру имон нест он ҷое, ки ӯст,
З-он ки ӯ мағз асту ин ду рангу нӯст.
Куфрро ҳад асту андоза, бидон
Шайху нури шайхро набвад карон.*

Тухматзананда гуфт:

–Биё, туро пеши ӯ бибарам, то ба чашми худ бинӣ,
ки май меҳӯраду баду бадкор аст.

Муриду он мард хидмати шайх рафтанд. Ёро дар
ҳоли шаробхӯрӣ диданд. Гуфтанд:

–Эй шайх, ту дар ин мақом бо мастию майхорагӣ чӣ
мекуӣ?

Шайх ба онҳо гуфт:

–Наздиктар биёед ва чун рафтанду дар чом нигари-
станд, ҷуз шарбати асалу ангубин чизе надиданд. Ҳар
ду дар шигифт омаданд, аз ин ки тухмат зада буданд,
ғамгин шуданд.

Он гоҳ шайх гуфт:

–Ман беморам ва дармонам шароб аст. Бираву ба-
рои ман шароб таҳия кун, чунки дар шаръ барои дар-
мону тандурустӣ ҳар ҳароме ҳалол мешавад.

Мурид ба шаҳр рафт. Ба ҳар майхонае сар зад, ша-
роб наёфт. Ҳама ҷо шишаҳо ва хумҳои шароб пур аз
ангубин шуда буд. Майфурӯшон донистанд, ки ин аса-
ри каромати шайх аст. Дастбарсарзанону ашкрезон рӯ
ба хонаи ӯ ниҳоданд.

*Ҷумла риндон назди он шайх омаданд,
Чашм гирён, даст бар сар мезаданд.*

Хамагӣ гуфтанд:

–Ту, ки метавонӣ шаробро асал гардонӣ, моро ҳам аз гумроҳӣ наҷот бидеҳ, раҳнамоӣ кун, то аз бадию зишті раҳой ёбем.

ДОСТОНИ МУШ ВА ШУТУР

Шутуре мерафт ва муше лаҷоми ўро мекашид. Чун шутур ба оромӣ дар пайи ў равон буд, худписандӣ мушро мағрур кард, ки: «Ин манам, ки шутури бо ин бузургиро роҳ мебарад!» Шутур фикри ўро дарёфт, ба худ гуфт: «Ўро дар чояш шинонам, ки раҳнамои ман нест ва аз хари шайтон пасттараш бикашам, ки дигар чунин ҳаёли худхоҳона ба сараш назанад». Дар роҳ ба наҳри обе расиданд. Муш чун чашмаш ба об афтод, тарсаш гирифт ва истод.

*Муш он ҷо истоду хушк гашт,
Гуфт уштур: «Эй рафиқи кӯҳу дашт!
Ин таваққуф чист? Ҳайронӣ чаро?
По бинеҳ мардона, андар ҷӯ даро.
Ту қаловузию пешоҳанги ман,
Дар миёни раҳ мабошу тан мазан».
Гуфт: «Ин оби шигарф ¹асту амиқ,
Ман ҳаметарсам, зи гарқоб, эй рафиқ».*

Шутур гуфт:

–Бигзор по даруни об бигзорам ва бинам, ки жарфӣ² он чӣ қадар аст. Он гоҳ ба об даромад. Об то зонуи ў буд.

*Гуфт: «То зонуст об, эй қўрмуш,
Аз чӣ ҳайрон гаштиву рафтӣ зи ҳуш?»*

¹. Шигарф – аҷиб, шавқовар.

². Жарфӣ – амиқӣ, чуқурӣ.

*Гуфт: «Мӯри тусту моро аждаҳост,
Ки зи зону то ба зону фарқҳост.
Гар туро то зону аст, эй пурҳунар,
Мар маро сад газ гузаит аз фарқи сар».*

Шутур гуфт:

–Мебинӣ, ки об то зонуи ман намерасад. Тезтар ба об даро!

Муш гуфт:

–Аз зону то зону фарқ аст. Он чо, ки об ба зонуи ту мерасад, аз фарқи сари ман чандин газ дармегузарад.

Шутур гуфт:

–Бо ин нотавонӣ чӣ гуна даъвои раҳбарӣ мекунӣ ва кибру ғурур мефурӯшӣ!

Муш гуфт:

–Тавба кардам.

*Гуфт: «Тавба кардам, аз баҳри Худо,
Бигзарон з-ин оби муҳлик мар маро».*

Дили уштур бар муши бечораю шармзада сӯхт ва гуфт:

–Барчаҳ ва бар болои кӯҳони ман бинишин, аз ин пас, ғурури худписандиро аз худ дур кун. Худпарастӣ аз шахват сарчашма мегирад ва чун такрор шуд, одат мешавад.

*Ту раият¹ бои, чун султон найӣ,
Худ марон, чун марди киштибон найӣ.*

ДОСТОНИ ДАРВЕШИ ДИЛСҶҲТА ВА ҚАРОМОТИ Ў

Дар як киштӣ марди нодоре гӯшаеро гирифта ва хуш хуфта буд. Аз қазо мусофире кисаи пури пулашро

¹. **Раият** – табаа, оммаи мардуми фармонбардор, тобеъ, мардуме, ки зери даст ва ҳимояи касе бошанд.

гум карда буд. Ҳама ҷойи киштиро ҷустуҷӯ карданду пул пайдо нашуд. Мусофир он дарвешро нишон дода гуфт:

– Ба ӯ бадгумонам, ӯро ҳам бикобед.

Пас, дарвешро аз хоби хуш бедор карданд ва гуфтанд, ҷомадонашро берун биоварад, шояд гумшуда назди ӯ пайдо шавад. Дили марди нодор аз ин тухмат сӯхт ва ба Худо нолид, ки:

–Эй Парвардигори бузург, ин мардуми паст ба ман бадгумон шудаанд. Ту бегуноҳии бандаи дилсӯхтаи худро ба онҳо нишон бидех!

Дар ин ҳол, моҳиёни бисёре, ки ҳар як марвориде дар даҳон дошт, сар аз об берун оварданд. Дарвеш чанд дона марворидро аз моҳиён гирифт ва онҳоро пеши он мардум партофт.

Аҳли киштӣ фарёд карданд:

–Эй баландҳиммати бузургвор, ту чӣ гуна ба ин мақоми баланд расидӣ?

Дарвеш гуфт:

–Аммо ростӣ ин аст, ки Худованд ин кароматро ба ман бахшид, ки на ба доро бадгумон шудам, на ба нодор ва на дар умрам ба ҳеҷ кас тухмат бастам, то Парвардигор маро ба ин мақому манзалат расонид.

ДОСТОНИ ЯХЁ ВА ИСО ДАР ШИКАМИ МОДАР

Модари Яхё (а) рӯзе ба Марям (р) – модари Исо (а) гуфт:

–Ман якин дорам кӯдаке, ки дар шиками туст, Паёмбари Худост, чун рӯзе кӯдаке, ки ман дар шикам дорам ва ба он обистанам ба ҳоли сачда ба сӯйи ту баромад. Чунон ки аз ҷунбиши дасту пойи ӯ диламро дард гирифт.

Марям гуфт:

—Рост мегӯӣ. Ман ҳам дар даруни худ чунин чунбишери эҳсос кардам.

Мардуми нодон мегӯянд, ки ин афсона аст ва набояд бовар кард.

*Аблаҳон гӯянд к-ин афсонаро,
Хат бикаш, зеро дурӯғ асту хато.*

Чун Марям, хангоме ки ҳомила буд, беруни шаҳр мезист ва аз дидори касон парҳез мекард, ҳаргиз модарри Яҳёро ҳам надида буд, то бидонем ин афсона рост аст ё на. Аммо ин зоҳири қор аст. Агар касе дар пайи ботин бошад, метавонад басо нишонаҳои дурустии ин достонро ба даст биёварад, чунки:

*Эй бародар, қисса чун паймонаест,
Маънӣ андар вай мисоли донаест.
Донаи маънӣ бигирад марди ақл,
Нангарад паймонаро гар гашт нақл.
Моҷарои булбулу гул гӯш дор,
Гарчи гуфти нест он ҷо ошкор.
Моҷарои шамъ бо парвона ту,
Бишаву маънӣ гузин з-афсона ту.*

Достони «**Калила ва Димна**»-ро шунидаӣ? Чӣ гуна Калила бе забон сухан мегуфт ва Димна бе баён мефаҳмид. Чӣ гуна Димна аз шер ба гов ва аз гов ба шер паём мебурд ва ҳар ду ро мефирефт. Гов чӣ гуна вазири шер мешуд ва фил чаро аз дидани акси моҳ дар об харосид. Агар даду дом ҳарфи якдигарро мефаҳмиданд. Одамӣ аз кучо медонад онҳо чӣ мегӯянд? Булбулу гул бо шамъу парвона бо ҳам чӣ гуна розу ниёз мекунанд. Албатта, инҳо ҳама аз тамсил аст. Касе, ки дубин аст, вақте дар осмон нигоҳ мекунад, ду моҳро мебинад ва агар ба ӯ мегӯянд «моҳ яке»ст, мегӯяд, «дурӯғ аст». Агар ба шӯхӣ ба ӯ бигӯянд «моҳ дутост», мегӯяд, ки рост мегӯед! Вале, ба ростӣ, як моҳ дар осмон аст. Ҳама ҷо набояд ба зоҳир нигарист, ба маънӣ ҳам бояд та-

ваччуҳ дошт. Афсонаҳо одамиро ба диёри маънӣ мебаранд. Тарзе ки ба чашм наояд, аммо воқеият нишони он медиҳад.

ДОСТОНИ ДАРАХТИ ЗИНДАГӢ

*Гуфт доное барои достон,
Ки дарахте ҳаст дар Ҳиндустон.
Ҳар касе к-аз меваи ӯ хӯрду бурд,
Не шавад ӯ пир, не ҳаргиз бимурд.
Подшоҳе ин шунид аз содиқе,
Бар дарахту мевааш шуд ошиқе.
Қосиде доно зи девони адаб,
Сӯйи Ҳиндустон равон кард аз талаб.*

Марди сафаркардае достоне гуфт, ки дар Ҳиндустон дарахте ҳаст, ҳар кас меваашро бихӯрад, на пир мешавад ва на мемирад. Подшоҳе ин достонро шунид ва бовар карду яке аз дарбориёни донишманди худро ба сарзамини Ҳинд фиристод, ки он дарахтро ҷустуҷӯ кунад.

Он мард ба диёри Ҳинд рафт ва ҳама шаҳрхоро гашту аз ҳар кас аз он дарахт пурсид. Ёро ришханд карданд, ки чӣ гуна мумкин аст чунин дарахте бошад ва мо надонем.

*Ҳеч аз мақсуд асар пайдо нашуд,
З-он гараз гайри хабар пайдо нашуд.
Риштаи уммеди ӯ бигсафта шуд,
Ҷустаи ӯ оқибат ноҷуста шуд.
Кард азми бозгаштан сӯйи шоҳ,
Ашк мебориду мебуррид роҳ.*

Охир аз гардишу ковиш ба ҷое нарасид. Навмеду хаста қасди бозгашт кард ва нигарон буд, ки нокомии худро ба шоҳ бозгӯяд. Дар ин ҳол шунид, ки дар шаҳре,

ки буд, пире орифу донишманд зиндагӣ мекунад. Пеши
ӯ рафт, то шояд гиреҳе аз кораш бикушояд.

*Гуфт: «Шайхо, вақти раҳму риққат аст,
Ноумедам, вақти лутф ин соат аст».*

Шайх хандиду гуфт:

—Эй мард он дарахте, ки ту дар ҷустуҷӯяш ҳастӣ,
дарахти дониш ҳасту далел ин ки надидаӣ, барои ин
аст, ки ту дунболи зоҳир мегардӣ. Ба сурат нигоҳ карда,
аз маънӣ гофил шудай. Ин дарахт номҳои гуногун до-
рад. Гоҳе онро дарахт, гоҳе офтоб, гоҳе дарё ва гоҳ абр
мехонанд.

*Ту чӣ барчафсӣ бар ин номи дарахт?
То бимонӣ талхкому шӯрбахт.
Даргузар аз ному бингар дар сифот,
То сифотат раҳ намояд сӯйи зот.
Ихтилофи халқ аз ном уфтод,
Чун ба маънӣ рафт, ором уфтод.*

ДОСТОНИ ЧАҲОР МАРД, КИ ЗАБОНИ ЯКДИГАРРО НАМЕФАҲМИДАНД

Чаҳор нафар, ки бо забонҳои гуногун ҳарф меза-
данд ва якдигарро намефаҳмиданд, дар сафар ҳамроҳ
шуданд. Дар роҳ марде ба онҳо дираме дод, ки ба он
ҳар чӣ мехоҳанд, бихаранд. Форсиабон гуфт: «Ангур
бихарем», арабзабон гуфт: «Инаб бихарем». Туркзабон
«Узум» хост ва румӣ гуфт: «Ман ҳеҷ кадомро наме-
хоҳам, истофил бихарем».

*Дар танозӯ¹ он нафар ҷангӣ шуданд,
Ки зи сирри номҳо гофил буданд.*

¹. Танозӯъ – бо ҳам низоъ кардан, бо якдигар душманӣ кардан.

*Мушт барҳам мезаданд аз аблаҳӣ,
Пур буданд аз ҷаҳлу аз дониш тижӣ.*

Бо ин ки ҳар ҷаҳор нафар як чизро меҳостанд, аммо номҳои мухталиф ба қор мебарданд ва кашмакаш мекарданд. Агар забондони доное он ҷо мебуд, ба онҳо мегуфт:

—Бо ҳамин як дирам орзуи ҳамаро мебарорам. Агар бо ҳам ҳамзабон буданд, ҳамин як дирам қори ҷаҳор дирамро мекард. Ба илова, бо ҳам дӯст мемонданд ва қорашон ба даъво намекашид.

*Соҳиби сирре, азизе, садзабон,
Ғар будӣ он ҷо, бидодӣ сулҳашон.
Пас бигуфтӣ ӯ ки ман з-ин як дирам
Орзуи ҷумлатонро медиҳам.
Чунки биспоре дилро бедағал,
Ин дирамтон мекунад чандин амал.
Як дирамтон мешавад қор, алмӯрод
Қор душман мешавад як з-иттиҳод.*

Паёмбари ақрам (с) фармуд: «Мусалмонон чун бо ҳам яке шуданд, қорашонро пеш бурданд ва ҳамин ки бо ҳам ба душманӣ пардохтанд, дигар қори ҳубу арзишмандеро анҷом надоданд».

ДОСТОНИ ЧҶҶАҶОИ МҶҶОБӢ ВА МҶҶИ ХОНАӢ

Зери мурғи хонагӣ тухми мурғобӣ ниҳоданд. Чӯҷаҳо сар аз тухм бароварданд ва мурғ ба парвариши онҳо пардохт.

Мурғ аз обу дарё метарсид, вале чӯҷаҳои мурғобӣ дар дилу дар табиат хостори обу дарё буданд ва мекушиданд худро ба об андозанд. Ин майли обро аз

модар ба ирс бурда буданд, аммо мурғи хонагӣ наме-
донист, ки онҳо аз об наметарсанд.

Инсонро, ки Худованд гиromитарин офаридаи хеш
номидааст, агарчи рӯи хок зиндагӣ мекунад ва таъбаш
ба пастӣ мегарояд, монанди чӯчаҳои мурғобӣ аслаш аз
дарёст. Бинобар ин, бояд бошарафу обрӯманд умри
хешро ба поён бирасонад.

*Ту ба тан ҳайвон, ба ҷонӣ аз малак,
То равӣ ҳам бар замин, ҳам бар фалак.*

Ту ҳам дар хушкӣ ва ҳам дар об тавонӣ зиндагӣ
кардан. Агар бимириӣ, танат дар хок меравад, вале рӯх
равонаи роҳи осмон аст. Дили мо аз ин роҳ огоҳ аст,
вале чашми зоҳир намебинад.

ДОСТОНИ ЗОҲИДИ БОДИЯНИШИН

Гурӯҳе ба ҳаҷ мерафтанд. Дар миёни биёбон чаш-
машон ба зоҳиде афтод, ки дар зери офтоби сӯзон рӯи
регҳои гарми сӯзон ба намоз истода буд ва чунон ғарқи
зикру дуо буд, ки гӯё миёни боғи пурғулу сабза, рӯи
фарши ҳарир қарор дорад. Бодҳои заҳрноки биёбон ба
чашми ӯ чун насими баҳорӣ буданд.

Ҳочиёни ҳайратзада ўро тамошо мекарданд, то вақте
ки аз парастии Худо фориғ шуд, ки дар он ҳавои гарму
хушк об аз дасту рӯи ӯ мечакад, монанди ин ки таҳорат
кардааст. Аммо дар саҳрои сӯзон обе набуд.

Пурсиданд:

—Об аз кучо меоварӣ?

Гуфт:

—Ин об аз осмон меояд!

Гуфтанд:

—Ҳар вақт бихоҳӣ, меояд? Ё гоҳ ҳасту гоҳ нест?

Дарвеш дастҳо бар осмон бардошт:

*Чаширо бикишуд сӯйи осмон,
Ки иҷобат кун дуои ҳоҷиён.*

Ногаҳон абре падида омаду борон боридан гирифт. Ҳоҷиён машқҳои худро пур аз об карданд. Гурӯҳе имон оварданд, гурӯҳе хом монданд ва надонистанд, ки инсон, ки Худоро шинохт ва ба ӯ худро ҳавола кард, ба ҳар қор таъвоност.

*Эй намуда ту макон аз ломакон,
«Фй-с-самой ризқукум» карда аён.
Дар миёни ин муноҷот абри х(в)аиш
Зуд пайдо шуд чу тили обкаш.
Ҳамчу об аз машқ боридан гирифт,
Дар гаву дар горҳо маскан гирифт.
Абр меборид чун машқ ашқҳо,
Ҳоҷиён ҷумла қушода машқҳо.*

ДОСТОНИ ФИЛ ВА ХҶРАНДАГОНИ БАЧАИ Ӯ

*Он шунидӣ ту, ки дар Ҳиндустон
Дид доное гурӯҳи дӯстон.
Гурусна монда, шуда бебаргу ур,
Мерасиданд аз сафар аз роҳи дур.*

Гурӯҳе дар сафар аз миёни бешае мегузаштанд. Бо марди доное вохурданд, ки аз дидори онҳо хушҳол ва хушнуд шуд. Чун донист барои расидан ба мақсад бояд аз ҷангал бигузаранд, онҳоро таъкид кард, ки агар гурусна шуданд ва хӯроқӣ наёфтанд, аз меваяу барги дарахтону гиёҳон бихӯранд. Ва гуфт:

—Ин беша макони филон аст. Мабодо ҳаваси гӯшт кунеду ба ҷони бачаи фил осеб бирасонед. Чун филҳо бадкина ҳастанд, касеро, ки ба онҳо озор бирасонад,

осуда нахоҳанд гузошт, баҳусус модафил, ки ҳар ҷо бошад, озорандаи бачаҳои худро таъкиб ва саркӯб хоҳад кард.

Дар ҷангал ҳамчунин бо мардони Худо бармехӯред, ки жандапӯшанду гирифтори бало, ки Худованд барои озмоиш онҳоро ба ин ҳол дучор кардааст. Онҳоро бо назари паст нанигаред ва гиромӣ бидоред. Худованд онҳоро бо бало меозмояд, аммо каромат ҳам ба онҳо мебахшад:

*В-арна кай кардӣ ба як ҷӯбе ҳунар
Мӯсие Фиръавро зеру забар?
В-арна кай кардӣ ба як нафрини бад
Нух Шарқу Фарбро гарқоби х(в)ад?
Барнакандӣ як дуъои Лути род,
жумла шаҳристонанро бемурод.
Ғашт шаҳристони чун фирдавсанон
Даҷлаи оби сияҳ, рав, бин нишон.
Сӯйи Шом аст ин нишону ин хабар,
Дар раҳи қудсаи бибинӣ дар гузар.
Сад ҳазорон з-анбиёи ҳақпараст
Худ ба ҳар қарне сиёсатҳо будаст.
Ғар бигӯям в-ин баён афзун шавад,
Худ ҷигар ҷӣ бвад? Ки қӯҳҳо хун шавад.*

Фил даҳонро бў мекунад ва хӯрандаи гӯшти филро меёбад. Ғайбати бандағони Худо ҳам монанди хӯрдани гӯшти тани онҳост. Даҳони ғайбаткунанда бў медиҳад ва ўро расво мекунад ва Худованд ба сазояш мерасонад.

*Гӯштҳои «бандағони Ҳақ» х(в)арӣ,¹
Ғайбати эшон кунӣ, кайфар² барӣ.*

¹. **Х(в)арӣ** – хӯрӣ.

². **Кайфар** – ҷазо.

*Ҳон, ки бӯёи даҳонишон холиқ аст,
Кай барад чон гайри он, к-ӯ содиқ аст?*

Он марди доно боз гуфт:

–Тамаъу ҳирсро бояд дур кард, ки умри одамӣ кӯтоҳ аст ва монанди кисаи зарест, ки ба ӯ медиҳанд ва ҳар рӯз як танга бобати умри якрӯза аз ӯ мегиранд, то хангоме ки киса холӣ мешавад, умр ҳам сар ояд. Бояд ба ҷойи он ҷӣ аз даст медиҳӣ, чизе бигузори. Он кирдори нек аст, ки ҳам умро зиёд мекунад ва ҳам номро зинда нигоҳ медорад:

*Гуфт носеҳ: «Бишавед ин панди ман,
То дилу ҷонтон нагардад мумтаҳан¹.
Бо гиёҳу баргҳо қонеъ шавед,
Дар шикори пилбачагон² кам равед.*

Ман шуморо насихат кардам, дигар худ донед.

Мусофирон ба роҳ афтоданд, аммо ҳар дам гуруснагӣ онҳоро озор медод, тобу тавонашонро мегирифт. Ногоҳ чашмашон ба филбачаи фарбеҳ афтод. Панду насихати марди доноро ношунида гирифтанд. Он ҳайвонро гирифтанду куштанду хӯрданд.

*Ногаҳон диданд сӯйи ҷодае,
Пури³ тиле, фарбеҳе, навзодае.
Андарафтоданд чун гургони маст,
Пок хӯрдандаш, фурӯ шустанд даст.*

Аз миёни он ҷамоат танҳо як нафар гӯшти филро нахӯрд ва ҳар ҷӣ ҳам кард, ки онҳо бачаи филро накушанд, комёб нашуд. Чун гуруснагии онҳо фурӯ нишаст,

¹. Мумтаҳан – хору залил, бекадру киматшуда.

². Пилбачагон – филбачагон.

³. Пур – бача.

хобашон гирифт ва ҳар як дар гӯшае дароз кашиданд. Он кас, ки гӯшти филро нахӯрда ва бо гуруснагӣ сохта буд, гуруснаву нотавон ба дарахте така карда буд. Ногаҳон модафиле ҳаросон аз роҳ расиду пеши рӯи ӯ истод, даҳонашро се бор бӯ кард ва чанд бор хашмнок гирди ӯ гашт, вале озоре нарасонд. Ба сӯи онон, ки дар хоб буданд, рафт. Яке-яке даҳонҳоро бӯ мекарду онҳоро помолу саркӯб менамуд ё бо хартум ба ҳаво ме-партофт, ки ба замин меафтоданду ҷон меоданд.

Эй касе, ки халқро озор медиҳӣ ва хуни онҳоро мекашӣ ва моли онҳоро мебарӣ, ғофил мабош, ки Офаридгор туро расво хоҳад кард ва ба сазои кирдори бад хоҳад расонд, чун бӯи кори бад ҷаҳонгир аст.

*Бӯи расво кард макрандеширо,
Пил донад бӯи тифли хешро.
Он ки ёбад бӯи Ҳақро аз Яман,
Чун наёбад бӯи ботилро зи ман?
Мустафо чун бурд бӯи аз роҳи дур,
Чун наёбад аз даҳони мо бахур?
Ҳам биёбад, лек пӯшонад зи мо,
Бӯи неку бад барояд бар само.
Ту ҳамехусбиву бӯи он ҳаром
Мезанад бар осмони сабзфом.
Ҳамраҳи анфоси зиштат мешавад,
То ба бӯгирони гардун меравад.
Бӯи кибру бӯи ҳирсу бӯи оз,
Дар сухан гуфтан биёяд чун пиёз.*

ДОСТОНИ ГУФТУГҶӢИ ХУДО БО МӢСО

Рӯзе Худованди бузург ба Мӯсо (а) фармуд:

–Маро ба забоне бихон, ки бо он гуноҳ накарда бошӣ.

Мӯсо гуфт:

–Ман гунаҳкорам ва чунин забоне надорам.

Худованд фармуд:

–Маро бо забони дигар бихон.

Гуфт:

–Чӣ гуна?

Фармуд:

–Ба дигарон он қадар меҳрубонӣ кун, то ба ту дуои хайр бикунанд. Ман дуои дигаронро дар ҳаққи дигарон мепазирам.

Гуфт Мӯсо: «Ман надорам он даҳон»,

Гуфт: «Моро аз даҳони ғайр хон.

Аз даҳони ғайр кай қардӣ гуноҳ?

Аз даҳони ғайр бархон, к-эӣ Илоҳ!

Ончунон кун, ки даҳонҳо мар туро

Дар шабу дар рӯзҳо орад дуо.

Аз даҳоне, ки накардастӣ гуноҳ

В-он даҳони ғайр бошад, узр хоҳ.

Ё даҳони хештанро пок кун,

Рӯҳи худро чобуку чолок кун».

Зикри Ҳақ пок аст, чун покӣ расид,

Рахт барбандад, бурун ояд палид.

Мегурезад зиддҳо аз зиддҳо,

Шаб гурезад, чун барафрӯзад зиё¹.

Чун дарояд номи пок андар даҳон,

На палидӣ монаду на андуҳон.

¹. Зиё – равшанӣ, нур.

ДОСТОНИ МАРДИ ХУДОПАРАСТ ВА ШАЙТОН

*Он яке «Аллоҳ» мегуфтӣ шабе,
То ки ширин мешуд аз зикраи лабе.
Гуфт шайтон: «Охир, эй бисёрғӯ!
Ин ҳама «Аллоҳ»-ро «лабайк» ку»*

Шайтон шабе ба марде, ки «Худо-Худо» мегуфт ва аз таҳи дил дуо менамуд, гуфт:

—Эй марди пургӯ, то кай ин қадар Худоро меҳонӣ. Магар намебинӣ, гӯшаш ба дуои туи гунаҳкору носавобкор нест ва ҷавоб ба дархостҳои ту намедихад.

Он мард дилшикаста шуд ва бо ноумеди бисёр ба хоб рафт. Дар хоб ҳазрати Хизрро дид. Хизр аз ӯ пурсид:

—Чаро дигар Худоро наметалабӣ.

Гуфт:

—Худованд ба ман ҷавоб намедихад.

Хизр гуфт:

—Ҳамон Худо омодаи ҷавоби ту аст, ӯ туро мешунавд ва дуои туро мепазирад. Ту агар чизе намешунавӣ, аз нодонии туст ва агар балое мерасад, барои озмоиши туст.

*Ҳилаҳову чораҷӯйиҳои ту,
Ҷазби мо буду кушод ин пойи ту.
Тарсу шиқи ту каманди лутфи мост,
Зери ҳар «ё Рабб»-и ту «лаббайкхост».*

Бандагони хуби Худо ҳар чӣ бихоҳанд, ба онҳо мерасад, агарчи дар ранҷ биафтанд. Аммо онҳое, ки дилшон ба Худо нест ва аз некӣ ба халқи Худо дарег медоранд, дар нозу неъмат ҳастанд ва бад-ин васила аз Парвардигор гофил мемонанд. Оқибат ба сазои носипосии худ мерасанд. Монанди Фиръавн, ки Худованд солҳо ба ӯ суруру шодмонӣ дод, ҳатто ҳаргиз бемор

нашуд, то Худоро ба ёд наёвард ва дар охир дучори хашми Парвардигор шуд. Худу ҳамроҳонаш дар об гарқ шуданд ва ба сахтию бадбахтӣ аз миён рафтанд:

*Бар даҳону бар дилаш қуфл асту банд,
То нанолад бо Худо вақти газанд.
Дод мар Фиръавро сад мулку мол,
То бикард ӯ даъвии иззу ҷалол.
Дар ҳама умраи надид ӯ дарди сар,
То нанолад сӯи Ҳақ он бадғуҳар.*

Мардони Худо бояд ҳаргиз гофил намонанд ва бо-вар дошта бошанд, ки Худованд музди сабру хушнудии онҳоро хоҳад дод. Одами худошинос аз мушкил ноумед намешавад ва пайваста мунтазири кушоиши корҳо менамояд.

*Коҳ бошад, к-ӯ ба ҳар боде ҷаҳад,
Кӯҳ кай мар бодро вазне ниҳад?*

Дар зиндагӣ барои инсонҳо бадбахтию нокомӣ ва дарду ранҷ пеш меояд. Вале бо кӯшишу сабру ризо ҳар ранҷе поён хоҳад ёфт. Худованд ба ёрии бандагони худ хоҳад шитофт.

ДОСТОНИ ДЕҲОТӢ ВА ШАҲРӢ

Як марди деҳотӣ бо як марди шаҳринишин дӯсту рафиқ шуда буд. Ҳар сола як бор ба шаҳр меомад ва ду-се моҳ дар хонаи дӯсти шаҳрии худ иқомат мекард. Деҳотӣ ҳар сол меҳмон мешуд ва ҳангоми бозгашт аз соҳиби хона ва ҳамсару фарзандони ӯ даъват мекард, ки як бор ҳам бошад, ба деҳи ӯ бираванд, то битвонад дар баробари пазириҳои гарми онҳо ононро чанд рӯзе меҳмон кунад ва аз сафои деҳистон баҳраманд шаванд. Аммо марди шаҳрӣ дилаш роҳ наметод, ки даъвати

дехотиро пазирад ва ҳар бор баҳонае мекарду наме-
рафт. Бори охир марди деҳотӣ пас аз се моҳ мондан дар
хонаи дӯсти худ домани ўро гирифт ва бо зорӣ хоҳиш
кард қавл бидиҳад, ки ба зудӣ аз ў боздид хоҳад кард.
Аз зану фарзандони ў ҳам хост, ки мардро розӣ кунанд,
ки ба ин сафар ризо шавад. Он қадар аз обу ҳавою са-
фою зебоии деҳ таъриф кард, ки даҳони ҳама об гирифт
ва муштоқи сафар шуданд. Ба падар исрор карданд, ки
даъвати дӯсти деҳотиро бипазирад.

*Кӯдакони хоҷа гуфтанд: Эй падар,
Моҳу абру соя ҳам дорад сафар.*

Падар гуфт:

— Дили ман мехоҳад аз обу ҳавои хуш баҳра биба-
рам, аммо аз қадим гуфтаанд: «Аз бадии касе, ки ба ў
некӯӣ кардаӣ, бипарҳез». Аз ҳамин ҷиҳат ман ба ин са-
фар майл надорам.

Охир падар бо хоҳиши кӯдакон тан дод ва ба роҳ
афтоданд. Пас аз чанд рӯзи роҳпаймоӣ ба он деҳ раси-
данд ва суроғи хонаи дӯсти худро гирифтанд. Аммо
ҳамин ки деҳотӣ хабари омадани онҳоро шунид,
пинҳон шуду рӯ нишон надод. Марди шахрӣ бо пурсучӯ
хонаи ўро ёфт, вале ҳар қадар дарро заданд, касе
онҳоро ҷавоб надод:

*Дар фурӯ бастанд аҳли хонааш,
Хоҷа шуд 3-ин кайравӣ девонааш.*

Охир аз хастагӣ дармонданд ва панҷ рӯз сабр кар-
данд, то шояд он мард пайдо шавад. Оқибат марди
деҳотӣ аз хона берун омад ва ҳамин ки марди шахрӣ ба
ў салом кард, гуфт:

— Ту кӣ ҳастӣ? Бо ту ошноӣ надорам.

Марди шахрӣ нишонаҳо дод, ки ту солҳо ба хонаи
мо омадаӣ ва пеши мо мондаӣ. Кӯдакони ман бо ту ош-

ноянд. Дехотӣ инкор кард, ки на онҳоро дида ва на чунин чизҳоро ба ёд меоварад. Дар он дам борони сахте гирифт ва марди шахрӣ хоҳиш кард, барои ин ки кӯдакони ӯ сармо нахӯранд, ҷое ба онҳо барои як имшаб бидиҳад.

Дехотӣ гуфт:

—Дар хона ҷое надорам, аммо дар боғ як хучраи ниғаҳбони боғ ҳаст. Ба шарти ин ки то субҳ бедор бошанд, роҳ медиҳам, мабодо гург ворида боғ шавад ва бачаҳоро битарсонад. Марди шахрӣ пазируфт ва бо зану бачаҳо он ҷо рафт, аммо то бомдод аз зиёдии пашша ҳеҷ кадом нахуфтанд.

*Шаб ҳама шаб, ҷумла гӯён: «Эй Худо,
Ин сазои мо, сазои мо, сазо.
Ин сазои он ки шуд ёри хасон,
Ё касӣ кард аз барои нокасон».*

Нимаҳои шаб ба чашми марди шахрӣ омад, ки гург ворида боғ шудааст. Ёро бо тир зад, ҳамин ки ҳайвон афтод, бод аз ӯ даррафт. Ногаҳон марди дехотӣ фарёд зад:

—Харамро чаро куштӣ.

Шахрӣ гуфт:

— Хар набуд, гург буд. Дехотӣ даъвогар шуд, ки ӯ садои боди хараширо мешиносад.

Марди шахрӣ гуфт:

— Дар шаби тору абру борон ту чӣ гуна хару гургро муайян мекуни?

Дехотӣ гуфт:

— Курраи хар моли ман аст ва боди ёро дар миёни бист бод мешиносам!

Он гоҳ марди шахрӣ бо хашм аз ҷой ҷаста, гиребони дехотии фиребкорро гирифтӣ фарёд зад:

—Эй марди пасти намакношинос! Ту дар торикӣ ва хавои боронӣ аз роҳи дур боди хари худро мешиносӣ, дар рӯзи равшан марде, ки ҳашт сол, ҳар сол ду-се моҳ аз ту пазиroy карда, нону намакашро хӯрда, дар хонааш хуфта, бо исрору хоҳиш ўро даъват кардай, намешиносӣ?

*Он кӣ донад нимашаб гӯсоларо,
Чун надонад ҳамраҳи даҳсоларо?*

Худованд одами пасту нокасро ин гуна расво мекунад. Он гоҳ ўро мушту лагади фаровон зада, бар сару рӯи ў кӯфт, то дигар ҳаққи неъматро аз ёд набарад ва эҳсону некӯкорӣ ва меҳрубониро бо дурӯғи пастӣ ва намакношиносӣ ҷавоб нагардонад.

ДОСТОНИ ШАҒОЛ ВА ХУМИ РАНГ

*Он шаголе рафт андар хуми ранг,
Андар он хум кард як соат диранг.
Пас баромад, пӯстин рангин шуда,
Ки манам товуси илийин шуда.
Паими рангин равнақи хуш ёфта
Офтоб он рангҳо бартофта.*

Шаголе дар хуми ранг рафта, соате монда, пас берун омада, пӯшташ рангҳои гуногунро гирифта буд, бо нозу ишва ба худ менигарист ва мепиндошт, ки товуси биҳиштӣ шудааст. Бо ин таннозию ноз миёни гурӯҳи шағолони дигар рафт. Ба ў гуфтанд:

—Ин чӣ ҳолест?

Бо гурур нигоҳе кард.

Шаголе дар гӯши ў гуфт:

—Чӣ ҳилае кардӣ? Магар меҳохӣ ба минбар рафта, бо лофу газоф худро ба мардум бинамоӣ. Агар чунон аст, ту ҳоли марди аблахеро дорӣ, ки мӯйлабҳои худро бо равғани дунба чарб мекард ва миёни давлатмандон мерафт. Даст ба сӯйи мӯйлабҳо мекашид, то ба онҳо бигӯяд, ки ғизои равғанину ширин хӯрдааст. Аммо шикамаш ба ӯ мегуфт:

—Эй газофагӯ, маро гурусна нигоҳ медорӣ ва бо дигарон риё мекунӣ. Агар рост мегуфти, шояд яке пайдо мешуд ва хӯроке ба ту медод, то ман аз гуруснагӣ нанолам.

*Лофи ту моро бар оташ барниҳод,
К-эи сиболи¹ чарби ту барканда бод.
Гар набудӣ лофи зиштат, эй гадо,
Як кариме раҳм афкандӣ ба мо.*

Шағоли рангиншуда гуфт:

— Ман шағол нестам. Нигоҳе ба ман биандоз. То ҳол зебоям мисли ман дидаӣ?

*Эй шағолон! Ҳин,² махонедам шағол,
Кай шағолеро бувад чандин ҷамол?*

Шағолҳо гуфтанд:

— Аз ин пас ту чистӣ?

Гуфт:

—Товус.

Гуфтанд:

— Товус чатр мезанад, ту метавонӣ?

¹. **Сибол** — ҷамъи саблат, сиблат, мӯйлабҳо, бурутҳо.

². **Ҳин** — вақт, ҳангом; калимаи нидо: ана, инак, огоҳ бош, эҳтиёт шав; шитоб кун, зуд.

Гуфт:

—Не.

Гуфтанд:

—Садои зебо ва фораи дорад. Ту дорӣ?

Гуфт:

—На.

Гуфтанд:

—Пас, бидон ки товус нестӣ, шағоли рангкарда хастӣ!

Фиръавн ҳам чун он шағол ба риши худ гавҳарҳои гуногун овехта буд ва худро аз Мӯсо (а) болотар медонист. Мардуми нодон ҳам ӯро сачда мекарданд. Дарвоқеъ, молу сарвату зару зевари ӯро сачда мекарданд, вале Фиръавн мепиндошт, ки ба ӯ эҳтиром мекунанд. Ва ҳамин иштибоҳ сабаби гумроҳии ӯ шуд, аммо Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) ӯро расво карданд. На шағол аз хуши рангрезӣ товус мешавад, на одами нодону аблаҳ бо пулу ҷавохир одам мешавад.

*Эй саги гаргини зишт! Аз ҷирсу ҷӯш
Пӯстии шерро бар худ мапӯш.
Ғурраи шерат бихоҳад имтиҳон,
Нақши шеру он гоҳ ахлоқи сагон.*

ДОСТОНИ МҶОСО ВА ФИРЪАВН

Фиръавн подшоҳи Миср, ситорашиносону хобгузори,
пешгӯёну соҳирони бисёреро зери фармон дошт.

*Аз мунаҷҷим буд дар ҳукмаш ҳазор
В-аз муаббир¹ низу соҳир бешумор.
Мақдами Мӯсо намудандаш ба хоб,
Ки кунад Фиръавну мулкашро хароб.*

Фиръавн хоб дид, ки дар бани Исроил писаре ба
вучуд меояд, ки чун бузург шавад, подшоҳии ӯро
барҳам хоҳад зад. Ҷодугарон ва ситорашиносон
гуфтанд:

—Чорае меандешем, ки шабе, ки муқаррар аст, нут-
фаи он писар баста нашавад ва ҳаргиз кӯдак ба дунё
наёяд.

Пас ба Фиръавн гуфтанд:

—Дар шаби пешбинишуда саропардаи подшоҳиро
дар майдони шаҳр барпо кунад ва ҳама мардони бани
Исроилро даъват кунанд, ки дар майдон барои дидори
шоҳ гирд оянд, то он шаб марде аз бани Исроил ба хо-
на наравад ва бо ҳамсари худ ҳамбистар нашавад.

Бани Исроил чун асири Фиръавн буданд, ҳақ
надоштанд чехраи ӯро бинанд ва ҳар гоҳ шоҳ аз кохи
худ берун меомад, бояд ӯро сачда мекарданд, то ни-
гоҳашон ба шоҳ наафтад, вагарна ба ҷазо гирифта
мешуданд. Ба ин ҷиҳат, он қавм муштоқи дидани рӯи
Фиръавн буданд, чун одамиро аз ҳар ҷи манъ кунад,
бештар ҳарис мешавад. Ҳамин ки қорчи Фиръавн
онҳоро ба майдон даъват кард, мардони бани Исроил
худро оростанду ҷомаҳои нави пушиданд. Фиръавн худ-

¹. **Муаббир** – таъбиркунандаи хоб

ро ба онҳо нишон дод ва ҳадя бахшид, аз онҳо хост, ки то бомдод меҳмони ӯ бошанду шодмонӣ кунанд:

*Баъд аз он гуфт: «Аз барои ҷонатон,
жумла дар майдон бихусбед имшабон.
Посуаиш доданд, хидмат кунем,
Гар ту хоҳӣ, як маҳ ин ҷо сокинем».*

Фиръавн хазинадоре дошт, Имрон ном, ки бо ӯ меҳрубон буд ва намедонист, ки ӯ ҳам аз бани Исроил аст. Ба ӯ гуфт, ки ту ҳам имшаб дар дарбор бимон ва ба хона нарав, бо ман бош.

Имрон гуфт:

—Чунин кунам ва шабро пушти хобгоҳи Фиръавн ба сар бурд. Нимашаб занаш ба ҷустуҷӯи ӯ аз хона берун омад. Шавҳарашро дид, ки пушти саропарда хобида-аст. Ўро бедор кард.

*Гуфт Имрон: «Ин замон чун омадӣ?»
Гуфт: «Аз шавқу қазои эзадӣ».
Даркашидаи дар канор аз меҳр мард,
Барнаёмад бо худ он дам дар набард.
жуфт шуд бо ӯ, амонатро сунурд,
Пас биғуфт: «Эй зан! На ин корест хурд.
Оҳане бар санг зад, зод оташе,
Оташе аз шоҳу мулкаш кинкаше.
Ман чу абрам, ту замин, Мӯсо набот¹,
Ҳақ шаҳи шатранчу мо мотем, мот. 885
Моту бурд аз шоҳ медон, эй арӯс!
Он мадон аз мо, макун бар мо фусӯс.
Он чӣ ин Фиръавн метарсид аз ӯ,
Ҳаст шуд ин дам, ки гаиштам ҷуфти ту».*

Акнун ту бояд ин розро нигоҳ дорӣ ва аз он чӣ имшаб гузашт, ба касе суҳан нагӯӣ. Дар ин ҳангом исро-

¹. **Набот**— рустанӣ.

илиён дар майдон шодӣ мекарданд ва аз садои онҳо Фиръавн бедор шуд. Пурсид:

–Ин ғиреву садоҳо аз чист?

Имрон гуфт:

–Инҳо аз шавқи дидори шоҳ шодӣ доранд ва пойкӯбӣ мекунанд.

Фиръавн гуфт:

–Шояд ин суҳан дуруст бошад, аммо ман аз ин садоҳо бӯйи шуме мешунавам. Ба майдон бираву бибин чӣ хабар аст?

Имрон ба майдон рафт ва бо чехраҳои ошуфтаву ғамгини ситорашиносон рӯ ба рӯ шуд. Зоҳиран онҳо дар осмон ситораи Мӯсоро дида ва доништа буданд, ки он чи Фиръавнро хуш намеояд, пеш омадааст ва аз тарси Фиръавн нигарон шуда буданд. Имрон чун ҳақиқатро дарёфт, ба онҳо бонг зад, ки чаро аз чунин ходисае пешгирӣ накардаед.

*Узр оварданду гуфтанд: «Эй амир!
Кард моро дасти тақдираш асир.
Ин ҳама кардему давлат тира шуд,
Душмани шаҳ ҳаст гашту чира шуд».*

Имрон, ки воқеиятро медонист, худро ошуфта нишон дод ва ба ҳузури Фиръавн давид, ўро аз ходиса огоҳ сохт. Фиръавн дастур дод, ки ҳама ситорашиносонро ба ҳузураш биёваранд. Чун омаданд, фарёд зад:

*Ман шуморо бардарам в-отаи занам.
Бинию гӯшу лабонтон барканам.
Ман шуморо ҳезуми отаи кунам,
Айши рафта бар шумо нох(в)аш¹ кунам»*

Ситорашиносон гуфтанд:

¹ . Нох(в)аш – нохуш.

—Мо солиёни дароз хидмат кардем. Ин бор тақдир бар мо пешӣ гирифтааст. Пеши ту рӯсиёҳ шудем. Агар моро бибахшӣ, ҳангоми ба дунё омадани тифл чораи ўро бикунем.

Фиръавн пазируфт ва нух моҳ рӯзшуморӣ мекард. Рӯзе ситорашиносон ба ў гуфтанд, ки ҳама занонро ба майдон бихонанд, то бо навзодҳояшон ҳозир шаванд ва Фиръавн дастури ҳозиршавӣ дод.

Занони исроилӣ бехабар аз нияти шуми Фиръавн бо навзодҳои худ ба майдон омаданд, то шоҳро бубинанд ва аз ў ҳадя бигиранд. Ҳамин ки ҳама омаданд, Фиръавн фармон дод, ки кӯдакони писаронро бигиранду ҳамаро сар бибуранд. Аммо зани Имрон бо навзоди худ дар хона монд. Хабарчинҳо ба маъмурон хабар доданд, вале он зан, пеш аз ин ки онҳо бирасанд, ўро ба амри Худо дар танӯр пинҳон кард. Оташ Мӯсоро насӯзонд. Аммо бори дигар ба Фиръавн гуфтанд, ки дар хона кӯдаке ба дунё омадааст. Боз ваҳӣ омад ва зани Имрон кӯдакро дар об андохт.

*Боз ваҳӣ¹ омад, ки дар обаи фикан,
Рӯй дар уммед дору мӯ макан.*

Мӯсоро хонаводаи Фиръавн аз об гирифтанд ва зани Фиръавн дар нӯхон ўро парвариш дод, то бузург ва пайғамбар шуд ва бо дастёрии бародараш Фиръавнро ба парастии Худои якто хонд, аммо Фиръавн напазируфт ва аз ў муъчиза хост. Мӯсо асои худро ба замин партофт ва аждаҳо шуд ва ҳар чӣ дар сари роҳ буд, даркашид. Мардумон аз пеши рӯйи ў мегурехтанд, чамъе зердасту тобеи ў шуданд.

Фиръавн Мӯсоро сарзаниш кард, ки чаро мардумро фиреб медиҳӣ ва мекушӣ?

Мӯсо гуфт:

—Ман ба фармони Худо бо ту ҳам мечангам.

Фиръавн гуфт:

¹. Ваҳӣ — паём ва илмҳое, ки Худованд ба паёмбаронаш мефиристад.

—Ман подшоҳи рӯйи заминам ва ҷодугарони худро аз саросари кишвар хостам. Баъди чиҳил рӯзи дигар ин ҷо гирд меоянду бо ту рӯ ба рӯ мешаванд. Мӯсо пазируфт. Асои худро ба даст гирифт ва аз дарбори шоҳ берун рафт.

Ду марди ҷавони соҳир буданд, ки корашон рӯдаст пешрафт надошт. Аз моҳ шир мечӯшиданд, савор бар хум мешуданду сафар мекарданд, мохтобро ба шакли карбос дароварда, ба мардум мефурӯхтанд, кисаҳои мардумро ҳолӣ мекарданд.

Қосидони Фиръавн онҳоро пайдо карданд ва ба дарбор даъват намуданд. Гуфтанд, ки ду бародар ҳастанд, ки асои яке аз онҳо аждаҳо мешавад. Фиръавн меҳаҳад, ки шумо ўро шикаст бидиҳед. Он ду ба фикр афтоданд ва сар бар зону ниҳода дар андешаи рози Мӯсо фуру рафтанд:

*Чун дабиристони сӯфӣ зону аст,
Ҳалли мушкилро ду зону ҷоду аст.*

Он гоҳ сари гӯри падари худ рафтанд, ки соҳири доное буд. Он ду ҷавон аз рӯҳи падар кумак хоста гуфтанд

*Ту ҷаҳони ростон даррафтаӣ,
Гарчи дар сураат ба ҳоке хуфтаӣ.
Он агар сеҳр аст моро деҳ хабар
В-ар Худое бошад, эй ҷони падар!
Ҳам хабар деҳ, то ки мо сачда кунем,
Ҳештан бар кимиёе барзанем.*

Падар гуфт:

—Агарчи ман дар ҳоле ҳастам, ки ҳар розеро наметавонам бозгӯям, аммо шумо пеши он ду мард биравед ва ҳангоме ки дар хоб ҳастанд, он асоро бидузед. Агар барҳақ бошад, асо ба дасти шумо ҳам аждаҳо мешавад. Агар дурӯғ бошад, ҳамчунон чӯб хоҳад монд, зеро

соҳиби асо дар хоб тавоноии сеҳру ҷодуро аз даст медиҳад.

Онҳо ба Миср рафтанду суроғи Мӯсо ва Ҳорунро гирифтанд. Онҳоро зери дарахте хуфта ёфтанд. Пас яке ба асои Мӯсо даст зад, ки онро бигирад. Асо ба ларзиш даромад ва аждаҳо шуд. Ҳарду гурехтанд. Мӯсо бедор шуд ва асоро гирифт. Он ду бозгаштанд ва дostonро гуфтанду ба ӯ имон оварданд!

*Эй басо бедорчаиму хуфтадил,
Худ чӣ бинад диди аҳли обу гил?
Он кӣ дил бедор дорад, чаими сар
Гар бихуспад, баргушояд сад басар.
Гар ту аҳли дил найӣ, бедор бош,
Толиби дил бошу дар пайкор бош.
В-ар дилат бедор шуд, меҳусп х(в)аш,
Нест ғоиб нозират аз ҳафту шаш.
Гуфт пайгамбар, ки хуспад чаими ман,
Лек кай хуспад дилам андар васан?
Шоҳ бедор аст, ҳорис хуфта гир,
Чон фидои хуфтағони дилбасир.
Васфи бедориш дил, эй маънавӣ!
Дарнагунҷад дар ҳазорон маснавӣ.*

Мӯсо гуфт:

–Шумо ҳам ба дарбор биравед ва аз дидори мо ба касе сухан нагӯед, то ин ки ҳамон ҷо расвоии Фиръавнро ба чашм бибинед.

Рӯзи озмоиш фаро расид. Соҳирон омаданд ва Мӯсо ҳам ҳозир шуд. Соҳирон ҳунарнамоиҳо карданд, ки чашмҳо хира монд. Дар охир аз пораҳои ҷӯб мору аждаҳо сохтанд, ки мардум аз тарси онҳо мегурехтанд. Дар он ҳол Мӯсо асои худро раҳо кард ва аждаҳои дахшатнок шуда, ҳама мору аждаҳои соҳиронро даркашид. Соҳирон ба Худои ягона имон оварданд. Фиръавн дар ҳашм шуду гуфт:

—Дастҳо ва пойҳоятонро мебурам ва ба доратон мезанам.

*Он намедонист, к-эшон растаанд,
Бар дариҷай нури дил биниастаанд.*

Достони Мӯсо (а) ва Фиръавн барои мисол аст. Аз он панд бояд гирифт. Дар даруни ҳар касе имони Мӯсо (а) ва куфри Фиръавн ҷо дорад. Афзал одаме аст, ки ба Мӯсо бовар ва аз Фиръавну феъли фиръавнӣ дурӣ кунад.

*Зикри Мӯсо банди хотирҳо шудааст,
К-ин ҳикоятҳост, ки пешин будааст.
Зикри Мӯсо баҳри рӯнӯш аст, лек
Нури Мӯсо нақди туст, эй марди нек.
Мӯсиву Фиръавн дар ҳастии туст,
Бояд ин ду хасро дар ҳеи ҷуст.
Ин сафолу ин палита дигар аст,
Лек нураи нест, дигар з-он сар аст.
В-ар назар бар нур дорӣ, вораҳӣ,
Аз дувӣ в-аъдоди ҷисми мунтаҳӣ.
Аз назаргоҳ аст, эй мағзи вучуд,
Ихтилофи муъмину габру ҷухуд.*

ОСТОНИ ШИНОСОИИ ФИЛ

Ҳиндиҳо филеро барои тамошои мардум оварда,
ӯро дар хонаи торике ба тамошо гузошта буданд.

*Аз барои дидани мардум басте
Андар он зулмат ҳамешуд ҳар касе.*

Мардум чун ӯро дар торикӣ дида наметавонистанд,
ҳар кас дасташ ба ҳар ҷойи бадани фил, ки мерасид, та-
саввуре аз ӯ ва шакли вай дар зеҳни худ меофарид.

*Он якеро каф ба хартум уфтод.
Гуфт: «Ҳамчун новадон аст ин ниҳод».*

Якero ба гӯши ӯ даст расид. Онро ба шакли бодбез-
ан ёфт. Дигаре пойи филро молид, тасаввури сутун дар
зеҳнаш омад. Яке дигар даст бар пушти фил кашиду
гуфт:

– Ин тахти равон аст.

Аз ин ҷиҳат, дар бораи ҷигунагии шакли фил дар
тасаввури онҳо ихтилоф пайдо карданд. Агар он хона
равшан мебуд, филро на новадону на бодбезан, на су-
туну на тахти равон медиданд, балки филро фил меди-
данд, ҳама ба иттифоқ хулоса мекарданд ва бо ҳам
ихтилофе намедоштанд, ҳама чизро бо чашми ботин
дуруст метавон дид:

*Чашми ҳис ҳамчун кафи даст асту бас,
Нест кафро бар ҳама ӯ дастрас.
Чашми дарё дигар асту каф дигар,
Кاف бихил в-аз дидаи дарё нигар.*

Мавлавӣ мегӯяд:

–Касоне, ки аз рӯйи хомӣ таассуб меварзанд, онҳое
хастанд, ки чашми дилашонро ба кор наандохтаанд,

балки бо ламс кардан меҳоҳанд роҳи ҳақиқатро пайдо кунанд:

*Ин ҷаҳон ҳамчун дарахт аст, эй киром,
Мо барӯ чун меваҳои нимҳом.
Сахт гирад хомҳо мар шохро,
З-он ки дар хомӣ нашоёд кохро.
Чун бибухту гашт ширин лаб газон,
Суст гирад шохҳоро баъд аз он.
Чун аз он иқбол ширин шуд даҳон,
Сард шуд бар одамӣ мулки ҷаҳон.
Сахтгириву таассуб хомӣ аст,
То чанинӣ, кор хуношомӣ аст.
Дам мазан, то бишнавӣ з-он офтоб,
Он чӣ н-омад дар китобу дар хитоб.*

ДОСТОНИ НУҲ ВА ПИСАРАШ

Ҳангоме ки тӯфон шуд ва рӯи заминро фаро гирифт, ҳазрати Нуҳ (а) худопарастону дигар мавҷудотро дар киштӣ ҷой дод. Писарашро дид, ки рӯи об шино мекунад. Ёро фарёд заду гуфт:

—Дар киштии падар биншин, то аз нестӣ раҳой ёбӣ.

Писар гуфт:

—Маро аз киштии ту бад меояд. Бо шино худамро ба он кӯҳи баланд мерасонам ва аз хатар дар амон мемонам.

*Гуфт: «На, ман ошно омӯхтам,
Ман ба ҷуз шамъи ту шамъ афрӯхтам.*

Нуҳ (а) гуфт:

–Тӯфон шиддат мегирад ва рӯйи кӯҳро ҳам об хоҳад гирифт. Дар он ҷо паноҳе нест. Дар киштии ман аз осеб дур мемонӣ.

*Гуфт: «Ман кай панди ту бишинидаам,
Ки тамаъ кардӣ, ки ман з-ин дудаам.
Хуш наёмад гуфти ту ҳаргиз маро,
Ман бариам аз ту дар ҳар ду саро».*

Канъон, ки номи писари Нух (а) буд, гуфт:

–Ман аз хонадони ту нестам ва ба ҳарфҳои ту ҳам гӯш намекунам.

Ҳар чӣ Нух (а) гуфт, Канъон напазируфт, мавҷе расид ва Канъонро аз киштӣ дур кард. Нух (а) даст ба дуо бардошт ва гуфт:

–Худоё, ту ваъда додӣ маро ва хонаводаамро аз ин балои бузург бирахонӣ. Акнун ба писарам лутф кун ва ўро аз мавҷи бало бирахон!

Вале Худованд гуфт:

*Гуфт: «Ў аз аҳлу ҳешонат набуд,
Худ надидӣ, ту сапедӣ, ў кабуд?»
Чунки дандони ту кирмаш дарфитод,
Нест дандон, барканаиш, эй устод!*

Нух (а) аз гуфтори худ пушаймон шуд ва гуфт:

–Эй Худо, ғайри ту дӯст надорам. Ту аз ҳама чиз огоҳӣ.

Худованд гуфт:

–Агар ту бихоҳӣ, дилатро намешиканам ва писаратро ба киштӣ мерасонам, аммо ман туро аз нияти ботили ў огоҳ кардам.

*Гуфт: «На, на, розиям, ки ту маро
Ҳам кунӣ гарқа, агар бояд туро.*

*Ҳар замонам гарқа мекун, ман х(в)ашам,
Ҳукми ту ҷон аст, чун ҷон мекашам.
Нангарам касрову гар ҳам бингарам,
Ў баҳона бошаду ту манзарам.
Ошиқи сунъи туам дар шукру сабр,
Ошиқи маснӯъ кай бошам чу габр?
Ошиқи сунъи Худо бофар бувад,
Ошиқи маснӯъи ӯ кофар бувад».*

ДОСТОНИ МАРДИ БЕКОРАЕ, КИ АЗ ХУДО РЎЗИИ БЕРАНЧ МЕХОСТ

Дар замони паёмбар Довуд (а) марде буд нодон ва бекор, ки:

*Ин дуо мекард доим, к-эй Худо,
Сарвате беранч рӯзӣ кун маро!*

Ў ба Худованд мегуфт:

– Ту маро бекор офаридаӣ ва танбалиро дар зотам ниҳодаӣ! Пас ба ман ҳам рӯзии бе дарди сар бидех, бидуни ин ки ниёз ба кӯшишу кор дошта бошам. Ман одаме ҳастам коҳилу сояхоб.

*Ҳар киро пой аст, ҷӯяд рӯзие,
Ҳар киро по нест, кун дилсӯзие!*

Ту, ки маро чунин офаридаӣ, рӯзии маро ҳам осон бирасон!

*Халқ механдид бар гуфтори ӯ,
Бар тамаъхомию бар пайкори ӯ.*

Вале ӯ на аз сарзаниши мардум меранҷид ва на дар дуою хоҳиш аз Парвардигор кӯтоҳӣ мекард.

Мардумон ба ӯ гуфтанд:

–Дар ин замон назди Худо ҳеҷ бандае наздиктар аз Довуд (а) нест. Ӯ овозе дорад, ки ҳар кӣ бишнавад, бар ҷой меҳкӯб мешавад, шеру оху ба садои ӯ бо ҳам гирди ӯ мегарданд ва гӯё ҳамдигарро намебинанд. Ӯ пайғамбари Худо ва фармонбардори ӯст, бо ин ҳама бартарию наздикӣ Парвардигор рӯзии ӯро ҳам ба кӯшишу қораш бастааст.

*Бо ҳама тамкин Худо рӯзии ӯ,
Қарда бошад баста андар ҷустуҷӯ.
Бе зиреҳбофию ранҷе рӯзиаш,
Менаёмад бо ҳама пирӯзиаш.*

Довуд (а) бояд зиреҳ бофаду рӯз гузаронад. Бекор рӯзии ӯ намерасад. Ҳоло ту чӣ мегӯӣ? Бандаи ночизе на мақоме дорӣ, на қор. Чӣ ҳукми бечое аз Худованд талаб дорӣ?

Ин суҳанонро гӯши он мард намешунавид. Ӯ ҳамчунон аз Худо рӯзии беранҷ дархост мекард ва мегуфт:

–Агар ман танбалам, Худо маро танбал офарида аст.

Рӯзе наздики пешин, дар ҳоле ки ба дуою зорӣ саргарм буд:

*Ногаҳон дар хонааш гове давид,
Шох зад, бишкаст дарбанду калид.*

Ногоҳ гове ба шох дари хонаи ӯро шикасту ба дохили хона ҷаҳид. Он марди бекор аз ҷой ҷасту дасту пойи говро баст, сарашро бурид ва суроғи қассоб рафт, ки то танаш гарм буд, пӯшташ кунад:

*Пас гулӯи гов бибрид он замон
Бетаваққуф, бетааммул, беамон.*

Мавлавӣ мегӯяд, ки ҳар чӣ ҳаст, аз Худост. Ӯст, ки хоҳиши орзуро дар ниҳоди одамӣ офаридааст. Худи ӯ

ҳам бояд корро осон кунад ва роҳ ба мо нишон диҳад,
то ба мақсуд бирасем ё ин ки орзую хоҳишро аз дили
мо бардорад.

Офаридгор Ўст! Ва ҳар чӣ ҳаст аз сангу гиёҳ, дому
даду одамӣ забон ба ситоиши ӯ доранд. Ҳеҷ кас аз ҳоли
дигаре хабар надорад. Одамиён якдигарро гумроҳ ме-
донанд ва худро ба роҳи рост ҳақ, аммо Худост, ки:

*Гавҳари ҳар як ҳувайдо мекунад,
Чинс аз ночинс пайдо мекунад.*

Доно ва нодон аз меҳру бемеҳрии Худованд
огоҳанд. Аммо ҳеҷ як меҳре, ки дар бемеҳрӣ ниҳон аст,
ё бемеҳрие, ки дар меҳр нишон дода мешавад, огоҳ
нест, магар касоне, ки аз дониши бепоён лабрез бошанд
ва аз рози ҳар офаридае хабар дошта бошанд.

Рӯзи дигар соҳиби гов пайдо шуд ва гиребони ку-
шандаи говро гирифт, ки чаро гови ўро куштааст.

*Гуфт: «Ман рӯзӣ зи Ҳақ меҳостам,
Қибларо аз лоба меоростам.
Он дуои куҳнаам шуд мустаҷоб,
Рӯзии ман буд, қуштам, нақ ҷавоб!*

Соҳиби гов ўро кашон-кашон назди Довуд (а) бурд
ва саргузаштро баён кард. Довуд (а) аз кушандаи гов
пурсид:

–Чаро говро куштӣ?

*Гуфт: «Эй Довуд! Будам ҳафт сол
Рӯзу шаб андар дуову дар суол.
Баъд аз ин ҷумлай дуъову ин фиғон
Гове андар хона дидам, ногаҳон
Қуштам онро, то диҳам дар шукри он,
Ки дуъои ман шунуд он гайбдон».*

Марди танбал гуфт:

—Эй Паёмбари Худо! Ту ҳам ҳамон ҳарфи даъвогарро мегӯӣ. Ҳама медонанд, ки ман ҳафт сол аз Худованд рӯзии ҳалоли беранҷ мехостам. Ногаҳон гове дари хонаи маро шикасту ба дарун омад. Оё касе чуз Худованд онро фиристода буд?

*Ин бигуфту ғирявар шуд ҳой-ҳой,
То дили Довуд берун шуд зи ҷой.*

Дили Довуд (а) ба ҳоли зори мард сӯхт ва ба соҳиби гов гуфт:

—Як рӯз муҳлат бидех, то ман барои ин кор фикре бикунам. Он гоҳ ба хилват шитофт, то бо Худо розу ниёз кунад ва дурустию нодурустии саргузашти мардро биёбад.

*Ҳақ намудаи, он чи бинмудаи тамом,
Гаши воқиф бар сазои интиқом.*

Довуд (а) ҳақиқати қазияро дарёфт ва донист, ки ин ходиса ногаҳонӣ нест, давоми гузашта аст. Рӯзи дигар хардуро хост ва ба соҳиби гов гуфт:

—Ту бояд кушандаи говро бибахшӣ, то Худованд, пӯшонандаи роз туро расво накунад.

Соҳиби гов фарёд зад:

—Ин чӣ қазоватест? Ту пайғамбарӣ, бояд бо адлу инсоф кор кунӣ!

Довуд (а) донист, ки он шахс маънои дастури ўро нафаҳмидааст, ҳол он ки паёмбар нахост ўро расво кунад. Аммо чун нофармонию нодонии ўро дид, ҳукм кард, ки ҳоло ки ба он мард гузашт намекунад, бояд ҳар чӣ дорад, ба кушандаи гов бидиҳад. Мард аз шунидани ин ҳукм барошуфт ва бадзабонӣ кард.

Довуд (а) гуфт:

—Ҳоло ки худат дар расвоии худ мекӯшӣ, бояд бидонӣ, ки зану фарзандони ту ҳам аз ин пас канизу ғуломи кушандаи гов хоҳанд буд.

*Рав, ки фарзандони ту бо ҷуфти ту
Бандагони ӯ шуданд, афзун мағӯ!*

Мардум, ки ҳозир буданд ва ин ҳукмро шуниданд нигарон шуданду ба Довуд (а) эътироз карданд, ки ин чӣ фармоне аст? Бечораро говаш куштаанд, ҳоло ба ҷойи товон амволи худро бояд бидиҳад ва зану фарзандаш ҳам канизу ғуломи ӯ шаванд?

Довуд (а), ки нороҳатии мардумро дид, гуфт, ки ин фармон далеле дорад ва барои дониستاني он фардо ҳама дар таги фалон дарахт ҳозир шаванд, то аз асли ҳодиса огоҳ гарданд.

*Ҷумла бархезед, то берун равем,
То бар он сирри ниҳон воқиф шавем.
Дар фалон саҳро дарахте ҳаст зафт,
Шоҳаҳояи анбуҳу бисёру чафт.
Сахт росих хаймагоҳу меҳи ӯ,
Бӯйи хун меоядам аз беҳи ӯ.
Хун шудааст андар буни он хушдарахт,
Хоҷаро куштааст ин манҳусбахт.
То кунун ҳилми Худо пӯшид он,
Охир аз ношукрии он қалтабон,*

Чун дастҳои соҳиби говро бастанд, Довуд (а) гуфт:

—Ин мард ғуломи бобои кушандаи гов будааст. Рӯзе хоҷаи ӯ зери ин дарахт чодар зада буд, ин мард ўро кушт ва сарашро бо корде, ки нишони ўро дорад, дар зери ин дарахт таги хок кард. Он гоҳ дастур дод, заминро канданд ва сари куштаю кордро ёфтанд.

*Баъд аз он гуфташ: «Биё, эй додхоҳ,
Доди худ бистон ту аз ин рӯсиёҳ!
Ҳам бад-он тегаи бифармуд ӯ қасос,
Кай кунад макраи зи илми Ҳақ халос!
Ҳилми Ҳақ гарчи мувосоҳо кунад,
Лек чун аз ҳад бишуд, пайдо кунад.
Кушта шуд золим, чаҳоне зинда шуд,
Ҳар яке аз нав Худоро банда шуд.*

Ин мард хоҷаи худро кушт, ҳоло барои куштани гове фарзанди ӯро бозхост мекунад ва ба ин тариқ худаш парда аз рӯи чинояти худ бармедорад, вагарна то имрӯз Худованд гуноҳи ӯро дар парда нигоҳ дошта буд.

Ҳеҷ гуноҳе пӯшида намононад ва ҳеҷ хуни ноҳаққе бе қасос нахоҳад монд!

ДОСТОНИ УСТОД ВА ШОГИРДОН

Кӯдакони мактабе аз саҳтгирии устои тундхӯи худ ба танг омада буданд. Ба фикр афтоданд, ки чорае биандешанд, то чанд рӯзе мактаб баста шавад. Зирактарини шогирдон гуфт:

–Бояд устод бемор шавад, то мо аз зиндону озори ӯ осуда шавем. Дигарон гуфтанд:

– Ин мард монанди санги хоро барҷой истодааст, ҳаргиз бемор намешавад.

Кӯдаки бохуш гуфт:

–Чора ин аст, ки ман фардо субҳ ба ӯ хоҳам гуфт:

–Устод чаро рангу рӯятон парида? Магар, Худой накарда, бемор шудаед? Пас аз ман ҳар касе ба мадраса меояд, бояд ба навъе аз нохушӣ ва рангпаридагии ӯ ҳарф бизанад, то ҳаёли ӯ парешон ва таъбаш нохуш гардад. Кам-кам, воқеан, нохуш мешавад.

Ҳама рой ва тадбири ӯро писандиданд.

*Ройи он кӯдак бичарбид аз ҳама,
Ақли ӯ дар пеш мерафт аз рама.*

Фардо ҳамин корро карданд. Ҳар кас устодро дид,
дилсӯзӣ кард ва аз нохушии ӯ чӯё шуд.

*Бардаמיד андешае з-он тифли хурд,
Пир бо сад таҷриба бӯе набурд!*

Устод гуфт:

–Ман нохушии надорам, беҳуда мегӯед, вале исрори навомадҳо ба таъби ӯ кам-кам таъсир кард ва ҳаёлаш парешон гардид. Бадгумон шуд ва андак-андак фикри нохуше ӯро машғул дошт. Оқибат бо ҳоли зор аз ҷо бархост, мактабро баст ва рӯ ба хона ниҳод.

Аммо кӯдакон аз дунболи ӯ ба хонааш рафтанд ва дар роҳ дилдорӣ медоданд, ки Худованд ӯро дармон хоҳад кард. Устод ба хона, ки расид, ба занаш фарёд зад, ки чаро бомдод ӯро аз рангпаридагӣ хабар накардааст.

Зан гуфт:

–Ту нохуш нестӣ, ранги чехраат ба солим буданат шаҳодат медиҳад.

Мард гуфт:

–Ман аз беморӣ меларзам, ту мегӯӣ нохуш нестам.

Зан пеши худ гуфт:

– Ӯ нохуш нест, аммо агар бигӯям нохуш нестӣ, напезирад ва агар бигӯям нохуш ҳастӣ, нохуш хоҳад шуд.

*Фоли бад ранҷур гардонад ҳама,
Одамиро, ки набудастаи ғаме.*

Устод хобид ва кӯдакон гирдогирдаш ба дарс хондан нишастанд. Кӯдаки зирак оҳиста ба дигарон гуфт:

–Беҳтар аст бо садои баланд дарс бихонем, то ки моро ба хона ҷавоб диҳад.

Ҳама ҳамин корро карданд. Кӯдаки зирак фарёд кашид:

—Баланд садо накунед, ҳоли устод бадтар мешавад!

Устод гуфт:

—Рост мегӯяд! Шумо ба хонаҳоятон биравед, то ҳоли ман беҳтар шавад.

*Пас бурун ҷастанд сӯйи хонаҳо,
Ҳамчу мургон дар ҳавои донаҳо.*

Ва шоду хушҳол ба хонаҳои худ рафтанд. Модаронашон ғамгин шуданд, ки чаро мактабхона таътил шудааст. Кӯдакон гуфтанд:

—Устод бемор аст. Аммо модарҳо бовар накарданд ва ҳама фардо ба дидорбинии ӯ рафтанд. Диданд, ки дар ҳақиқат нолону нохуш дар рахти хоб афтадааст. Аз ҳолаш ҷӯё ва пурсон шуданд.

Занаш гуфт:

—Аз зиёдии кор бемор шуд ва ҳудаш хабар надоштасту дирӯз кӯдакон ба ҳоли зораш пай бурдаанд. На ӯ ва на модарон огоҳ нашуданд, ки ин кӯдакон буданд, ки вайро ба нохуш шудан водор карданд ва бовар кунонданд, ки воқеан нохуш аст.

Ҳеҷ кас ба кори зираконаи онҳо пай набурд, ки бо ҳаракатдиҳии ваҳму ҳаёл устодро бемор карданд ва ба ин бадбахтӣ андохтанд.

Бисёрии хушӣ ва нохушиҳоро инсонҳо дар ҳаёлу ваҳми худ месозанд ва бо ин тасаввурот нохуш мегарданд.

ДОСТОНИ ЗАРГАРИ ОҚИБАТАНДЕШ

*Он яке омад ба пеши заргаре,
Ки тарозу деҳ, ки барсанҷам заре.*

Пирамарде назди заргаре омад ва аз ӯ хост, ки тарозуяшро бидиҳад, то зарҳояшро вазн кунад. Заргар гуфт:

–Эй пирамард, ман ғирбол надорам.

Пирамард гуфт:

–Чаро ришханд мекунӣ? Ман аз ту ғирбол наме-
хоҳам, тарозу хостам.

Заргар гуфт:

–Бидон, ки ман чорӯб ҳам надорам.

Пирамард фарёд зад:

– Масхарагӣ накун, тарозу биёвар!

*Гуфт: Бишинидам сухан, кар нестам,
То напиндорӣ, ки бемаънистам!*

Аммо ту марди пире ҳастӣ, дастҳоят меларзад, тиллоҳои ту ҳам хурду резаанд. Аз дастат рӯйи хок мере-
занд. Баъд аз ин чорӯб меҳоҳӣ, то онҳоро ҷамъ кунӣ.
Баъд ғирбол меҳоҳӣ, ки хоку хошокро бибезӣ, ҳол он
ки ман на ғирбол дораму на чорӯб.

*Ман зи аввал дидам охирро тамом,
Ҷойи дигар рав аз ин ҷо, вассалом.
З-ибтидои кор охирро бибин.
То набоишӣ ту пушаймон явму дин.*

ДОСТОНИ ДАРВЕШИ КҶҲНИШИН

*Гар бо ҳамай, чу бе манӣ, бе ҳамай,
В-ар бе ҳамай, чу бо манӣ, бо ҳамай!*

Дарвеше дар кӯҳсоре хона дошт ва дар танҳой
зиндагӣ мекард. На дӯсте, на ҳамнишине ва на ҳамсояе.
Дар он чо умр ба парастии Худои ягона мегузaronд.
Ҳар касеро Худованд барои коре сохта ва шавқу майли
онро дар дил андохтааст.

*Ҳар касеро баҳри коре сохтанд,
Майли онро дар дилаш андохтанд.
Дасту по бе майл ҷунбон кай шавад?
Хору хас бе обу бод ҷун равад?*

Дар кӯҳистон дарахтони мевадор фаровон буд.
Дарвеш аз онҳо меҳӯрд, аз оби гуворои чашма менӯшид
ва ба ибодати Худо мепардохт. Рӯзе ба худ гуфт:

–Бо Парвардигор паймон мебандам, ки ҳаргиз ме-
ваи дарахтонро начинам ва ҳар чиро, ки бод ба замин
резонад, меҳӯрам. Ва ҳамин корро ҳам кард.

*Муддате бар назри худ будаи вафо,
То даромад имтиҳоноти қазо.*

Дарвеш намедонист, ки ҳар назре мекунад, бояд аз
Худо ёрӣ бихоҳад, зеро борҳо иродаи Парвардигор
одамиро аз майлу хоҳиши худ боздоштааст.

Инсон аз сарнавишти ҳешу кори қазову қадар но-
огоҳ аст ва намедонад, ки чӣ бар сари ӯ хоҳад омад.

*Чашм бозу гӯш бозу дом пеш,
Сӯйи доме мепарад бо парри хеш.*

Панҷ рӯз гузашт, бодe навазид, мевaе аз дарахт
чудо нашуд. Дарвеш аз гуруснагӣ ба холи беҳушӣ
афтод, аммо намехост аҳди худро бишканад. Дар поёни
рӯз бодe вазид ва шохҳои дарахти нокро поён овард.
Гуруснагӣ бар дарвеш галаба кард. Пеш аз он ки нокҳо
ба замин биафтанд, якеро аз шох канд.

*Ҳам дар он дам гӯишмоли Ҳақ расид,
Чашии ӯ бикишоду гӯиши ӯ кашид.*

Ҳамон дам дастaе аз дуздон, ки моли фаровоне
дуздида буданд, ба он кӯҳистон расиданд ва хостанд
моли дуздиро миёни худ тақсим кунанд. Аммо посбо-
нон пайи онҳоро гирифта, ба зудӣ ба он ҷо расиданд ва
ҳамаи дуздонро дастгир карда, дарвеши бечораро ҳам
чузӣи онҳо шумурда, дастҳояшонро баста назди фар-
мондеҳи худ бурданд. Ё ҳам фармон дод, то дастҳоя
пойҳои дуздонро бибуранд. Ҷаллод дасти дарвеш
бадбахтро ҳам бурид. Пас, ногаҳон чашии раиси по-
сбонон ба ӯ афтоду ўро шинохт. Фарёд кашид:

—Ин дарвеш марди Худост, дузд нест!

*Ин фалон шайх аст аз абдоли Худо,
Дастии ўро ту чаро кардӣ ҷудо?!*

Ҷаллод аз тарс ба гиря афтод ва гуфт:

—Ман ўро нашинохтам.

Пас, худро рӯйи пойҳои дарвеш андохт ва дархост
намуд, ки ўро бибахшад. Дарвеш гуфт:

—Осудахотир бош, зеро ту гуноҳе надорӣ. Ман ба
назри худ вафо накардам ва сазоям ҳамин аст!

*Гуфт: «Медонам сабаб ин нешро,
Мешиносам ман гуноҳи хешро.
Ман шикастам ҳурмати имони ӯ,
Пас яминам бурд додистони ӯ.*

*Ман шикастам аҳду дониستم бад аст,
То расид он шуми чуръат ба даст.
Дастӣ мову пойи мову мағзу нӯст
Бод, эй воли! Фидои ҳукми дӯст».*

Гуноҳ аз ман аст, аҳде, ки бо Худованд карда будам, шикастам ва ҳол ин ки яқин доштам, ки Парвардигор маро ёварӣ мекунад ва ман ба гуруснагӣ тоб меоварам. Инак, дар озмоиш рӯсиёҳ шудам!

Боязиди Бастомӣ ҳам дарёфт, ки дар парастии кӯтоҳ омадааст, савганд хӯрд, ки як сол об нахӯрад, то танбалиро аз худ дур кунад!

*Гуфт: «То соли нахоҳам хӯрд об,
Ончунон карду Худояш дод тоб».*

Ба ҳамин чихат Боязид аз бузурғтарин орифони замони худ шуд ва овозаи ворастигии ӯ ҳама ҷо печид. Вале ман тоб наёвардам ва дучори ин бало шудам.

Аммо Худованд медонист, ки дарвеш имони дурусте дорад. Бо ин ки дасташ бурида шуда буд ва мардум ӯро дарवेशи якдаст меномиданд, бахшишу меҳрубонии худро аз ӯ дареғ нафармуд.

Рӯзе яке аз муридони ӯро гузораш ба он кӯҳсор афтод. Ворида хонаи вай шуд. Дид бо ду даст сабад мебофад. Дар шигифт шуд, вале дарвеш ӯро сарзаниш кард, ки чаро беҳабар омадааст. Мурид гуфт:

–Аз шавқе, ки ба шумо доштам, фаромӯш кардам, ки дарро тақ-тақ бизанам ва узр хост. Дарвеш хандид ва ӯро бахшид. Хоҳиш кард он чи дидааст, ба касе нагӯяд. Магар то вақте ки дарвеш аз ин ҷаҳон рафта бошад. Мурид пазируфт, аммо мардум кам-кам аз ин роз огоҳ шуданд. Ҳар рӯз меомаданд ва аз равзани хона ӯро мепоиданд, ки чӣ гуна бо ду даст сабад мебофад.

Дарвеш, ки аз фош шудани асрораш огоҳ шуд, даст ба дуо бардошту гуфт:

– Эй Худованд, ман ин розро пинҳон кардам. Ту худ хостӣ ошкор шавад.

*Гуфт: «Ҳикматро ту донӣ, Кирдгор,
Ман кунам пинҳон, ту кардӣ ошкор».*

Худованд фармуд:

–Мардуме буданд, ки туро гунаҳкор медонистанд ва эҳтироми туро риё меҳонданд. Мо бо дасти бурида туро барои кор имкон бахшидем, то онҳо ба ин ҳақиқат пай баранд, ки носипосӣ аз ту сар назада, балки барои шикастани аҳду паймон танбеҳ шудай. Ин кароматро ба ту барои дили онҳо додам, ки ба ту бадбин набошанд ва бидонанд, ки бандаи дӯстдори мо ҳастӣ.

*Ин каромат баҳри эшон додамат
В-ин чароғ аз баҳри он бинҳодамат.*

ДОСТОНИ ШАЙХ ВА ХОНАВОДААШ

*Буд шайхе, раҳнамое пеш аз ин,
Осмонишамъ бар рӯйи замин.*

Дар рӯзгори пешин шайхе ботаҷрибаю некӯкор буд, ки дар миёни қавми худ чун раҳнамову пешво обрӯву эътибори баланд дошт. Паёмбари акрам (с) ҳам гуфтааст:

–Пири ботаҷрибаву доно пайғамбаре аст миёни мардуми худу хешонаш.

Як рӯз хонаводаи шайх ўро сарзаниш карданд, ки чаро сангдил аст ва дар марги азизони худ гираву зорӣ намекунад, ашке намерезад, гӯё дар дили ў раҳм нест.

*Ту намегирӣӣ, наметзорӣ чаро?
Ё ки раҳмат нест дар дил, эй киё!
Чун туро раҳме набошад дар дарун,
Пас, чӣ уммедастамон аз ту кунун?
Мо ба уммеди туем, эй пешво,
Ки бинагзорӣ ту моро дар фано.*

Шайх гуфт:

—Гумон накунад, ки дар дили ман раҳм нест. Ман ба кофирон ҳам раҳм дорам. Агар касе санге ба саг бизанад, ўро бозмедорам ва дуо мекунам, ки саг хӯи сагӣ надошта бошад, ба касе озор нарасонад, касе ҳам ба ў санг назанад. Ин ки дар балою мусибат ашк намерезам, аз имоне аст, ки ба Худо дорам. Чун муътакидам, ки ҳар чӣ аз Худованд мерасад, некӯ аст. Ў додгар аст ва ҳар чӣ мекунад, ба фоидаи мову росткорию мост.

Занаш гуфт:

—Чӣ тавр мумкин аст, ки касе фарзандашро аз даст бидиҳад, вале ғамгин нашавад?

Мард гуфт:

—Эй зан! Онҳо чӣ зинда ва чӣ мурда аз ман дур нестанд. Ман ҳамеша онҳоро мебинам ва бо онҳо ҳастам.

*Гарчи берунанд аз даври замон,
Бо мананду гирди ман бозикунон,
Халқ андар хоб мебинандашон,
Ман ба бедорӣ ҳамебинам аён.*

Ман медонам, ки чонҳои онҳо зиндони танро шикастанд ва ба раҳмати Худованди Мутаъол пайвастаанд; ҷое рафтаанд, ки мо ҳам рӯзе хоҳем рафт, дер ё зуд якдигарро хоҳем ёфт.

ДОСТОНИ МАРДИ КҶР ВА ҚИРОАТИ ҚУРЪОН

Марди камбағале чанд рӯз меҳмони марди кӯре шуд. Дар хонааш Қуръоне диду дар шигифт шуд, ки ин мард кӯр аст ва тавоноии хондан надорад, чӣ ҳочат ба он дорад? Чанд бор хост аз дӯсташ бипурсад, ки аз Қуръон чӣ баҳрае мебарад? Вале худдорӣ кард, чун наметавонист беэҳтиромӣ кунад ё кори бемаъние анҷом бидиҳад.

Гуфтаанд, ки сабр калиди росткорӣ аст. Рӯзе Лукмони ҳаким пеши Довуд (а) пайғамбар рафт. Дид, ки ӯ оҳанро ҳалқа-ҳалқа мекунад ва онҳоро ба ҳам мепайвандад. Лукмон, ки аз зиреҳсозӣ чизе наметавонист, меҳост ҳикмати кори вайро бидонад. Аммо чун яқин дошт, ки Паёмбар кори беҳуда намекунад, нахост аз ӯ бипурсад, ки чӣ месозад. Лекин бар дилаш гузашт, ки сабр кунад, шояд бе пурсиш ба мақсад бирасад.

*Боз бо худ гуфт: «Сабр авлотар аст,
Сабри то мақсуд зутар раҳбар аст».*

Лукмон дар андеша буд, ки Довуд (а) зиреҳро таъмом карду пӯшид ва ба Лукмон гуфт, ки дар ҷанг ин беҳтарин либос аст. Лукмон ҳам гуфт, ки либоси сабр ҳам неқӯ аст, ки чун беҳтарин паноҳгоҳи инсон ҳангоми ғаму андӯҳ аст.

*Гуфт Лукмон: «Сабр ҳам неқӯ дамест,
Ки паноҳу дофеъи ҳар ҷо ғамест».
Сабрро бо ҳақ қарин кард, эй фалон,
Охири «Валаср»-ро оғаҳ бихон.
Сад ҳазорон кимиё Ҳақ офарид,
Кимиёе ҳамчу сабр Одам надид.*

Меҳмони он марди кӯр ҳам сабр кард, то ин ки рози соҳибхона ошкор шуд.

*Нимашаб овози Қуръонро шунид,
Қаст аз хоб, он аҷоибро бидид.*

Аз садои кӯр, ки Қуръон меҳонд, бедор шуду дид, ки кӯр Қуръонро кушода, ангуштҳои худро рӯйи калимаҳо мекашад ва калимотро дуруст меҳонад, гӯё чашми ӯ биност. Меҳмон гуфт:

—Ту чунон меҳонӣ, ки гӯё кӯр нестӣ.

*Гуфт: Эй гашта зи аҳли тан ҷудо,
Ин аҷаб медорӣ аз сунъи Худо?*

Ман аз Худованд хостам, ки чун чашмам намебинад, ки ин ҳама хости ӯст, ҳар гоҳ бихоҳам Қуръонро бихонам, чашмҳоямро ба рӯйи калимот бино кунад ва Парвардигор ҳам хоҳиши маро пазируфт. Шундам, ки фармуд:

—Хости туро қабул кардам, чун худи ту ҳам ба қабули он умедвор будӣ ва биноии худро барои коре, ки хушнудии мо дар он аст, меҳоҳӣ.

Аз он ҳангом то кунун, ҳар гоҳ ки ба хондани Қуръон мепардозам, нуре метобад ва чашмам калимотро ҷудо мекунад. Худое, ки бидуни дид ба ман тавоноии хондан медиҳад ва бечароғ рӯшноие ба ман мебахшад, ман дигар чӣ ғам дорам?

Гӯянд рӯзе Баҳлул аз дарвеше пурсид:

—Чунӣ?

Гуфт:

—Чун аст ҳоли касе, ки ҳар чӣ мебинад, меҳоҳад ва ҳар чӣ меҳоҳад, мебинад?

*Гуфт Баҳлул он яке дарवेशро:
«Чунӣ, эй дарвеш? Воқиф кун маро».*

*Гуфт: «Чун бошад касе, ки ҷовидон
Бар муроди ӯ равад кори ҷаҳон?
Чун қазои Ҳақ ризои бандаи шуд,
Ҳукми ӯро бандани хоҳанда шуд.*

Одамӣ, ки тан ба ризои Ҳақ диҳад, ҳар чӣ бихоҳад,
ба ӯ мерасад. Чунин касе имонаш барои ишқи бихишт ё
тарси ҷаҳаннам нест.

*Баҳри Яздон мезияд, не баҳри ганҷ,
Баҳри Яздон мемурад, н-аз хавфу ранҷ.*

ДОСТОНИ МАРДУМИ ШАҲРИ САБО ВА НОДОНИИ ОНҲО

*Ёдам омад қиссаи аҳли Сабо,
К-аз дами аҳмақ сабошон шуд вабо.
Он Сабо монад ба шаҳри бас калон,
Дар фасона бишнавӣ аз кӯдакон.
Кӯдакон афсонаҳо меоваранд
Дарҷ дар афсонашон бас сирру панд.
Ҳазлҳо гӯянд дар афсонаҳо,
Ганҷ мечӯ дар ҳамай вайронаҳо.*

Шаҳри Сабо як шаҳри афсонавие буд, монанди он
чи дар афсонаҳои кӯдакон меҳонанд. Дар афсонаҳои
кӯдакон ҳарчанд шигифтангез ба назар ояд ҳам, дар
онҳо панду андарзхост. Шаҳри Саборо, гуфтаанд, ки
бисёр бузург буд, вале ба андозаи як коса бештар
набуд. Ва монанди пиёз давр дар давр сераҳоли буд,
аммо беш аз се нафар роҳбари маънави надошт. Яке аз
он се нафар марде буд бисёр дурбин, вале кӯр, Сулай-
монро намедид, аммо мӯрро медид. Дигар гӯши тез
дошт, вале кар буд ва севумӣ бараҳнае буд, ки метарсид
дузд домани куртаашро мебурад.

Як рӯз кӯр гуфт:

—Ман бинам ҷамоате ба сӯи мо меоянд.

Кар гуфт:

—Садои пояшро мешунавам.

Бараҳна гуфт:

—Эй вой, ки доманамро хоҳанд бурд!

Пас аз тарс ҳар се гурехтанд ва ба деҳе расиданд. Дар он деҳа мурғеро диданд, ки аз захми уқобҳо заррае гӯшташ намонда буд. Онро хӯрданд ва ҳар се чун фил хурсанд шуданд. Бо ин ки ҳар ба калонӣ мисли филе буданд, аз шикофи девор берун рафтанд.

Мавлавӣ мегӯяд, ки дар ин тамсил марди кар намунаи одамоне, ки орзуҳо доранд, марги дигаронро мебинанд ва ба марги худ намеандешанд.

Кӯр нишони одаме аст, ки аз айби худ беҳабар аст, аммо айби дигаронро мӯ ба мӯ мешуморад. Бараҳна касе аст, ки дунёро дӯст медорад ва ҳамеша метарсад, нашаваду молашро бибаранд.

Аммо ҳақиқат ин аст, ки мардуми шаҳри Сабо одамҳои баде буданд. Аз доноёну огоҳон мерамиданд. Худованд он қадар ба онҳо неъмат бахшида буд, ки ҳадду андоза надошт. Боғҳо хуррам буданд, дарахтон пур аз мева, сарвати фаровон, сағҳои он ҷо нони ширин мехӯрданд ва гургҳо сер буданд. Дар он ҷо дузд набуд ва гургон ба одамону гӯсфандон коре надоштанд. Ҳамин фаровонию хушӣ онҳоро бадахлоқу носипос карда буд. Сездеҳ пайғамбар аз сӯи Худо ба он шаҳр омада ва ба мардум гуфта буданд:

—Бояд шукри ин ҳама неъматӣ Худоро бикунед. Онҳо ҷавоб доданд, ки мо аз ин ҳама хушию фаровониҳо хаставу дилгир шудаем.

Паёмбарон гуфтанд:

—Дилҳои шумо бемор шудааст, ҳамон тавр ки пурхӯрии зиёд ҳолро бад мекунад, афзоиши молу сарват ҳам дилро бемор месозад:

*Анбиё гуфтанд: дар дил иллатест,
Ки аз он дар ҳақиқиносии офатест.
Неъмат аз вай ҷумлагӣ иллат шавад,
Тӯъма дар бемор, кай қувват шавад?*

Бо ин ҳама фиристодагони Худованд кӯшиданд онҳоро ба роҳи рост биёваранд ва дурустию некӯкорӣ биёмӯзанд. Аммо панду андарз асар надошт, чун аз хайрандешон ва некӯхоҳон бадашон меомад.

Паёмбарон гуфтанд:

–Бояд иллатро пайдо кард ва дармон намуд.

*Дафъи иллат кун, чу иллат хав шавад,
Ҳар ҳадисе кӯҳна пешат, нав шавад.
То ки аз кӯҳна барорад барги нав,
Бишикуфонад кӯҳна сад хӯша зи гав.
Он табибони табиат дигаранд,
Ки ба дил аз роҳи набзе бингаранд.*

Мардуми Сабо гуфтанд:

– Суханҳое, ки мегӯянд, далеле меҳадад.

Чавоб шуниданд:

– Офтоб омад, далели офтоб!

*Дар миёни рӯз гуфтан: «рӯз ку?»
Хеш расво кардан аст, эй рӯзҷӯ?*

ДОСТОНИ МАРГИ БИЛОЛ

*Чун Билол аз заъф шуд ҳамчун ҳилол,
Ранги марг афтод дар рӯйи Билол.*

Билол, ки азонгӯи Паёмбари акрам (а) буд, бемору ранчур шуд. Ранги марг ба рӯяш нишаст. Ҳамсараш нолиду гуфт:

—Эй вой, марг ба суроғи ту меояд!

Билол гуфт:

—Хуш ба ҳоли ту, ки намедонӣ зиндагӣ чист. Чӣ донӣ пас аз марг чӣ ҷаҳоне интизори ту аст.

Гуфт:

—Ту меравӣ ва фарзандону хешонро мегузори ва танҳо мешавӣ.

Билол гуфт:

—Хушо, ки ҷони ман аз зиндони тан раҳо мешавад.

*Гуфт: «На на, балки имшаб ҷони ман
Мерасад худ аз ғарибӣ дар ватан».*

Гуфт: «Рӯятро кучо бинем мо?»

Гуфт: «Андар ҳалқаи хоси Худо.

Ҳалқаи хосаи ба ту пайваستاаст,

Гар назар боло кунӣ, на сӯйи паст.

Занаш гуфт:

—Бо мурдани ту ин хона хароб мешавад.

Билол гуфт:

—Бар моҳ нигоҳ кун, на ба абр. Танро бигузор ва ба ҷон биандеш!

Гуфт: «Вайрон гаист ин хона, дарег!»

Гуфт: «Андар маҳ нигар, мангар ба мег».

Кард вайрон, то кунад маъмуртар,

Қавмам анбӯҳ буду хона мухтасар».

Худованд хароб мекунад, то онро ободтар созад.
Ман дар ин ҷо дар зиндон будам, меравам ва ҷонам
Машрику Мағрибро пур мекунад.

*Ман гадо будам дар ин хонай ҷу чоҳ,
Шоҳ гаштам, қаср бояд баҳри шоҳ.*

Ҳангоми хобидан ҷон осуда мешавад. Дар роҳ рӯҳ аз ситами табиӣ мераҳад ва зиндонӣ ба ёди зиндон нест. Агар кафши танг бипӯшӣ ва дар биёбони фароҳе қадам бигузори, он фазои паҳновар дар назди ту танг меояд. Ҳар кас туро аз дур бинад, ҳаёл мекунад, ки аз он саҳро хушу хуррам мегузарӣ. Ҷӣ медонад, ки кафши ту танг асту саҳрои кушодро бар ту танг кардааст.

*Хоби ту он кафш берун кардан аст,
Ки замоне ҷонат озод аз тан аст.*

Ҷанин, ки дар раҳми модар аст, мекӯшад худро аз он ҷойи танг бираҳонад. Раҳой бо дарду ранҷи модар ҳамроҳ аст, ӯ намедонад ва модар ҳам намедонад, ки ҷанинм кӯдак дар он ҷойи танг нафастангӣ мекашад. Дуд аз хезуми нимсӯхта аст, вагарна оташи шуълавар дуд надорад.

Ваҳм хато мекунад, вале ақл не. Малолат аз тан аст, вагарна ҷон аз сабуки дар парвоз аст.

Нури хуршед аз роҳи дур ба замин мерасад, аммо гуруб мекунад. Агар тани мо ба курси хуршед бирасад, месӯзад, аммо бо нури хуршед зиндааст. Гуфтани ин суҳанон баъзе касонро малол мекунад.

*Гар ҳазорон толибанду як малул,
Аз рисолат бозмемонад расул.*

Асп бонгу бўйи шерро мешиносад. Ҳар ҳайвоне душмани худро аз нишонаҳои ӯ, пайи пойи ӯ, бўйи ӯ

муайян мекунад. Аммо инсон бояд ба ақли худ ручӯъ кунад ва аз асар пай ба моҳият бибазад. Агар касе аз ту бипурсад, Нухро мешиносӣ? Ту мегӯӣ: «Чаро нашиносам! Номашро шунидаам. Пайғамбари Худост, дар Қуръони маҷид ҳам номи ӯ ҳаст». Ва рост мегӯӣ. Ва агар бигӯӣ: – «Не, чӣ гуна ӯро бишиносам. На дидаам ва на сухани ӯро шунидаам». Боз ҳам рост мегӯӣ!

Инсони комил аз моҳияти чизҳо огоҳ аст ва дилҳои ноогоҳ чуз аз рӯи тақлид ё шиносоии зоҳир донишу бинише надоранд.

ДОСТОНИ ҲИЛОЛ

*Чун шунидӣ баъзе авсофи Билол,
Бишнав акнун қиссаи заъфи Ҳилол.*

Достони Билолро шунидӣ, акнун қиссаи бемории Ҳилолро бишнав, ки чизи дигаре аст.

Ҳилол дар равишу рафтор пешрави Билол буду бо бадиву ноҳинҷориҳо пештару бештар аз ӯ кӯшиш буд. Ӯ ҳар дам ба сӯи камолот пеш мерафт, на мисли касе, ки ҳар дам пасттар меравад ва ба ҷойи он ки гавҳаре бишавад, санг мегардад. Монанди он марди доро, ки шахсе меҳмонаш шуда буд ва аз ӯ пурсид, ки чандсола аст. Меҳмон гуфт:

–Ҳаҷдаҳ ё ҳафтдаҳ ё шонздаҳ ё понздаҳсола. Соҳиби хона гуфт:

–Аз умрат надузд. Ин тавр ки ту паст-паст меравӣ, ба шиками модарат боз мегардӣ.

Ё ин ки касе аз амيره асп хост. Амир гуфт:

–Бирав ва он асп сафедро гир.

Мард гуфт:

–Он аспро намехоҳам, зеро ҳам паст-паст меравад ва ҳам саркаш аст.

Амир гуфт:

–Агар чунин аст, думашро ба сӯйи хона кун.

Думи асп нафси одамии шавҳат аст ва ба ин чихат ўро ба сӯйи ақиб мекашад ва намегузорад, ки пеш равад.

Агар пеши шаҳватро бигирӣ, ақли ту нашъунамо мекунад ва он қуввае, ки сарфи шаҳват мекунӣ, ба кори парвариши ақлу дониши ту кӯмак хоҳад кард, чунон ки боғбон сари шохҳои дарахтонро мебурад, то навдаҳои тозаии боровар аз нав сар бароранд.

Корвон дар сармои саҳти зимистонӣ ба деҳа расид. Дари хонае боз буд. Яке аз корвониён гуфт:

–Дар ин ҳавои сард беҳтар аст, ки дар ин хона борҳоро фурорем.

Касе аз даруни хона фарёд зад:

–Ҳар чӣ афкандани аст, онро берун фуроред, он гоҳ ба даруни хона биёед!

Ҳилол як бандаи равшандилу ғуломи боимон буд. Ё дар зоҳир банда буд, аммо тоҷи сари шохон буд. Вале амир, ки хоҷаи ӯ буд, аз ҳолаш оғаҳӣ надошт.

Ҳилол бемор шуд ва нӯҳ рӯз дар бистари беморӣ буд, хоҷааш намедонист, аммо Паёмбари акрам (с) бо неруи ваҳй аз ҳоли ӯ бохабар шуду ба дидораш шитофт.

Расули Худо (с) бо дӯстону ёрони худ ба роҳ афтод ва чун ба наздикии манзили онҳо расид, ба хоҷа хабар доданд. Аз шодию хушҳолӣ, ба гумони ин ки Паёмбар барои дидорбинии ӯ омадааст, аз ҷой барҷаҳид ва ба пешвози эшон рафт.

Муҳаммад (с) гуфт, ки ман барои дидорбинии ту наомадам. Хоҷа гуфт:

–Қонам фидои ту бод! Бигӯ, дар ҷустуҷӯи ки ҳастӣ, то ман пеши пойи ӯ ҷон бидихам.

Он гоҳ Паёмбари акрам (с) аз Ҳилол суроғ карду аз ҳоли ӯ ҷӯё шуд. Хоҷа гуфт, ки ӯ ғуломи ўст ва посбони

аспхост, чояш дар саисхона буда, чанд рӯз боз ўро надидааст.

Саисхона торику ифлос буд. Аммо ба расидани Мухаммад (с) ҳама осори ифлосию нопокӣ ва торикии он чо нопадид шуд ва чун Яъқуб, ки бўйи Юсуфро шамид, Ҳилол аз омадани Пайғамбар огоҳ шуду кашон-кашон худро ба наздики ў расонид.

Паёмбари акрам (с) ўро дар бар кашид ва гуфт:

–Эй гавҳари пинҳон ва эй дурри афтода аз ёрон. Дар чӣ ҳолӣ?

Гуфт:

–Ман саис будам. Туро, ки акнун дидам, сарам назди тоҷи шоҳӣ ҳам намешавад.

Ҳоло достони Ҳилолро гуфтам, ки дар луғат ба маънои моҳи нопурра аст ва чун пурра шавад, онро бадр номанд, чанд сухане бигӯем.

Ҳилол чизи дигаре ҷуз нур нест, вале муқаррар аст, ки он кам-кам шакли моҳи комилро мегирад. Барои ба камол расидан роҳ ҳаст ва ин роҳро якбора наметавон тай кард. Бояд ба тадриҷ он роҳро паймуд.

Магар на Худованди тавоно буд, ки фалакро ба як лаҳза метавонист биофарад, вале онро дар шаш рӯз бино кард ё хилқати Одамро дар чихил рӯз кашид, ё чаро кӯдак нӯҳ моҳ дар шиками модар монд? Сабру тоқат тадбири Ҳақ аст. Шитоб дар кори табиат нест. Ҳар чиз бояд дар навъи худ комил шавад ва ба коре, ки нигаронда шудааст, онро ба ҳубӣ анҷом дода тавонад.

ДОСТОНИ ҒУЛОМУ ПЕШКОРИ САДРИЧАҲОН

Пешкори Садричаҳон–подшоҳи Бухороро, ки гуломи бовафое буд, бегуноҳ тухмат карданд ва аз тарсу хашми шоҳ пинҳонӣ аз Бухоро гурехт. Овораи шаҳрҳои Хуросон шуд. Даҳ сол ҳамчунон саргардон буд. Оқибат аз оворагию дурии ватану шоҳ ба ҳаёли бозгашт афтод.

*Аз фироқ ин хокҳо шӯра бувад,
Об зарду гандаю тира шавад.*

Пеши худ фикр кард:

– Ба Бухоро бармегардам ва худро таслими шоҳ мекунам. Ҳар чӣ мехоҳад, бикунад, беҳтар аз оворагӣ ва дарбадарӣ аст.

*Гӯям: «Афгандам ба пешат ҷони хеш,
Зинда кун ё сар бибур моро чу меш.
Қуштаву мурда ба пешат, эй қамар!
Беҳ, ки шоҳи зиндагон ҷони дигар.
Озмудам ман ҳазорон бор беи,
Бе ту ширин менабинам ишқи хеш».*

Яке аз ошноён гуфт:

–Ба Бухоро бознагард, ҷонат дар хатар аст. Садричаҳон бар ту хашм гирифтааст ва дигарон ба ту тухмат задаанд. Фирори ту шоҳро бештар хашмгин кардааст ва туро мекушад.

*Дарнигар пасро ба ақлу неиро,
Ҳамчу парвона масъӯзон хеиро.
Чун Бухоро меравӣ, девонаӣ,
Лоиқи занҷиру зиндонхонаӣ.*

*Ў зи ту оҳан ҳамехояд зи хаим,
Ў ҳамечӯяд туро бо бист чаим.
Мекунад ў тез аз баҳри ту корд,
Ў саги қаҳт асту ту анбони орд.
Чун раҳидиву Худоят роҳ дод,
Сӯйи зиндон меравӣ? Чунат фитод?*

Мард гуфт:

–Эй дӯст, пандам мадеҳ! Чонам дар гарави муҳаб-
бати Садричаҳон аст ва аз дурии ў дар ранҷам. Беш аз
ин ҳам тоби дури аз ёру диёр надорам. Бо ин хаёл роҳӣ
ба Бухоро шуд.

*Ту макун таҳдид аз куштан, ки ман
Ташнаи зорам ба хуни хештан.
Ошиқонро ҳар замоне мурданест,
Мурдани ушшоқ худ як навъ нест.
Ў дусад ҷон дорад аз ҷони ҳудо
В-он дусадро мекунад ҳар дам фидо.*

Ошноён ўро диданд ва дар шигифт шуданд.
Гуфтанд:

–Худро пинҳон кун. Сипоҳиён дар чустучӯйи ту
ҳастанд. Мард гуфт:

–Ман ташнае ҳастам. Ташнаи обро наметавон аз
нӯшидан боздошт. Ман омадаам, ки худро ба шоҳ тас-
лим кунам, ҳар чӣ кунад, мепазирам.

Ин бигуфту ба сӯйи шоҳ ба роҳ афтод. Ҳар кас ўро
медид, бар ҷонаш метарсид, намедонист, ки ў парвона
аст ва аз сӯхтан намеҳаросад.

Ҳикоят мекунамд, ки дар канори шаҳри Рай¹
масҷиде буд, ки мардум онро меҳмонкуш меномиданд,

¹. Рай – шаҳри қадиме дар надикии Техрони Эрон

чунки ҳар кас шабе дар он меҳобид, бомдод зинда аз хоб барнамехест.

*Ҳеч кас дар вай нахуфтӣ шаб зи бим,
Ки на фарзандаш шудӣ он шаб ятим.
Баски андар вай ғарибу ур¹ рафт,
Субҳдам чун ахтарон дар ғӯр рафт.*

Мардумон мегуфтанд:

—Ин масҷид ҷойи парӣён аст, ки шабҳо бар сари меҳмон мерезанд ва ўро мекушанд. Дигарон мепиндоштанд, ки дар масҷид тилисме ниҳодаанд ва ҷони ҳар касро, ки шаб он ҷо бимонад, мегирад. Рӯзе дарвеше аз роҳ расид ва қасд кард, ки шаб он ҷо бихобад. Мардумон ўро аз хатаре, ки пешбинӣ мешуд, огоҳ карданд.

Дарвеш гуфт:

—Шунидаам ва имшаб меҳоҳам ҳақиқатро дарёбам. Ман аз марг наметарсам. Ҳар кас як бор мемирад. Марг дарест, ки ба сӯйи ҷаҳони фароҳу озода кушода мешавад.

*Гуфт: «Эй ёрон! Аз он девон наям,
Ки зи лоҳавле заъиф ояд паям.
Эй ҳарифон! Ман аз онҳо нестам,
К-аз ҳаёлоте дар ин раҳ бистам.
Аз гумону аз яқин болотарам,
В-аз маломат барнамегардад сарам».*
*Он ғариби шаҳри сарболо талаб,
Гуфт: «Меҳусбам дар ин масҷид ба шаб.
Масҷидо! Гар Карбалои ман шавӣ,
Қаъбаи ҳоҷатравои ман шавӣ.
Ҳин, маро бигзор, эй бигзида дор,
То расанбозӣ кунам мансурвор».*

¹ . Ур – бараҳна, луч, урён.

Ва ҳамон шаб дар масҷид бимонд. Нимаҳои шаб
садои ҳавлноке шунид, ки мегуфт:

—Ҳам акнун барои гирифтани ҷонат меоям ва ин
садо панҷ бор тақрор шуд. Мард аз шунидани овоз
натарсид ва андешид, ки ман худамро ба Худо супори-
даам, барои марг ҳам омодаам. Ҳеч чиз наметавонад
маро битарсонад.

*Барҷаҳиду бонг барзад, к-эй киё,
Ҳозирам, инак, агар мардӣ, биё!*

Ҳамин ки фарёди ӯ баланд шуд, ногаҳон тилисм
шикаст ва девори масҷид ҳам шикасту он қадар зар аз
шикоф берун рехт, ки роҳ банд омад.

Ин масал барои он аст, ки набояд аз марг тарсид ва
мардона ба пешвози он рафт. Ғуломи Садричаҳон ҳам
бо ишқе, ки ба дидори шоҳ дошт, тарсу бимро фаромӯш
кард ва дил ба дарё зад. Садричаҳон ҳам гоҳ-гоҳ аз
вафодории ғулом ёд мекард, аз гурезаш ғамгин буд.

*Мавҷ мезад дар дилаш афви гунаҳ,
Ки зи ҳар дил то дил омад равзана (ҳ).
Ки зи дил то дил яқин равзан бувад,
На ҷудову дур чун ду тан бувад.
Муттасил набвад сафоли ду чароғ,
Нурашон мамзуч бошад дар масоғ.
Ҳеч ошиқ худ набошад васлҷӯ,
Ки на маъшуқаи бувад ҷӯёи ӯ,
Лек ишқи ошиқон тан зеҳ кунад,
Ишқи маъшуқон хуш фарбеҳ кунад.
Чун дар ин дил барқи меҳри дӯст ҷаст,
Андар он дил, дӯстӣ медон, ки ҷаст.
Ҳикмати Ҳақ дар қазову дар қадар
Кард моро ошиқони ҳамдигар.*

*Ўумла аҷзои ҷаҳон з-он ҳукми неш
Ўфут-ўфуту оишқони ўфутти хеш.
Ҳаст ҳар ҷузве зи олам ўфутҳоҳ,
Рост ҳамчун каҳрабову барги коҳ.*

Бо муҳаббате, ки дар дили шоҳу ғулом буд, чун дубора баргашт, муҳаббати ӯ дар дили шоҳ бештар шуд. Ғулом ҳам омада буд, ки агар бояд кушта шавад, дар ҳузури дӯст бошад.

*Ҳар кӣ андар кори ту шуд, маргдӯст,
Бар дили ту бе кароҳат дӯст ӯст.*

Ғулом, ки чашмаш ба Садричаҳон афтод, беҳуш шуд ва чун ҷӯби хушк нақши замин гардид. Ҳар қадар ӯро гулоб заданду ҳаво доданд, аз ҷо наҷунбид. Подшоҳ

*Гуфт: «Оишқ дӯст меҷӯяд ба тафти,
Ўнки маъшуқ омад, он оишқ бирафти».*

Гуфтаанд, ки пашша назди Сулаймон (а) омад ва аз дасти бод шикоят кард, ки маро осуда намегузорад.

*Гуфт пашша: «Доди ман аз дасти бод,
К-ӯ ду дасти зулм бар мо баргушод.
Мо зи зулми ӯ ба тангӣ андарем,
Бо лаби баста аз ӯ хун меҳ(в)арем».*

Сулаймон (а) бодро ҳозир кард. Чун бод омад, пашша рӯ ба гурез ниҳод.

Сулаймон гуфт:

–Кучо меравӣ? Дар рӯи душман сухани худ боз гӯ!

*Гуфт: «Эй шаҳ! Марги ман аз буди ӯст,
Худ сиёҳ ин рӯзи ман аз дуди ӯст.*

*Ў чу омад, ман қуҷо ёбам қарор?
К-ӯ барорад аз ниҳоди ман димор».*

Садричаҳон чун ғуломро бад-он ҳол дид, ўро дар бар гирифт ва навозиш кард. Ғулом чашм кушод ва гўё дунёро дар бағал дошт. Ба пойи шоҳ афтоду гуфт:

–Ман аз тухмати ҳасудон гурехтам, вале ҳар ҷо гаштам, меҳрубон чун ту наёфтам.

Меғуфту ашки шодӣ мерехт. Мардум аз ҳоли ӯ гирён шуданд, ки ин чӣ дилбастагию вафое аст!

*Ақл ҳайрон, ки чӣ ишқ асту чӣ ҳол?
То фироқи ӯ аҷабтар ё висол?
Бо ду олам ишқро бегонагӣ,
Андар ӯ ҳафтоду ду девонагӣ.
Пас чӣ бошад ишқ? Дарёи адам,
Даршикаста ақлро он ҷо қадам.
Бандагиву салтанат маълум шуд,
З-ин ду парда ошиқӣ мактум шуд.
Кошкӣ ҳастӣ забоне доштӣ,
То зи ҳастон пардаҳо бардоштӣ.*

Маъшук аз ошиқи худ пурсид:

–Ту гирди чаҳон гаштай. Кадом шаҳр аз шаҳрхоро хуштар дидӣ?

Гуфт:

– Шаҳри дилдорро!

*Гуфт: Маъшуке ба ошиқ, эй фато,
Ту ба гурбат дидаӣ бас шаҳрҳо.
Пас кадомин шаҳр з-онҳо хуштар аст?
Гуфт: «Он шаҳре, ки дар он дилбар аст».*

Дурии ишқ аз маъшук озмоиш аст. Агар аз боло чашм нагардонӣ, оқибат хушӣ хоҳӣ ёфт.

Ин тамсилро бишнав ва аз боло маҳарос. Нахӯдро бонуи хона дар деги хӯрок мерезад, чӯшиш ўро болою поин мекунад. Нахӯд ба кадбону мегӯяд:

–Ту, ки маро харидаӣ, моли ту ҳастам. Дигар чаро меҷӯшониям?

Кадбону мегӯяд:

*З-он начӯшонам, ки макрӯҳи манӣ,
Балки то гирӣ ту завқи чошнӣ.*

То туро начӯшонам, маза пайдо намекуни ва хӯрданбоб намешавӣ!

Нахӯд гуфт:

–Агар чунин аст, чӣ қадар меҳохӣ, бичӯшон. Кафгир ба сарам бизан, то пухта шавам ва шоистаи дастархони ту гардам.

*Ҳамчун пилам, бар сарам зан захму доғ,
То набинам хоби Ҳиндустону бог.*

Барои ҳамин аст, ки муъмин дар боло сабркунанда асту хурсанд, чун медонад, ки ҳар балое раҳнамои хайре аст ва ҳар дарду талоше поёни хушӣ хоҳад дошт.

ДОСТОНИ ЧАРМГАР ДАР БОЗОРИ АТРФУРҶШОН

*Он яке афтод беҳушу хамид,
Чунки дар бозори атторон расид.
Ҳамчу мурдор уфтод ӯ беҳабар
Нимрӯз, андар миёни раҳгузар.*

Марди чармгаре аз бозори атрфурӯшон мегузашт. Чун ба бӯйи атру гул одат надошт, аз бӯйи хуш бетоб

шуду аз ҳуш рафт ва ба замин афтод. Мардум гирд омаданд ва ҳар кас дармоне мекард: яке гулоб овард ва бар ӯ пошид, дигаре об бар рӯи ӯ мерехт, яке пи-роҳанаширо боз мекард ва дигаре набзашро мегирифт. Аммо ҳеч кас дармони ӯро намедонист. Хабар ба баро-дари чармгар расид. Донист, ки чармгар аз бӯи хуш ба ин рӯз афтодааст. Миқдоре саргин дар кисаи худ пинҳон кард ва рӯй ба бозори атторон овард. Пеши худ мегуфт:

—Ман сабаби беҳушии ӯро медонам, ӯ ба бӯйҳои нохушу гандазо одат кардааст.

*Чун бидонистӣ сабабро, саҳл шуд,
Дониши асбоб дафъи чаҳл шуд.
Пас чунин гуфтаст Ҷолинуси меҳ,
Он чӣ одат дошт бемор, он-ш деҳ.
Гар хилофи одат аст он ранҷи ӯ,
Пас давои ранҷаш аз муътод ҷӯ.*

Бародар худро ба бозор расонид ва бар сари боли-ни чармгар омад. Барои ин ки касе саргинро набинаду аз равиши дармони ӯ огоҳ нашавад, мардумро аз даври бари ӯ дур карду сар ба гӯшаш карда бо даст саргинро бар бинии ӯ молид.

*Сар ба гӯшаш бурд ҳамчун розгӯ,
Пас ниҳод он чизро бар бинӣ ӯ.
К-ӯ ба каф саргини сағ соида буд,
Доруи мағзи палид он дида буд.
Соате шуд, мард ҷунбидан гирифт,
Халқ гуфтанд, ин фусуне буд ишигифт,
К-ин бихонд афсун, ба гӯши ӯ дамид,
Мурда буд, афсун ба фарёдаш расид.*

Чармгар, ки бӯйи бади саргин ба биниаш расид, ба хуш омад. Бӯйи бад дар димоғаш печиду ба чунбиш афтод. Мардум дар шигифт шуданд, ки бародараш чӣ афсуне дар гӯши ӯ хонд, ки ӯ мурда буд, дубора зинда шуд. Онҳо намедонистанд, ки кори он мард чисту одати ӯ чист.

Намедонистанд, ки мушку бӯйи хуш дармони ранчи касе, ки ҳама умраш ба бӯйҳои нохуш одат кардааст, нест.

ДОСТОНИ СУЛАЙМОН ВА МАЛИКА БИЛҚИС

Билқис маликаи шаҳри Сабо буд. Сабо кишваре буд сарватманду обод. Рӯзе ба фикр афтод, ки молдори худро ба Сулаймон (а) нишон бидиҳад. Чихил хачир хишти зару ҳадяҳои дигар бо ҳамроҳии гурӯҳе аз дарбориёни худ ба Сулаймон (а) фиристонд. Фиристондагони ӯ ба наздики пойтахти Сулаймон (а) расиданд. Ногаҳон роҳро пӯшида аз тилло диданд. То чихил манзил ҳамчунон фарши роҳ аз зар буд. Кам-кам фиристондаҳо пеши худ эҳсоси шарм карданд ва ҳадяи шоҳбонуи Саборо дар баробари сарвати кишвари Сулаймон (а) бисёр ночиз диданд.

*Арсасе, к-иш хок зарри даҳдаҳист,
Зар ба ҳадя бурдан он ҷо аблаҳист.
Чун касоди ҳадя он ҷо шуд надид,
Шармсориишон ҳаме вопас кашид.
Боз гуфтанд: «Ар касоду ар раво,
Чист бар мо? Бандафармонем мо.
Гар зару гар хок моро бурданист,
Амри фармондеҳ баҷооварданист».*

Сулаймон (а), ки фиристодагони малика Билқис ва ҳадяҳои ӯро дид, хандиду гуфт:

– Ман аз шумо кай ҳадя хостам. Он чи ман мехостам, ин буд, ки коре кунед, ки шоистаи ҳадя шавад.

*Ман намегӯям маро ҳадя диҳед,
Балки гуфтам лоиқи ҳадя шавед,
Ки маро аз ғайб нодир ҳадяҳост,
Ки башиар онро наёрад низ хост.*

Шумоҳо ситораҳое мепарастед, ки ҳаёл мекунад зар дуруст мекунад, ҳол он ки бояд касеро, ки ситора меофаринад, бипарастед.

Он гоҳ фиристодагони малика Билқисро бозгардониду гуфт:

– Ман ба зарҳои шумо ҳочат надорам. Зарҳои маро ҳам бибаред, ки ба ман лозим нестанд. Он чи ман мехоҳам, рӯйи зард аст, ки ба ишқи Худованд ранг бохта бошад. Он дили ошиқ аст. Акнун биравед ва ба маликаи худ ҳар чӣ дидед, бозгӯед, то бидонад, ки ман чашм ба молу зар надорам, чун аз Худованд ҳар чӣ бихоҳам, ба ман медиҳад.

*Фориғем аз зар, ки мо бас пурфанем,
Ҳокиёро сар ба сар заррин кунем.*

Дар баробари тавоноии Худованд ягона чизе, ки лозим аст, фармонбарии ӯ ва ситоиши ӯст:

*Лек завқи сачдае неши Худо
Ҳуштар ояд аз дусад давлат туро.
Пас бинолӣ, ки нахоҳам мулкҳо,
Мулки он сачда мусаллам кун маро.
Подшоҳони ҷаҳон аз бадрағӣ
Бӯ набурданд аз шароби бандағӣ.*

Дорой ва мулки шумо моли шумо нест, балки шумо асиру нигоҳбони он ҳастед. Молики аслии Худои таво-

ност. Мо монанди мурҒе ҳастем, ки донаро дида ва домро намебинад. Ин дилбохтагии ӯ ба дон, ӯро ба дом меандозад.

Касе ба гил хӯрдан хӯ карда буд, ба бозор рафт, ки шакар бихарад. Фурӯшанда ба ҷойи санги тарозу гили саршӯ гузошт ва дар пайи шакар рафт. Харидор, ки ошиқи гилхӯрӣ буд, то чашми фурӯшандаро дур дид, аз он гил дуздиду муштоқона меҳӯрд ва пеши худ мегуфт:

—Ин гил аз зару шакар ҳам беҳтар аст. Фурӯшанда зери чашм дид ва ӯ ҳам ба худ гуфт:

—Ту хаёл мекунӣ моли маро меҳӯрӣ ё медуздӣ? Намедонӣ, ки ҳар чӣ бештар бихӯрӣ, шакари ту камтар мешавад.

*Гар бидуздӣ в-аз гили ман мебарӣ,
Рав, ки ҳам аз паҳлуи худ мех(в)арӣ.*

Ман, ки Сулаймонам, фиреби гил ва зарро намехӯрам. Шумо биравед ва ба малика Билқис бигӯед, ки тахту тоҷро раҳо кунад ва барои имон овардан ба Худои меҳрубон пеши ман биёяд. Даъвати ман аз Билқис барои шахват нест. Ман фиристодаи Худовандам ва шахваткушам.

Сулаймон (а) забони мурғонро ҳам медонист. Ба ҳар мурғе панде, ки муносиби ӯ буд, медод. Ӯ ҳама мурғони Саборо ба сӯйи хеш хонд. Билқис ҳам якбора аз шавку имон саршор шуд. Аз сари подшоҳӣ ва мулку асбоб гузашт ва аз дилу ҷон ба Худованд рӯй овард.

Аммо бо ин ки аз ҳар чӣ дошт чашм пӯшад, наметавонист тахти худро фаромӯш кунад ва аз он дил биканад. Сулаймон (а) рози дили ӯро дарёфт ва орзуи ӯро донист, ба фикри чора афтод, ки чӣ гуна тахти ӯро аз шаҳри Сабо ба пойтахти худ биёварад. Деве, ки ҳозир ба фармон буд, гуфт:

— Агар иҷоза бидихӣ, то ту дар ин ҷо нишастай, ман онро меоварам.

Осафи вазири Сулаймон (а), ки ӯ ҳам имони қавӣ дошту аз мардони Худои меҳрубон буд, гуфт:

—Ба кӯмаки Худованд ман онро дар як чашм ба ҳам задан аз Сабо ба ин ҷо хоҳам овард.

Малика Билқис, ки ҳоҷаташ ҳам бароварда шуда буд, барои дидори Сулаймон (а) ва пазириши дини ҳақ озими диёри Сулаймон (а) гардид. Ӯ дигар ба молу сарват, ҷоҳу ҷалол алоқае надошт. Дилбастагии ӯ бар тахт монанди шавқу завқи нависанда ба қалам ё ҳунароманд ба лавҳи корӣ буд. Тахт ҳам мӯниси Билқис буд ва то расидани ӯ ба назди Сулаймон (а) Осаф онро дар қасри ӯ (а) ҳозир кард. Сулаймон (а) гуфта буд:

—Бояд тахт зудтар аз Билқис расида бошад, чун ӯ дар ин ҳолат монанди кӯдакест, ки ба бозичааш ниёзманду дилхуш аст. Аммо ба зудӣ онро ҳам раҳо хоҳад кард ва якдилу якҷиҳат ба Худованд рӯй хоҳад овард.

Ва чунин ҳам шуд.

Рӯзе Сулаймон (а) бар тахти худ нишаста буд. Бод вазидан гирифту бар ӯ мезад. Ӯ гуфт:

—Эй бод даст бардору бар ман мапеч!

Бод гуфт:

—Ту ҳам аз ҳаёлу орзуи хом даст бардор, то ман ҳам аз вазидан боз истам!

*Бод бар тахти Сулаймон раст кәж,
Пас Сулаймон гуфт: Бодо кәж магаж!
Бод ҳам гуфт: Эй Сулаймон кәж марав,
В-ар равӣ кәж, аз кәжам хаимин машав.*

Ҳамчунин ҳаёли шаҳвонӣ бар ӯ ғалаба ёфт. Ногаҳон тоҷаш қач шуд. Ҳарчи Сулаймон (а) кӯшид онро рост кунад, мумкин нашуд. То фикри шаҳвонии худро раҳо накард, тоҷ ҳам бар сараш рост нагардид. Пас аз ин ки аз ҳаёли хоми худ даргузашт ва андаруни дили худро пок кард, тоҷ бар ҷойи худ истод. Он гоҳ Сулай-

мон (а) хост, ки озмоиш бикунад. Тоҷро бар сари худ ба қасд қач ниҳоду ҳашт бор ин корро такрор кард ва ҳар бор тоҷ ба ҷойи худ боз мегашт.

*Ҳашт бораи рост карду гаиш қаж,
Гуфт: «Тоҷо! Чист охир? Қаж мағаж».
Гуфт: «Агар сад раҳ қунӣ ту рост, ман
Қаж шавам, чун қажравӣ, эй мӯътаман!»
Пас Сулаймон андаруна рост кард,
Дил бар он шаҳват, ки будаиш, кард сард
Баъд аз он тоҷаиш ҳамон дам рост шуд,
Ончунон ки тоҷро меҳост, шуд.*

Аз он пас Билқис– шаҳбонуи Сабо чашм аз ҳама чиз пӯшиду ба Худованди ягона дилашро пайваст.

ДОСТОНИ ДАРВЕШ ВА ПИРАМАРДИ ҲЕЗУМКАШ

Дарвеше барои шунавандагони худ ҳикоят кард, ки шабе дар хоб гурӯҳе аз бузургонро дидам, ки бо Хизр сарукор доштанд. Ба онҳо гуфтам, ки коре кунед, ки ман битавонам бе ранҷу кӯшиш рӯзии ҳалол ба даст оварам. Онҳо маро ба сӯйи кӯҳистоне бурданд, ки дар он ҷо дарахтони мева фаровон буд.

*Мар маро сӯйи кӯҳистон ронданд,
Меваҳо з-он беша меафшонданд,
Ки Худо ширин бикард он меваро
Дар даҳони ту ба ҳимматҳои мо.*

Ба ман гуфтанд, ки аз ин меваҳо ҳар чӣ дилат ме-хоҳад, бихӯр ва ман, ки рӯзии ҳалол ёфта будам, ба хӯрдан пардохтам. Хӯрдани он меваҳо тавоноии маро дар сухан гуфтан афзуд, ба тавре ки мардум аз ширинии суханони ман дар пӯсташон намеғунҷиданд. Ман тар-

сидам, ки таваҷҷуҳи халқ ба ман сабаби фитнаву фиреб бишавад. Аз Худованд хостам барои ин ки хушсуханӣ боиси лағзиши ман нашавад, ба ман бахшише кунад, ки аз ҳама ниҳон бошад.

*Шуд сухан аз ман, дили хуш ёфтам,
Чун анор аз завқ мебишкофтам.
Гуфтам ар чизе набошад дар бихишт
Ғайри ин шодӣ, ки дорам дар сиришт.
Ҳеч неъмат орзу н-ояд дигар,
З-ин напардозам ба ҷавзу найшакар.*

Худованди бахшандаву меҳрубон дуои маро пазируфт ва фасоҳати сухани ман гум шуд, аммо дилам шодмон гардиду он қадар дилхуш шудам, ки бо худ мегуфтам:

—Агар дар бихишт ҳам инчунин шодӣ дошта бошам, дигар гирди хуру қасрҳо нахоҳам гашт. Аз қасбу кори пештараам чанд танга доштам, ки барои рӯзи мабодо дар остини ҷомаи худ дӯхта будам ва медонистам, ки дигар ба он ҳоҷат нахоҳам дошт.

Дар ин ҳол чашмам аз дур ба пирамарде афтод, ки боре аз ҳезум бар пушт дошт ва онро ба саҳтӣ мекашид:

*Он яке дарвеш ҳезум мекашид,
Ҳаставу монда зи беша даррасид.
Пас бигуфтам, ман зи рӯзӣ фориғам,
З-ин сабаб аз баҳри ризқам нест ғам.*

Пеши худ гуфтам, ки ман бо ин ҳама мева дигар ғами рӯзӣ надорам. Бехтар аст ин чанд тангаро ба ӯ диҳам, то каме хотираш аз ҷиҳати ба даст овардани рӯзӣ осуда шавад. Дар ин ҳол пирамард наздик шуду бори худро ба замин гузошт. Нигоҳе тунд ба ман афканду зери лаб чизе гуфт, ки ман нафаҳмидам, аммо танам аз ҳайбати нигоҳи ӯ ларзид.

*Сӯйи ман омад ба ҳайбат ҳамчу шер,
Банди ҳезумро зи худ бинҳод зер.
Партави ҳоле, ки ӯ ҳезум ниҳод,
Ларза бар ҳар ҳафт узви ман фитод.*

Он гоҳ даст ба осмон бардошту гуфт:

– Худоё, ба бахшише, ки ба хосони худ дорӣ, ин бори ҳезумро ба зар табдил кун!

*Лутфи ту хоҳам, ки миногар шавад,
Ин замон ин банди ҳезум зар шавад.*

Ҳанӯз сухани ӯ тамои нашуда буд, ки он ҳезум шоҳони зар гардид ва ман аз ин дидани ин ҳол аз ҳуш рафтам. Чун чашм кушодам, пирамард боз даст ба дуо бардошту гуфт:

– Эй Худованд, ба ҳаққи онҳо, ки аз шуҳрат мегурезанд, ин тиллоҳоро ба ҳоли аввал баргардон!

Ва ман дидам, ки зарҳо дубора ҳезум шуданд. Пирамард бе он ки ба ман нигоҳ кунад, борро бар пушти худ ниҳоду ба сӯйи шаҳр равон шуд.

*Хостам, то дар пайи он шах равам,
Пурсам аз вай мушкилоту бишнавам.
Баста кард он ҳайбати ӯ мар маро,
Пеши хосон раҳ набошад оммаро.*

Мехостам ба дунболи ӯ биравам ва мушкили худро дар миён ниҳаму посух бишнавам. Аммо ҳайбати ӯ маро бар ҷойи худ меҳкӯб кард, натавонистам аз пайи вай биравам ва аз хоб бедор шудам.

ДОСТОНИ ПОДШОҲУ ҒУЛОМИ ХУДҲОҲ

Ғулуме, ки меҳри шоҳ ба ӯ хунук шуда буд, ба шоҳ номае навишт. Дар он нома калимаҳо пур аз эътироз ва

кинаву нохушнудӣ буд. Ё намедонист, ки нома ба шох бояд чӣ гуна бошад, мебоист онро чанд бор мехонд ва тавре менавишт, ки ба хонанда таъсири хуб расонида тавонад. Яке ба ӯ бояд мегуфт:

*Гӯшае рав, номаро бикишо, бихон,
Бин, ки ҳарфаи ҳаст дархурди шаҳон?
Гар набошад дархур, онро пора кун,
Номаи дигар навису чора кун!*

Одамӣ ҳар кор мекунад, бояд нахуст биандешад, ки чӣ мехоҳад ва чӣ бояд кунад. Агар чуволеро ба дӯш мекашӣ, хуб аст бидонӣ, ки даруни он чӣ аст. Агар сангу кулӯх аст, ба кашидан намеарзад. Нома ҳам бояд дорои нукоте бошад, ки бо ҳаққу воқеъ ҳамроҳ бошад, вагарна, агар бар пояи хашму худхоҳию зиёдаталабӣ бошад, кори ту пеш намеравад ва баҳрае нахоҳад бурд.

Фақеҳе саллаи бузурге бар сар дошт, ки дар миёни он кӯҳнаву жанда буд ва танҳо рӯкаши нав дошт. Барои ин мехост ҳар ҷо равад, мардум аз дидани саллаи ба эҳтирому ситоиши ӯ бипардозанд.

*Зоҳири дастор чун ҳуллай биҳишт,
Чун мунофиқ андарун расвою зишт.*

Бомдоде торику равшан салларо ба сар гузошту ба сӯйи мадраса равон шуд. Дар роҳ дуде дар гӯшаи торик камин карда буд. Чун чашмаш ба саллаи калони фақеҳ афтод, онро аз сари ӯ даррабуд ва рӯ ба гурез овард:

*Дар раҳи торик марде чомакан
Мунтазир истода буд аз баҳри фан.
Даррабуд ӯ аз сараи дасторро,
Пас давон шуд, то бисозад корро.*

*Пас фақеҳаш бонг барзад, к-эй писар!
Боз кун дасторро, он гаҳ бибар.
Инчунин ки чорпарра мепарӣ,
Боз кун он ҳадяро, ки мебарӣ.
Боз кун онро, ба дасти худ бимол,
Онгаҳон хоҳӣ бибар, кардам ҳалол.
Чунки бозаш кард он ки мегурехт,
Сад ҳазорон жанда андар раҳ бирехт.*

Фақеҳ фарёд зад:

–Эй мард, дуруст нигоҳ кун, ки чӣ медуздӣ. Тавре ки хаёл мекунӣ, он салла аз матои гаронбаҳо нест. Ҳамаи он жандапора ва кухна аст. Онро боз кун ва агар арзиш дорад, бибар, ҳалоли ту бошад.

Дузд медавид ва латтапораҳо ба замин мерехтанд. Охири кор аз он саллаи калону бошукӯҳ чуз як газ матои камбаҳо чизе дар дасташ намонд.

*Бар замин зад хирқаро, к-эй беиёр,
3-ин дагал моро баровардӣ зи кор.*

Фақеҳ гуфт:

–Ман туро аз беарзишии моли дуздӣ огоҳ кардам, ту напазируфтӣ. Ҳоли ту ба кори дунё монад, агарчи зоҳири фиребанда дорад, аммо аз бевафоии худ фарёд мезанад. Бадбахтона, гӯши суханшунав, дидаи эътибор нест.

*Гуфт: «Бинмудам дагал, лекин туро
Аз насихат бозгуфтам мочаро».*

Он ғулом номаеро, ки навишта буд, дубора нахонд, аммо пеши ошпази шоҳ рафту шикояти худро бозгуфт. Ошпаз, ки маҳрами шоҳ буд гуфт:

–Шоҳ на тангдаст асту на бахил. Ё ба ҳар кас ба қадри ихлосу некандешию хидмати ӯ мебахшад. Агар аз

музди ту кам карда ё бемехр шудааст, бояд аз худат иллашро бипурсӣ, на ин ки онро ба шоҳ нисбат бидиҳӣ. Аммо ҳар чӣ ошпаз мегуфт, ба гӯши ӯ намерасид ва ҳарфи худашро ҳақ мепиндошт. Ошпаз гуфт:

*Об аз сар тира аст, эй хираҳашм,
Бештар бингар, яке бикишой чашм.
Ин магир аз фаръ, ин аз асл гир,
Бар камон кам зан, ки аз бозуст тир.*

Оқибат гулом номаро ба шоҳ расонд. Шоҳ номаро хонду онро дур андохт ва посухе надод. Гуфт:

–Ин мард аз бемехрии ман ғам надорад. Аз ин ки дастмуздаш кам шудааст, дар ҳашм аст. Ўаз ман намеандешад, доир ба хӯрду хӯрок меандешад.

Аммо гулом ба ин қаноат накард ва боз номаи дигар ба подшоҳ навишт. Пеши худ гуфт:

–Номабар номаро ба шоҳ нарасонда ва ба ман хиёнат кардааст. Аз ин чиҳат, дар номаи дувум ба ошпазу номабар дашном дод ва онҳоро муттаҳам намуд. Ҳаргиз фикр накард, ки кирм аз дарахт аст ва айб аз худӣ ўст. Ин номаро ҳам шоҳ хонд ва посух надод. Он гулом панҷ бор нома навиштанро такрор кард. Охир вазири шоҳ ба ӯ гуфт:

–Ў гулому бандаи шоҳ аст. Агар ҷавоби ўро бидиҳед, аз шаҳии ту чизе кам нагардад.

*Аз шаҳии ту чӣ кам гардад, агар
Бар гулому банда андозӣ назар?
Гуфт: «Ин саҳл аст, аммо аҳмақ аст,
Марди аҳмақ зишту мардуди Ҳақ аст.
Гуфт Пайгамбар, ки аҳмақ ҳар кӣ ҳаст,
Ў адувви мосту гули раҳзан аст.*

Шоҳ гуфт:

—Ман марҳамати хешро дарег намедорам, аммо ин гулом марди аблаҳе ҳаст ва ҳар коре дар ҳаққи ӯ бику- нӣ, розӣ намешавад. Паёмбари акрам (с) дар ин маврид барҳақ фармудааст: **«Ҳар кӣ аҳмак бошад, душмани мо ва ғули раҳзан аст».**

Одамӣ дорои ду ақл аст: яке он ки таҳсил мекунад ва дигар он ки худодод аст.

*Ақли дигар бахшиши Яздон бувад,
Чашмаи он дар миёни ҷон бувад.
Чун зи сина оби дониш ҷӯш кард,
На шавад ганда, на дерина, на зард.
Ақли таҳсилӣ мисоли ҷӯйҳо,
К-он равад дар хонае аз кӯйҳо.
Роҳи обаи баст шуд, шуд бенаво,
Аз даруни хештан ҷӯ чашмаро!*

ДОСТОНИ СИТОИШГАРУ ХАЛИФАИ БАҒДОД

Марде ба Ироқ сафар кард. Чун баргашт, ёрони ӯ пурсиданд, ки сафар чӣ гуна анҷом ёфт? Хуш гузашт ё на? Марди мусофир посух дод, ки сафар бисёр хуб буд, ҷуз дурии дӯстону азизон камбуде надоштам. Халифаи Бағдод ба ман даҳ чома дод, ки яке аз дигаре беҳтар. Он гоҳ дар ситоиши халифа он қадар доди суҳан дод, ки чӣ қадар меҳрубону бахшанда буд. Дӯстон гуфтанд:

—Зоҳири ту нишон медиҳад, ки ин суҳанон дуруст нестанд. Саропойи ту жанда аст ва ҳоли ту ҳам зор. Агар халифа ба ту чизе дода буд, бояд зоҳири дурусте медоштӣ.

*Пас бигуфтандаш, ки аҳволи наҷанд
Бар дурӯғи ту гувоҳӣ медиҳанд.*

*Тан бараҳна, сар бараҳна, сӯхта,
Шукрро дуздида ё омӯхта.
К-ӯ нишони шукру ҳамди мири ту,
Бар сару бар пойи бетавфири ту?
Гар забонат мадҳи он шаҳ метанад,
Ҳафт андомат шикаҷат мекунад.
Дар саҳои он шаҳу султони ҷуд
Мар туро кафшеву шалворе набуд?*

Марди сафаркарда гуфт:

–Ман он чӣ аз халифа гирифтам, ба бенавоёну
ниёзмандон бахшидам. Онҳо гуфтанд:

–Бахшиш кори хубест, агар ту бо хушнудиву ризо
мол бахшидай, муборак бошад. Вале рангу рухсори ту
ошкор мекунад, ки ту на чизе гирифтаӣ ва на чизе до-
дай. Чехраи одами бахшанда равшану нуронӣ аст. Рӯи
ту зарду чашми тира, ҳоли нохушу ботинат безор аст.

*Худ гирифтам, мол гум шуд, майл ку?
Сайл агар бигзаист, ҷойи сайл ку?
Сад нишон бошад дарун исорро,
Сад аломат ҳаст некӯкорро.*

Ёрон гуфтанд:

–Аз ҳолу аҳволи ҳар кас сирри замири ӯ хабар
медихад. Ту чаро бечихат дидори халифа ва меҳрубо-
нию бахшиши ӯро ба худ мебандӣ, ба худ тухмат меза-
нӣ? Ҳеҷ нишоне аз ин ки достони ту рост бошад, пайдо
нест.

*Ту малоф аз мушк, к-он бӯйи тиез
Аз дами ту мекунад макшуф роз.
«Гулиакар хӯрдам» ҳамегӯйиву бӯй,
Мезанад аз сир, ки ёва магӯй!*

Дуруст аст, ки даруни хонаро деворҳо аз чашми
ҳамсоя дур медоранд, аммо ҳамсояҳо аз шикафи рава-

ни девор бар он чӣ аз он сӯи онҳо мегузарад, огоҳ мешаванд. Аз асрори хонаи дил табибони дил бохабаранд ва бидуни гуфтугӯ бо нигоҳ рози ниҳонро дармеебанд.

Ҳоло ки достон ба ин чо расид ва аз табиби дилу орифи худошинос ва ворасти роздон сухан рафт, пешбини Боязиди Бастомӣ, ки муждаи таваллуди Шайх Абулҳасани Хорақониро дода буд, боз гӯем:

*Рӯзе он султони тақво мегузаит
Бо муридон ҷониби саҳрову дашт.
Бӯи хуш омад мар ӯро ногаҳон,
Дар саводи Рай, зи сӯи Хорақон.*

Боязид рӯзе аз саҳрои Рай ба сӯи Хорақон мерафт. Ногаҳон муридони диданд, ки ҳоли ӯ дигаргун шуд ва дар чехрааш асари шодӣ ҳувайдо гардид. Муридони пурсиданд, ки чӣ ҳол ба шумо рух додааст?

*Гуфт: «3-ин сӯ бӯи ёре мерасад,
К-андар ин деҳ шаҳриёре мерасад.
Баъди чандин сол мезояд шаҳе,
Мезанад бар осмонҳо хиргаҳе.
Рӯи аз гулзори Ҳақ гулгун бувад,
Аз ман ӯ андар мақом афзун бувад».*

Он гоҳ гуфт:

–Номи ӯ Абулҳасан аст ва аз авлиёи Худост. Дар бораи шаклу шамоил, ранги чехраву қадду боло нишонаҳое дод.

Муридони гуфтаҳои Боязиду таърихеро, ки ин пешгӯӣ ба ӯ даст дода буд, ёддошт карданд. Солҳо пас аз он ҳамон тавр ки гуфта буд, дуруст дар рӯзи муайян Абулҳасани Хорақонӣ ба дунё омад.

*Аз паси он солҳо омад падида
Булҳасан баъди вафоти Боязид.
Љумлаи хӯҳои ӯ з-имсоку ҷуд
Ончунон омад, ки он шаҳ гуфта буд.
Лавҳи маҳфуз аст ўро пешво,
Ў чӣ маҳфуз аст? Маҳфуз аз хато.
На нӯҷум асту на рамл асту на хоб,
Ваҳйи Ҳақ, «валлоҳу аълам би-с-савоб».
Ваҳйи дил гириш, ки манзаргоҳи ўст,
Љун хато бошад, ҷу дил огоҳи ўст.*

Пас аз ин ки шайх ба мақоми баланди ирфон расид, муридон достони гузаштани Боязид, пешгӯӣ ва хабари вилодати ўро, ки аз пеш хабар дода буд, таъриф карданд. Шайх гуфт:

—Ман ҳам дар хоб он чӣ шумо мегӯед, ҳамаро дидам ва аз он ҳангом ҳар бомдод ба гӯристон мерафту мазори Боязидро зиёрат мекард, масоилу мушкили худро ҳал мекард, то ин ки як рӯз ба гӯристон омад. Он саросар аз барфи фаровон пӯшида, ба тавре ки наметавонист гӯри ўро пайдо кунад. Ногаҳон дар ҳоли тафаккур ва андеша овозе шунид:

*Ҳин, биё, ин сӯ, ба овозам шитоб,
Олам аз барф аст, рӯй аз ман матоб!
Ҳоли ӯ з-он рӯз шуд хубу бидид,
Он аҷоибро, ки аввал мешунид.*

Аз он рӯз Шайх Абулҳасан соҳибкаромот шуд ва ба сафи волотарин орифони ҷаҳон даромад.

ДОСТОНИ ПАЁМБАР ВА МАРДИ ФУЗУЛ

Ҳазрати Муҳаммад (с) лашкареро ба ҷанг мефиристод ва ҷавонеро аз қабилаи Ҳузайл сардору фармондеҳи он лашкар кард.

*Асли лашкар бегумон сарвар бувад,
Қавми бесарвар тани бесар бувад.
Ин ҳама, ки мурдаву пажмурдаӣ,
З-он бувад, ки тарки сарвар кардаӣ.
Аз касал в-аз бухл в-аз мову мани
Мекашӣ сар, хеширо сар мекани.*

Фармондеҳӣ муҳимтарин ҷойгоҳу мартаба дар ҳар артиш аст. Лашкаре, ки фармондеҳ надорад, роҳ ба ҷое надорад. Касе ҳам, ки дар зиндагӣ ба шоистае сар насупурдааст, гумроҳу саргардон мешавад.

Чаҳорпое бораширо дар биёбон ба замин андохту сар ба кӯҳ ниҳод. Соҳибаш дунболи ӯ медавид ва мегуфт:

—Эй нодон, ин биёбон пур аз гург аст. Аз ман дур шавӣ, туъмаи онон хоҳӣ шуд. Агар бори маро мебарӣ, дар иваз ҷони туро аз балои гург нигоҳ медорам.

*Ҳамчу устуре, ки бигрезад зи бор,
Ӯ сари худ гирад андар кӯҳсор.
Соҳибаш дар пай давон, к-эй хирасар,
Ҳар тараф гургест андар қасди хар.
Гар зи чашмам ин замон гоиб шавӣ,
Пешат ояд ҳар тараф гурги қавӣ,
Устухонатро бихояд чун шакар,
Ки набинӣ зиндагониро дигар.
Он магир, охир бимонӣ аз алаф,
Оташ аз беҳезумӣ гардад талаф.*

*Ҳин, бимагрез аз тасарруф карданам
В-аз гароний бор, ки ҷонат манам.
Ту сутурӣ ҳам, ки нафсат голиб аст,
Ҳукм голибро бувад, эй худнараст!*

Одаме, ки нафсаш бар ақлаш ғалаба дорад, бе раҳбарии ақлу оқил оқибат ба хайр нахоҳад расад.

Чун ҳазрати Муҳаммад (с) ҷавонеро ба фармондеҳӣ гумошт, аз миёни гурӯҳ фузуле баланд шуда гуфт:

–Эй Паёмбари Худо, чӣ гуна ҷавони нопухтаро бар пирони корозмуда амир мекуни?

*Ё Расулудлаҳ! Ҷавон гар шерзод,
Ғайри марди пир сарлашкар мабод.
Ҳам ту гуфтастиву гуфти ту гуво
Пир бояд, пир бояд пешво.
Ё Расулудлаҳ! Дар ин лашкар нигар,
Ҳаст чандин пиру аз вай пештар.
З-ин дарахт он барги зардаширо мабин,
Себҳои пухтаи ӯро бичин.
Баргҳои зарди ӯ худ кай тиҳист?
Ин нишони пухтагиву комилист.
Барги зарди ришу он мӯйи сапед
Баҳри ақли пухта меорад навид.
Баргҳои наврасидай сабзфом,
Шуд нишони он ки он мева-ст хом.*

Он марди фузулу ҳасуду кӯтоҳфикр чун дид Паёмбари акрам (с) ба сухани ӯ гӯш медиҳад, ба таърифи худ афзуду гуфт:

–Ту худат борҳо гуфтаӣ, ки пир бояд раҳбар бошад ва дар миёни ҷамъият пирони кордон зиёданд. Магар на дарахти куҳан бори бештар меоварад? Баргҳои зард нишонаи пухтагӣ ва камол аст. Баргҳои сабз нишонаи норасӣ ва хомӣ аст. Ҳамин тавр, риштаи суханро ба да-

розо мекашид, то пургӯй аз ҳад гузашту Паёмбари со-
биру меҳрубонро ба ҷӯш овард. Ў амр кард:

– Хомӯш бош! Ҳоли ту ба касе мемонад, ки пеши
биное саргини хушк биёвараду бигӯяд:

– Ин мушк аст!

Май аз оғоз ҳаром набуд, аммо чун нодон меҳӯрд,
ба ҷойи ин ки донотару афтодатар шавад, саркаштару
бадхӯтар мешуд. Бештари мардум нодон ҳастанд. Аз ин
рӯ, май ҳаром шуд, ки касе дар фитнаву гуноҳ наҷфтад.

*На ҳама ҷо беҳудӣ шар мекунад,
Беадабро май ҷунон тар мекунад.
Гар бувад оқил, нақӯфар мешавад
В-ар бувад бадхӯй, бадтар мешавад.
Лек аглаб чун баданду нописанд,
Бар ҳама майро муҳаррам кардаанд.*

Паёмбари акрам (с) боз фармуд:

–Эй марди зоҳирбин! Ту ҷавонии ўро мебинӣ, аммо
аз доноию тавонии ў беҳабарӣ. Ту ҳаёл мекуни, ки ри-
шу мӯйи сафед нишони пухтагиву камол аст, вале наме-
донӣ, ки шайтон пиртарин мавҷуди дунёст. Агар пирӣ
нишони кордонию сафои ботин бошад, ҷаро ў аз ҳама
фосидтару фасодкунандатар аст ва намунаи бадиву
бадкорӣ ба шумор меравад. Устои ҳама бадону пали-
дони ҷаҳон аст.

*Гуфт Пайгамбар, ки эй зоҳирнигар,
Ту мабин ўро ҷавону беҳунар.
Эй басо риши сиёҳу марди пир,
Эй басо риши сапеду дил ҷу қир.
Ақли ўро озмурам борҳо,
Кард пирӣ он ҷавон дар корҳо.
Пир пири ақл бошад, эй писар!*

Ман агар гуфтаам пиру раҳбар бошад, барои ин аст, ки нодонон тақлидкунандаву аз паси аломату нишону зоҳир ҳастанд:

*Баҳри ӯ гуфтем, ки тадбирро,
Чунки хоҳӣ кард, бигзин пирро.
Он ки ӯ аз пардаи тақлид ҷаст,
ӯ ба нури Ҳақ бибинад, он чӣ ҳаст.
Нури покаш бе далелу бе баён
Пӯст бишкофад, дарояд дар миён.
Пеши зоҳирбин чи қалбу чи сара,
ӯ чӣ донад чист андар қавсара?
Эй басо зарри сияҳ карда ба дуд,
То раҳад аз дасти ҳар дузде ҳасуд.
Эй басо мисси зарандуда ба зар,
То фурӯшад он ба ақли мухтасар.
Мо ки ботинбини ҷумла кишварем,
Дил бибинему ба зоҳир нангарем.*

Касеро, ки ба сардории лашкар баргузидаам, мешиносам, аз доноӣ, тавоноӣ ва имкони ӯ огаҳам. Фармонбарии дигарон аз ӯ ба хотири ақлу дониши ӯ ва кордонии ӯст. Ақл дар корҳо пирӯз аст.

*Аз адам чун ақли зебо рӯ кушод,
Хилъаташ доду ҳазораи ном дод.*

ДОСТОНИ БОЯЗИДИ БАСТОМӢ ВА МУРИДОН

Шабе Боязид ба гурӯҳи муридони худ пайваст. Сархушу хандонгӯӣ мекард, зеро маст буд. Чун муридонро назар кард, гуфт:

–Ман Худоям, ман Худои бузургам, бояд маро би-
парастед.

Муридон дар шигифт шуданд ва надонистанд чӣ
бикунанду чӣ бигӯянд, то бомдод шуд. Сархушии Бо-
язид дар чехраи ӯ намонд. Пас фурсатро ғанимат шу-
мурда, достони шаби гузаштаро ба вай бозгуфтанд.
Ҳайрони худро аз он ҳол ошкор намуданд. Боязид
гуфт:

–Агар маро дар чунон ҳол дидед, ки чунон ҳарфҳое
мезанам, маро бикишед, чаро ки Худо ҷисм нест.

*Гуфт: «Ин бор ар кунам ман машғала,
Кордҳо бар ман занед он дам хала.
Ҳақ муназзаҳ¹ аз тану ман бо танам,
Чун чунин гӯям, бибояд куштанам».
Чун васийят кард он озодмард,
Ҳар муриде корде омода кард.*

Шаби баъд, ки боз ба муридони худ расид, холи ӯ
ошуфтатару сармасттар буд. Ҳангоме ки онҳоро дид, аз
шаби пеш болотар гузашту гуфт:

– Эй мардум, дар пайи Худо дар осмону замин
нагардед. Худованд даруни ҷомаи ман аст.

*«Нест андар ҷуббаам илло Худо,
Чанд ҷӯйӣ бар замину бар само?»
Он муридон ҷумла девона шуданд,
Кордҳо дар ҷисми покаши мезаданд.
Ҳар яке чун мулҳидони гирдакӯҳ
Корд мезад пири худро бесутӯҳ.
Ҳар кӣ андар шайх теге меҳалид,
Божгуна аз тани худ медарид.
Як асар на бар тани он зӯфунун
В-он муридон хаставу гарқоби хун.*

¹. Муназзаҳ – пок.

Муридон ба гуфтаи худӣ ӯ ба чонаш афтоданд ва кордҳои теzi худро бар вай мезаданд. Аммо ачиб он буд, ки ҳар кӣ ба ҳар ҷойи тани шайх корд мезад, он корд ба худӣ ӯ бармегашт ва узви бадани худаширо мешикофт. Тезию буррандагии корд дар Боязид асар надошт. Аммо ӯ ҳамчунон сархушу аз худ беҳуд буд. Ҳар кӣ гулӯи ӯро бурида буд, гулӯи худааш бурида шуд ва ҳар кӣ ба синаи ӯ захм мезад, синаи худро медарид. Дар он миён муриде буд, ки бисёр шефтаи Боязид буд. Ӯ дилаш намешуд, ки бар тани пири худ корд занад. Вале чиҳати фармонбардорӣ аз ӯ неши кордро ба тани ӯ ошно кард ва худ захи сабук бардошт. Онҳо, ки захиҳои корӣ зада буданд, худашон аз по афтода чон супурданд. Чун рӯз шуд, хонаводаи муридоне, ки кушта шуда буданд, гирд омаданд ва нолаву зорӣ мекарданд:

*Рӯз гашту он муридон коста,
Навҳаҳо аз хонашон бархоста.
Пеши ӯ омад ҳазорон марду зан,
К-эй ду олам дарҷ дар як пераҳан.
Ин тани ту гар тани мардум будӣ,
Чун тани мардум зи ханҷар гум шудӣ.
Бохуде бо беҳуде дучор зад,
Бо худ андар дидаи худ хор зад.
Эй зада бар беҳудон ту зулфиқор!
Бар тани худ мезанӣ он, ҳуш дор.
З-он ки беҳуд фонӣ асту омин аст,
То абад дар оминӣ ӯ сокин аст.*

Он чи шабҳои пеш гузашта буд, дар ҳолати беҳудӣ ва чудо шудан аз худ, дар фаной дар Худованд шудани Боязид рӯй дода буд. Чун ӯ ба ҳоли одии инсонӣ бармегашт, ҳамаи онҳоро фаромӯш мекард ва таъан дар ҳоли фаной, на даъвои худӣ мекард ва на бо Худованд

яке мешуд. Худои азза ва ҷалла ҳама ҷо ҳаст. Эй кош маърифати дидори ўро дошта бошем

ДОСТОНИ СЕ МОҲӢ ВА ШИКОРЧИЁН

Мардумон бар се гунаанд: ё оқиланд, ё нимоқил, ё ҷоҳил. Он ки доност бо равшании дониши худ мебинад ва нимоқил ба ҳидояти оқиле худро пайрави ў медонад ва ҷоҳил ҷуз худ касеро намебинаду намешиносад. Оқил ҳамеша пешвою роҳбар аст:

*Пайрави нури худ аст он пеширав,
Тобеи хеш аст он беҳеширав.*

Нимоқил чун ба нодонии худ оғаҳ аст, пайваста доноеро пайравӣ мекунад.

*Дигаре, ки нимоқил омад ў,
Оқилеро дидаи худ донад ў.*

Аммо нодон ҷуз худ касеро намебинад:

*В-он харе, к-аз ақл ҷавсанге надошт,
Худ набудаи ақлу оқилро гузошт.*

Дар обгири дур аз ободӣ се моҳӣ зиндагонӣ мекарданд, рӯзгорро ба хушӣ мегузарониданд. Рӯзе шикорчиён аз он ҷо гузаштанд ва назарашон ба моҳиҳо афтод. Тамаъ карданд, ки онҳоро шикор кунанд. Аммо чун афзори моҳигирӣ надоштанд, бозгаштанд, то доме биёваранду моҳиҳоро бигиранд. Моҳиён аз нияти шикорчиён оғаҳ шуданд ва донишанд, ки барои шикори онҳо хоҳанд омад. Яке аз моҳиён бисёр донову дурандеш буд. Ҳамин ки аз нияти шикорчиён огоҳ шуд, аз обгир худро ба ҷӯйи об андохту роҳи баҳр пеш гирифт.

*Он ки оқил буд, азми роҳ кард,
Азми роҳи мушкили нохоҳ кард.*

Дар дил гуфт:

– Агар бо он дутои дигар машварат кунам, маро аз сафари дарё хоҳанд тарсонд.

*Машваратро зиндае бояд нақӯ,
Ки туро зинда кунад в-он зинда ку?
Эй мусофир! Бо мусофир рой зан,
З-он ки поят ланг дорад рой зан.
Ҳамчунин ҳуббулватан бошад дуруст,
Ту ватан бишнос, эй хоҷа, нахуст.
Гуфт он моҳии зирак: «Раҳ кунам,
Дил зи рою машваратишон барканам».
Нест вақти машварат, ҳин, роҳ кун,
Чун Алӣ ту оҳ андар чоҳ кун.
Маҳрами он оҳ камёб аст бас,
Шабраву пинҳонравӣ кун чун асас.
Сӯйи дарё азм кун з-ин обгир,
Баҳр ҷӯву тарки ин гирдоб гир.
Аз дами ҳуббулватан бигзар, маист,
Ки ватан он сӯст, ҷон ин сӯй нест.
Гар ватан хоҳӣ, гузар он сӯйи шат,
Ин ҳадиси ростро кам хон галат.*

Моҳии доно бо дурандешӣ худро аз хатар раҳонд ва ба дарё расид.

Он гоҳ шикорчиён бо дом омаданд ва беш аз ду моҳӣ надиданд. Аммо моҳии нимоқил, ки хатарро дарёфт, пушаймон шуд, ки чаро бо ёри худ аз ин гирдоб нагурехт ва худро сарзаниш кард:

*Бар гузашта ҳасрат овардан хатост,
Боз н-ояд рафта, ёди он ҳабост.*

Аммо чун медонист пушаймонӣ суде надорад, ба фикри чора афтод ва бар он шуд, ки худро ба мурдагӣ занад, балки аз дасти шикорчиҳо роҳи фироре пайдо кунад:

*Мурда гардам, хеш биспорам ба об,
Марги пеш аз марг амн аст аз азоб.*

Пас худро ба мурда заду нафасро дар сина ҳабс карду ба рӯйи об баромад. Яке аз шикорчиён ўро дид ва афсӯс хӯрд, ки моҳӣ мурдааст. Аммо барои эҳтиёт ўро гирифт. Вале моҳӣ вайро фиреб доду ҳамчунон беҳаракат монд, то сайёд бовар кард, ки мурдааст. Ўро ба замин гузошт. Моҳӣ бо чобуки худро ба чӯйи об расонид ва аз хатар раҳид.

Вале моҳии севумӣ, ки нодон буд, аз тарси чон, аз ин сӯ ба он сӯ шино мекард, ба ҳар тараф рӯй меовард. Роҳи гурез пайдо намекард ва оқибат дар дом гирифтор шуд.

*Дом афканданду ӯ дар дом монд,
Аҳмақи ўро дар он отаи нишонд.
Бар сари отаи, ба пушти тобае,
Бо ҳамоқат гаит ӯ ҳамхобае.*

Ўро гирифтанд ва ҳангоме ки рӯйи тоба кабоб мешуд, мечӯшиду мегуфт:

—Агар аз ин бало бираҳам, ин бор худро ба дарё хоҳам расонд ва дар амну амон зиндагӣ хоҳам кард.

*Оби беҳад ҷӯяму омин шавам,
То абад дар амну сиҳҳат меравам.
Ақл мегуфтаи: «Ҳамоқат бо ту аст,
Бо ҳамоқат аҳдро ояд шикаст.
Чунки ақлат нест, нисён мири туст,
Душману ботилкунӣ тадбири туст.*

ДОСТОНИ МУРҒИ ГИРИФТОРУ ПАНДИ Ў БА ШИКОРЧӢ

Мурғи доное дар доми шикорчӢ гирифтор шуд. Барои озодии худ тадбире карду ба шикорчӢ гуфт:

– Ту шикорчии бузурге ҳастӣ. Оҳую гавазну говшикор карда хӯрдаӣ. Аз мани ночиз даргузар, то се панд ба ту бидиҳам, ки ту хушбахт гардӣ:

*Хил маро, то ки се пандат бардиҳам,
То бидонӣ зиракам ё аблаҳам?
Аввали он панд ҳам дар дасти ту,
Сонияш бар боми қаҳилбасти ту.
В-он савум пандат диҳам ман бар дарахт,
Ки аз ин се панд гардӣ некбахт.*

Панди нахустро ҳамин ҳоло, ки дар дасти ту гирифторам, медиҳам, дуюмиро бар сари девор ва сеюмиро хангоме ки ба дарахт нишастам.

ШикорчӢ пазируфт ва мурғ гуфт:

–Панди аввал ин аст, ки ҳаргиз ҳеҷ кори ношуданӣ ва ғайри имконро аз касе бовар макун:

*Он чӣ бар даст аст, ин аст он сухун,
Ки муҳолеро зи кас бовар макун.*

ШикорчӢ ўро раҳо карду мурғ парид ва бар сари девор нишаст. Гуфт:

–Ҳаргиз бар гузашта ғам махӯр!

Чун бар сари дарахт нишаст, гуфт:

– Дилам ба ҳоли ту месӯзад. Ман дар шиками худ гавҳаре дорам, ба вазни даҳ дирҳам санг. Агар маро мекуштӣ, моли ту буд:

*Давлати ту – баҳти фарзандони ту,
Буд он гавҳар, ба ҳаққи ҷони ту.*

Мард аз шунидани ин ҳарф ба нолаву зорӣ афтоду аз ҳасрати аз даст додани он гавҳар ашк мерехт. Мурғ гуфт:

–Эй мард, магар нагуфтам бар гузашта ғам махӯр. Гирияю зорӣ чӣ суд дорад?

*Чун гузашту рафт, ғам чун меҳ(в)арӣ,
Ё накардӣ фаҳми пандам ё карӣ!*

Ба илова ман туро огаҳ кардам, ки ҳаргиз кори муҳолро бовар макунӣ. Охир, вазни худӣ ман се дирам нест. Чӣ гуна дар ишқаи ман як гавҳари даҳдирҳамӣ чо мегирад?

Шикорчӣ андешид, ки рост мегӯяд ва ба худ омаду гуфт:

– Акнун, ки маро фиреб додӣ, панди сеюмро боз гӯй.

Мурғ гуфт:

– Рост гуфтӣ. Панди сеюм ин аст, ки ҳеҷ гоҳ ба одами нодону аҳмақ панд мадеҳ, ки монанди ин аст, ки дар замини шӯразор дона бикорӣ, ки ҳаргиз сабз нашавад:

*Панд гуфтан бо ҷаҳули хобнок
Тухм афкандан бувад дар шӯрахок.
Чоки ҳумқу ҷаҳл напзирад рафӯ,
Тухми ҳикмат кам диҳаш, эй пандгӯ.*

Мард аз шунидани ин се панд ибрат гирифт ва бар раҳо кардани он мурғи зирак ҳасрат бурд.

ДОСТОНИ ПОДШОҲ ВА НАДИМУ ВАЗИР

*Подшоҳе бар надиме хашиш кард,
Хост, то аз вай барорад дуду гард.
Кард шаҳ шамшер берун аз ғилоф,
То занад бар вай ҷазои он хилоф.*

Подшоҳе мушовире дошт, ки барои хилофе, ки карда буд, саҳт бар ӯ хашиш гирифт ва дар хузури дигарон шамшер кашид, то ӯро бикушад. Ин шоҳ вазире дошт, ки бисёр назди ӯ гиромӣ буд ва шоҳ барои ӯ ҳамон арзишро дар назар дошт, ки Худованд барои паёмбараш. Бинобар ин, ба ҳарфи ӯ бисёр эҳтиром мегузошт ва ҳине ки шоҳ мехост бо шамшер сари надими худро бибурад, вазир пеши пойи подшоҳ худро ба замин афканд:

*Бас ҷаҳиду зуд дар саҷда фитод,
Дарзамон шаҳ теги қаҳр аз каф ниҳод.*

Шоҳ шамшери худро ба ғилоф андохту гуфт:

*Чунки омад пойи ту андар миён,
Розиам, гар кард мучрим сад зиён.*

Шоҳ боз гуфт:

—Ба хоҳири қадру манзалате, ки пеши ман дорӣ ва дурустию амонате, ки дар хидмат ба ман нишон додӣ, наметавонам бо ҳамаи хашму ғазабе, ки нисбат ба надим пайдо кардам, ӯро ҷазо диҳам. Аз ин ҷиҳат ӯро ба ту бахшидам ва аз сари гуноҳи ӯ даргузаштам, вагарна:

*Гар заминро осмон бар ҳам задӣ,
З-интиқом ин мард берун н-омадӣ.
В-ар шудӣ зарра ба зарра лобагар,
Ӯ набурдӣ ин замон аз тег сар.*

Аммо он надим ба ҷойи ин ки аз вазир хушнуд бошад, ки ўро аз хашми шоҳ раҳонида, аз марг начот додааст, аз вазир озурдахотир шуд, ки чаро шафоати ўро карда ва нагузорида, ки шоҳ ўро ҷазо диҳад.

*Божгуна рафту безорӣ гирифт,
Бо ҷунин дилдор киндорӣ гирифт.
3-ин шафеи ҳештан бегона шуд,
3-ин тааҷҷуб халқ дар афсона шуд.
Ки на маҷнун аст, ёрӣ чун бурид,
Аз касе, ки ҷони ўро воҳарид.*

Ҳамаи мардум аз ин дар шигифт шуданд, ки ҷӣ гуна одамӣ аз касе, ки сабаби начоти ў шудааст, меранҷад, магар ин ки девона шуда бошад. То ин ки як рӯз дӯсте ба он надим сарзаниш кард, ки расми инсонӣ нест, ки аз начотдиҳандаи худ биранҷад ва шукри меҳрубонии ўро ба ҷо наёварад. Ҳама мардум туро барои ин рафторат девона медонанд.

Он мард гуфт:

– Буридани дӯстӣ байни ману он вазир барои ин аст, ки чаро монеи куштани ман ба дасти шоҳ шуд:

*Ман нахоҳам раҳмате ҷуз захми шоҳ,
Ман нахоҳам ғайри он шаҳро паноҳ.
Ғайри шаҳро баҳри он «ло» кардаам,
Ки ба сӯйи шаҳ тавалло кардаам.
Гар бибуррад ў ба қаҳри худ сарам,
Шоҳ бахшад шаст ҷони дигарам.
Кори ман сарбозиву беҳеши аст,
Кори шоҳанишоҳи ман сарбахши аст.*

Ман дар баробари подшоҳи худ ҳоҷат ба воситаву шафъ надорам ва ба қадре сарсупурдаю ҷонфидои ў хастам, ки агар ба ростӣ маро мекушт, ба фармони ў

будам. Магар нашунидӣ, ки ҳангоми ба оташ андохтани Иброҳим паёмбар (а) Ҷабраили фариштаи хоси Худо назди ӯ омаду гуфт:

—Омодаи фармони туам. Чӣ мехоҳӣ, то барои ту анҷом диҳам?

Иброҳим (а), ки дар ҳаво ба оташ афтодан дошт, гуфт:

—Ман ниёзе ба ту надорам ва агар ҳам дошта бошам, аз Худовандам металабам ва муҳтоҷи восита нестам.

*К-ин ҳуруфи восита, эй ёри гор,
Пеши восил хор бошад, хор, хор.*

Ман низ монанди ҳазрати Иброҳим (а) ҳар чӣ меҳостаам, аз шоҳ хостаам ва акнун ки шоҳ маслиҳатро дар куштани ман медонад, сар ба фармони ӯ дорам. Вазир васила шуд, ки иродаи шоҳ амалӣ нашуд. Табъан ман, ки фармонбардори ӯ ҳастам, наметавонам аз вазир хушнуд бошам. Чун шартӣ бандагӣ ризо додан ба фармону ирода ба соҳибхитӣ аст, ки дар мавриди ман соҳибаш шоҳ аст. Ман медонам, ҳар чӣ шоҳ бикунад, дуруст аст, монанди Иброҳим (а), ки медонист ҳар чӣ пеш ояд, хости Худованду айни савоб аст, чун Парвардигор донист ва аз ӯ кори нодурусте сар наметавонам.

*Гар ҳакиме нест, ин тартиб чист?
В-ар ҳакиме ҳаст, чун феълаш тижист?
Қас насозад нақши гармоба-в ҳазоб
Ҷуз пайи қасди савобу носавоб.*

ДОСТОНИ ПОДШОҲ ВА ШОҲЗОДА

*Подшоҳе дошт як барно писар,
Ботину зоҳир музайян аз ҳунар.*

Подшоҳе писари чавону зебое дошт. Як шаб хоб дид, ки писараш ногаҳонӣ мурдааст. Шоҳ чунон ошуфта шуд, ки саросема аз хоб парид:

*Хоб дид ӯ, к-он писар ногаҳ бимурд,
Софии олам бар он шаҳ гаишт дурд.
Хушк шуд аз тоби отаи машики ӯ,
Ки намонд аз таффи отаи ашики ӯ.
Ончунон пур шуд зи дуду дард шоҳ,
Ки намеёбид дар вай роҳ оҳ.
Хост мурдан, қолибаи бекор шуд,
Умр монда буд, шаҳ бедор шуд.*

Аз хоб, ки бедор шуд, ошуфтагии ӯ фуру нишаст, чун медонист агар касеро дар хоб мурда бибинанд, таъбираш ин аст, ки умри ӯ зиёд аст ва ба ин ҷиҳат нороҳатии ӯ ба шодӣ мубаддал шуд. Аммо ба зудӣ ба фикр фуру рафт, ки поёни ҳама кас марг аст ва бехтар аст барои писари худ арӯсе кунад, то насли ӯ боқӣ бимонад ва агар хоб рост баромад, касе бошад, ки номи ӯро зинда нигаҳ дорад.

Шоҳ, ки марди хубе буд, бар он шуд, ки аз хонаводаи некӯкору худопараст ва мардумдӯст духтареро барои писараш баргузинад. Вале ҳамсари шоҳ гуфт:

—Ҳамсари писари ман бояд монанди худи ӯ шаҳзода бошад. Зани нодору фақир ба дарди ҳамсарии шоҳон намехӯрад. Шоҳ гуфт:

—Хонаводаи ҳамсар бояд диндору дурусткор бошад. Духтари чунин мардуме шоистаи писари мо хоҳад буд. Мардуми некӯкор агар нодоранд, на аз ин ҷиҳат аст, ки гадозодаанд, балки барои ин аст, ки тамаъ ба моли ди-

гарон надоранд ва донишро бар дорой бартарӣ
медиханд. Парҳезкору қонеанд. Ҳар чӣ шахбону хост
шоҳро аз ҳаёлаш баргардонад, муваффақ нашуд. Шоҳ
аз хонадони парҳезкори некихоҳе духтаре, ки дар ҷамо-
ли камолу хушрӯйӣ ҳамто надошт, пайдо кард ва барои
писари худ хостгорӣ намуд.

Аз қазо, дар ҳамон рӯзҳо пиразани ҷодугаре шоҳзо-
даро дида ва ошиқи ӯ шуда буд. Ҷодуе карду дили пи-
сари шоҳро ба сӯйи худ кашиду он қадар фану ҳунари
ҷоду ба қор бурд, ки шоҳзода арӯси меҳрубон, зебову
хушрӯйӣ худро фаромӯш кард ва дил ба он пиразани
гандадаҳон дод. Ҳарчанд кӯшиданд ҷашму гӯши ӯро
боз кунанд, натанҳо комёб нашуданд, балки ҳар рӯз
бештар писари шоҳ ақлу ҳуши худро аз даст медод,
бештар шефтаи он ҷодугари пир мешуд.

*Дигарон аз заъфи вай бо дарди сар,
Ӯ зи суқри сеҳр аз худ беҳабар.
Ин ҷаҳон бар шоҳ чун зиндон шуда
В-он писар бар ғияшон хандон шуда.*

Шоҳ бо дастгирии бечорагон барои дарди писар
ҷорачӯйӣ мекард. Оқибат дарёфт, ки дар ин қор сирре
аст. Ба даргоҳи Худованд рӯй овард:

*Саҷда мекард ӯ, ки фармонат равост,
Ғайри Ҳақ бар мулки Ҳақ фармон кирост?*

Дуоҳои шоҳи покдилу хушнихӯдро Худованд пази-
руфт ва ногоҳ марди худон доное, ки аз сеҳру ҷоду низ
огоҳ буд, аз роҳи дур назди шоҳ омад.

*Даст бар болои даст аст, эй фато,
Дар фану дар зӯр то зоти Худо.
Мунтаҳои дастҳо дасти Худост,
Баҳр бешиак мунтаҳои селҳост.*

Марди доно гуфт:

– Эй шох! Худованд дархости туро пазируфт ва инак, ман омадам, то шохзодаро дармон кунам ва ўро аз дами пири ҷодугар раҳо созам:

*Чун кафи Мӯсо ба амри Кирдгор,
Нак барорам ман зи сеҳри ӯ димор,
Омадам, то барқушоям сеҳри ӯ,
То намонад шохзода зардрӯ.*

Пас пандҳое ба шох дод, ки ба кор баст ва ба зудӣ писари ӯ дармон шуд ва ҷодуи пиразан даст аз ҷони ӯ кашид:

*Он гираҳҳои гаронро барқушод,
Пас зи меҳнат нури шахро роҳ дод.
Он писар бо хеш омад, шуд даvon,
Сӯйи тахти шох бо сад имтиҳон.*

Писар назди падар омад ва пешонӣ бар замин ниҳод. Аз он чӣ гузашта буд, узр хост. Ҷодуи пиразан ҳам дигар натавонист дар баробари донои худопараст тоб биёварад. Сеҳри ӯ аз таъсир афтод ва ӯ аз ғусса мурд.

*Шохзода дар тааҷҷуб монда буд,
К-аз ман ӯ ақлу назар чун даррабуд?*

Шохзода се рӯз беҳуш монда буд, то аз дармони табиби доно ва дуои мардуми некхоҳ беҳбуд ёфт. Он гоҳ шох барои писараш чашни арӯсии бузурге барпо кард ва ба ҳамаи аҳли шаҳр эҳсон намуд. Ба шукронаи раҳиин писар аз ҷоду дилҳои мустамандонро ба даст овард.

Мавлавӣ мегӯяд:

–Шохзода фарзанди одамист, ки дар ҷаҳон ҷонишини Худост, монанди падараш ҳазрати Одам (а), ки фариштагон ба дастури Худои меҳрубон ўро сачда ме-

карданд ва Худованд Одамро дар замин чонишини худ қарор дода, ки бо фармонбарӣ доноӣ, донишҷӯӣ парҳезкорӣ ва ҷустуҷӯгарӣ рози хилқатро дарёбад. Он пиразани ҷоду дунё ва мулку моли дунёст, ки дилба-стагӣ ба он ҳушу ақлу хушбахиро аз одамӣ мегирад ва паёмбарон ҳамон донои худопараст ҳастанд, ки табиби дилу ҷони одамииёнд.

Агар одамӣ ҳар чӣ пеш ояд, аз Худованд донад ва ба ӯ тақия кунад чашм ба дасти дигарон надошта бошад ва бо қору кӯшиш ва ба даст овардани дониш бипардозад, аз ҳеҷ чиз ҳарос нахоҳад дошт ва пайваста шодмон хоҳад монд. Ҳамчунон ки зоҳиде ҳангоми қаҳтӣ, ки халқ парешону нолон буданд, чеҳраи шодон дошт. Мардум ба ӯ меғуфтанд: «Чӣ ҷойи шодӣ аст?»

*Раҳмат аз мо ҷаимҳо бардӯхтаст,
З-офтоби тез саҳро сӯхтаст.
Кишту боғу раз сияҳ истодааст,
Дар замин нам нест, на боло, на паҳ.
Халқ мемиранд з-ин қаҳту азоб
Даҳ-даҳу сад-сад ҷу моҳӣ дур аз об.*

Зоҳид гуфт:

—Ҳар чӣ мерасад, аз Худои тавоно мерасад. Гиря ва ханда аз ғами худпарастии мост. Ман аз ӯ ғайр аз ҳу-бию некӣ чизе намебинам. Дар ин бало ҳам ҳикмате ҳасту озмоише барои мардум.

*Ёри Фиръавни танед, эй қавми дун!
З-он намояд мар шуморо Нил хун.
Ёри Мӯсои хирад гардед зуд
То намонад хуну бинед оби рӯд.*

Кулли олам сурати ақли кулл аст. Ҳар кӣ бо он си-теза кунад, ҳар чӣ пеш оядаш бад аст ва ҳар кӣ ин нук-таро дарёбад, ҳар чӣ мебинад гулистон аст.

*Ҳар замон нав сурате ву нав ҷамол,
То зи нав дидан ғурӯ мирад малол.*

*Ман ҳамебинам чаҳонро пурнаим,
Обҳо аз чашмаҳо ҷӯшон муқим.
Бонги обаиш мерасад дар гӯши ман,
Маст мегардад замиру ҳуши ман.
Аз ҳазорон менагӯям ман яке,
З-он ки огандаст ҳар гӯш аз шаке.*

ДОСТОНИ УЗАЙРИ ПАЁМБАР ВА ДУ ФАРЗАНДАШ

Узайри паёмбар, хангоме ки аз зиндони подшоҳи Бобул раҳой ёфта буд, ба сӯйи шаҳри худ мерафт, дар роҳ ба ҷое расид, ки устухонҳои мурда фаровон рехта буд. Пеши худ гуфт:

—Чӣ гуна ин устухонҳо дубора зинда шуда ва ба сурати нахустин дармеоянд?

Дар ин шакку шубҳа буд, ки хоб ёро даррабурд ва дар гӯшае ба хоб рафт. Ҳамон лаҳза рӯҳи ӯ ба фармони Худованд аз танаиш берун рафту пас аз сад сол зинда шуду ба сӯйи шаҳри худ ба роҳ афтод. Пешопеш ба ду писараш хабар дод, ки ҳамин рӯзҳо хоҳад расид. Ду писараш, ки ҳамин хабарро дарёфт карданд, барои пешвози падар равон шуданд. Дар роҳ ба касе мерасиданд, ҳоли ёро мепурсиданд, то ин ки ба ҷавоне бархӯрданд ва суроғи Узайрро гирифтанд. Ў гуфт, ки Узайрро дидааст ва пас аз ӯ хоҳад расид.

*Гуфт: «Оре, баъди ман хоҳад расид»,
Он яке ҳуш шуд, чу ин мужда шунид.
Бонг мезад, к-эй мубаишир, боиш шод
В-он дигар бишнохт, беҳуш уфтод.*

Он писарҳо ҳарду пирамард шуда буданд ва падарашон ҷавон менамуд. Яке ёро нашинохт ва надонист, ки аз худи падар суроғи падарро гирифтааст. Аммо дигарӣ, ки дилаш бо падар яке буд ва ошиқи ӯ буд, ба ҳис

дарёфт ва аз шодӣ беҳуш гардид. Он ки дучори ваҳм буд, муждаро шунид ва он ки дилаш ба ишқ ошно буд, матлубро ба чашм дид. Пеши чашму ваҳм пардае кашида шуда, чашми ошиқ ҳама чизро мебинад:

*З-он ки ошиқ дар дами нақд аст маст,
Лочарам аз қуфру имон бартар аст.
Қуфру имон ҳарду худ дарбони ӯст,
К-ӯст мағзу қуфру дин ӯро ду нӯст.
Қуфр қишири хушки рӯпартофта,
Боз имон қишири лаззатёфта.
Қиширҳои хушкро ҷо отаи аст,
Қишири пайваста ба мағзи ҷон х(в)аи аст.
Дархури ақли авом ин гуфта шуд,
Аз сухан боқии он бинхуфта шуд.*

ДОСТОНИ ХАЧИР ВА ШУТУР

*Уштуреро дид рӯзе астаре,
Чунки бо ӯ чамъ шуд дар охуре.
Гуфт: «Ман бисёр меафтам ба рӯ
Дар гирева-в роҳу дар бозору кӯ.
Кам ҳамаафти ту дар рӯ, баҳри чист?
Ё магар худ ҷони покат давлатест?*

Хачире бо шутуре ҳамохур шуданд. Хачир ба шутур гуфт:

—Чӣ гуна аст, ки ман дар роҳ рафтан бисёр ба рӯ меафтам ва ҳар қадам, ки бармедорам, ба афтодан наздикам. Аммо ту бо мушкилӣ роҳ меравӣ ва бо он хайкали дурушту пойи баланд дучори чунин хатаре намешавӣ?

*Гуфт: «Гарчи ҳар саодат аз Худост,
Дар миёни мову ту бас фарқҳост».*

Нахуст ин ки ман бо гардани баланд ду чашми бино
дорам:

*Сарбаландам ман, ду чашми ман баланд,
Биниши олӣ амон аст аз газанд.*

Аммо дидагони ту заифу камбин аст:

*Пешиво чаши аст дасту пойро,
К-ӯ бубинад ҷойро, ноҷойро.*

Дувум он ки хилқати ман аз ту покизатар аст. Чун
ман фарзанди ҳалолам ва ту зиногодаӣ:

*Ту зи авлоди зиноӣ бегумон,
Тир каж паррад чу бад бошад камон!*

Ҳачир гуфт:

–Ту дуруст мегӯӣ ва ҳақ бо ту аст.

–Он гоҳ ашқҳо рехту идома дод:

–Ту, ки бо Худованд наздикӣ, чӣ шавад, ки
рахнамои ман бошӣ ва ман фармонбардори ту?

*Чӣ зиён дорад, гар аз фархундагӣ
Дарпазирӣ ту маро дар бандагӣ?
Гуфт: «Чун иқрор кардӣ пеши ман,
Рав, ки растӣ ту зи офоти заман».*

Шутур гуфт:

–Чун табиат аслӣ набуд ва ба камбудии худ ҳам
иқрор дорӣ, хоҳиши туро пазируфтаам:

*Нор будӣ, нур гаитӣ, эй азиз,
Ғӯра будӣ, гаитӣ ангуру мавиз.*

ДОСТОНИ ҚИБТӢ ВА СИБТӢ

ҚибтӢ номи пайравони Фиръавн ва сибтӢ номи пайравони Мӯсо (а) аст. Дар рӯзгоре, ки муборизаи Мӯсо (а) ва Фиръавн ба авҷ расида ва бо дархости ҳазрати Мӯсо (а) оби рӯди Нил барои қибтиён хун мешуд, як нафар қибтӢ, ки бо яке аз сибтиён хешовандӣ дошт, пеши ӯ омад:

*Гуфт: «Ҳастам ёру хешованди ту,
Ғаштаам имрӯз ҳоҷатманди ту,
З-он ки Мӯсо ҷодуе карду фусун,
То ки оби Нили моро кард хун.*

ҚибтӢ гуфт:

– Ман имрӯз ба ту эҳтиёҷ дорам.

Чун Мӯсо оби Нилро барои мо хун кардааст ва барои шумо оби соф аст, барои хешованд ҳам боист, ки соф бошад. Хоҳиш мекунам, чун барои худ об меовардӣ, нимеро бинӯш ва ними дигарро ба ман бидеҳ, ки аз ташнагӣ дар азобам. Шояд ба туфайли ту аз ин ранҷ раҳой ёбам. СибтӢ ҳарфи ӯро шуниду кӯзаро аз об пур кард. Ниме аз онро нӯшид ва боқимондаро ба қибтӢ дод. Аммо ҳамин ки қибтӢ обро ба даҳон наздик кард, чизе ҷуз хун набуд. ҚибтӢ ҳам андӯхнок ва ҳам хашмгин шуд ва гуфт:

– Эй хешованди азиз, чорае бикун.

СибтӢ гуфт:

– Агар мехоҳӣ аз ин оқибат осуда шавӣ, пайрави Мӯсо (а) бишав.

*Қавми Мӯсо шав, бихӯр ин обро,
Сулҳ кун бо маҳ, бибин маҳтобро.
Ҳашим бинишон, чаҳим бикишо, шод шав,
Ибрат аз ёрон бигир, устод шав.*

Ту хаёл карда будӣ Худоро фиреб медиҳӣ, ки дар об
бо ман шарик шудӣ. Ғофил, ки ин фиреб ба ту зиён ме-
расонад. Агар ба сӯйи ӯ рӯй оварӣ, Худованд ҳам
хоҳиши туро хоҳад пазируфт.

*Ҳақ начунбонад ба зоҳир сар туро,
Лек созад бар сарон сарвар туро.
Мар туро чизе диҳад Яздон ниҳон,
Ки сучуди ту кунанд аҳли ҷаҳон.
Ончунон ки дод сангери ҳунар,
То азизи халқ шуд, яъне ки зар.*

Қибтӣ гуфт:

– Бо ин дили тира, ки ман дорам, ниёзам бароварда
нест. Ту барои ман дуо кун. Шояд дилам равшан ша-
вад:

*Ки бувад, ки қуфли ин дил вошавад,
Зиштро дар базми хубон ҷо шавад.*

Сибтӣ ҳамон дам пеши Худованд ба хок афтоду
гуфт:

– Эй донои ошкору ниҳон, ҳар чӣ ҳаст, аз туст, ту
огозу анҷомӣ ва бар ҳар розе доноӣ:

*Ҷуз ту пеши кӣ барорад банда даст?
Ҳам дуову ҳам иҷобат аз ту аст.
Ҳам зи аввал ту диҳӣ майли дуо,
Ту диҳӣ охир дуоҳоро ҷазо.
Аввалу охир туй, мо дар миён,
Ҳечи ҳечӣ, ки наёяд дар баён.*

Дар ин ҳол сибтӣ аз худ беҳуд шуд ва дар он беҳудӣ
аз Худованд дархост кард, ки дили қибтиро аз нури
имон равшан кунад. Дар ин ҳангом қибтӣ дар беҳушӣ
фарёд кард:

– Эй дӯст, имон ба ман арза кун, ки омодаи қабул карданам:

*Кимиёе буд суҳбатҳои ту,
Кам мабод аз хонаи дил пойи ту.
Ту яке шохе будӣ аз нахли хулд,
Чун гирифтаи, ӯ маро то хулд бурд.
Сел буд он ки дилаширо даррабуд,
Бурд селам то лаби дарёи ҷуд.
Он ки ҷӯю чашмаҳоро об дод,
Чашмае дар андаруни ман кушод.*

Дӯстии ту маро аз бадбахтиву кӯрдилӣ раҳонид. Ман гумон мекардам, ки барои табдили хуни об имон биёварам. Акнун мебинам, ки худ монанди Нил дар ҷараёнам, агарчи дигарон маро як ҷо истода мебинанд:

*Ман гумон бурдам, ки имон оварам,
То аз ин тӯфони хун обе х(в)арам.
Ман ҷӣ дониستم, ки табдиле кунад,
Дар ниҳоди ман маро Ниле кунад.
Сӯйи чашими худ яке Нилам равон,
Барқарорам пеши чашими дигарон.*

Мо ин ҷаҳонро хомӯшу бечунбиш мебинем ва намедонем, ки ҳамаи аҷзои он забон доранд ва пеши Парвардигори баландмартаба ситоишгаранд. То имон бар дилҳо натобад, одамон аз ин маъно ғофил аст ва танҳо ба сурат менигарад, вагарна ба чашими Мӯсо (а) оташ аз дарахт сар мезанад ва шоху барг онҳоро сабзу хуррам мекунад ва ҷӯби хушк дар дасти ӯ аждаҳо мешавад?

*Ин дарахти тан асои Мӯсӣ аст,
К-омираш омад, ки бияндозаи зи даст.
То бибинӣ хайри ӯву шарри ӯ,
Баъд аз он баргир ӯро з-амри ҳу.
Пеш аз афкандан набуд ӯ гайри ҷӯб,
Чун ба амраи баргирифтӣ, гаши хуб.*

ДОСТОНИ МЎРЧАГОН

*Мўраке бар когазе дид ў қалам,
Гуфт бо мўри дигар ин роз ҳам.*

Мўрчае дид қалам рўйи коғаз мераваду калимаҳою харфҳо ро паҳлуи ҳам мечинад. Бо таачҷуб ба мўрчаи дигар нишон дод. Ў, ки донотар буд, гуфт:

– Ин нақшҳо, ки рўйи коғаз меояд, кори қалам нест, кори ангуштон аст, ки онро мегардонад.

Мўрчаи севумӣ гуфт:

– Аз ангушти лоғари нотагон чӣ меояд? Ин кори бозуи таваност, ки ангуштонро нигоҳ медорад ва тақияҳои онҳост.

Мўрчагони дигар, ки ҳозир буданд, ҳар як чизе, ки ба ақлашон дар ин бора мерасид, мегуфтанд, то ин ки риштаи сухан ба дасти мўрчае, ки донотару бузургтар аз ҳама буд, афтод. Ў гуфт:

– Фаромӯш накунад, ки агар ақлу ҷон набошанд, ҳеҷ чиз аз ҷойи худ намерачунбад. Он чӣ мо мебинем, сурати кор аст.

*Сурат омад ҷун либосу ҷун асо,
Ќуз ба ақлу ҷон наҷунбад нақшҳо.*

Аммо ў ҳам намердонист, ки ақлу ҷон ҳам бе иродаи Парвардигори баландмартаба коре анҷом намериданд. Фаҳмидани ин матлаб кори одам нест, чӣ расад ба мўрчае, ки дар тамсил баён шудааст. Дар кори Худованд ҳама дар шигифтанд ва беҳтар аст, ки ҳайрон бошанд.

*Ҷун зи фаҳми ин аҷоиб кавданӣ.
Гар «бале» гӯйӣ, тақаллуф мекунӣ.
В-ар бигӯйӣ: «на», занад «не» гарданат,
Қаҳр барбандад бад-он «не» равзанат.
Пас, ҳамин ҳайрону вола бошу бас,
То дарояд насри Ҳақ аз пешу пас.*

Одамӣ, ки аклаш ба канораҳои офариниш намера-
сад, агар даъво кунад, ки ҳама чизро медонад, дуруст
нест, чаро ки дар ақди фаҳми ӯ нест. Агар инкор кунад,
дучори хашми Худованд хоҳад шуд. Беҳтар аст дар
ҳамон ҳайронӣ саргардонӣ дасту по бизанем ва аз
Парвардигори доно ва меҳрубон ёрӣ бихоҳем.

ДОСТОНИ МУҲАММАД ВА ҶАБРАИЛ

Рӯзе ҳазрати Паёмбари акрам (с) ба Ҷабраил (а)
гуфт:

–Эй дӯсти ман, чехраи худро чунон ки ҳаст, ба ман
нишон диҳ, то онро аз наздик бинам.

Ҷабраил гуфт:

–Ту токати дидори маро надорӣ, чун ҳисси одамӣ
заиф аст ва тавоноии дарёфту дидори қисми ҳодисотро
надоранд. Агарчи Худованди тавоно дар ботини ӯ розе
нухуфтааст, ки қобилият нишон диҳад, аз қисми ин
ҳадяи илоҳӣ даст мекашад.

Ҳазрати Муҳаммад фармуд:

–Худро нишон бидеҳ, то ошкор гардад, ки ин тан
чӣ қадар нотавону заиф аст. Тан монанди санг аст ва
тобини ӯ оҳан. Ё оташзана аст, ки чун ба ҳам бархӯрд
кунад, оташ падид меояд ва шуълаи ин оташ танро
дарҳам мешиканад. Аммо дар ҳамин тан шуълаи дигаре
ҳаст, ки оташро бар Иброҳими Халил (а) гулистон ме-
кунад.

Ҷабраил шаҳпареро аз шаҳпарҳои худ ба Паёмба-
ри акрам нишон дод, ки аз ҳайбати он Паёмбари Худо
беҳуш шуд:

*Чун зи биму тарс беҳушаи бидид,
Ҷабраил омад, ба оғӯшаи кашид.*

Ҷабраил гуфт:

—Он тарсу бими офарида, ки дар ман дидӣ, барои бегонагон аст. Подшоҳон ҳангоме ки дар кӯчаю бозор меоянд, сарбозону афсарон пешопеш роҳ мераванду садои «дур бош»-и онҳо гӯшро кар мекунад. Ин кор барои ин аст, ки ҳайбати онҳо дар дили оммаи мардум тарс падида оварад ва онҳоро аз фитнаофаринӣ боз дорад, амнияти шаҳр таъмин гардад. Вагарна дар хилвати хос аз ин хабарҳо нест ва ҷуз меҳрубонию гузашт чизи дигар аз шоҳон дида намешавад.

*Таблу кӯсу ҳавл бошад вақти ҷанг,
Вақти шират бо хавос овози ҷанг.*

Чисми Паёмбар ҳам монанди чисми дигарон дар маърази дард ва хобу марг қарор гирифт ва ҳамчун мардумони фонӣ зери хоки Мадина орамидааст. Он чисми хокии ӯ буд, ки аз муҳаббати дидори Ҷабраил беҳуш шуд. Агар ҳазрати Паёмбари акрам ҳам ботини худро ба Ҷабраил нишон медод, ӯ ҳам аз бузургии ботини ӯ беҳуш мегардид.

*Аҳмад ар бикшояд он парри ҷалил,
То абад беҳуш монад Ҷабраил.*

Мисли шабе, ки ба Меъроҷ рафт, Ҷабраил ҳамроҳи ӯ буд, то ин ки ба ҷое расид, ки Ҷабраил аз парвоз бозмонд. Паёмбари акрам фармуд, ки ман ҳанӯз ба авҷ нарасидаам ва то расидан ба назди Худованди азза ва ҷалла ҳанӯз роҳе мондааст.

Ҷабраил гуфт:

—Ҳадди ман ҳамин ҷост ва агар болотар равам, парҳоям месӯзад.

*Гуфт ӯро: «Ҳин, бипар андар паям»,
Гуфт: «Рав рав, ман ҳарифи ту наям».
Боз гуфт ӯро: «Биё, эй пардасӯз!
Ман ба авҷи худ нарафтастам ҳанӯз».
Гуфт: «Берун з-ин ҳад, эй хушфарри ман,
Гар занам парре, бисӯзад парри ман».*

ДОСТОНИ ТОВУС ВА САБАБИ КУШТАНИ Ё

*Омадем акнун ба товуси дуранг,
К-ӯ кунад ҷилва барои ному нанг.*

Инак, аз товус мурғи дигаре, ки Иброҳим (а) ўро кушт, сухан бигўем. Товус ба парҳои зебои худ мағрур аст. Бо он парҳо дили мардумро мебарад ва худро ҳам ба хатар меандозад. Бо ҷилвагариҳои худ шикорчиёро ба сўйи худ мекашад. Ё намедонад чӣ мекунад. Мисли дом аст, ки аз баду хуби кори худ хабар надорад. Ё бо ноз мардумро мефиребад ва намедонад, ки парҳои зебои ӯ балои ҷони вай ҳастанд. Ё ҳаёли шикори дигаронро дорад, аммо ҳудаш шикор мешавад.

Товус рамзи ҷилвагарӣ ва ғуруру худписандӣ аст. Ин ҷилвагарӣ на барои ҳудаш суд дорад ва на хайре ба дигарон мерасонад.

*Он ки арзад сайдро, шиқ асту бас,
Лек ӯ кай гунҷад андар доми кас?
Ту магар ойиву сайди ӯ шавӣ,
Дом бигзорӣ, ба доми ӯ равӣ.
Шиқ мегўяд ба гўшам наст-наст:
«Сайд будан хуштар аз сайёдӣ аст.
Гўли ман кун хешрову гарра шав,
Офтобиро раҳо кун, зарра шав.
Бар дарам сокин шаву бехона бош,
Даъвии шамъӣ макун, парвона бош.
То бибинӣ чошнии зиндагӣ,
Салтанат бинӣ ниҳон дар бандагӣ.*

Бисёре аз корҳои ҷаҳон ба зоҳири феъл чаппа аст. Касеро, ки бар сари дор мебинӣ, дарвоқеъ, тоҷдор аст:

*Бас таноб андар гулӯву тоҷи дор,
Бар вай анбӯҳе, ки инак тоҷдор.
Ҳамчу гӯри кофирон, берун ҳулал,
Андарун қаҳри Худо азза ва ҷал.
Чун қубур онро муҷассас кардаанд,
Пардаи пиндор неш овардаанд.
Табъи мискинат муҷассас аз ҳунар,
Ҳамчу нахли мум, бебаргу самар».*

Дарвеше аз дарвешӣ дигар пурсид:

—Худоро чӣ гуна дидӣ?

Гуфт:

—Ўро бечун дидам, аммо барои мисол бояд бигӯям,
ки сӯи чапи ӯ оташ буд ва сӯи рост ҷӯи Кавсар.
Гурӯҳе ба оташ рӯ меоварданд ва ҷамъе ба оби гуворо,
вале барои бозшинохти хушбахту бадбахт бозии ачибе
буд: ҳар кӣ ба сӯи об мерафт, аз оташ дармеомад ва
ҳар кӣ ба оташ дарун мерафт, ба оби зулол мерасид.

*Кам касе бар сирри ин музмар задӣ,
Лочарам кам кас дар он оташ шудӣ.
Ҷуз касе, ки бар сараи иқбол рехт,
К-ӯ раҳо кард обу дар оташ гурехт.*

Касоне, ки худошинос буданд, бонги оташро мешу-
ниданд, ки фарёд мезад: «Ман оташ нестам, балки
чашмаи гувороям» ва онҳое, ки мағрури ҳунари худ бу-
данд, ба зоҳири об фирефта мешуданд ва ба оташ ме-
афтоданд.

*Чашмбандӣ кардаанд, эй беназар,
Дар ман ойу ҳеч мағрез аз шарар.
Эй Халил, ин ҷо шарору дуд нест,
Ҷуз ки сеҳру худъаи Намруд нест.
Чун Халили Ҳақ агар фарзонаӣ,*

*Оташ оби тусту ту парвонай.
Ҷони парвона ҳамедорад нидо,
К-эй дарего, сад ҳазорам пар будо.
То ҳамесӯзид з-оташ беамон
Кӯриш чашму дили номахрамон.*

Худованд барои шинохти бандагони муъмини худ
ба ин бозии шигифт даст мезанад.

*ОташERO шакли обе додаанд,
В-андар оташ чашмае бикшодаанд.*

Ходиме аз хидмат ба мардум махдumu азиз мешавад
ва махдуме аз худписандӣ ба зиллату пастӣ меафтад. Чӣ
басо сайде, ки растагор аст ва чӣ басо сайде, ки ги-
рифтор.

АрабERO сагаш мемурд ва ӯ гиряву зорӣ мекард.
Раҳгузаре сабаби зории ӯро пурсид.

Гуфт:

– Саге доштам, ки:

*Рӯз сайёдам буду шаб посбон,
Тезчашму сайдгиру дуздрон.*

Пурсид:

– Бемориаш чист?

Гуфт:

– Дарди гуруснагӣ.

Раҳгузар гуфт:

–Худованди азиз ба ту сабр бидиҳад. Дар ин халта,
ки бо худ дорӣ, чӣ ҳаст?

Гуфт:

– Нон!

Роҳгузар гуфт:

–Эй мард, чаро аз ин нон ба он саг намедиҳӣ, то аз
гуруснагӣ намирад?

Гуфт:

– Ўро он қадар дӯст надорам.

*Даст н-ояд бедирам дар роҳ нон,
Лек ҳаст оби ду дида ройгон.*

Товус пари зебои худро мебинад, аммо пойҳои зишти хуш ба чашмаш намерасад. Барои ҳамин ғурур ба ӯ чашми бад мерасад. Бо ғурури худ ҳасади дигаронро меафзояд ва ба дарди сар меафтад:

*К-аз ҳасад в-аз чашми бад бе ҳеч шак,
Сайру гардиширо бигардонад фалак.
Об тинҳон асту дӯлоб ошкор,
Лек дар гардиш бувад об асли кор.
Чашми некӯ шуд давои чашми бад,
Чашми бадро «ло» кунад зери лагад.*

Ин ғурур, ки дар товус ҳаст, дар шайтон ҳам буд. Шайтон дар луғат ба маънои саркаш аст. Ў аз фармони Худо бо худписандӣ сар кашид ва дархури лаънату нафрини Парвардигор шуд. Раёсатчӯӣ ва бартарихоӣ ўро аз даргоҳи Худои бузург дур кард.

Донишманде товусеро дид, ки парҳои худро меканду ба замин мепартофт. Гуфт:

–Чаро парҳои зеборо меканӣ? Он ҳам ин парҳои зебо, ки қуръонхонон онҳоро чун ишорачӯб дар байни варақҳои Қуръони маҷид мегуздоранд:

*Ин чӣ ношукриву чӣ бебокӣ аст?
Ту намедонӣ, ки наққошаш кӣ аст?
Бармакан он пар, ки напзирад руфӯ,
Рӯй махрош аз азо, эй хубрӯ.*

Товус аз гиря боз истоду гуфт:

–Эй марди доно, ту рангу бўйро мебинӣ ва он болоҳо, ки аз чашми ҳасуд ба ман мерасад, ҳама аз ин парҳои зебост, намебинӣ:

*Он намебинӣ, ки ҳар сӯ сад боло
Сӯи ман ояд пайи ин болҳо.
Чун надорам зӯру забти хештан,
З-ин қазову з-ин балову з-ин фитан.
Он беҳ ояд, ки шавам зишту кареҳ,
То бувад омин дар ин кӯҳсору теҳ.
Ин силоҳи уҷби ман шуд, эй фато!
Уҷб орад муъҷибонро сад боло».*

Ин парҳо сабаби ғурури ман аст. Чун сабр надорам ва тавоноии ниғаҳдории худ аз чилвагарӣ дар ман нест, беҳтар, ки мояи фасодро аз худ дур кунам.

Мурғак саргарми шикори кирм буд. Гурбае ғурсат ёфт ва ўро шикор кард:

*Оқилу маъқул буду беҳабар,
Дар шикори худ зи сайёди дигар.*

Агар гиёҳ оби пок меҳўрду сар бармекашид, меъдаи хайвон онро беҳтар қабул мекард. Ҳама ҳўрандаанд ва ҳўрда мешаванд, чуз Зоти Худованд! Даст дар дасти пири хирад неҳ ва бо вай ўро бишнос:

*Ақли комилро қарин кун бо хирад,
То ки бозояд хирад з-он ҳўи бад.
Чунки дасти худ ба дасти ў ниҳӣ,
Пас зи дасти оқилон берун ҷаҳӣ.
Ҳар кучо дом асту дона, кам нишин,
Рав, забунгиро, забунгирон бибин.
Эй забунгири забунон, ин бидон,
Даст ҳам болои даст аст, эй ҷавон!*

ДОСТОНИ КУШТА ШУДАНИ ЗОҒ ВА ХУРӢС

Аз Иброҳими Халил (а) пурсиданд:

—Чаро зоғро куштӣ? Гуноҳи ӯ чӣ буд? Оё танҳо ба хотири фармонбарӣ аз Худованд ӯро куштӣ? Агар чунин аст, ҳикмати он фармон чист?

Гуфт:

—Гуноҳи зоғ ҳам монанди гуноҳи шайтон аст. Шайтон аз Худованди Мутаъол хост, ки то охири ҷаҳон умр ба сар барад, то битавонад ҳамаро ба ғасоду бадӣ бикашад ва ҳол он ки метавонист аз Парвардигор тавба бихоҳад, то дубора ғаришта шаваду ҷаҳону мардуми он аз гумроҳӣ наҷот ёбанд. Зоғ ҳам дар орзуи ғами умри дароз аст, ки дорад, аммо ин умри дарозро чӣ гуна ба кор мебарад?

Он гоҳ аз Иброҳим (а) пурсиданд:

— Хурӯсро барои чӣ куштӣ?

Иброҳим (а) гуфт:

— Хурӯс шаҳватпараст аст. Ҳазрати Одам (а)– падари башарият, агар барои идомаи насл намебуд, худро ахта мекарду ҳаргиз дил ба зан намеод.

Дар ҳабар аст, ки шайтон ҳангоме ки аз даргоҳи Худованд ронда шуд, гуфт:

— Умри маро ба қадри умри ҷаҳон дароз кун!

Аз тарафи Худо талаби ӯ қабул шуд. Баъд гуфт:

—Барои фиреби одамон ва озмоиши онҳо доме ба ман бибахш!

Худованди тавоно ва баландмартаба зару сими фаровон дар ихтиёри ӯ ниҳод.

Шайтон гуфт:

—Инҳо барои фиреби одамон лозим аст, аммо кофӣ нест.

Худованд дасти ӯро бар хӯрданиҳои лазиз ва пӯшиданиҳои зебо боз гузошт. Шайтон розӣ нашуд ва гуфт:

–Гурӯҳе ҳастанд, ки ба инҳо фиреб намехӯранд. Он гаҳе ман меҳоҳам, ки пойдории бандағони муъмин ва хубии туро, ки мардвор фиреби маро намехӯранд ва гирифтор намешаванд, биозмоям.

То ки мастанат, ки нарру пурдиланд,
Мардвор он бандҳоро бигсиланд.
То бад-ин дому расанҳои ҳаво
Марди ту гардад зи номардон ҷудо.
Доми дигар хоҳам, эй султони тахт,
Доми мардандозу ҳилатсози сахт.

Худованд шаробу мусикиро ба ӯ пешниҳод кард. Шайтон андаке шод шуд, аммо боз исрор кард, ки доми муассиртаре меҳоҳам. Худованди доно занро офарид. Шайтон, ки чашмҳои хумору карашмаҳои мардафкани занро дид, изҳори шодӣ намуд:

*Бас зад ангуштак, ба рақс-андар фитод,
Ки бидеҳ зутар, расидам бар мурод.*

Гуфт:

–Ин домро зудтар медодӣ, ки мизони озмоиши шахват аст ва умеди ман ба фасоди халқ ба ҳамин аст. Бо ҳамин дом Одамро аз бихишт берун мекашам ва боз бо ҳамин дом дар миёни фарзандони ӯ фасод мекунам.

*Чун бидид он чашмҳои пурхумор,
Ки кунад ақлу хирадро беқарор.*

Хаёли шайтон осуда шуд, ки башарро гирифтори шахват хоҳад кард ва ӯро ба гарқоби фасод хоҳад андохт. Хурӯс бошад, намояндаи тугъи шахват аст.

ДОСТОНИ ОҲУБАРРА ДАР ОХУРИ ХАРОН

*Оҳуеро кард сайёде шикор,
Андар охур кардаш он безинҳор.
Оҳуеро пур зи говону харон,
Ҳабси оҳу кард чун истамгарон.*

Шикорчие оҳуеро ба дом андохт. Ёро ба хона овард ва шабу рӯз дар тавилаи харону говони худ чояш дод. Он гоҳ дар охури харон коҳ рехт ва онҳо бо шодию лаззати фаровон ба хӯрдан пардохтанд. Оҳубарра, ки бо сабзагулҳои кӯҳистон парвариш ёфта буд, аз ҳамкосу сагии хару говон, ки бо алафи хушк худро сер мекарданд, дилхуш набуд. Бетобона ин сӯву он сӯ мерамид.

*Ҳар киро бо зидди худ бигзоштанд,
Он уқубатро чу марг ангоштанд.*

Ҳазрати Сулаймон, ки ҳамаи парандаву чарандаҳоро ба пешгоҳи худ хоста буд, худҳудро миёни онҳо надид. Чун пурсиш кард, ҳеҷ кас хабар надошт, ки худхуд кучост. Сулаймон (а) дар ҳашм шуд ва гуфт:

– Агар биёяд ва далели дурусте бар дер кардани худ надошта бошад, ёро хоҳам кушт ё ба азоби бадтар гирифтор кунам.

*Бикишамаш, ё худ диҳам ёро азоб,
Як азоби саҳти берун аз ҳисоб.*

Аз ҳазрати Сулаймон (а) пурсиданд, ки азоби бадтар аз куштан чист?

Гуфт:

– Ёро бо як мурғе, ки ҳамчинси ӯ набошад, дар як кафас зиндонӣ хоҳам кард.

Оре, рӯҳи одамӣ, ки дар қафаси тан гирифтोर аст,
холи касеро дорад, ки бо ғайри чинси худ мачбур ба
ҳамнишинию ҳамхонагӣ аст.

*3-ин бадан андар азобӣ, эй башар,
Мурғи рӯҳат баста бо чинсе дигар.
Рӯҳ боз асту табоеъ зогҳо,
Дорад аз зогону ҷугдон догҳо.*

Худованд фармудааст:

–Ман ба зоҳири шумо наменигарам, балки бо дили
шумо кор дорам. Дил ҳазинаи хубихову палидиҳо ва
зебоию зиштиҳост. Муҳаммад Хоразмшоҳ ҳангоме ки
шаҳри Сабзаворро гирифт, дастур дод, ки мардуми он
шаҳрро бикушанд. Сабзавориҳо ҳамаи молу дороии
худро пешкаш карданд ва аз шоҳ амон хостанд. Ё гуфт,
ки ман фиреби шуморо намехӯрам ва сарвату дороии
шуморо намехоҳам. Танҳо шартӣ кушта нашудани шу-
мо ин аст, ки дар ин шаҳр касеро пеши ман биёваред, ки
номаш Абӯбакр бошад.

Дар он шаҳр ҳама шиъа буданду душмани Абӯбакр.
Ҳама аз тарси ҷон ба ҷустуҷӯ пардохтанд, то дар ха-
робае марди бемореро ба номи Абӯбакр пайдо карданд.

*Хуфта буд ӯ дар яке кунҷе хароб,
Чун бидидандаш, бигуфтандаш: «Шитоб,
Хез, ки султон туро толиб шудааст,
К-аз ту хоҳад шаҳри мо аз қатл раст».*

Марди бемор гуфт:

– Ман аз нохушӣ дар ин ҷо мондаам. Ин шаҳр пур
аз душман аст ва ман ҳеҷ ёре надорам. Касе дастгири
ман дар ин шаҳр нест. Агар ҳолам хуб мебуд, ҳаргиз
дермон намекардам ва аз ин ҷо мегурехтам.

*Гуфт: «Агар поям будӣ ё мақдаме,
Худ ба роҳи худ ба мақсад рафтаме.
Андар ин душманкада кай мондаме?
Сӯйи шаҳри дӯстон мерондаме».*

Аммо мардум гӯш ба нолаву зории ӯ надоданд ва марди беморро рӯйи тахта гузоштанду пеши султон бурданд, то аз марги ҳатмӣ раҳой ёбанд.

Ин ҷаҳон барои аҳли дил монанди шаҳри Сабзавор барои Абӯбакр аст. Султон Муҳаммади Хоразмшоҳ дар мисоли ҷойи Худост, ки аҳли дилро мечӯяд ва интиҳоб мекунад ва меҳаҳад мардумро ба роҳи рост бикашонад, то ҳамагӣ ба дил бипардозанд:

*Ман зи соҳибдил кунам бар ту назар,
На ба нақши саҷдаву исори зар.
Ту дили худро чу дил пиндоштӣ,
Ҷустуҷӯӣ аҳли дил бигзоштӣ.
Он диле овар, ки қутби олам ӯст,
Ҷони ҷони ҷони ҷони одам ӯст.*

Ҳоло ба суроғи бачаи оҳу дар тавилаи харон бира-
вем. Чанд рӯз он оҳубарра бетобу нигарон буд.

Харе мегуфт:

—Ин оҳу табъи шоҳон дорад. Хари дигаре ба масха-
рагӣ: «На ӯ гавҳар овардааст ва ба мо ноз мефурӯшад»
илова мекард.

*В-он харе гуфто, ки бо ин нозукӣ
Бар сарири шоҳ шав ту муттакӣ.*

Як хар ба таъна ба ӯ гуфт:

—Медонам, ки ноз мекунӣ ё ҳиҷолат мекашӣ, вагар-
на бо мо ҳамғизо мешудӣ.

Оҳу гуфт:

—Эй харон, магар намедонед, ки ман дар марғзорҳо озодона мечаридам ва аз гулу сабзаҳои сахрой меҳӯрдам. Ман бо ин ҳавои бастаи тавила ва коҳи хушк ошноию созиш надорам.

*Гар гадо гаштам, гадорӯ кай шавам,
В-ар либосам куҳна гардад, ман навам.*

Харе гуфт:

— Камтар лоф бизан. Аз мо чӣ фарқ дорӣ?

*Гуфт: «Оре, лоф мезан, лофи лоф,
Дар гарибӣ бас тавон гуфтан гадоф».
Гуфт: «Нофам худ гувоҳӣ медиҳад,
Миннате бар уду анбар мениҳад».*

Оху гуфт:

—Эй хар, магар намебинӣ, ки аз нофи ман бӯии мушк меояд? Аммо чӣ фоида, ки ту ва ҳамчинсонат ба бӯии саргин одат кардаед ва аз бӯии мушку гулоб хабаре надоред. Барои ҳамин аст намедонед, ки аз ҳамнишинӣ бо шумо чӣ андоза ранҷ мебарам. Гуфтугӯи ман бо шумо бефоида аст ва ман ба танҳои бо дарди худ бояд бисозам.

ДОСТОНИ ОШИҚУ МАЪШУҚ

*Он яке ошиқ ба пеши ёри худ
Мешумурд аз хидмату аз кори худ.*

Ошике пеши маҳбуби худ хидматҳо ва ҷонфишониҳои худро бармешумурд. Мегуфт:

—Дар роҳи ишқи ту ранҷҳо бурдам, тирҳо хӯрдм ва озорҳо дидам:

*Мол рафту зӯр рафту ном рафт,
Бар ман аз ишқат басте ноком рафт.
Он чӣ ӯ нӯшида буд аз талху дард,
Ӯ ба тафсилаш яқояк мешумард.*

Ӯ дардисарҳо ва гирифториҳои ошиқро бозмегуфт, на барои ин ки бар маъшуқи худ миннат бигузорад, балки барои сидқи даъвои худ шоҳид меовард.

*Оқилонро як ишорат бас бувад,
Ошиқонро ташнагӣ з-он кай равад?
Оташе будаиш, намедонист чист,
Лек чун шамъ аз тафи он мегирист.
К-он чӣ асли ишқ асту валост,
Он накардӣ, он чӣ кардӣ, фаръҳост.*

Маъшук дарди дили ӯро шунид. Он гоҳ гуфт:
— Ҳар чӣ мегӯӣ дуруст аст. Дар роҳ ман рангҳо дида ва сахтиҳо кашидам. Аммо дар роҳи ишқу муҳаббат инҳо асл нест, балки фаръ аст.

*Гуфт он ошиқ: «Бигӯ, он асл чист?»
Гуфт: «Аслаш мурдан асту ошиқист».*

Ошиқ гуфт:
— Пас асл чист?
Маъшук ҷавоб дод:
— Фано ва нестист. Аз ҷон гузаштан, аз тан растан ва ба маъшук пайвастан.

*Ту ҳама кардӣ, намурдӣ, зиндаӣ,
Ҳин, бимир, ар ёри ҷон бозандаӣ.*

Бо шунидани ин фармон, ошиқ пеши рӯи маъшук дароз кашиду аз шавқи фармонбардорию шӯри ишқ

дилшоду хандон чон дод. Он ханда бар лаби ӯ ҷовидон бимонд.

Ишқи пок, монанди нури хуршед, бар ҳама ҷо ва ҳама кас яксон метобад. Хуршед бар нопокиҳою покиҳо, бар олудагиҳою бар сабзаю гулҳо яксон нур меафшонад. Аммо ҳангоме ки партави худро бармегирад, аз он нопокиҳою олудагиҳо ва аз он рангу бў чизе ҳамроҳ намебарад.

*Нури маҳолуда кай гардад абад?
Гар занад он нур бар ҳар неку бад.*

Як нафар аз муфтие пурсид:

—Оё гиря намозро ботил мекунад?

Муфти гуфт:

—То гиря барои кӣ ва чӣ бошад. Агар аз шавқи дидори Худованд гиря мекуни ё аз тарси ӯ бо пушаймонӣ аз гуноҳ, на танҳо намоз ботил намешавад, балки комил мешавад. Ва агар барои ҳочати худу тани худу касони худ гиря кунӣ, он намоз ба донаи гандуме намеарзад. Дар баробари Парвардигор бояд худро фаромӯш кунӣ, ҳамчунон ки ошиқ ба фармони маъшук аз ҷон мегузарад ва ба ишқи ҷовидон хушбахтии ҷовидон мерасад.

ДОСТОНИ ШАЙХУ МУРИД

Муриде рӯзе пеши шайхи худ рафт. Ёро гирён дид.

*Шайхро чун дид гирён он мурид,
Гашт гирён, об аз чашмаи давид.*

Мурид аз гиряи шайх ба гиря афтоду ҳой-ҳой гирист. Дар масал аст, ки одами шунаво як бор механдад

ва одами кар ду бор. Як бор аз хандаи одами шунаво ба ханда меафтад, бе дониستاني иллати хандаи одам аз рӯйи тақлид ба хандаи ӯ. Бори дуюм, иллатро чӯё мешавад ва далели хандаро дармеёбад ва боз механдад.

*Пас муқаллид низ монанди кар аст,
Андар он шодӣ, ки ӯро дар сар аст.*

Муриди шайх ҳам, бе он ки бидонад чаро шайх мегиряд, монанди ӯ ашк мерехт. Баъд аз он пеши шайх изҳори иродат кард ва бозгашт. Шайх муриди хоси дигаре дошт, ки ҳамеша дар хидмати ӯ буд. Ҳоли ӯро ме-донист, ки ҳеҷ кореро бе далели ақл намекунад ва барои дарду ғами худ намегирад. Аз ин ҷиҳат, чун мурид ба роҳ афтод, дунболош рафт ва дур аз диди шайх ба ӯ гуфт:

—Эй мард, ту бо дидани гирияи шайх гирён шудӣ ва надонистӣ барои чӣ гирия мекунӣ. Албатта, ин кори ту аз ҷиҳати тақлид буд. Вале мабодо гумон кунӣ, ки гирияи тую ӯ монанд аст. Агар чунин биандешӣ, дарвоқеъ, инкори шайх ва муроди худро кардаӣ. Ману ту монанди сабаде ҳастем рӯйи об, ки ҳаёл мекунамд пур аз об шудааст. Аммо ҳамин ки онро бармедоранд, обе дар он нест. Ё монанди ойинае ҳастем, ки нури офтоб дар он инъикос мешаваду гумон мекунад нури худӣ ўст, ки мекурахшад. Аммо ҳамин ки офтоб ғуруб кард, торикӣ мешавад ва аз рӯшноӣ дар ӯ хабаре нест.

Гирияи шайх дами Исо (а) аст, на чун ҳар даме, ки аз ғам ё шодӣ бошад. Он чӣ одамӣ бинаду аз дидори он шоду хандон шуда ё ғамгину гирён мегардад, ба ваҳму ҳаёли мо дарнамеояд.

*Зоҳираи монад ба зоҳирҳо, валеқ
Қурси нон аз қурси маҳ дур аст нек.*

Масали мурид масали тӯтӣ аст, ки дар баробари ойина нигоҳаш доштаанд, ӯ дар ойина тӯтии ҳамчинси худро мебинад. Устодро, ки пушти ойина ниҳон шуда сухан мекунад, намебинад ва ҳаёл мекунад, ки тӯтии ойина сухан мекунад. Ӯ ҳам тақлидашро мекунад.

*Дар пайи ойина он усто ниҳон,
Ҳарф мегӯяд адиби хушзабон.
Тӯтияк пиндошта, к-ин гуфти наст
Гуфтани тӯтист, к-андар ойинаст.
Пас зи ҷинси хеш омӯзад сухан
Беҳабар аз макри он гурғи қуҳан.
Аз паси ойина меомӯзадаш
В-арна н-омӯзад ҷуз аз ҷинси х(в)адаш.
Гуфтро омӯхт з-он марди ҳунар,
Лек аз маъниву сирраш беҳабар.
Аз башар бигрифт мантиқ як ба як,
Аз башар ҷуз ин чӣ донад тӯтияк?*

ДОСТОНИ МАРДИ НЕКҶОРИ АҲЛИ ЗАРВОН

Дар Зарвон ном деҳе дар кишвари Яман марди накӯкоре зиндагӣ мекард, ки пайваста роҳе барои кӯмак ба дармондагону ниёзмандон пайдо мекард. Мекӯшид, ки дили онҳоро хуш кунад ва онҳоро аз ҳочатмандӣ бираҳонад.

*Каъбаи дарвеш будӣ кӯйи ӯ,
Омадандӣ мустамандон сӯйи ӯ.*

Ӯ ҳангоме ки гандумро дарав мекард, даҳяки онро ба нодорон мебахшид ва чун гандуми боқимондари орд мекард, боз даҳяки ордро ба ҳочатмандон меод. Вақте

ки нон мепухт, даҳяки нонро ба дигарон мебахшид. Рӯзе фарзандони худро гирд оварда, васият кард, ки мабодо ҳиссаи мискинон, дармондагону бечорагонро фаромӯш кунед. Агар ҳаққи фақирону бечорагонро бидихед, Худованд ба кишту меваи баракат ато менамояд.

*Ризқ аз Вай чӯ, маҷӯ аз Зайду Амр,
Мастӣ аз Вай чӯ, маҷӯ аз бангу хамр.*

Ин замину тухм, обу кишт сабабҳоянд. Масалан, ҳамаи инҳо фароҳам шуд, аммо дона сабз нашуд ва нарӯйид, чӣ мекунӣ? Нола мекунӣ, даст ба дуо бармедорӣ ва ба Худованди доно паноҳ мебарӣ. Ту корро анҷом бидеҳ, вале баракату ҳосилро аз Худои қодиру тавоно бичӯй.

*Оқибат з-инҳо бихоҳӣ мондан,
Ҳин, киро хоҳӣ дар он дам хондан?*

Агар ҳамаро бигузорию ба Худованди доно паноҳ барӣ, ҳаргиз зиён нахоҳӣ дид. Рӯзгоре мерасад, ки мард аз бародараш мегурезаду фарзандон аз падару модар. Агар Худованди мутаъол бо ту бошад, аз ин ҳодисаҳо ҳарос набояд дошта бошӣ. Чӣ басо ёрону наздикону ҳешовандон аз рашку ҳасад ё тамаъу ғараз туро бигузоранд. Нигарон машав! Ёро бихоҳу чашм ба дигарон надошта бош! Агар дӯсти ҳасуд имрӯз туро раҳо кард, ё хӯйи бади худро ошкор кард, нороҳат нашав, балки хушҳол бош, ки худро ба ту шиносонд ва гавҳари ҳешро нишон дод. Вагарна чӣ басо то охири умр гирифтори ӯ бимондӣ. Умру молу тандурустии худро нисор мекардӣ.

*Ёри ту чун душмане пайдо кунад,
Гарри ҳиқду рашки ӯ берун занад.*

*Ту аз он эърози ӯ афгон макун,
Хештанро аблаҳу нодон макун.
Балки шукри Ҳақ куну нон бахш кун,
Ки нагашиӣ дар ҷуволи ӯ куҳун.
Аз ҷуволаш зуд берун омадӣ,
То бичӯйӣ ёри сидқи сармадӣ.*

Чӣ беҳтар аст, ки одаме аз бадии ёрони ҳасуд ва кинаҷӯ халос шавад, вақти худро сарфи чустучӯйи ёрони ҳақиқӣ кунад ва ба даргоҳи Худованд паноҳ барад.

Он марди нақӯкор фарзандони худро ин гуна панд метод ва аз онҳо меҳост, ки Худоро фаромӯш накунад ва моли Худоро бо халқ бихӯранд, то ҳамеша тавонгар бимонанд. Аммо афсӯс, ки онҳо сазовори некӯкорӣ набуданд ва дилҳои онҳо замини шӯразореро мемонд, ки дар он ҳеҷ доннае сабз намешавад ва ҳосил намедиҳад.

Пайғамбарон, ҳама халқро ба корҳои нек даъват мекарданд, вале панди онҳо дар ҳама яксон асар намекард. Танҳо мардумони хушбахт гӯш ба насихатҳои некӯхоҳон мекунад. Сухани хуб дар дили санг асар намекунад.

*З-он чи кӯҳу санг дар кор омаданд,
Менашуд бадбахтро бикшода банд.*

Аммо ҳеҷ мушките ба осонӣ ҳал намешавад. Чӣ бисёр дилҳои сангин, ки доду атои Худованд онҳоро қобилият медиҳад. Аммо доштани қобилият танҳо шарт нест, шарти асосӣ иродаи бахшиши ӯст.

Худованд ҳар корро ба сабаб воғузоштааст. Асл ин аст, ки ҳеҷ коре бе сабаб воқеъ намешавад. Бо ин ҳама гоҳ иродаи Парвардигор бар хилофи одати мо ба вуқӯъ меояд ва бе сабаб ҳам касе сазовори атои Худованд мешавад. Монанди Мӯсо (а), ки бар хилофи одати

рӯзмарраи мо асои дасти ӯ аждаҳо мешуд. Ё садҳо муъҷизаҳои пайгамбарони дигар, ки ҳама бесабаб ва хилофи одатҳои мо воқеъ шудаанд.

Бо ин ҳама Худованд мукофоти некӯкоронро кафолат додааст ва агар касе ба даромаду моли хеш нодоронро шарик кунад, шак нест, ки хочатманду гирифтори мушкилӣ нахоҳад шуд.

ДОСТОНИ ЗОҲИДУ ЗАНАШ ВА КАНИЗАК

Зоҳиде зани серрашк ва канизаки зебӯе дошт. Зан аз бисёрии рашк пайваста канизакро мепойид, ки мабодо миёни ӯ ва шавҳараш робитаи наздикӣ барқарор шавад. Иттифоқан, рӯзе зан ба гармоба рафт ва канизакро ҳам ҳамроҳ бурд. Ногоҳ ёдаш омад, ки таштро фаромӯш кардааст. Ба ночор канизакро барои овардани ташт ба хона фиристод. Канизак, ки шаш сол боз ошиқе зоҳид буд, аз шодӣ, ки ӯро дар хона танҳо хоҳад ёфт, болу пар баровард ва худро ба хона расонид. Зоҳид ҳам, ки чунин тасодуфи дилангезро интизор набуд, ӯро дар оғӯш кашид.

*Гашт паррон, ҷониби хона шинофт,
Хочаро дар хонаи хилват биёфт.
Ҳар ду ошиқро чунон шаҳват рабӯд,
К-аҳтиёту ёди дар бастан набӯд.
Ҳар ду бо ҳам дар хазидан аз нишот,
Ҷон ба ҷон пайваст он дам з-ихтилот.*

Зан, ки дар гармоба буд, ногаҳон ба ёдаш расид, ки иштибоҳ кардааст ва бо дасти худ он канизаку шавҳарашро ба ҳам расонидааст. Пас бошитоб шустушӯ карду бо дили шӯрида ва нигаронии фаровон рӯ ба хона

ниҳод. Чун бад-он ҷо расид ва дарро боз кард, канизаку зоҳид садои поро шуниданд ва канизак либос пӯшиду зоҳид ба намоз пардохт. Зан аз чехраи ошуфтаи канизак дарёфт, ки кор аз кор гузашта ва ӯ дер расидааст. Чун шавҳарро дар намоз ларзон дид, домани куртаи ӯро боло зад ва ба рози нухуфта пай бурд. Он гоҳ муш-те бар сари зоҳид кӯбиду гуфт:

– Эй номард! Ба ин олудагӣ ба намоз истодаӣ ва фаромӯш кардаӣ, ки:

*Рӯзи маҳшар ҳар ниҳон пайдо шавад,
Ҳам зи худ ҳар муҷрима расво шавад.
Дасту по бидҳад гувоҳӣ бо баён
Бар фасоди ӯ ба пеши мустаъон.
Даст гӯяд: «Ман чунин дуздидаам»,
Лаб бигӯяд: «Ман чунин пурсидаам».*

Аммо хашму нороҳатӣ дигар суде надошт, дасти қазову қадар бар рашки зан пирӯз шуд. Он ҷӣ набояд иттифоқ биафтад, воқеъ шуда буд ва ҳеҷ кӯшише пеши онро гирифтан наметавонист.

ДОСТОНИ ТАВБАИ НАСҶҲ

Дар рӯзгорони гузашта марде буд, Насҷҳ ном, ки чехраи ӯ ҳолату рангу рухсори занонро дошта ва ба ин сабаб ӯ хидматгории гармобаи занонро пешаи худ карда буд.

*Буд рӯйи ӯ чу рухсори занон,
Мардиш худро ҳамекард ӯ ниҳон.*

Бо вучуди ин ки худро ба шакли зан меорост ва ҷомаи занона бар тан мекард, дар шахватронӣ аз мард чизе камӣ надошт. Бо молиши занони бузургону

шоҳзодагон лаззат мебурд. Барои ин кор борҳо пеши худ тавба мекард, аммо ҳар бор тавбаашро мешикаст:

*Тавбаҳо мекарду то дармекашид,
Нафси кофир тавбаашро медарид.*

Оқибат рӯзе назди орифи худопарасте рафт ва аз ӯ дархост кард, ки дар ҳаққи ӯ дуо кунад, зеро он марди худопараст монанди Худо аз рози ниҳони ӯ огоҳ буд. Аммо ба ҳукми Парвардигори бузург розпӯшӣ кард, зеро мардони Худо ҳамеша қуфле бар забон доранд:

*Бар лабаи қуфл асту дар дил розҳо,
Лаб ҳамӯшу дил нур аз овозҳо.
Орифон, ки ҷоми Ҳақ нӯшидаанд,
Розҳо дониставу нӯшидаанд.*

Он марди ориф Насӯхро расво ва фош накарда гуфт:

—Умедвории Худованд аз он ҷӣ ту пинҳон мекуни, ту ро тавба диҳад:

*Орифон, ки ҷоми Ҳақ нӯшидаанд,
Розҳо дониставу нӯшидаанд.
Ҳар киро асрори кор омӯхтанд,
Муҳр карданду даҳонион дӯхтанд.*

Аз ин ки дуои мардони Худо дар назди Яздони пок ҳамеша пазируфтааст, Худованд дуои ӯро пазируфт ва оқибати кори он мискину бечора дар охири охирон хуб шуд.

Рӯзе дар гармоба гавҳаре аз зару зевари яке аз шоҳзодадухтарон гум шуд. Дари гармобаро бастанду ҳама сӯрохию шикофихоро кофтанд. Амр карданд, ки ҳама ходимон омодаи кофтуков бошанд. Насӯҳ аз тарси расвоие, ки дар натиҷаи ҷустуҷӯ зан набуда, мард буда-

ни ӯ ошкор мешавад, ба ларза афтод ва дар гӯшае пинҳон шуд. Аммо аз тарси расвой ва марг бо тани ларзон аз таҳи дил аз кори зишти худ пушаймон гашта, тавба мекард ва бо Худо розу ниёз ва лобаю зорӣ менамуд.

*Гуфт: «Ё Раб, борҳо баргаштаам,
Тавбаҳову аҳдҳо бишикастаам.
Кардаам онҳо, ки аз ман месазид,
То чунин сели сиёҳе даррасид.
Навбати ҷустан агар дар ман расад,
Ваҳ, ки ҷони ман чӣ сахтиҳо кашад».*

Сардорон ҳукм карданд, ки ҳама коргарони гармоба либосҳои худро аз тан бикашанд, то лучу урён кофтуков шаванд. Чун Насӯҳ беҳтарини коргарон ва мавриди лутфи занони аёну шоҳзодагон қарор гирифта буд, кофтукови ӯро ба охир гузоштанд. Вале ӯ аз тарс беҳушу аз худ беҳуд дар гӯшае афтода буд. ӯ чунон аз таҳи дил меларзиду ашк мерехт ва пушаймонии худро ба даргоҳи Худованд изҳор мекард, ки ба ҳоли ӯ дили санг об мешуд.

*Гар маро ин бор сатторӣ кунӣ,
Тавба кардам ман зи ҳар ноқарданӣ.
Тавбаам бипзир ин бори дигар,
То бибандам баҳри тавба сад камар.
Ман агар ин бор тақсире кунам,
Пас дигар машинав дуъову гуфтанам».
Ин ҳамезориду сад қатра равон,
Ки дарафтодам ба ҷаллоду авон.
То намирад ҳеч афранге чунин,
Ҳеч мулҳидро мабодо ин ҳанин.
Навҳаҳо мекард ӯ бар ҷони хеш,
Рӯйи Азройил дида неш-неш.*

*Эй Худову, эй Худо чандон бигуфт,
К-он дару девор бо ӯ гаши тҷуфт.*

Дар ин хангом шунид, ки ӯро барои кофтуков даъват мекунанд:

*Чунки ҳушаи рафт аз тан, беамон,
Сирри ӯ бо Ҳақ бипайваст он замон.
Чун тижӣ гашту вуҷуди «ӯ» намонд,
Бози ҷонаширо Худо дар пеш хонд.
Чун шикаст он киштии ӯ бемурод,
Дар канори раҳмати дарё фитод.
Чон ба Ҳақ пайваст чун беҳуш шуд,
Мавҷи раҳмат он замон дар ҷӯш шуд.
Чунки ҷонаи вораҳид аз нанги тан,
Рафт шодон пеш асли хештан.
Чон чу бозу тан мар ӯро кундае,
Пойбаста, паршикаста, бандае.
Чунки дарёҳои раҳмат ҷӯш кард,
Санғҳо ҳам оби ҳайвон нӯш кард.*

Пеш аз ин ки ӯро пайдо кунанд, ногаҳон ғавғое шу-
ду гурӯҳе мужда доданд, ки «шукри Худо, гумшуда ёфт
шуд». Ин овозҳо ба гӯши Насӯҳ расид ва ба ҳуш омад.
Дид, ки ҳама болои сари ӯ истодаанд ва аз ин ки аз ӯ
ҳам гумони бад бурдаанд, узр мецоҳанд. Донист, ки
дуои ӯ пазируфта шудааст. Ба онҳо гуфт:

– Ин лутфи Худованди тавбапазир аст, вагарна ман
медонам, ки гуноҳам чист ва медонам, ки аз он чӣ дига-
рон гумон мебаранд, бадтарам. Аммо бахшиши Худо-
ванд болотар аз инҳост:

*Ман ҳамедонам ва он саттори ман
Ҷурмҳову зиштии кирдори ман.*

*Ҳақ бидид он ҷумларо, нодида кард,
То нагардам дар фазиҳат рӯйзард.
Боз раҳмат нӯстиндӯзим кард,
Тавбаи шириш чу ҷон рӯзим кард.
Ҳар чӣ кардам, ҷумла нокарда гирифт,
Тоати нокарда оварда гирифт.
Ҳамчу сарву савсанам озод кард,
Ҳамчу бахту давлатам дилишод кард.
Номи ман дар номаи покони навишт,
Дӯзахӣ будам, бибахишдам биҳишт.
Дар ҳамай олам намегунҷам кунун.
Офаринҳо бар ту бодо, эй Худо!
Ногаҳон кардӣ маро аз ғам ҷудо.*

Баъд аз ин ки доду ғавғо поён ёфт, як нафаре аз ҷониби духтари подшоҳ назди Насӯҳ омад ва паём овард, ки шохдӯхтар меҳоҳад ба гармоба биояд. Хоҳиш кардааст, ки маҳз ту бояд ўро ёрӣ диҳӣ. Насӯҳ

*Гуфт: Рав, рав дасти ман бекор шуд,
В-ин Насӯҳи ту кунун бемор шуд.*

Чун бар тавбаи худ пойдор монда ва растагор шуда буд, бо худ гуфт:

*Ман бимирам як раҳу боз омадам,
Ман чашидам талхӣ марғу адам.
Тавбае кардам, ҳақиқат бо Худо,
Наишканам, то ҷон шудан аз тан ҷудо.*

Аз он пас тавбаи Насӯҳ миёни мардум машҳур шуд. Тавбаи ҳақиқӣ, тавбае, ки ҳаргиз шикаста намешавад ва бо ин номи «тавбаи Насӯҳ» то ба ҳол вирди забони мардуми форсизабон аст.

ДОСТОНИ ХАРИ МАРДИ ЧОМАШҶӢ ВА РӢБОҲУ ШЕР

Чомашӯе хари лоғари камқуввате дошт. Дар чое, ки зиндагӣ мекард, сабзаву алаф кофӣ ёфт намешуд. Гоҳо хари бечора чуз об чизи дигаре барои хӯрдан намеёфт. Дар он наздикӣ бешае буд, ки шере он чо зиндагӣ мекард ва чанд ҳайвони дигаре гирди ӯ гашта, ризку рӯзи меёфтанд. Аз қазо, рӯзе он шер бо филе рӯ ба рӯ шуду бо ҳам ҷангиданд.

Зӯри фил боло гирифт ва чанд захме бар шер зад ва шер нотавон шуда, аз шикор бозмонд. Чун дарандагони дигар аз боқимондаи шикори шер меҳӯрданд, бекудратии шер сабаб шуд, ки ҳам шеру ҳам дигарон беғизо ва гурусна монданд. Шер дар он чораро дид, ки рӯбохро ба ҷустуҷӯи харе ё гове бифиристад, то онро ба дом андохта, бо фиреб назди шер биёварад ва шеру дигар дарандагон шикамҳоро аз ғизо пур кунанд.

Рӯбоҳ бо худ гуфт:

– Ба ҳар ҳол, шер подшоҳи мост ва мо хидматгори ни ӯ. Пеш аз захмӣ шуданаш мо аз боқимондаи шикори ӯ сер мешудем. Ман бояд бо ҳилаю афсун ҳайвонеро фиреб диҳаму онро дастраси шер гардонам:

*Ҳилаву афсунгарӣ кори ман аст,
Кори ман дастону аз раҳ бурдан аст.*

Пас ба роҳ афтод. Дар кӯҳу дара мегашт, чашмаш ба хари марди чомашӯӣ афтод, ки дар миёни саҳро дар ҷустуҷӯи сабзаву алаф аст. Пеш рафта салому аҳвол-пурсӣ кард ва пурсид:

–Ту дар ин саҳрои хушки беалаф чӣ кор мекунӣ?

*Гуфт: «Чунӣ андар ин саҳрои хушк,
Дар миёни санглоху ҷойи хушк?*

Гуфт хар: «Гар дар ғамам, гар дар Ирам,

Қисматаи Ҳақ кард, ман з-он шокирам.

Шукр гӯям дӯстро дар хайру шар,

З-он ки ҳаст андар қазо аз бад батар».

Рӯбоҳ шукргӯйии харро написандид ва гуфт:
– Бар ҳар ҷонваре фарз аст, ки дар пайи рӯзии
ҳалол бикӯшад, то он ҷӣ меҳаҳад, ба даст овард.

*Олами асбобу чизе бесабаб
Менаёяд, нас муҳим бошад талаб.
Бе калид ин дар қушодан роҳ нест,
Бе талаб нон суннати Аллоҳ нест.*

Хар гуфт:
– Ин сухани ту аз заъфи таваккул аст. Ту бояд бидонӣ, он ки ҷон медиҳад, нон ҳам медиҳад.

*Гуфт: «Аз заъфи таваккул бошад он
Варна бидҳад нон касе, ки дод ҷон.
Ҷумларо Раззоқ рӯзӣ медиҳад,
Қисмати ҳар кас ба пешаи мениҳад.*

Рӯбоҳ гуфт:
– Он таваккул, ки ту аз он мегӯӣ, камёб аст.

*Гуфт рӯбоҳ: «Он таваккул нодир аст,
Кам касе андар таваккул моҳир аст.
Гирди нодир гаиштан аз нодонӣ аст,
Ҳар касеро кай раҳи султонӣ аст?
Ҳадди худ бишносу бар боло мапар,
То наҷфти дар нишеби шӯру шар».*

Хар гуфт:
– Ин сухани ту дуруст нест.

*Гуфт: «Ин маъкус мегӯӣ, бидон,
Шӯру шар аз тамъ ояд сӯйи ҷон.
Аз қаноат ҳеч кас бечон нашуд,
Аз ҳарисӣ ҳеч кас султон нашуд».*

Магар ту достони он зоҳидро нашунидаї. Зоҳиде дар ривояти Паёмбари акрам (с) дида буд, ки Худованд рӯзиро бихоҳї ё нахоҳї, ба сӯйи бандагонаш мефиристад. Ё барои озмоиш аз шаҳр берун рафта, дар биёбони дур аз ободї, дар доманаи кӯхе хобид. Дар он ҳангом корвоне роҳ гум карда буд ва аз ҳамон ҷо мегузашт. Ёро дида, дар таачҷуб шуданд, ки дар ин макони дур аз ободї ин мард чӣ кор мекунад. Барои аз ҳолаш бохабар шудан болои сараш рафтанд. Ё худро ба беҳушию бехабарї зад. Аҳли корвон пиндоштанд, ки ӯ аз гуруснагї беҳол шудааст. Базӯр даҳонашро боз карда дар он хӯрок рехтанд. Мард дар аввал муқобилият мекард, аз хӯрдани ғизо худдорї менамуд ва бо худ мегуфт, ки бояд озмоишро то охир бирасонам. Дилаш ба ӯ гуфт:

–Ту худ медонї, ки Худо рӯзирасон аст. Ҳоло дигар чаро ноз мекунї, дар ҳоле ки рӯзї ба пойи худ пеши ту омадааст.

Рӯбоҳ гуфт:

–Ин дostonхоро ба ҳоли худ гузору ҳаракати дасту по кун. Зиндагонї кӯшишу ҳамкорї аст. Ҳар кас коре мекунад, то чархи рӯзгор бичархад. Муфтхӯрї кори дуруст нест.

Хар гуфт:

– Аз таваккул беҳтар касбу коре нест.

Хулоса, ба ин тартиб миёни онҳо гуфтугӯи бисёр шуд. Дар охир рӯбоҳ гуфт:

–Фарз кардем, ки ҳамаи гуфтаҳои ту дуруст аст. Вале магар нишондоди Худовандро фаромӯш кардї, ки гуфтааст: «худатонро ба дасти худ дар бало наандозед?». Ба ҷойи ин ки дар марғзори сабзу хуррами чанд қадам аз ту дуртар чарида гардї, дар ин биёбони хушки беобу алаф мечарї. Барои идомаи зиндагї ба макони беҳтар кӯчида рав:

*Сабр дар саҳрои хушк санглох
Аҳмақї бошад, ҷаҳони Ҳақ фарох.*

Дар ин наздикиҳо алафзори васеъ аст, ки ҳайвоноти гуногун дар он мечаранду осуда зиндагӣ меkunанд.

Хари нодон аз рӯбоҳ напурсид, ки агар ту рост мегӯӣ ва он ҷо неъмат фаровон аст, чаро ту ин қадар харобу нотавонӣ?

Он яке пурсид уштурро, ки ҳай!

Аз қучо меойӣ? Эй иқболтай!

Гуфт: «Аз ҳаммоми гарми қӯйи ту»,

Гуфт: «Худ пайдост дар зонӯйи ту».

Хар медид, ки рӯбоҳ ба ӯ ваъдаи фаровонию неъмат медиҳад, аммо ҳудаш аз гуруснагӣ ҳоли табоҳе дорад. Бо вучуди ин, чун харигарӣ дар вучуди ӯст, аз шунидани васфи сабззор ва ваъдаи обу алафи фаровон дил аз даст дод, зеро гуфтаҳо аз рӯйи ақида ва имон набуд. Хар тақлидкор аст ва он чӣ дигарон гуфтаанд, такрор мекунад. Хар ба тамаъи сабзаву алаф ба фиреби рӯбоҳ афтод ва аз паси ӯ равона шуд.

Як нафар дар аснои гурехтан ба хонае даромад. Соҳиби хона гуфт:

–Ба хайр бошад, аз чӣ мегурезӣ?

Гуфт:

–Ба ҳукми шоҳ дар кӯча харҳоро мегиранд.

Соҳибхона гуфт:

–Ту чӣ ғам дорӣ, ту хар нестӣ-ку!

Гуфт: «Пас қидданду гарм андар гирифт,

Гар харам гиранд, ҳам набвад ишиғифт.

Гуфт:

Одамӣ бошу зи харгирон матарс,

Хар най, эй Исии даврон, матарс.

*Чархи чорум ҳам зи нури ту пур аст,
Ҳошалиллаҳ, ки мақомат охур аст.*

Чун ба наздики қароргоҳи шер расиданд, шери саб-
раш тамомшуда бархосту бо шитоб ба хар ҳамла кард.
Хар ўро аз дур дида гурехт ва шери захмхўрдаи ғанўз
камқувват ба вай расида натавонист.

Рўбоҳ гуфт:

–Эй шер, чаро сабр накардӣ, ки ба ту наздиктар
шавад?

*Макри шайтон аст таъцилу шитоб,
Лутфи Раҳмон аст сабру эҳтисоб.*

Гуфт:

–Ман гумон кардам, ки ғанўз зўри бозуям барчост
ва қудрати шикоригирӣ мондааст. Маро бибашш, бикўш,
ки бори дигар ўро пеши ман биёварӣ. Доруи дардҳои
ман дилу чигари ўст. Ин бор қавл медиҳам, ки то
наздики ман наояд, аз ҷой начунбам.

Рўбоҳ гуфт:

–Агар чанде сахт тарсида асту дигар тан ба қазо
нахоҳад дод ва фиреб нахоҳад хўрд, ў аз харигарӣ дур
нест. Боз ҳам дар макру ҳилаи ман меафтад.

*Тавбаҳо кардаст хар бо Кирдгор,
Ки нагардад гарраи ҳар нобакор.
Тавбаҳояширо ба фан барҳам занем,
Мо адувви ақлу аҳду равшанем.*

Он гоҳ дубора худро ба назди хар расонид.
Хар гуфт:

– Наздики ман маё, ки душмани мани!

*Ночавонмардо, чӣ кардам ман туро,
Ки ба пеши аждаҳо бурдӣ маро?*

Рӯбоҳ гуфт:

—Он ки ту дидӣ, шер набуд, тилисми сеҳру чоду буд, ки ба чашми ту шер менамуд. Ман аз ту заифтару харобтарам. Он ҷо чаро мекунам, то ҳол шереро надидаам.

*Гуфт рӯбаҳ: «Он тилисми сеҳр буд,
Ки туро дар чаши он шере намуд.
В-арна ман аз ту ба тан мискинтарам,
Ки шабу рӯз андар он ҷо мечарам.
Гарна з-он гуна тилисме сохтӣ,
Ҳар шикамхоре бад-он ҷо тохтӣ».*

Ва ин тилисбро барои ин сохтаанд, ки ҳар шикамбадори пурхӯре он ҷо наравад ва ба тамаъи дар он марғзор мондан наафтад.

Ҳар гуфт:

—Аз пеши ман дур шав, ту душмани манӣ ва дар рехтани хуни ман саъй мекунӣ. Ман шерро, ки дидам, гӯё Азроилро дидаам. Ҳамаи танам аз тарс ба ларза афтод. Ҳамон ҷо гуфтам, ки «эй Худованд, пойи маро қувват бидеҳ, ки бигурезам. Шарт мекунам, ки дигар васваса накунам ва тамаъ наварзам». Барои ҳамин Худо маро аз қушта шудан раҳонид:

*Он чи медидам зи ҳавли беамон,
Тифл дидӣ, тир гаштӣ дарзамон.*

Рӯбоҳ гуфт:

—Ваҳму ҳаёлат сабаби гумроҳӣ ва қачандешии ту шудааст. Аз худ каме берун биё, то ҳақиқатро дарёбӣ:

*Чун туро ваҳми ту дорад хирасар,
Аз чӣ гардӣ гирди ваҳми он дигар?*

*Оқизам ман аз мании хеиштан,
Чӣ нишастӣ пурманӣ ту пеши ман?*

Оқибат дар баробари далели рӯбоҳ хар очиз шуд.
Боз харигарии ӯ боло гирифт ва дубора фиреб хӯрд:

*Ҳирс кӯру аҳмақу нодон кунад,
Маргро бар аҳмақон осон кунад.*

Боз аз пушти рӯбоҳ равон шуд ва наздики шер расид. Шер то дастраси ӯ қарор гирифтани хар начунбид. Баъд барчасту шиками ӯ дарид. Чун бар асари ҳаракатҳо ташна шуда буд, ба сари чашма рафт, то баргаштани ӯ рӯбоҳ дилу чигари харро хӯрд. Вақте ки шер баргашт ба ҷустуҷӯи дилу чигари хар пардохт ва харчи кофт, чизе пайдо накард, ба рӯбоҳ гуфт:

–Магар ин хар дилу чигар надошт?

*Гуфт: «Гар будӣ варо дил, ё чигар,
Кай бад-ин ҷо омадӣ бори дигар?
Он қиёмат дида буду растахез
В-он зи кӯҳ афтодану ҳавлу гурез.
Гар чигар будӣ варо, ё дил будӣ,
Бори дигар кай бари ту омадӣ?»*

Рӯбоҳ гуфт:

– Агар ин бечора дилу чигар медошт, дубора фиреби маро намехӯрд ва наздики ту намеомад:

*Чун набошад нури дил, дил нест он,
Чун набошад рӯҳ, ҷуз гил нест он.*

ДОСТОНИ ХАРИ ОБФУРЌШ ВА АСПОНИ ТОЗЌ

ОбфурЌше харе дошт, ки аз боркашЌ пушташ пур аз захм буд ва аз бечорагЌ тавоноии роҳ рафтан нашошт:

*Пушташ аз бори гарон сад ҷой реш,
Ошиқу ҷўёни рўзи марги хеш.*

Мирохури шоҳ ошнои он мард буд. Чун ҳоли зори харро дид, пурсид, ки «чаро ин бадбахт ба ин рўз афтодааст?».

ОбфурЌш гуфт:

– Аз камхўрокЌ ва кори зиёд ҳолаш чунин аст.

Мирохур гуфт:

– Ғам махўр, ўро чанд рўз ба ихтиёри ман бисупор, то дар охури аспони шоҳ ўро парвариш кунам ва ба зудЌ боқувват шавад.

*Гуфт: «Биспораиш ба ман ту рўз чанд,
То шавад дар охури шах зўрманд».*

Харро ба охури шах бурданд ва дар ин ҷо чашмаш ба аспҳое афтод, ки ҳама тандурусту бардам буданд. Зери пояшон рўбучин шуда буд. Коҳу ҷав пешашон фаровон рехта шуда, саисон пушту паҳлуи онҳоро ҳар дам молиш медоданд. Хар ин ахволро дида, сар ба осмон карду гуфт:

– Эй Худои бахшанда, ман ҳам яке аз махлуқони туам. Чаро бояд чунин зору низор бошам?

Хар дар ин розу ниёз буд, ки сарбозон ба тавила ворид шуда, апсҳоро зин зада, ба сўйи майдони ҷанг равона шуданд. Шаб, хангоме ки аспҳо аз ҷанг баргаштанд, ҳар кадоме бар тан захмҳои зиёд доштанд. Саисон ба ёрии аспҳо шитофта тирҳоро аз тани онҳо берун

мекарданд ва захмхоро мебастанд. Нолаю фарёди
аспҳои бадбахт ба ҳаво баланд мешуд:

*Мешикофиданд танҳошон ба неш,
То бурун оранд пайконҳо зи реш.*

Хар ин ҳолати зору низори аспҳоро дид, аз
гуфтаҳои худ пушаймон шуд, гуфт:

—Эй Худованд, маро бибахш! Ман аз ҳолу рӯзгори
худ хушнудам ва ҷойи он аспҳо будан ҳаргиз наме-
хоҳам.

*Он хар онро диду мегуфт: «Эй Худо!
Ман ба фақру офият додам ризо.
З-он наво безораму з-он захми зишт,
Ҳар кӣ хоҳад офият, дунё бихишт».*

ДОСТОНИ ШАЙХ МУҲАММАДИ САРРОЗӢ

Дар шаҳри Ғазнин зоҳиде буд, ки ўро Саррози ме-
номиданд. Ў муддати ҳафт соли тамом рӯза гирифта
рӯзаашро фақат бо гиёҳ мекушод.

Бо вучуди ин ки ба ҷуз иҷрои фармонҳои Худо кори
дигаре накарда, гуноҳе аз ӯ сар назада ва асрори ғайб
ба ӯ зиёда ошкор шуда буд, боз дархости дидори Яздо-
ни покро дошт. Ин орзу дар сари ӯ чунон мустаҳкам
ҷой гирифт, ки рӯзе ба сари кӯҳи баланд рафт ва даст ба
дуо бардошта гуфт:

— Агар ин хоҳиши ман амалӣ нашавад, худро ба
куштан хоҳам дод.

Чун хабаре нашуд, худро аз болои кӯҳи баланд ба
зер партофт. Аз қазо дар болои поручойи пур аз об
афтод ва осебе надид. Касе, ки дар талаби марг буд,
зиндагӣ ба ӯ рӯ намуд. Ҳайрону саргашта рӯ ба сахро

ниҳод. Ногаҳон бонге шунид, ки амри ба шаҳр рафтан ба ӯ кард.

*Гуфт: «Эй донои розам мӯ ба мӯ,
Чӣ кунам дар шаҳр аз хидмат? Бигӯ!»*

Соҳиби овоз боз ба ӯ гуфт:

–Бояд ба шаҳр биравӣ ва нафси худро хор кунонӣ, даст ба гадоӣ бизанӣ, то ҳамчун Аббоси Даббус, ки ба гадоӣ машҳури халқ буд, шуҳрат пайдо кунӣ. Ҳар чӣ аз гадоӣ пайдо мекунӣ, миёни бенавоёну бечорагони ҳочатманд тақсим кунӣ:

*Муддате аз агниё зар меситон,
Пас ба дарवेशони мискин мерасон.*

Шайх Муҳаммад итоат кард ва ба роҳ афтод, то ба шаҳри Ғазнин расид. Мардум, ки ному овозаи ӯро шунида буданд, ба пешвози ӯ баромаданд. Ҳама бузурғони шаҳр хонаҳои худро омодаи пазирии ӯ карданд. Аммо шайх аз роҳи пинҳонӣ ва худро ношинос карда, ба шаҳр даромад. Чун ҳаёҳуи мардумро дид, гуфт:

*Гуфт: «Ман аз худнамоӣ н-омадам,
Ҷуз ба хориву гадоӣ н-омадам.
Нестам дар азми қолу қил ман,
Дар ба дар гардам ба каф занбил ман.
Бандафармонам, ки амр аст аз Худо,
Ки гадо бошам, гадо бошам, гадо.*

Гуфт:

– Ман аз сӯйи Худованд ба гадоӣ омадаам ва дар банди ҷоҳу чалол нестам, зеро:

*Ҷ мазаллат хост, кай иззат танам?
Ҷ гадоӣ хост, кай мирӣ кунам?*

Вай ошики дидори Худо буду сар ба фармони ӯ
дошт ва ҳама чизро фаромӯш карда буд:

*Ошиқи ишқи Худо в-он гоҳ музд?
Қабрайили мӯътаман в-он гоҳ дузд?
Ошиқи он Лайли кӯру кабуд,
Мулки олам пеши ӯ як тарра буд.
Пеши ӯ яксон шуда буд хоку зар,
Зар чӣ бошад, ки набуд ҷонро хатар.
Ишқ ҷӯшад баҳрро монанди дег,
Ишқ сояд кӯҳро монанди рег.
Ишқ бишкӯфад фалакро сад шикӯф,
Ишқ ларзонад заминро аз газоф.*

Пас аз он шайх дар шаҳр мегашту гадоӣ мекард ва
ҳар чӣ ба даст меовард, ба бечорагон мебахшид. Як рӯз
чаҳор бор барои гадоӣ ба дари хонаи амири шаҳр рафт
ва ҳар бор ягон чизе меситонд. Бори чаҳорум амири
ҳашмгиншуда фарёд зад:

—Аз бешармии ту дар ҳайратам. Монанди ту ягон
гадоӣ беобрӯ надидаам!

*Кист ин ҷо шайх! Андар банди ту?
Ман надидам наргадо монанди ту.*

Шайх гуфт:

—Эй амир, ман бандаам ва фармони Худовандро
ичро мекунам. Агар барои сер кардани шиками худам
мебуд, онро пора мекардаму гадоӣ намекардам. Ман
хафт сол боз ғайр аз гиёҳ чизе нахӯрдам ва дар банди
шикам набудам.

Бо ин суханҳо шайх ба гиря даромад ва ашкҳо рехт.
Ростии гуфтори шайх дар дили амир асар кард. Ӯ ҳам
ба гиря даромад ва аз шайх узрҳо хосту гуфт:

–Ман, ҳар чӣ дорам, ба ту медиҳам. Ба хона биё ва ҳар чӣ меҳоҳӣ, бардор:

*Ҳар чӣ хоҳӣ, аз хизона баргузин,
Гарчи истеҳқоқ дорӣ сад чунин.
Хона они туст, ҳар чи-т майл ҳаст
Баргузин, худ ҳар ду олам андак аст».
Гуфт: «Дастуре надодандам чунин,
Ки ба дасти хеш чизе баргузин.*

Шайх гуфт:

–Ман фармон надорам, ки чизеро худам гирам, балки бо гадоӣ бояд ба даст орам. Ин фармони Худост, ҳар чӣ ӯ фармояд, он бикунам.

Шайх барои он ин гуна ҷавоб дод, ки аз содиқ будани амир ба гуфтаҳои бовар надошт. Бо ин суханон роҳи худро пеш гирифт ва ду соли дигарро ҳамчунон ба гадоӣ гузаронид. Пас, аз Худованд фармон расид, ки баъд аз ин дигар чизе аз касе маҳоҳ. Вале ҳар чӣ аз Худованд меҳоҳӣ, Худо бидиҳад, ки ба ҳоҷатмандон бибахшӣ.

Дигар гадоӣ макун. Мо ба ту тавоноӣ бахшидем, ки ҳок дар дастат зар мешавад. Аммо барои ин ки мардуми дилтангу ҳасуд ба ин роз пай набаранд, ба ҳар каси пеши ту барои дархости чизе омада, даст дар зери бўрӯ, ки рӯи он нишастай, бикун ва он чиро ҳоҷат дорад, ба хоҳанда бидеҳ. Ин сазои фармонбардории туст ва ин мукофот аз ҷиҳати аз дилу ҷон худро дар хидмати Худо ва халқ қарор додану пайваста орзуи дидори Ҳақ қарданат ҳаст.

Кам-кам кори шайх ривоҷ ёфт ва ҷойи ӯ дар пешгоҳи Худованди ҷаҳон он қадар мақому манзалат пайдо кард, ки агар ҳоҷатманде пеши ӯ меомаду аз шарм хоҳиши худро назди ӯ ба забон баён карда наме-тавонист, шайх аз дили ӯ огоҳ мешуд, ниёзашро медонист ва бе шарҳи хоҳиш ҳоҷати ӯро мебаровард.

Гар ботини одамӣ софу нияташ пок бошад ва хидмати Худову халқашро пеша кунад, ба чунин мақому мартабае хоҳад расид, ки хок дар дасташ зар шуда, аз замири хоҳишманд бе гуфтори ӯ хабардор мешавад.

Шайх бо муриде ба як шаҳр сафар мекунад, ки дар он ҷо нон камёб буд. Дар аснои сафар мурид аз фикри гуруснагӣ ва набудани нон намеосуд ва мушавваш буд, ки агар нон пайдо накунанд, ҷӣ бояд кард. Шайх хаёли ӯро донист ва ба ӯ гуфт:

*Аз барои гуссаи нон сӯхтӣ,
Дидаи сабру таваккул дӯхтӣ!*

Гуруснагӣ озмоиш ва рӯзӣ хосони Худост. Рӯзии ҳар кас дар вақташ мерасад. Бояд сабр ва таваккул дошт.

Шунидаам, ки дар ҷаҳон ҷазираи сарсабзе пур аз сабзаву гиёҳ ҳаст ва дар он танҳо як гов зиндагӣ мекунад. Ҳар рӯз аз бомдод то шом ҳамон сабззорро мечараду бегоҳӣ аз фарбеҳӣ маҷоли ҷунбидан надорад. Аммо ҳангоми шаб аз тарси он ки фардо чизе барои хӯрдан нахоҳад дошт, гӯшти ӯ мерезад ва то бомдод лоғару заиф мешавад, ҳол ин ки боз то субҳ сабзаҳо мисли дирӯза баланд мешаванд. Солҳост, ки кори гов ҳамин аст, вале доим ба ғами фардо гирифтور аст. Ҳеҷ наметавонад ба дирӯзу имрӯзи худ андеша кунад, ки хӯроки ӯ ҳар рӯз мавҷуд аст:

*Ҳеҷ нандешад, ки чандин сол ман
Мехӯрам 3-ин сабззори 3-ин ҷаман.
Ҳеҷ рӯзе кам наёмад рӯзиям,
Ҷист ин тарсу ғаму дилсӯзиям?
Боз ҷун шаб мешавад, он гови зафт
Мешавад лоғар, ки «оваҳ, ризқ рафт».*

Нафси одамӣ чун ин гов аст ва ин чаҳон сабззори
ӯст. Ҳар рӯз нону оби ӯ ато мешавад, вале дар ғами
фардо асту дар ғуссаи нонпайдокунӣ, ки чӣ гуна ва аз
куҷо пайдо кунад:

*Нафс он гов асту он дашт ин чаҳон,
К-ӯ ҳаме лоғар шавад аз хавфи нон,
Ки чӣ хоҳам хӯрд мустақбал? Аҷаб!
Лутӣ фардо аз куҷо созам талаб?
Солҳо хӯрдиву кам н-омад зи х(в)ар,
Тарси мустақбал куну мозӣ нигар.
Луту лутӣ хӯрдари ҳам ёд ор,
Мангар андар гобиру кам бош зор*

ДОСТОНИ РОҲИБЕ, КИ РҶЗОНА БО ЧАРОҒ ИНСОНРО ЧУСТУЧҶ ДОШТ

Дунёбозоре рӯзона бо шамъ дар бозори шаҳр ме-
гашт ва бо ишқу сӯзи дил ба ҳар сӯй нигоҳ мекард, гӯё
чизеро चुстучӯ дошт. Марде ба ӯ гуфт:

–Эй мард! Дар пайи чӣ мегардӣ? Он ҳам бо рӯш-
ноии рӯз. Ба равшании шамъ чӣ ниёз дорӣ?

Роҳиб гуфт:

– Инсонро चुстучӯ дорам.

Он мард гуфт:

– Дар ин бозор инсонҳо бисёрранд. Магар чашми ту
намебинад?

Гуфт:

– Ман дар пайи марде ҳастам, ки дар сар асари
ҳашм ва ҳочату шаҳват надошта бошад:

*Вақти ҳашму вақти шаҳват мард ку?
Толиби марде равонам қӯ ба қӯ!*

*Ку дар ин ду ҳол марде дар ҷаҳон?
То фидои ӯ кунам имрӯз ҷон.*

Яъне, мардеро меҷӯям, ки хашми худро фурӯ барад ва дар гармогармии таманно аз шаҳват худро нигоҳ дорад.

*Гуфт: «Нодир чиз меҷӯӣ, вале
Гофил аз ҳукму қазой, бин ту нек.
Нозири фарӣ, зи асле беҳабар,
Фаръ моем, асл аҳкоми қадар».
Ҷархи гардонро қазо гумраҳ кунад,
Сад Уторидро қазо аблаҳ кунад.
Танг гардонад ҷаҳони чораро,
Об гардонад ҳадида хораро.*

Он шахс гуфт:

– Ту дар ҷустани чизи камёбе ҳастӣ. Он ҳам дар ин ҷаҳон ки ҳукми қазову қадар равони он аст. Ту гардиши санги осӣро мебинӣ, аммо аз об, ки гардонидани он аст, гофилӣ. Гарду ҷангро дар ҳаво менигарӣ, вале бодро нодида мегузарӣ!

*Эй қароре дода раҳро гом-гом,
Ҳоми хомӣ, хомӣ хомӣ, хомӣ хом.
Чун бидидӣ гардиши сангосиё,
Оби ҷӯро ҳам бибин охир, биё.
Ҳокро дидӣ, баромад дар ҳаво?
Дар миёни хок бингар бодро.
Дегҳои фикр мебинӣ ба ҷӯш?
Андар отаиш ҳам назар мекуни ба ҷӯш.*

Худованд ба пайғамбар Айюб (а) фармуд, ки аз роҳи бахшандагӣ ва бузурговарӣ ба андозаи ҳар мӯйи сарат ба ту сабре додаам.

*Ҳин, ба сабри худ макун чандин назар,
Сабр дидӣ? Сабр доданро нигар.*

Ту гумон мекунӣ, ки ҳама чизро медонӣ, аммо ду-
русту бодикқат диданро нишонаҳое ҳаст:

*Он ки кафҳо дид, бошад дар шумор,
В-он ки дарё дид, шуд беихтиёр.
Он ки кафҳо дид, дар гардиш бувад,
В-он ки дарё дид, ӯ бе гиш бувад.*

Гардиши кафи рӯйи обҳо дидӣ, аммо дарёро
надидаӣ. Нишонаи дарё дидан ҳайрат аст. Он ки кафро
мебинад, асрорро мебинад ва он ки дарёро дид, ҳайро-
ну беихтиёр мешавад. Ҳар ки кафе аз дарёро дид, ҳанӯз
саргардон ва дар роҳ аст. Он ки дарёро дид, ба поёни
роҳ мерасад, аз нигаронию ташвиш раҳо мешавад.

Мавлавӣ дар ашъори дигараш низ дар ин маврид
барҳақ фармуда:

*Дӣ шайх бо чарог ҳамегаиш гирди шахр,
К-аз деу дад малуламу инсонам орзуст.
З-ин ҳамраҳони сустаносир дилам гирифт,
Шери Худову Рустами дастонам орзуст.
Гуфтам, ки ёфт менашавад, ҷустам мо
Гуфт: он ки ёфт менашавад, онам орзуст...*

ДОСТОНИ ДАРВЕШИ ҲИРОТӢ

Дарвеше бебок аз шаҳри Ҳирот мегузашт. Дар роҳ
саворон ва ғулумони амири Ҳиротро дид, ки бар аспо-
ни тозӣ саворанд, ки ҳама зину афзорашон қиматбаҳост
ва бар тан либосҳои зарбофту пурарзиш доранд. Дар

ин ҳол, он дарвешӣ бенаво аз ин диди худ дар шигифт шуд. Аз яке пурсид:

– Инҳое, ки бо ин қадар қарру фар асп меронанд, киҳоянд?

Гуфт:

–Инҳо ғуломони амири Ҳирот ҳастанд.

Дили дарвеш фишурда шуд. Даст ба сӯйи осмон бардошту гуфт:

–Эй Ҳудованд, банданавозиро аз ин амири Ҳирот бубин, ки дастпарварони худро чунин дар нозу неъмат нигоҳ медорад ва сарватмандӣ, вале ту аз ҳоли бандагони худ ғофилӣ:

Банда парвардан биёмӯз, эй Худо!

3-ин расид ихтиёри шаҳри мо!

Дарвеш бо ин аҳвол дар шаҳр мегашт, то рӯзе шунид, ки подшоҳ бар амири Ҳирот хашмгин шуда, ўро ба зиндон андохтааст. Фитначўён ва бадхоҳон амири Ҳиротро ба молчамъкунӣ муттаҳам қарда буданд. Шоҳ ўро зиндон қард ва ғуломонашро ҳам гирифтор сохта, зери шиканча қарор дод, то ин ки ба норостию қорҳои бади ўро иқрор шуда, бар зидди ў гувоҳӣ диҳанд ва ҷойи пинҳонқардаи ганҷу пули ўро ошкор намоянд. Аммо ҳеч як ғулом сухане хилофи амири худ ба забон наёвард, ҳар чӣ бештар озор медидад, камтар сухан аз даҳони онҳо берун меомад.

Дарвеш як шаб хоб дид, ки ҳолифе ба ў мегӯяд:

–Ту сарнавишти амири Ҳирот ва ғуломони ўро дидӣ. Бандагӣ ва банда буданро ҳам аз онҳо биёмӯз, ки чӣ тавр озор мебинанду азоб дода мешаванд, вале сухане хилофи амири худ намегӯянд!

Гуфтаиш андар хоб ҳолиф, к-эӣ киё,

Банда будан ҳам биёмӯз биё.

Эй дарида нӯстани Юсуфон,

Гар бидаррад гургат, он аз ҳеҷ дон.

*З-он ки мебофӣ ҳамасола бинӯш,
З-он ки мекорӣ, ҳамасола бинӯш.*

Худованди бузург агар ба ту камар дода, камарбанд надода бошад, агар сар дода, тоҷ набахшида бошад, ту чаро ба даргоҳи Парвардигор бо чунин бешармӣ мурочиат мекунӣ? Оё ба андозаи ғуломони амири Ҳирот вафодорӣ ва рознигоҳдорӣ аз худ нишон додаӣ? Касоне, ки шукри неъматҳои ба онҳо атошударо мекунанд, албатта, сазовори бахшиши Ҳудованд мешаванд. Ғуломони амир он чомаҳои гаронбаҳо ва аспҳои хушзотро аз роҳи вафодорию посдории ҳаққи амир ба даст оварданд. Дар рӯзи озмоиш мардона истодагарӣ карданд ва рози валинеъматӣ худро ба бегона ошкор накарданд. Ҳол он ки ту аз нодорию нотавонии зудгузари худ забони шикоят мекушӣ!

*Ошиқи он ошиқони гайб бош,
Ошиқони панҷрӯза кам тарош,
Вақти дарди чаиму дандон ҳеч кас,
Дастӣ ту гирад ба ҷуз фарёдрас?*

Бояд чун Аёз вафодорӣ биёмӯзӣ ва гузаштаи худро аз ёд набарӣ. Аёз кафши кухна ва чомаи жандаи худро, ки дар рӯзгори нодорӣ ва пеш аз наздикшавӣ ба Султон Маҳмуд дошт, дар чое пинҳон карда буд ва барои ин ки қадри неъматӣ подшоҳро бидонад, сари ҳар чанд вақт як бор ба ҷойи пинҳонкардааш мерафт ва бо дида ни кафшу чомаи кухнаи худ замони нодорию бадбахтии худро ба ёд оварда, дараҷаи вафодорию хидматгузории ӯ ба шох меафзуд:

*Пас ҳамон дарду маразро ёд дор,
Чун Аёз аз нӯстин кун эътибор.
Нӯстин он ҳолати дарди ту аст,
Ки гирифтаст он Аёз онро ба даст.*

Султон Махмуд бо қасди ба сухан овардани Аёз аз
ӯ мепурсид, ки ин дилбастагии ту ба кухнаҷома ва
кафши дарида чист ва чаро гоҳу ногоҳ бо онҳо дар хил-
ват роз мегӯӣ ва меҳр меварзӣ?

*Эй Аёз, ин меҳрҳо бар чорук
Чист охир? Ҳамчу бар бут ошиқе.
Ҳамчу Маҷнун аз руҳи Лайли хеш
Кардаӣ ту чорукеро дину кеш?
Бо ду кухна меҳри чон омехта,
Ҳар дуру дар ҳуҷрае овехта.
Чанд гӯӣ бо ду кухна нав сухан?
Дар ҷамоде медамӣ сирри кухан?
Сурате пайдо кунад бар ёди ӯ,
Ҷазби сурад орадат дар гуфтугӯ,
Роз гӯӣ пеши сурад сад ҳазор,
Ончунон ки ёр гӯяд пеши ёр.
Ончунон ки модари дилбурдае
Пеши гӯри баччаи навмурдае,*

Аёз ба забони ҳол мегуфт:

—Ҳангоме ки азизе дар гӯр меравад, аввал ҳар дам
ва ҳар рӯз ба сари гӯри ӯ мераванд. Аммо ба зудӣ фа-
ромӯшӣ меояд, чунки:

*Ишқ бар мурда набошад пойдор,
Ишқро бар ҳайи ҷонафзоӣ дор.
Баъд аз он 3-он гӯр худ хоб оядаш,
Аз ҷамодӣ ҳам ҷамоде зоядаш.
3-он ки ишқ афсуни худ бирбуду рафт,
Монд хокистар, чу отаи рафт тафт.
Он чӣ бинад он ҷавон дар ойина,
Пир андар хишт мебинад ҳама.*

Валекин ман ошиқи зиндаам ва куҳнаю жандаро
барои ибрати ҳоли худ ва ёдоварии рӯзгори нодорӣ ни-
гоҳ доштам, то ишқи султонро ҳар лаҳза дар дили худ
афзун кунам:

*Пир ишқи туст, на риши сапед,
Дастгири сад ҳазорон ноумед.*

Хешовандон ба Мачнун гуфтанд:

–Лайлӣ он қадар ҳусне надорад, ки ту ин сон
шефтаи рӯйи ӯ шуда, дил ба ӯ бохтӣ. Садҳазорон
дилбарони беҳтар аз ӯ дар ҷаҳон ҳастанд:

*Беҳтар аз ӯ сад ҳазорон дилрабо,
Ҳаст ҳамчун моҳ андар шаҳри мо.*

Мачнун гуфт:

–Он чи ман мебинам, шумо намебинед:

*Гуфт: «Сурат кӯза асту ҳусн май,
Май Худоям медиҳад аз нақши вай.
Мар шуморо сирка дод аз кӯзааш,
То набошад ишқи ӯтон ғӯшкаш».
Аз яке кӯза диҳад заҳру асал,
Ҳар якеро дастӣ Ҳақ азза ва ҷал.
Кӯза мебинӣ, валекин он шароб
Бода аз ғайб асту кӯза з-ин ҷаҳон,
Кӯза пайдо, бода дар вай бас ниҳон.
Бас ниҳон аз дидаи номаҳрамон,
Лек бар маҳрам ҳувайдову аён.*

Худовандо!

*Ту чу ҷонӣ, мо мисоли дасту по,
Қабзу басти даст аз ҷон шуд раво.*

*Ту чу ақлӣ, мо мисоли ин забон,
Ин забон аз ақл дорад ин баён.
Ту мисоли шодиву мо хандаем,
Ки натиҷай шодии фархундаем.
Эй бурун аз ваҳму қолу қили ман,
Хок бар фарқи ману тамсили ман.
Чунки баҳри ишқи Яздон чӯш зад,
Бар дили ӯ зад, туро бар гӯш зад.*

Бо ин мисолҳо, ҳоли мо ҳоли он чӯпон аст, ки барои Худованд хонаро чорӯб мекарду мехост, ки шабушкҳои сари ӯро бичӯяду бикушад:

*Кас набудаи дар ҳавою ишқ ҷуфт,
Лек қосир буд аз тасбеҳу гуфт.
Мағфират меҳоҳам аз ҷурму хато,
Аз паси он парда, аз лутфи Худо.*

ДОСТОНИ КАДХУДО ВА ЗАНАШ

*Буд марде кадхудо, ӯро зане,
Сахт таннозу палиду раҳзане.*

Кадхудое зани зебо, вале зиштору дағал дошт. Марди заҳматкаш ҳар чӣ ба хона меовард, зан онро талаф мекард ва нобуд месохт. Шавҳараш аз безътиной ва бадкории ӯ ба танг омада буд.

Рӯзе кадхудо аз ним ман бештар гӯшт харида, ба хона овард. Ба зан доду гуфт:

–Имрӯз меҳмон дорам, бо ин гӯшт хӯроке тайёр кун ва аз пушти кори худ рафт.

Зан гӯштро кабоб карда, бо шароб хӯрд ва чун шавҳараш ба хона баргашт, аз занаш пурсид, ки хӯрокпазӣ дар кадом ҳолат аст, зеро меҳмон ҳам ҳамин ҳозир

аз роҳ расида меояд. Зан гуфт, ки гӯштро гурба хӯрда-
аст ва агар барои меҳмон хӯрок лозим бошад, бояд би-
равӣ ва боз гӯшт бихарӣ.

Кадхудо хашмгин шуд, тарозу овард ва гурбаро
баркашид. Гурба ним ман вазн дошт. Он гоҳ ба он зани
дурӯғгӯй гуфт:

—Гӯште, ки ман харида будам, аз ним ман бештар
буд. Чӣ гуна гурбае, ки ҳоло ҳам аз ним ман зиёд вазн
надорад, гӯштро хӯрдааст:

*Ин агар гурбаст, пас он гӯшт ку?
В-ар бувад ин гӯшт, гурба ку? Бигӯ!*

ДОСТОНИ АМИРУ ҒУЛОМ ВА ЗОҲИД

*Буд амире, хушдиде, майборае,
Каҳфи ҳар махмуру ҳар бечорае.
Мушфиқе, мискиннавозе, одиде,
Чавҳаре, зарбахишише, дарёдиле.
Шоҳи мардону амиралмўъминин,
Роҳбону роздону дўстбин.
Даври Исо буду айёми Масеҳ,
Халқ дилдору камозору малеҳ.*

Дар рӯзгори гузашта амире буд меҳрубону зинда-
гиро хушгузарон, майдӯсту ҳам майхора. Бечораро
кӯмакрасон, додгару бахшандае, ки мардумонро ба ди-
ни Исо (а) ташвиқ мекард ва меҳмоннавозу дўст-
нигаҳдор буд. Шабе як шахс меҳмони хонаи амир шуд.
Амир ба хотири ороишу хушҳолии меҳмон ба ғуломаш
фармуд, ки барои меҳмон май омода кунад ва чун дар
хонааш шароб набуд, ўро назди роҳибе, ки беруни
шаҳр зиндагӣ мекард, фиристод, то аз ў бода бихарад.
Дар он замон дар шариасти Исо (а) майнӯшӣ иҷозат буд.

Ғулом ба дайри раҳибон рафт ва ду кӯза аз майи ноб
пур карда, ба сӯйи хонаи амир шитофт:

*Зар бидоду бодаи чун зар харид,
Санг доду дар иваз гавҳар харид.
Бодае, к-он бар сари шоҳон ҷаҳад,
Тоҷи зар бар тораки соқӣ ниҳад.
Фитнаҳову шӯрҳо ангехта,
Бандагону хусравон омехта.
Устухонҳо рафта, ҷумла ҷон шуда,
Тахту тахта он замон яксон шуда.*

Дар роҳи бозгашт ғулом ба зоҳиди хушкмағзи ғам-
задаю мутаассибе вохӯрд:

*Пешаи омад зоҳиде, ғамдидае,
Хушкмағзе, дар бало печидае.
Тан зи отаиҳои дил бигдохта,
Хона аз ғайри Худо пардохта.
Ғӯшмоли меҳнати безинҳор,
Догҳо бар догҳо чандин ҳазор.*

Зоҳид аз ғулом пурсид:

– Дар ин кӯзаҳо чист?

Гуфт:

– Шароб.

Гуфт:

– Барои кӣ мебарӣ?

Гуфт:

– Барои фалон амир.

Зоҳид бонг зад:

– Шаробнӯшӣ шоистаи амир нест, кори Шайтон
аст!

Ва бо асои худ кӯзаҳоро шикаст. Ғулом аз хашми зоҳид гурехт ва назди амир омаду он чи гузашта буд, гуфт. Ғулом гуфт:

—Зоҳид мегуфт, ки агар май ҳалол аст, барои мардуми авом ҳалол аст, на барои мардумони доно ва диндорон.

*Гар ҳалол омад пайи қути авом,
Толибони дӯстро омад ҳаром.
Ошиқонро бода хуни дил бувад,
Чашишон бар роҳу бар манзил бувад.
Душмани роҳи Худоро хор дор,
Дуздро минбар манеҳ, бар дор дор.
Зад зи ғайрат бар сабӯ сангу шикаст,
Ў сабӯ андохт в-аз зоҳид бичаст.*

Амир хашмгин шуд ва ба ғулом гуфт:

—Хонаи зоҳидро нишон бидеҳ, то бо ин гурзи гарон сари ўро бикўбам. Ў чӣ медонад, ки амри маъруф чист. Ў риёкорӣ мекунад ва мехоҳад худро миёни мардум машхур созад:

*Ў чӣ донад амри маъруф аз сағӣ,
Толиби маъруфӣ асту шухрағӣ.
То бад-ин солуси худро ҷо кунад,
То ба чизе хештан пайдо кунад.*

Ҳунари ӯ такаббур ва худнамоӣ аст. Ман меравам то сазояш бидиҳам.

Амир хашмгин, гурз бар даст худро ба дари кулбаи зоҳид расонд. Зоҳиди бечора аз тарс худаширо зери тўдаҳои пашм пинҳон карда буд, дашномҳои амиро шунида овоз намебаровард ва бо худ мегуфт:

—Ин ойина аст, ки метавонад айби туро ба ту бинамояд!

*Гуфт: «Дар рӯ гуфтани зиштии мард
Ойина тонад, ки рӯро сахт кард.
Рӯй бояд ойинавор, оҳанин,
Тот гӯяд: Рӯйи зишти худ бибин».*

Аз доду фарёди амир ҳама аҳли маҳалла хабардор шуданд, берун баромада даври амирро гирифтанд, аз ӯ бахшиши соҳидро дархост намуданд ва мегуфтанд:

—Ин мард пир шудааст, ақлаш заиф гардида аз он ҳама зухду тоат чизе дар хирадаш кушода нашудааст. Ё сазовори гузашту бахшиши шоҳ аст. Аз гуноҳи ӯ бигузар:

*Мағзи ӯ хушк асту ақлаш ин замон
Камтар аст аз ақлу фаҳми кӯдакон.
Зухду пирӣ заъф бар заъф омада
В-андар он зухдаш кушоде ношуда.
Ранҷ дида, ганҷ нодида зи ёр,
Корҳо дида, надида музди кор.*

Амир гуфт:

—Ё кист, ки санг бар сабӯи мо бизанад ва ғуломи моро биёзорад, моро пеши меҳмон хичилу шармсор кунанд?

*Бандаи моро чаро озурд дил?
Кард моро пеши меҳмонон хичил.
Шарбате, ки беҳ зи хуни ўст, рехт?
Ин замон ҳамчун замон аз мо гурехт
Лек ҷон аз дастӣ ман ӯ кай барад?
Гир, ҳамчун мург боло барпарад.
Тири қаҳри хеш бар парраи занам,
Парру боли мурдарегаи барканам.
Гар равад дар санги сахт, аз кӯшишиам,
Аз дили сангаи кунун берун кашам.*

*Ман биро нам бар тани ӯ зарбате,
Ки бувад қавводагонро ибрате.
«Бо ҳама солус? Бо мо низ ҳам?
Доди ӯву сад чу ӯ ин дам диҳам».
Ҳашими хунхораи шуда буд саркаше,
Аз даҳонаи мебаромад отаише.*

Мардум дасту пойи амиро мебӯсиданд ва мегуфтанд:

– Ҳашмгирӣ ва кинадорӣ шоистаи подшоҳ нест. Ту шоҳи меҳрубону нармадилӣ ва ҳоҷат ба бодаю май надорӣ:

*Ҳеч муҳтоҷи майи гулгун наӣ,
Тарк кун гулгуна, ту гулгунаӣ.
Ту хушу хубию кони ҳар х(в)иӣ,
Ту чаро худ миннати бад мекаӣ?*

Амир гуфт:

– Ин паёмбарону мардумони чон огоҳ ҳастанд, ки барои сархушӣ ба май ниёз надоранд. Онҳоро қонашон бо Худо наздик аст ва аз ин наздикӣ ғарқи шодианд, аммо ман бода менӯшам, то сархуш шавам:

*Ман чунон хоҳам, ки ҳамчун ёсамин
Каж ҳамегардам чунон, гоҳе чунин.
Вораҳида аз ҳама хавфу умед,
Каж ҳамегардам ба ҳар сӯ ҳамчу бед.
Ҳамчу шоҳи бед гардон чапу рост,
Ки зи бодаи гуна-гуна рақсхост.
Он ки хӯ кардаст бо шодии май,
Ин хуширо кай тисандад, хоҷа, кай!
Анбиё 3-он 3-ин хушӣ берун шуданд,
Ки сиришта дар хушии Ҳақ буданд.
3-он ки қонишон он хуширо дида буд,
Ин хушиҳо пешашон бозӣ намуд.*

ДОСТОНИ КАДХУДО, ЗАНАШ ВА МЕҲМОН

Тани одамӣ монанди меҳмонхона аст. Ҳар дам меҳмони наве аз роҳ расида меояд ва вориди меҳмонхона мешавад. Ҳеч гоҳ аз омадани меҳмони нав набояд дар ташвиш шуд, зеро ҳар чӣ аз ғайб бирасад, дар он ҳикмате ва неъмате мавҷуд аст.

Меҳмони нохондае аз роҳ расид. Соҳибхона ўро азиру гиromӣ дошт. Дастархоне барояш густурда, ўро пазироии шоёна намуд. Дар гӯши занаш гуфт, ки як бистар барои худамон наздики дар биандоз ва як бистари дигар барои меҳмон дар кунчи хона мурааттаб намо. Зан, чунон ки шавҳараш гуфта буд, ҷойи хоб андохт ва онҳоро танҳо гузошта ба ошпазхона рафт. Кадхудо ва меҳмон то муддате аз дастархон хушку тар хӯрдаю саргузаштҳо ба якдигар ҳикоят карданд. Чун меҳмон хаста шуд, бархост ва ба бистаре, ки зан барои худашу шавҳараш дар назди дар андохта буд, рафт, то хоб кунад. Соҳибхона хичолат кашид ва натавонист ба меҳмон гӯяд, ки ҷойи хоби ў дигар ҷой аст. Он шаб борони саҳт боридаи гирифт. Зан беҳабар аз ҳодисаи ҷойивазшавии бистарҳо урён шуда, ба ҷойхоби меҳмон даромад ва чанд бўсае ба рӯи ў зад, ба гумоне, ки шавҳараш аст ва дар гӯшаш гуфт:

– Дидӣ, ки ин борони саҳт меҳмонро дарди сарат кард.

Меҳмон аз ҷо часту гуфт:

– Эй зан, ташвиш накаш, ман чакман дорам ва аз роҳ рафтан дар зери борон намеҳаросам:

*Зуд меҳмон часту гуфт: «Эй зан бихил,
Мӯза дорам, ғам надорам ман зи гил.
Ман равон гаштам, шуморо хайр бод,
Дар сафар як дам мабодо рӯҳ шод.*

Он гоҳ либосҳои худро пӯшиду ба роҳ афтод. Бо худ мегуфт:

–Хушии роҳи сафар сабаби дермонӣ ва дарозкашии сафар аст.

Зан, ки аз гуфтаи худ пушаймон шуда буд, гуфт:

–Ман шӯхӣ кардам, марҳамат, бимон ва нарав.

Аммо меҳмон хоҳиши ўро қабул накард ва ба роҳ баромад. Мерафт ва гӯё шамъе пеши пойи ўро равшан мекард ва торикиро аз миён мебурд.

Соҳибхона ва занаш марди Худо будани ўро донистанд ва аз ин ки ў дар хонаи онҳо наистод, нороҳат шуда буданд. Онҳо бовар ҳосил карданд, ки меҳмон аз ёрони Хоҷаи Хизр будааст ва дар ҳаёлашон мешунданд, ки он мард мегуфт:

– Ман аз ёрони Хоҷаи Хизр будам ва агар ҳама шаб дар хонаи шумо мехуфтам, ба шумо садҳо ганҷ медодам. Аммо афсӯс, ки рӯзии шумо набудааст.

Фикр дар сари одамӣ монанди меҳмон аст. Фикр хоҳ ғам оварад, хоҳ шодӣ, бояд онро гиромӣ дошт, зеро агар ғам набошад, шодӣ шинохта намешавад:

*Фикри ғам гар роҳи шодӣ мезанад,
Корсозиҳои шодӣ мекунад.
Хона мерӯбад ба тундӣ ў зи гайр,
То дарояд шодии нав з-асли хайр.
Мефишонад барги зард аз шохи дил,
То бирӯяд барги сабзи муттасил.
Меканад беҳи сурури куҳнаро,
То хиромад завқи нав аз моваро.
Ғам канад беҳи кайи пӯсидаро,
То намояд беҳи рӯпӯшидаро.
Ғам зи дил ҳар чӣ бирезад, ё барад,
Дар иваз ҳаққо, ки беҳтар оварад.*

Паёмбари Худо – Айюб (а) ҳафт сол бо хушнудӣ дар балоҳои бешумор тоқат кард ва ҳаргиз нохушнудӣ нишон надод. Ў медонист, ки агар абри тира осмонро напӯшад, барқ назанад ва раъд нағурраду борон наборад, замин сарсабз нахоҳад шуд, дарахтон шукуфа нахоҳанд овард, рӯйиданиҳо нахоҳанд рӯйд. Бинобар ҳар чӣ аз ғаму шодӣ мерасад, неъматҳои Худоист ва шукри он воҷиб аст, то бало ва бадбахтӣ бигзараду осоишу хушӣ қойи онро бигирад.

ДОСТОНИ БА ҶАНГ РАФТАНИ СҶҶҒ

Як дарवेशи бенаво ҳангоми ҷанг худро дар лашкар андохта, омодаи набард шуд. Ҳамин ки ҷанг оғоз гардид ва диловарон ба майдони ҷанг рафтанд, сҶҒ монанди дигар барҷомондагону пирон дар хаймагоҳ монд. Сарбозон ғалаба карданд ва бо ғанимати бисёр бозгаштанд. Аз он чӣ оварда буданд, ба ӯ ҳам саҳме доданд, ки дилхуш бошад. СҶҒ напазируфту гуфт:

– Ҷун ман ҷанг накардаам ва душманро наши-кастаам, ҳақ надорам чизе ғанимат гирам.

Лашкариён гуфтанд:

–Мо аз душман асири бисёр гирифтаем, якеро дастбаста ба ту медиҳем, ӯро бидуш, то дар савоб шарик бошӣ.

СҶҒ аз ин пешниҳод хушнуд шуд ва шамшер бардошту асирро аз хайма берун бурд, то ки ӯро бидушад. Ҷун баргашташ дароз кашид, як нафарро аз пушти ӯ фиристоданд. Он мард ӯро дид, ки дар гӯшае афтода ва асири дастбаста гулӯи ӯро бо дандон мегзад ва сҶҒ аз хуш рафтааст. Дигаронро хабар кард, онҳо омада асирро ҷудо карданд ва ба рӯяш гулоб пошиданд, то ба ҳол омад. Аз ӯ пурсиданд:

—Чӣ шуд, ки асири дастбастаро натавонистӣ куштан ва ӯ туро ба замин хобонид?

Сӯфӣ гуфт:

—Ҳангоме ки хостам бо шамшер сарашро аз тан ҷудо кунам, нигоҳи тунду тезе ба ман андохт, ки ман аз тарс беҳуш шудам.

*Гуфт: «Чун қасди сараи кардам ба хаим,
Турфа дар ман бингарид он шӯхчаим.
Чаширо во карду паҳн ӯ сӯйи ман
Чаим гардониду шуд ҳушам зи тан.
Гардиши чашмаи маро лашкар намуд,
Ман надонам гуфт чун пурҳавл буд?
Қисса кӯтаҳ кун, к-аз он чаим инчунин
Рафтам аз худ, уфтодам бар замин».*

Лашкариён гуфтанд:

—Ту бо ин дилу заҳра мехостӣ ҷанг ҳам бикунӣ? Ҷанг кори шерони нар аст, ки аз дидани тани бесару хуни рехта бар хок ҳарос надоранд:

*Инчунин ҳуше, ки аз муше парид,
Андар он саф тег чун хоҳад қашид?
Кори ҳар нозукдиге набвад қитол,
Ки гурезад аз ҳаёле чун ҳаёл.*

Аз дасти ҳар нозукдиге ҷанг кардан барнамеояд. Кори яке хона нишастан асту кори мардони нотарс ҷангидан.

ДОСТОНИ ШИКОРЧӢ ВА МУРҒИ ЗИРАК

*Рафт мурге дар миёни марғзор,
Буд он ҷо дом аз баҳри шикор.*

Мурге ба марғзоре, ки дар он ҷо шикорчӣ дом гузошта буд, расид. Дар он ҷо чанд дона дар рӯи замин хобида буд. Ин донаҳоро шикорчӣ партофта, худ зери баргу гиёҳҳо пинҳон шуда буд, ки сайдро фиреб бидиҳад. Мурғ ўро дид ва ба сўяш рафта пурсид:

—Ту кистӣ, ки либоси сабз пӯшидаю миёни гиёҳони сабз нишастай?

*Гуфт ўро: «Кистӣ ту? сабзнӯш!
Дар биёбон, дар миёни ин вуҳуш».*

Мард гуфт:

—Ман як марди зоҳиду гўшанишинам, ки аз кори дунё худро буридаам. Чун маргро ҳамсояи худ дарёфтаам, зеро одамӣ оқибатуламр хоҳад мурд ва танҳо дар гўр хоҳад хуфт, беҳтар аст, ки аз ҳамроҳнишинӣ бо дигарон бипархезам ва худро аз офати пайвастагӣ бо онҳо бираҳонам. Аз ин ҷиҳат ман дар саҳро хилвату танҳоиро интиҳоб кардаам. Чӣ медонам, ними умрро дар орзуи дўст гузаронидам ва ними дигареро дар ғуссаи душманон.

*Рӯ ба хок орем, к-аз вай рустаем,
Дил чаро дар бевафоён бастаем?
Ними умр аз орзуи дилситон,
Ними умр аз ғуссаҳои душманон.*

Як шахс гўсфандеро ба ресмон баста, аз паси худ мекашид. Дузде расиду ресмонро бурид ва гўсфандро бурд. Вақте ки мард аз дуздида шудани гўсфанд огоҳ

шуд, дар ҷустуҷӯи он пас гашт. Ба ҳар сӯ мегашту пурсуҷӯ мекард. Касеро бар сари чоҳ дид, ки сарашро бар замин мезанаду зорӣ мекунад. Ё дузди гӯсфанд буд, вале мард ўро наметинохт. Мард аз дузд пурсон шуд, ки чаро менолад ва чунин парешон аст. Дузд гуфт:

–Ҳамёни зарам, ки дар он панҷсад динор буд, дар ин чоҳ афтод. Агар ту онро аз чоҳ берун оварӣ, панҷаки онро ба ту медиҳам.

Мард худ ба худ гуфт:

–Сад динор баҳои даҳ гӯсфанд аст. Агар дузде гӯсфандамро бурд, Худованд ба ҷойи он баҳои даҳ гӯсфанд ба ман мерасонад:

*Ҷомаҳо барканду андар чоҳ рафт,
Ҷомаҳоро бурд ҳам он дузд тафт.*

Либосҳояшро кашиду ба чоҳ даромад, ҳар қадар ҷуст, кисаи зарро наёфт. Аз чоҳ берун омад, дид на либос ҳасту на аз он мард асаре пайдост.

*Ё яке дузд аст фитнасирате,
Чун ҳаёл ўро ба ҳар дам сурате.
Кас надонад макри ё илло Худо,
Дар Худо бигрезу вораҳ з-он даго.*

Мурғ гуфт:

– Эй мард, аз танҳошинӣ бипарҳез, зеро агар мусалмонӣ бояд бидонӣ, ки дар дини ислом гӯшанишинӣ раво нест. Намози ҷумъаро барқарор кардаанд, ки ҳама бо ҳам гирд оянд ва якдигарро ба некӣ панд диҳанду аз бадӣ бипарҳезанд. Гӯшанишинӣ дар дини Исо (а) аст, на дар дини Муҳаммади Мустафо (с).

Мард гуфт:

–Ҳамнишинӣ бо мардуми доноро вочиб кардаанд, аммо бештари мардум авоманду нодон ва дар ҳукми сангу кулӯх. Бо чунин касон набояд шиштухез кард, зеро ин гуна мардум аз кулӯху санг бадтаранд. Кулӯху санг ба касе озор намерасонанд, вале нодонҳо ҳазорҳо офат доранд.

*Худ кулӯху санг касро раҳ назад,
3-ин кулӯхон сад ҳазор офат расад.*

Пас аз ин гуфтушунид мурғ аз мард пурсид:

– Ин донаҳои гандум моли кистанд?

Мард гуфт:

–Моли яtimi бесарпарасте ҳастанд ва назди ман амонат гузоштааст.

Мурғ гуфт:

–Ман гурусна ва дармондаам. Дар ҳолати ман мурдор ҳам барои ман ҳалол аст. Ту ба ман ёрӣ расон ва иҷозат бидеҳ, эй амини мухтарам, ки ман чанд донаки онҳоро бихӯрам.

Мард гуфт:

–Ту заруратро худат муайян мекуни. Магар намедонӣ, ки хӯрдани моли ятим чӣ зиёне дорад?

Мурғ андаке ба худ фуру рафт, аммо оқибат хирсу тамаъ бар ӯ дастболо шуду ба хӯрдани донаҳои гандум пардохт. Хӯрдан ҳамон буду гирифтори дом шудан ҳамон. Дар он ҳол ба нолидану дуо хондан оғоз кард ва намедонист, ки дуо баъди харобшавии шаҳри Басра суд надорад. Дуоро пеш аз хӯрдану гирифтор шудан боистӣ хонд ва бар гуруснагӣ сабр бояд кард, то гирифтори дом нашавӣ!

*Он замон ки дев мешуд роҳзан,
Он замон бояст «Ёсин» хондан.*

Посбоне шаб ба хоб рафт. Дуздон омада корвонро гонат карданду моли мардумро бурданд. Бомдод соҳибони мол омаданд ва диданд, ки шутурон бо борҳо нопадид шудаанд. Посбонро ҷанҷол карданд, ки ҷӣ ходиса шуд?

Гуфт:

–Дуздони ниқобдор корвонро бурданд. Ба ӯ гуфтанд:

– Ту магар санг будӣ? Чаро пеши роҳи онҳоро нагирифтӣ?

Гуфт:

–Шумори онҳо зиёд буд ва ман танҳо.

Гуфтанд:

–Агар ҷанг наметавонистӣ, чаро фарёду ҳаёху накардӣ, ки бедор шавем?

Гуфт:

–Шамшер кашиданд, ки агар фарёд кунӣ, туро мекушем. Он гоҳ ман аз тарс хомӯш шудам. Акнун ҳар қадар меҳохед, фарёд мекашам.

Мурғ гуфт:

–Ин оқибати касе аст, ки фиреби зоҳидонро бихӯрад!

Зоҳид гуфт:

– На, ин сазои касе аст, ки моли یتимро бихӯрад!

Мурғ ба нола афтод. Чунон зорӣ кард, ки дили шикорчию бандҳои доми ӯ ҳам ба ларза омаданд. Дар ин ҳолати беҳудӣ мурғи фиребхӯрда бо Худо розу ниёз мекарду мегуфт:

*К-аз таноқузҳои дил пуштам шикаст,
Бар сарам ҷоно, биё, мемол даст.
Зери дасти ту сарамро роҳатест,
Дасти ту дар шукрбахшӣ оятест.
Сояи худ аз сари ман бармадор,
Беқарорам, беқарорам, беқарор.*

*Эй зи ту вайрон дукону манзилам,
Чун нанолам? Чун бияфшорӣ дилам.
Чони ман бистон, туй ҷонро усул,
З-он ки бе ту гаштаам аз ҷон малул.
Ошиқам ман бар фани девонагӣ,
Серам аз фарҳангиву фарзонагӣ.*

Он гоҳ нолон гуфт:

– Дигар корам ба чое расидааст, ки бояд пардаи шармро бидарам ва он чи дар дилам ҳаст, ошкоро бигӯям.

Ҳар мавҷуде дар ҷаҳон ба чизе дилбастагӣ дорад ва бад-он қарор ёфтааст, вале:

*Кор ӯ дорад, ки Ҳақро шуд мурид,
Баҳри кори ӯ зи ҳар коре бурид.*

Дигарон монанди кӯдаконанд. Чанд рӯз ба бозии зиндагӣ машғулу хушнуд ё ғамгин. Воқеан, кор касе дорад, ки ба дунболи Ҳақ асту ба сӯйи ӯ менигарад ва барои кори Худованди бузург аз ҳар кори дигар рӯй мегардонад.

ДОСТОНИ ДИЛДОДАИ ХОБОЛУД ВА ДИЛДОРИ ӯ

*Ошиқе будааст дар айёми пеш,
Посбони аҳд андар аҳди хеш.
Солҳо дар банди васли моҳи худ,
Шоҳмоту моти шоҳанишоҳи худ.*

Дар рӯзгори пешин дилдодае будааст, саҳт пойбанди қавлу қарори хеш. Солҳо дар пайи дилдор гашта, аз ҷустуҷӯ ва орзуи пайванди ӯ ҳеҷ гоҳ наҷмед намешудааст.

*Оқибат чўянда ёбанда бувад,
Ки фараҷ аз сабр зоянда бувад.*

То ин ки рўзе дилдораши ба ӯ гуфт, ки имшаб пеши ту хоҳам омад. Дар фалон соат, дар фалон хона дар интизори ман бинишин ва то омадани ман бедор бош!

*Дар фалон ҳучра нишин то ними шаб,
То биёбам ними шаб ман бе талаб.*

Дилдода ба шунидани ин ваъда аз шодӣ пар баровард. Назрҳои худро адо карда, гуруснаҳоро сер намузда, ҳочати эҳтиҷмандонро баровард. Чунонки қарор шуда буд, дар ваъдагоҳ чашм дар интизори дилдораши нишаст, то биояд ва ба аҳди худ вафо кунад. Аммо ўро хоб даррабуд ва ними шаб, вақте ки ёраш шодон аз дар даромад, ўро дар хоби саҳт, беҳабар ва бепарво аз дилдору дилдодагӣ дарёфт.

*Ошиқи худро ғитода, хуфта дид,
Андаке аз остин ўро дарид.
Гирдаконе¹ чанд андар ҷайб кард,
Ки ту тифлӣ, гир ин, мебоз нард.*

Дилдор ба нишони вафо ба ваъда ва ба дидор омаданаши ва дар хоб будани ӯ, аз остини ӯ андаке бурида, ба кинояи ин ки ту ҳанўз кўдак будаӣ ва қадри ишқро то ҳол намедонӣ, вагарна хобро бар интизори дидор бартар намедонистӣ, чанд дона чормағзро дар кисааш гузошту рафт. Ошиқ наздики субҳ аз хоб бедор шуд. Остинашро даридаю кисаашро пур аз чормағз ёфт. Аз нокомии хеш оғах шуд.

Гуфт:

–Дилдодаи ман ваъдаи худро фаромўш накард ва аз рўйи вафодорӣ дар ваъдагоҳ ҳозир шуд, вале мани шўрбаҳти бечора дар хоб мондам.

¹. Гирдакон – чормағз.

*Гуфт: «Шоҳи мо ҳама сидқу вафост,
Он чи бар мо мерасад, он ҳам зи мост».*

Аз сустию гафлати хеш нолон шуду гуфт:

—Аз мост, ки бар мост. Ҳар чӣ ба сари ман ояд, аз
нодонию бадбахтии худам аст. Ишқ бо ақл созгор нест.

Баъд аз ин аз ҳама гузашт хоҳам кард ва ба хӯрду
хӯрок машғул намешавам, то ин ки хушбахтии ба сӯйи
ман омадаро аз даст надиҳам.

*Ҳар чӣ ғайри шӯришу девонагист,
Андар ин раҳ дуриву бегонагист.
Ишқу номус, эй бародар, рост нест,
Бар дари номус, эй ошиқ маист.
Вақти он омад, ки ман урён шавам,
Нақш бигзорам, саросар чон шавам.
Ҳин, гулӯи сабр гиру мефишор,
То хунук гардад дили ишқ, эй савор!
То насӯзам, кай хунук гардад дилаш?
Хуш бисӯз ин хонаро, эй шери маст,
Хонаи ошиқ чунин авлотар аст.
Хобро бигзор имшаб, эй падар,
Як шабе бар кӯйи бехобон гузар.
Гар ду олам пур шавад сармасти ёр,
Чумла як бошанду он як нест хор.*

ДОСТОНИ САРДОРИ ТУРК ВА МУТРИБИ Ў

Сардори турке нимашаб аз хоб бедор шуд. Ў дар
холи хумор буд. Дастур дод, ки ҳофизе ва занеро ба
хузури ӯ биёваранд, то аз хумори шароби шаб нӯши-
дааш, раҳо ёбад. Мутриб муниси чони мастон аст ва
мастии мастон дар канори ӯ дучандон мешавад:

*Мутриби ҷон мӯниси мастон бувад,
Нақлу қуту қуввати маст он бувад.
Мутриби эшон суйи мастӣ кашид,
Боз мастӣ аз дами мутриб чашид.*

Шароби Ҳақ мастро ба маҷлиси тараб мебарад ва тан аз ин шароб ҳоли хешро пайдо мекунад. Мастии тану мастии ҷон дар лафз бо ҳам монанданд. Ҳамин шабоҳати лафз инсонро ба иштибоҳ меандозад. Монанди ин ки кофиру муъмин дар тан ба ҳам монанданду дар қору амал ва ибодат тафовут доранд. Ҷисми одамӣ мисли кӯза сарбаста аст. То сари онро боз нақунӣ ва ба даруни он нанигарӣ, чизи дохили онро нахоҳӣ донист.

*Ҷисмҳо чун кӯзаҳои бастанасар,
То ки дар он кӯза чӣ бвад? Он нигар.
Кӯзаи он тан нур аз оби ҳаёт,
Кӯзаи ин тан нур аз заҳри мамот.*

Лафз монанди ҷисм аст ва ҷисмҳо бо ҳам шабеҳанд, аммо маънӣ, ки дар дарун аст, ба ҷон мемунад. Маснавии ман ҳам ҳамин тавр аст. Сураташ гумроҳкунанда аст ва маънояш раҳнамову раҳонанда. Паёмбари ақрам (с) дар бораи Қуръони қарим меғӯяд:

– Ин китоб дар дилҳо асар мекунад, ғайр аз ин ки гурӯҳро роҳбар асту гурӯҳро таъсир надорад.

Кӯре ба ҳонаи Расули Худо (с) омаду гуфт:

– Эй, ки ҳоҷати ҳамаро мебарорӣ, маро ҳам дарёб!

Модари муъминон, ҳамсари Паёмбари ақрам (с) – Оиша (р), ки он ҷо буд, чун кӯрро дид, ба дигар хучра давид, то рӯймоле бар сар кунад. Он бону медонист, ки ҳазрати Муҳаммад (с) рашқи зиёд дорад ва намеҳост дили ӯ малул гардад. Паёмбари Худо (с) ба Оиша (р) гуфт:

– Ё ту ро намебинад, ҷаро пинҳон мешавӣ?

Оиша (р) гуфт:

– Дуруст аст, ки ӯ маро намебинад, аммо ман ӯро мебинам ва аз рашки ту ҳам огоҳам.

*Гуфт Пайгамбар барои имтиҳон,
«Ӯ намебинад туро, кам шав ниҳон».
Кард ишорат Оиша бо дастҳо:
Ӯ набинад, ман ҳамебинам варо».*

Он ки зебост, худро аз тиррасӣ дур нигоҳ медорад, аммо он ки зишту пир аст, ҳочате ба пинҳон шудан надорад:

*Раиш аз он афзунтар аст андар танам,
К-аз ҳудаш хоҳам, ки ҳам пинҳон кунам.
З-оташ раиши гарон оҳанги ман,
Бо ду чашму гӯши худ дар ҷанг ман.*

Барои амиру сардори турк ҳамон нимашаб мутри-bero оварданд ва ӯ сурудан оғоз кард.

*Мутриб оғозид пеши турки маст,
Дар ҳиҷоби нагма асрори аласт.*

Суруди ӯ чунин буд:

*«Ман надонам, ки ту моҳӣ ё васан?
Ман надонам, то чӣ меҳоҳӣ зи ман?
Менадонам, ки чӣ хидмат орамат?
Тан занам ё дар иборат орамат?
Ин аҷаб, ки нестӣ аз ман ҷудо,
Менадонам ман кучоам? Ту кучо?
Менадонам, ки маро чун мекашӣ?
Гоҳ дар бар, гоҳ дар хун мекашӣ».
Ҳамчунин лаб дар «надонам» боз кард,
«Менадонам, менадонам» соз кард.
Чун зи ҳад шуд «менадонам» аз шигифт,
Турки моро з-ин ҳарора дил гирифт.*

Сардори турк аз «надонам, надонам» гуфтани мутриб сахт барошуфт ва шамшери худро берун кашид, ки бар сари ӯ бизанад. Фармондеҳе, ки он ҷо буд, дасташро гирифт ва гуфт:

–Эй амир, дар ин ҳангом мутрибкушӣ кори дуруст нест.

Сардор гуфт:

– Охир аз ин оҳанги «надонам, надонам» дилам гирифт:

*Гуфт: «Ин такрори беҳадду мараиш
Кӯфт табъамро, бикӯбам ман сараиш.
Қалтабоно, менадонӣ, ғуҳ мах(в)ар,
В-ар ҳамедонӣ, бизан, мақсуд бар.
Он бигӯ, эй ғич, ки медонияи,
«Менадонам, менадонам» дармакаш.
Ман бипурсам, к-аз кучой, ҳай мурӣ?
Ту бигӯӣ на зи Балху на-з Ҳарӣ.
На зи Бағдоду на Мавсил, на Тароз,
Даркашӣ дар «нею не» роҳи дароз.*

Суханро ба дарозо макаш. Аз он чи медонӣ бигӯ, на аз он чи намедонӣ!

*Ин суханхойи дароз аз баҳри чист?
Гуфт мутриб: «З-он ки мақсудам хафист.
Мерамад исбот пеш аз нафӣи ту,
Нафӣ кардам, то барӣ з-исбот бӯ.
Дар наво орам ба нафӣ ин созро,
Чун бимири, марг гӯяд розро».*

Мутриб гуфт:

–Ман аз роҳи инкор меҳоҳам амирро исбот намоям. Магар нашунидаӣ, ки Паёмбари акрам (с) гуфт:

– Бимиред, пеш аз он ки бимиред, яъне, то зиндаед, худро бимиронед, то ин ки аз рози ниҳон огоҳ шавед. То намири, чон аз ин «надонам»-ҳою нодониҳо раҳо намешавад. Ситораҳо, ки рафтанд, хуршед намоён мешавад:

*То нагаштанд ахтарони мо ниҳон,
Дон, ки пинҳон аст хуршеди ҷаҳон.*

Дар ин ҷаҳон зид ба воситаи зид шинохта мешавад:

*Нафӣ зидди ҳаст бошад, бе шаке,
То зи зид зидро бидонӣ андаке.
Ин замон ҷуз нафӣ зид эълom нест,
Андар ин нашъат даме бе дом нест.*

Одаме, ки болиғ мешавад, дигар кӯдак нест ва ҳоке, ки зар мегардад, дигар хок нест. Барои ҳамин Пайғамбари Худо (с) фармудааст:

– Агар меҳоҳӣ чашми дилат боз шавад, пеш аз мурдан бимир, яъне, худҳоҳию худпарастиро фаромӯш кун. Аммо ин нукта бо ақл фаҳмида намешавад, бо марг доништа хоҳад шуд. Муҳаммад (с), ки ҳама чизро медонисту медид, аз худ гузашта буд. Абӯбакр, ки лақаби Сиддиқ, яъне «Ростгӯйтарин» ёфт, ҳамчунин аз худ гузашта буд.

Борҳо аз ҳазрати Муҳаммад (с) пурсиданд, ки то қиёмат ва растохез чӣ қадар роҳ аст? Ў ба забони ҳол мегуфт:

–Оё аз растохез ҳоли растохезро мепурсанд?

*Пас, қиёмат шав, қиёматро бибин,
Дидани ҳар чизро шарт аст ин.
Ақл гардӣ, ақро донӣ камол,
Ишқ гардӣ, ишқро донӣ зубол.*

*Гуфтаме бурҳони ин даъво мубин,
Гар будӣ идрок андархурди ин.
Дар ҳама олам агар марду зананд,
Дам ба дам дар назъу андар мурдананд.*

ДОСТОНИ ШОИРИ ЧАҲОНГАРД ВА МАРДУМИ ҲАЛАБ

Рӯзи даҳуми моҳи Муҳаррам, ки рӯзи Ошуро аст, мардуми шиъамазҳаб барои ёдоварии ходисаи Карбало ва кушта шудани Имом Ҳусайну ёронаш чамъ мешаванду гирияю зорӣ мекунанд. Дар Ҳалаб низ монанди шаҳрҳои шиъанишин ҳамин расм барпост. Дар чунин рӯз шоири ғарибе ба Ҳалаб расид ва аз дарвозаи Антокия ба шаҳр даромад. Гурӯҳи бисёреро дид, ки синазанону наваҳахонон ва ашкрезон азодорӣ мекунанд.

*Як ғарибе шоире аз раҳ расид
Рӯзи Ошурову он афгон шунид.
Шаҳрро бигзашту в-он сӯ роӣ кард,
Қасди ҷустуҷӯӣ он ҳайҳой кард.*

Ҳар кас мерасид, меурсид, ки чӣ хабар аст? Барои чӣ ҳама гириёну нолонанд? Магар бузурге дар ин шаҳр мурдааст? Агар чунин аст, маро огоҳ кунед, то барои ӯ марсияе бинависам ва бисароям.

Мардум гуфтанд:

– Эй мард, ту магар кофир ва душмани хонадони Паёмбарӣ? Магар намедонӣ, ки рӯзи Ошуро душманони дини ислом фарзанду набераҳои Пайғамбарро кушта ва хуни онҳоро ба ноҳақ рехтаанд? Акнун солҳост, ки мардум дар ин рӯз гирд меоянду азодорӣ мекунанд.

Шоир гуфт:

– Инро медонам. Аз он рӯз то кунун вақти зиёде гузаштааст. Замони Язид кучою ҳоло кучо? Чӣ тавр шумо ин қадар дер аз ин саргузашт огоҳ шудаед? Ҳар кару кӯре ин достони дарднокро шунидааст.

*Гуфт: «Оре, лек ку даври Язид?
Кай будаст ин ғам? Чӣ дер ин ҷо расид?
Чаими кӯрон он хисоратро бидид,
Гӯши каррон он ҳикоятро шунид.
Хуфта будастед то акнун шумо
Ки кунун ҷома даридет аз азо?
Пас азо бар худ кунед, эй хуфтагон?
З-он ки бад маргест ин хоби гарон».*

Онҳо, ки кушта шуданд, аз зиндони тан раҳой ёфтанд ва ба биҳишти Худо рафтанд. Барои онҳо шодӣ бояд кард, на нолаву фарёду на ҷомадарониву синакӯбӣ!

*Рӯҳи султонӣ зи зиндоне бичаст,
Ҷома бидронему чун хоем даст?
Чунки эшон хусрави дин будаанд,
Вақти шодӣ шуд чу бишкостанд банд.
Сӯйи шодурвони давлат тохтанд,
Кундаву занҷирро андохтанд.
Рӯзи мулк асту ғашу шоҳанишаҳӣ,
Гар ту як зарра аз эшон огаҳӣ.
В-ар найӣ огаҳ, бирав бар худ гирӣ,
З-он ки дар инкори нақлу маҳшарӣ.*

Шумо ба ростӣ аз ҳақиқат хабар доред ё не? Агар хабар доред, биравед, шодӣ кунед ва агар хабар надоред, бар ҳолу ғафлати худатон гираву зорӣ кунед, ҷомаҳо бидаред. Бар ҳоли худатон гира кунед, ки

чаҳони дигарро наметиносед, барои шахси бо ҳамаи
ҷон харидори он чаҳоншуда шодӣ кунед!

*Бар дилу дини харобат навҳа кун,
Ки намебинад ҷуз ин хоки қуҳун.
В-ар ҳамебинад, чаро набвад далер,
Пуштдору ҷонсипору чаимсер?
Дар рухат ку аз майи дин фарруҳӣ?
Гар бидидӣ баҳр, ку каффи сахӣ?
Он ки ҷӯ дид, обро накнад дарег,
Хоса он, к-ӯ дид он дарёву мег.*

Марди ҳарисро чашми дил кӯр аст ва бо чашми сар
ҳам неъматҳои Худоро намебинад. Монанди мӯре, ки
дар пайи дона ларзон аст ва гандумҳои хирманкардари
намебинад.

*Эй ба сурат зарра, кайвонро бибин,
Мури лангӣ, рав Сулаймонро бибин.
Ту найӣ он ҷисм, ту он дидай,
Вораҳӣ аз ҷисм, гар ҷон дидай.*

Чашми зоҳир камбин мешавад ва моҳи ягонаи ос-
монро дуто мебинад.

*Ин дуӣ авсофи диди аҳвал аст,
В-арна аввал охир, охир аввал аст.*

Ва аз хилқату растохез ошкор мешавад, ки то
намирӣ, ба он намерасӣ.

Касе, ки пул надорад, ба бозор меомад, чизҳоро та-
мошо мекард, тагурӯ мекард, вале намехарид.

—Сармояи ин чаҳон зар аст ва сармояи он чаҳон
ишқ;

*Моя дар бозори ин дунё зар аст,
Моя он ҷо шиқу ду чашми тар аст.
Ҳар кӣ ӯ бемояи бозор рафт,
Умр рафту бозгаиш ӯ хомтафт.
«Ҳай, қучо будӣ бародар?» «Ҳеч ҷо!»
«Ҳай, чӣ пухтӣ баҳри хӯрдан?» «Ҳечбо!»
Муштарӣ шав, то бичунбад дасти ман,
Лаъл зояд маъдани обастии ман.
Муштарӣ гарчӣ, ки сусту борид аст,
Даъвати дин кун, ки даъват ворид аст.
Боз паррон кун, ҳимомии рӯҳ гир,
Дар раҳи даъват тариқи Нӯҳ гир!
Хидмате мекуни барои Кирдгор,
Бо қабулу радди халқонат чӣ кор?*

ДОСТОНИ БИЛОЛИ ҲАБАШӢ ВА АБӢБАКРИ СИДДИҚ

*Тан фидои хор мекард он Билол,
Хоҷааш мезад барои гӯшмол.*

Билоли ҳабашӣ бандаю ғуломи як яҳудӣ буд. Ӯ ба дини ислом гаравида буд, аммо чун ғулом буд, эътиқоди худро наметавонист озодона бигӯяд. Хоҷааш, ки ба сирри ӯ пай бурда буд, танашро бо чӯби хордор зери офтоби сӯзон мезаду лахт-лахт мекард, ки чаро дини хоҷаашро рад кардаю дини Муҳаммадро қабул кардааст.

Рӯзе Абӯбакри Сиддиқ он сӯ гузашт ва нолаю фарёди Билолро шунид. Аз овози ягонапарастии ӯ бӯйи ошно ёфт. Назди вай рафт ва пинҳонӣ аз хоҷа насиҳаташ кард, ки сирри худ ва исломи худро нигоҳ дорад. Пандаш дод ва ӯ розӣ шуд, ки аз эътиқоду бовари худ ба

касе чизе намегӯяд. Лат хӯрдану нолидани ӯ боз рӯзи дигар ба гӯши Абӯбакр расид:

*Боз пандаш дод, боз ӯ тавба кард,
Ишқ омад, тавбаи ӯро бих(в)ард.
Тавба кардан з-ин наमत бисёр шуд,
Оқибат аз тавба ӯ безор шуд.
Ҷош кард, испурд танро дар бало,
К-эй Муҳаммад, эй адуви тавбаҳо!
Эй тани ман в-эй раги ман нур зи ту,
Тавбаро гунчо кучо бошад дар ӯ?
Тавбаро з-ин пас зи дил берун кунам,
Аз ҳаёти хулд тавба чун кунам?
Ишқ қаҳҳор асту ман мақҳури ишқ,
Чун шакар ширин шудам аз шӯри ишқ.
Барги қоҳам неши ту, эй тундбод!
Ман чӣ донам, ки кучо хоҳам фитод?*

Чанд муддат ҳар рӯз Абӯбакри Сиддиқ ӯро панд меод ва тавба мекунониду боз тавбаро мешикаст, то вақте ки аз худ беҳуд шуд ва дар зери шиканҷаи марди яҳудӣ боз «Худо! Худо!» мегуфт, имонашро бар Пайғамбари акрам (с) ошкор месохт, аз чӯб хӯрдану захм дидан аз роҳи худ барнамегашт.

Абӯбакри Сиддиқ чун донист, ки Билол тан ба тавба намедихад ва аз имону эътиқоди худ боз намегардад, достони ӯро ба Паёмбари акрам (с) дар миён ниҳод ва гуфт:

—Марди яҳудӣ ӯро озори фаровон медихад. Яҳудӣ чун чуғз аст ва ҷони Билол чун боз, тан ба қазо намедихад ва зери бори пешниҳоди яҳудӣ таслим намешавад. Аммо ӯ ба панди касе гӯш намедихад. Саргаштаю шефтаи Худои якто ва ошику дилдодаи Пайғамбари Ёст.

Муҳаммад (с) аз шунидани саргузашти Билол ва неруи имони ӯ шодмон шуда, аз Абӯбакри Сиддиқ пурсид, ки барои халосии ӯ чӣ бояд кард?

Абӯбакр гуфт:

–Агар иҷозат бидиҳӣ, ӯро аз соҳибаш бихарам ва озод кунам.

Расули акрам (с) гуфт:

– Фикри хубест, аммо дар ин кор маро ҳам шарики худ кун ва ними баҳои ӯро аз ман бигир. Абӯбакри Сиддиқ пазируфт ва ба хонаи марди яҳудӣ рафт, то Билолро аз ӯ бихарад ва аз шиканча бираҳонад. Пайғамбар гуфт:

– Марди яҳудӣ намедонад, ки қадру арзиши ин ғулом назди Худованд аз ҳазорон гавҳар бештар аст.

Абӯбакр марди яҳудиरो сарзаниш кард, ки ин ғуломи бечораро чаро озор медиҳӣ?

Гуфт:

–Ӯ ба дини ман бовар надорад. Агар дили ту ба ӯ месӯзад, онро аз ман бихар:

*Гуфт: Раҳмат гар ҳамеояд бар ӯ,
Зар бидеҳ, бистонаи, эй икромхӯ.*

Абӯбакр гуфт:

–Ман ғуломи хушгили сафедрӯе дорам, ки ӯ ҳам монанди ту яҳудӣ аст. Ӯро ба ту медиҳам ва ба чояш Билолро ба ман бидеҳ!

Баъд кас фиристода, ғуломро оварданд. Марди яҳудӣ аз дидани ӯ дар шигифт шуд.

Абӯбакр гуфт:

*Тан сапеду дил сиёҳ астаи, бигир,
Дар иваз деҳ тансиёҳи дилмунир!*

Бо вучуди ин, яҳудӣ ба муомила тан надод, чунки иштиёқи Абӯбакри Сиддиқро ба харидани Билол (р)

дарёфта буд. Окибат Абӯбакр дусад дирҳам нукра ҳам илова бар ӯ дод ва Билолро харид. Чун муомила поён ёфт, яҳудӣ аз шодӣ ба ханда афтод. Абӯбакр сабаби шодии ӯро пурсид. Яҳудӣ гуфт:

–Агар шавқи ту ба хариди ин ғулом намебуд, ман ӯро ба даҳяки ин баҳо медодам, зеро ӯ пеши ман ба ним дирҳам ҳам намеарзад. Аммо иштиёқи ту баҳои ӯро боло бурд. Абӯбакр гуфт:

–Ту бояд ба ҳоли худат бихандӣ, чунки намедонӣ, ки баҳои ин мард назди ман ба чаҳоне меарзад. Ту онро бо чормағзе аз даст додай! Агар ба фуруши ӯ тан намеодӣ, ман ҳамаи сарвату дороии худро ба ивази ӯ медодам.

*Саҳл додӣ, з-он ки арзон ёфтӣ,
Дур надидӣ, ҳуққаро нашкофтӣ!*

Ту дар муомила фиреб хӯрдай. Бояд бар ҳоли худ бихандӣ, ки баҳои он гавҳарро надонистӣ ва онро осону арзон аз даст додӣ!

Он гоҳ дасти Билолро гирифт ва ӯро пеши Паёмбар бурд. Чун чашми Билол ба ӯ афтод, сачда кард ва аз шодӣ беҳуд шуд.

*То ба дере беҳуду беҳуш монд,
Чун ба ҳуш омад, зи шодӣ ашк ронд.
Мустафояш дар канори худ кашид,
Кас чӣ донад бахшише, к-ӯро расид.*

Он гоҳ ҳазрати Муҳаммад (с) ба Абӯбакр фармуд:

– Магар нагуфта будам, ки маро дар хариди Билол шарик кун?

Сиддиқ гуфт:

–Мо ҳарду бандаи туем ва фармони ту бар мо равон аст. Ман озод будам ва бо дидор ба ту дил бастаму бандагии туро ба ҷону дил харидам. Ҳар чӣ ман дорам, аз туст.

—Маро ёри ғори худ кардаӣ. Бар хотири дидори ту ман зинҳор озодӣ нахоҳам ва банда будан ба ту барои ман озодӣ аст. Акнун ўро ба шодии рўйи ту аз ғуломӣ озод мекунам!

*Гуфт: «Мо ду бандагони кўйи ту,
Кардамаш озод ман бар рўйи ту.
Ту маро медор банда-в ёри гор,
Ҳеч озодӣ нахоҳам зинҳор!
Ки маро аз бандагит озодӣ аст,
Бе ту бар ман меҳнату бедодӣ аст.*

Ман дар ҷавонӣ дар хоб дида будам, ки курси офтоб ба ман назар мекунад ва маро аз замин ба сўйи осмон мекашад. Пеши худ мегуфтам, ки ин молихулиёст ва ҳаргиз чунин чизе нахоҳад шуд. То туро дидам, дониستم, ки он хоб рост будааст. Дар хидмати ту ман ба осмону хуршед расидаам!

*Чун туро дидам, бидидам ҳеширо,
Офарин он ойинай хушкеширо.
Чун туро дидам, муҳолам ҳол шуд,
Ҳоли ман мутағриқи иҷлол шуд.
Чун туро дидам, худ, эй рўҳулбилод!
Меҳри ин хуршед аз чашмам фитод.
Гаит олиҳиммат аз ту чашми ман,
Ќуз ба хорӣ нангарад андар чаман.
Нур ҷустам, худ бидидам нури нур,
Хур ҷустам, худ бидидам раишки ҳур.*

ДОСТОНИ ПИРАЗАНИ НАВАДСОЛА

*Буд кампире навадсола калон,
Пурташаннуч рӯю рангаи заъфарон.*

Пиразани навадсолаи фарбеҳу рӯяш аз ожанг пуршуда, дандонҳо рехта, мӯяш сафеду қадаш чангзада ва қувваи фикрии ӯ аз кор афтода. Аммо ҳирсу шахвати ӯ ҳеҷ коста нашуда буд.

*Ишқи шӯю шахвату ҳирсаи тамом,
Ишқи сайду пора-пора ғашта дом.*

Шахвату ҳирси беҳангоми ӯ монанди доми пора-порае буд, ки шикорро намерпартофт, аз пирӣ аз по афтода буд ва ҳаваси аспсаворӣ дар дил дошт. Саги пири дандонрехтаро мемонд, ки почай касе наметавонист бигирад ва ба газидани саргин ҳаваси худро мешикаст.

*Рехт дандонҳои саг, чун тир шуд,
Тарки мардум карду саргингир шуд.
Ин сағони шастсоларо нигар,
Ҳар даме дандони сағшон тезтар.*

Умр, ки ба пирӣ мерасад, одам аз по меафтад ва ҳудаш беҳтар медонад, ки вучудаш дигар ба ҳеҷ кор қодир нест, вале касе бо ӯ вохӯраду дуояш кунад, ки «умрат дароз бод», хушаш меояд ва хандон мешавад ва намефаҳмад, ки барои пири очизи азкормонда умри дароз дуои хайр нест, нафрин аст.

Гадое ба молдори гелонӣ вохӯрд ва аз ӯ нон талабид. Марди молдор нонаш дод. Гадо гуфт:

–Худоё, ўро ба хонаводааш бирасон!

Мард гуфт:

—Он хона, ки ман дидаам, Худо туро ба он ҷо бирасонад!

Гадо намедонист, ки дуо бояд бо хочати бахшанда ҷӯр бошад. Ту бояд барои диҳанда чизеро аз Худо бихоҳӣ, ки худӣ диҳанда мехоҳад ва бад-он ниёз дорад.

Чун гуфтугӯ дар бораи пиразан пеш омад, бояд гуфт, ки чун зан пир шуд, сармояи забони ӯ ва нишот-бахшию шодиафзоии худро аз даст медиҳад. На чизе барои додан дорад ва на зебоӣ дорад, ки пешниҳод кунад ва наметавонад аз зебоие баҳра барад.

Гадое ба дари хонае омаду аз соҳиби хона нонпорае талабид.

Гуфт соҳибхона: «Нон ин ҷо қучост?»

Хираӣ, кай ин дукони нонбост?»

Гуфт: «Боре, андаке пиҳам биёб»,

Гуфт: «Охир, нест дукони қасоб».

Гуфт: «Порай орд деҳ, эй қадхудо!»

Гуфт: «Пиндорӣ, ки ҳаст ин осие?»

Гадо гуфт:

—Ҳоло, ки нон, чарбу ва орд надорӣ, каме обам бидеҳ.

Соҳибхона гуфт:

—Магар ин ҷӯй ё обанбор аст?

Соҳибхона ҷавоби инкор дод. Гадо доманашро боло кашид ва шалварашро поин кард. Соҳибхона гуфт:

—Чӣ кор кардани ҳастӣ?

Гадо гуфт:

—Дар хонае, ки на об пайдо мешавад на нон, бигуззор худро сабук кунам.

Чун дар ин ҷо нест ваҷҳи зистан,

Дар чунин хона бибояд ристан.

Ту на бозӣ, ки шикор кунӣ ва на товус, ки парҳои рангин дошта бошӣ, на тӯтии ширинсухане, ки ба ту

қанд бидиҳанд ва на булбуле, ки дар гулистон бо овози
хуш чилва кунӣ ва на худҳуде, ки хабари хуш биёварӣ.
Ту чӣ корай ва ба чӣ дард даво мебошӣ?

Ба достони он пиразан баргардем. Як шаб хост ба
тӯйи арӯсие биравад. Баробари ойина истод. Чанд адад
рангу бор ба чехрааш молид, ки худро биорояд. Аммо
ҳар чӣ кард, чехраи пурожанги худро орошта карда
натавонист. Қуръоне дошт, ки варақҳояш заррин ва
тиллокорӣ шуда буд. Пораҳои тиллоро аз он меканду
рӯйи худро бо он меорост, вале зарраҳои тилло бо
пӯшидани рӯймол мерехтанд ва пиразан дубора онҳоро
бо оби даҳон мечаспонд. Оқибат хаста шуду гуфт:

– Сад лаънат ба Шайтон!

Ҳамон дам Шайтон пеши чашми ӯ ошкор шуду
гуфт:

–Эй пири зиштрӯй, ба ман чӣ кор дорӣ? Ин корҳое,
ки ту мекунӣ, китоби Худоро пора-пора намуда, пор-
чаҳои тиллоро ба рӯйи худ мечаспонӣ, ақли ман ба ин
кор намерасад. Ту расвоиро аз ҳад гузаронидай! Ме-
пиндорӣ, ки бо пораҳои тиллоие, ки аз Қуръон ме-
дуздию чехраи худро оро медиҳӣ, ба ранги себ зебо ме-
шавӣ? Бидон, ки ҳаргиз ба орзуи худ нахоҳӣ расид, пи-
риро наметавонӣ ба чавонӣ баргардонӣ! Бо имрӯз дам-
соз бошу гузаштaro бигузор. Дар ин ҳолат умеди зебоӣ
барои ту муҳол аст, агарчанде хатту хол кунӣ ва абруҳо
сиёҳ намоӣ, чавониро боз нахоҳӣ ёфт.

БЕМОРУ ТАБИБ ВА СҶУФИЮ ҚОЗӢ

Беморе назди табиб рафт ва гуфт:

– Набзи маро бисанҷ, то аз бемории ман огоҳ шавӣ:

*Ки зи набз огаҳ шавӣ бар ҳоли дил,
Ки рағи даст аст бо дил муттасил.*

Ҳамчунон ки мо бодро намебинем, аммо вучуди ӯ аз парокандагии гарду ғубор дар ҳаво ва чунбиши баргҳо ошкор мешавад, ҳоли дилро набз бозгӯй мекунад. Ҳамин тавр, мо Худоро намебинем, аммо аз гуфтори Паёмбару муъҷизаҳои ӯ пай мебарем, ки Офарандае ҳаст. Аз вучуди Офаранда низоми корҳо хабар медиҳанд. Ҳарчанд ки Ӯро бо чашми одӣ намебинем, бо чашми ақлу хирад эҳсоси дарк мекунем.

Табиб чун дарёфт, ки ин бемор дармон нахоҳад шуд, пеши худ гуфт:

–Худованд дар ин ҳолат дастур додааст, ки ҳар чӣ меҳохӣ, бикун. Чун бемор ба ҳар ҳол беҳбуд намеёбад, пас беҳтар аст, ки ҳар кори дӯстдоштаашро бикунад, то пурармон ҷон насупорад.

Беморро аз гуфтаҳои табиб хушаш омад ва ба сайёҳат рафт. Ба соҳили дарёчае расид ва худро покиза мекард. Сӯфӣ саргарми шустушӯ буд ва бемор пушти гардани ӯро дид, ки барои задан бисёр мувофиқ аст. Пас бар асоси гуфтаи табиб хоҳиши ба пушти гардани сӯфӣ силии задан дар ӯ пайдо шуд. Ӯ гумон мекард, ки агар ҳар чӣ дилаш меҳохад накунад, бемориаш дармон нахоҳад ёфт. Бинобар ин, сӯфиро силие зад.

*Бар ту ханданд, он ки гуфтаст ин давост,
Ӯст к-Одамо ба гандум раҳнамоист.*

Сӯфӣ баргашта ӯро дид ва дашноме доду хост бо мушт ба сари ӯ бикӯбад, лекин дид, ки бисёр нотавону бемор аст. Андешид, ки агар ӯро бизанад, хоҳад мурд ва хунаш ба гардани ӯ хоҳад афтод. Он гоҳ қозӣ ӯро ба қасос хоҳад кушт.

Мардумон дар пайи озори якдигаранд ва намедонанд, ки ҳар чизеро ба дигаре раво медонанд, ба худашон бармегардад. Ту, ки ба бегуноҳе силии пасигарданӣ мезанӣ, аз бар сари худат омадани ҳамон бало

гофилӣ. Пеш аз ин ки амали ноҳаке кунӣ, поёни онро
пеши чашм бояд биёварӣ.

*Аввали саф бар касе монад ба ком,
К-ӯ нагирад дона, бинад банди дом.
Ҳаббазо ду чашми поёнбини род,
Ки ниғаҳ доранд танро аз фасод.
Гар ҳамехоҳӣ саломат аз зарар,
Чашм з-аввал банду поёнро нигар.*

Сӯфӣ пеши худ гуфт:

—Ба як силии пуштигарданӣ сарамро ба бод
нахоҳам дод. Бехтар аст, ўро назди қозӣ бибарам, зеро
ў тарозу дар адлу дод аст.

*Дев дар шиша кунад афсуни ў,
Фитнаҳо сокин кунад қонуни ў.*

Пас, марди беморро пеши қозӣ бурд ва саргуза-
штро боз гуфт. Аз ў хост, ки ҳукм ба ҳақ кунад ва ўро,
ки бе гуноҳ силий задааст, ҷазо диҳад.

Гуфт:

—Агар қозӣ ўро чўб бизанад ва ў бимирад, бар қозӣ
товон ҳам нест ва қасос ҳам надорад, зеро қозӣ фармо-
ни Худоро бар гунаҳгори иҷро мекунад. Вале агар па-
даре писарашро бизанад ва ў бимирад, бояд товон би-
диҳад, чунки барои хотири ҳудаш ин корро кардааст.
Аммо агар омўзгор шогирдро танбеҳ кунад, ў товон
намедиҳад, зеро ки муаллим барои парваришу тарбият
танбеҳ мекунад, на аз рӯи ҳавою ҳавас ё ҳашму ғазаб.

Қозӣ гуфт:

—Ин мард ҳоли мурдари дорад. Аз заъфу нотавонӣ
ба мурдагон мемонад, мурдари наметавон ҷазо дод.
Шояд ў аз нодорӣ ва дарвешӣ зору ранчур шудааст.
Бар ў наметавон ҳукми қонунро иҷро кард.

Сӯфӣ гуфт:

—Пас, ту раво мебинӣ, ки ӯ маро бегуноҳ бизанад ва аз ҷазо ҳам халос шавад?

Қозӣ гуфт:

—Ҳукми қонун ва шаръро бар тавоно раво медонанд, на бар касе, ки дар ҳоли мурдан аст.

Сипас аз сӯфӣ пурсид:

—Ту чӣ қадар пул дар киса дорӣ?

Сӯфӣ гуфт:

—Дору надори ман шаш дирам аст.

Қозӣ гуфт:

—Се дирамаш барои худ нигоҳ дор ва се дирами дигарро ба ин бемор бидеҳ, ки бо он дирамҳо нону обе пайдо кунад.

Дар миёни гуфтугӯи қозию сӯфӣ чашми бемор ба паси гардани қозӣ афтод. Дарёфт, ки пушти гардани ӯ барои силӣ муносибтар аз пушти гардани сӯфӣ аст. Он гоҳ бо баҳонаи ин ки дар гӯши қозӣ сухане мегӯяд, ба ӯ наздик шуду силии сахте дар пушти гардани ӯ заду гуфт:

—Чун музди ҳар силӣ се дирам аст, он шаш дирамро ба ман бидиҳед, то пайи кори худ биравам.

Қозӣ аз кори кардаи ӯ хашмгин шуд, аммо сӯфӣ огоҳ кард, ки хоҳу нохоҳ ҳукми додаат қабул будааст. Бинобар ин, ҷуз ин ки он чӣ ба ман раво дидаӣ, ба худат ҳам раво дорӣ, чора надорӣ. Оё намедонӣ, ки дар чоҳи барои ман кандаат худат ҳам меафтӣ? Ин чӣ ҳукме буд, ки ту додӣ? Ба ҷойи ин ки дасти гунаҳгорро бибури, ба ӯ се дирам додӣ. Акнун бояд ҳукми ботилатро бичашӣ!

Қозӣ гуфт:

—Бояд ба фармони Худованд хушнуд буд. Ҳар гамаю балое, ки мерасад, аз қазост ва рӯй турш набояд кард. Чӣ басо нороҳатӣ, ки поёни он роҳате ҳаст, аз па-

си гирия ханда ва баъд аз ғам шодӣ ояд. Ганҷ дар вайро-
на аст, чунон ки оби ҳаёт дар торикӣ аст.

Сӯфӣ гуфт:

– Акнун, ки медонем, ҳар чӣ ҳаст аз як сарчашма
аст, пас, чаро яке фоида бурд ва дигаре зиён? Яке ҳушёр
асту яке маст? Яке заҳр асту яке нӯш? Дар зарробхонаи
Худо чаро як пул хуб асту яке дигар бад? Агар роҳ роҳи
Худост, чаро яке рострав асту яке роҳзан?

Қозӣ гуфт:

– Ҳайрон машав, ки ин ҳама чунию чигунагии ихти-
лофу зиддият дар ҳақиқат кафи рӯйи дарёст. Худованди
бузург дар зоти худ ва дар кори худ на зидде дорад на
мисле. Аз ин ҷиҳат аст, ки ҳамин мавҷудотро Ё ҷомаи
вучуд пӯшонидааст. Зид чӣ гуна зидди худро ба вучуд
меорад? Балки зид аз зидди худ гурезон аст.

*Мар туро ҳар захм, к-ояд з-осмон,
Мунтазир мебош хилъат баъд аз он.*

Сӯфӣ гуфт:

– Аҷаб мешуд, ки ин ҷаҳон пур аз осоишу раҳмат
бошад: шаб чеҳраи рӯзро напӯшонад, таб тандурустиро
аз миён набарад ва хазон сафои баҳорро ба дасти боди
сард насупорад.

Қозӣ гуфт:

– Ту сӯфии нодон ҳастӣ ва намедонӣ, ки корҳои Ху-
дованд бе ҳикмат нестанд:

*Гар набудӣ гӯиҳои ғайбгир,
Ваҳӣ н-овардӣ зи гардун як башир.*

Ту қиссаи ҷомадӯзонро нашунидаӣ, ки чӣ гуна
ҷомаҳои барои дӯхтан ба онҳо додашударо медузданд?
Шабе ҷамоате ҷамъ буданд ва гуфтугӯ доштанд. Сухан
ба кори либосдӯзон ва дуздии онҳо аз харидорони ли-

босҳо расид. Сухан дар бораи ин буд, ки онҳо дар дуздӣ чунон устоданд, ки то ҳол касе банди дасти онҳоро ғангоми дуздӣ нагирифтааст.

Турке дар он чамъомад буд гуфт:

—Ман дуздро дар ҳолати дуздӣ хоҳам дошт. Номдортарини дӯзандаҳои шаҳр кист?

Гуфтанд:

—Марде аст номаш Пури Шиш, ки ҳам дӯзандаи машхур ва ҳам дузди қаҳҳор аст. Ҳеч кас то ҳол ўро дар дуздӣ ба даст наовардааст, зеро ки дар ҳушёрӣ чолокӣ аз ғама мегузаронад.

Турк гуфт:

—Ман гарав мебандам, ки либосе пеши ў мебарам ва ў наметавонад як тори онро бидуздад.

Қарор шуд, ки агар ў шартро бохт, аспи савории ҳудахро ба ҳозирони чамъомад медиҳад ва агар бурд, як асп аз онҳо бигирад.

Бомдоди рӯзи дигар турк як либоси гаронбаҳоро хариду назди дӯзанда рафт. Пури Шиш ўро дидан баробар аз ҷой бархост, салом карду бо гармию меҳрубонӣ ҳоли ўро пурсид ва ба қадре таърифи ўро кард, ки марди турк шефтаи ў шуд. Либосро доду гуфт, ки як либоси коромади ғангоми чанг барои ў бидӯзад. Устод либосро гирифт ва саргарми андозагирӣ шуд. Дар ҳамон ҳол қиссаҳои хандаовар барои ҳушомеди турк мегуфт, ба тавре ки аз шунидани он қиссаҳо марди турк ба ханда афтод, дӯзанда ҳамин ки чашмҳои танги турк бар асари ханда баста мешуданд, бо ҷобуки пораеро аз либос бурида, зери пой ва дар қисаҳои худ пинҳон мекард. Марди турк муштоқи шунидани қиссаҳои хандаовар шуд ва ғофил монд, ки дӯзандаи ҷолок бо ин ҳилаву найранг либоси ўро медуздад. Дӯзанда ҷор пора аз либос дуздида буд ва боз турки нодон хоҳиши қиссагӯӣ мекард, вале дили дӯзанда ба ҳоли нодонии ў сӯхт ва гуфт:

–Агар қисса бештар бигӯям, либос кам меояд ва
чомаат кӯтоҳу танг хоҳад шуд.

*Бӯса афишон кард бар устод ӯ,
Ки ба ман баҳри Худо афсона гӯ.
Эй фасона гаштаву маҳв аз вучуд,
Чанд афсона бихоҳӣ озмуд?*

Ин фасона гуфтани ман ва хандондани ту ба зиёни
ту хоҳад анҷомид. Агар медонистӣ ин хандаҳо чӣ зараре
ба ту меоваранд, ба ҳоли худ гиря мекардӣ!

Сӯфӣ гуфт:

–Худованде, ки аз дарахти сарсабз оташ берун
медихад ва аз хор гулу аз замистон баҳор меоварад,
дарди сар, ғаму нодорӣ ва дармондагиро аз сари мар-
дум дур карда метавонад.

*Он ки гул орад бурун аз айни хор,
Ҳам тавонад кард ин даירו баҳор.
Он ки з-ӯ ҳар сарв озодӣ кунад,
Қодир аст ар ғуссаро шодӣ кунад.*

Қозӣ гуфт:

– Агар дарди сар заҳмат намедошт ва хубу бад,
зишту зебо ва сангу гавҳар намебуд, фарқи байни доно-
ву нодон ва тавоною нотавон ошкор мешуд? Агар то-
бистон набошад, пунба ба даст намеояд, агар зимистон
набошад, ях намебуд. Пас, дар ҳар ранҷе неъмате ҳаст
ва баъд аз ҳар сахтӣ роҳате. Худоианд ҷаҳонро дар
пояи зиддиятҳо офаридааст. Вақте ғамнок мешавӣ, бо-
яд аз хушҳолиҳо ёд кунӣ ва ҳангоми навмедӣ аз лутфи
Худо дил набурӣ, ки дар навмедӣ бисе умед аст. Ҳар гоҳ
аз надоштани чизе дучори ғусса мешавӣ, ба доштани
он чӣ дорӣ, биандеш, зеро агар дуруст фикр кунӣ, он чӣ
дорӣ, беш аз он аст, ки надорӣ.

*Илму ҳикмат баҳри роҳу бераҳист,
Чун ҳама раҳ бошад, он ҳикмат тижист.
Баҳри ин дукони табъи шӯраоб,
Ҳар ду оламро раво дорӣ хароб?
Ман ҳамедонам, ки ту покӣ, на хом
В-ин суолат ҳаст аз баҳри авом.
Чаври даврону ҳар он ранҷе, ки ҳаст,
Саҳлтар аз буъди Ҳаққу гафлат аст.
З-он ки инҳо бигзаранд, он нагзарад,
Давлат он дорад, ки ҷон огаҳ барад.*

ДОСТОНИ СЕ МУСОФИРИ МУСАЛМОН, НАСРОНИҶ ВА ЯХУДИ

*Як ҳикоят бишнавар ин ҷо, эй писар!
То нагардӣ мумтаҳан андар ҳунард.
Ин ҷухуду мӯъмину тарсо магар
Ҳамраҳӣ карданд бо ҳам дар сафар.*

Як яҳудӣ, як мусалмон ва як насронӣ дар сафаре бо ҳам ҳамроҳ шуданд. Ҳодисае пеш ояд, ки зоғе ҷуғзу боз дар як қафас биафтанд ё намозхону бенамозе дар як зиндон гирифта шаванд ё мардумони гуногун аз шарқу ғарб бар асари барфу борон аз ночорӣ дар як корвонсаро шабро ба сар бибаранд.

Он се ҷаҳонгард ҳам хангоми шаб ба корвонсарое расида, дар он ҷо монданд. Дар оғози шаб марди нақӯкоре барои онҳо ҳалво ҳадя овард. Ду мард – насронӣ ва яҳудӣ, азбаски сер буданд, иштиҳои хӯрдан надоштанд, аммо марди мусалмон рӯза гирифта буд ва гурусна монда. Бинобар ин, меҳост бо ҳалвохӯрӣ ифтор кунад. Ду нафари дигарӣ гуфтанд, ки беҳтар аст ҳалворо барои фардо бигузorem.

*Он ду кас гуфтанд: «Мо аз худ пурем,
Имшабаш бинҳему фардои хурем.
Сабр гирем, имшаб аз хур тан занем,
Баҳри фардо лутро пинҳон кунем».*
*Гуфт мӯъмин: «Имшаб ин хӯрда шавад,
Сабрро бинҳем, то фардо бувад».*

Мусалмон гуфт:

—Бехтар аст, ки имшаб ҳалворо бихӯрем ва сабрро барои фардо нигоҳ дорем. Он ду нафар гуфтанд: — Нияти ту ин аст, ки ҳалворо танҳо бихӯрӣ?

Мусалмон пешниҳод кард, ки ҳалворо се тақсим кунанд. Ҳар кас хоҳад, ҳиссаи худро бихӯрад ва ҳар кӣ хоҳад, нигоҳ дорад:

*Ҳар кӣ хоҳад, қисми худ бар ҷон занад,
Ҳар кӣ хоҳад, қисми худ пинҳон кунад.*

Насронӣ ва яҳудӣ гуфтанд:

—Дар ҳадис аст, ки қисматкунанда аҳли дӯзах аст!

Мусалмон гуфт:

—Ин ҳадис мегӯяд, ки касе худро байни ҳавою ҳавас ва Худо тақсим кунад, аҳли оташ аст.

Қасди он ду нафар ин буд, ки ба хӯрдани ҳалво аз тарафи мусалмон роҳ надиханд, то ки мусалмони рӯзадор шабро бо гуруснагӣ ва азоб рӯз кунад:

*Қасдашон он, к-он мусалмон ғам х(в)рад,
Шаб бар ӯ дар бенавой бигзарад.*

Оқибат марди мусалмон пешниҳоди онҳоро пазируфт ва ҳар се ба умед хобиданд. Вақте аз хоб бархестанд, ҳар як ба равиши боварии хеш ба ибодати Худованд пардохтанд. Он гоҳ бо хушнудӣ гирдиҳам нишастанд ва яке аз онҳо гуфт:

—Ҳар кас хоби дишаб дидаашро бигӯяд. Хоби ҳар касе, ки бехтар бувад, ҳамон ҳалворо бихӯрад.

*Ин сухан поён надорад, ҳар се ёр
Рӯ ба ҳам карданд он дам ёрвор.*

Марди яхудӣ гуфт:

—Хоб дидам, ки ҳамроҳи Мӯсо (а) ба кӯҳи Тур рафтем. Чун ба он расидем, ҳар се ғарки нур шудем:

*Гуфт: «Дар раҳ Мӯсиям омад ба пеш»,
Гурба бинад дунба андар хоби хеш.
«Дар пайи Мӯсо шудам то кӯҳи Тур,
Ҳарсе мон гашием напайдо зи нур».*

Кӯҳ шикӯфта шуда, се пора шуд. Яке ба сӯйи баҳри шӯр рафта ва оби он ширин шуд, пораи дигар дар замин фуру рафт ва чашмае баромад, ки оби он дармони дарди ҳар ранҷур буд. Пораи сеюм ба Каъба ва Арафот пайваست. Аз он руъё берун омадам, кӯҳ ба ҷойи худ буд. Лекин дар зери пойи Мӯсо (а) монанди ях меҷӯшид, то ин ки ба замин ҳамвор шуд ва зеру забар гардид. Пас аз он дидам, ки боз кӯҳ ва Мӯсо ба ҳоли нахуст даромаданд ва биёбон пур аз мардум аст ва ҳама дар шакли Мӯсо ҳастанду либосу асои ӯро бо худ доранд ва ба сӯйи Тур меравад. Баъд чунон шуд, ки ҳамаи онҳо ба сурати худ баргаштанд, гӯё ки онҳо паёмбарони гузашта буданд. Ва ман дониستم, ки паёмбарон ҳама як нафси воҳид ва монанди ҳам ҳастанд.

*3-ин насақ мегуфт он шахси ҷуҳуд,
Бас ҷуҳуде, к-охираш маҳмуд буд.
Ҳеч кофирро ба хорӣ мангаред,
Ки мусалмон мурданаиш бошад умед.
Чӣ хабар дорӣ зи хатми умри ӯ?
То бигардонӣ аз ӯ якбора рӯ.*

Баъд навбати насронӣ расид. Ӯ ҳам гуфт, ки ҳазрати Исоро хоб дидааст ва бо ӯ то осмони ҷаҳорум боло рафта, шигифтиҳои фаровонро ба чашм дидааст.

*Пас мусалмон гуфт: «Эй ёрони ман!
Пешам омад Мустафо, султони ман.
Пас маро гуфт, он яке бар Тур тохт
Бо калими Ҳаққу нарди шиқ бохт.
В-он дигарро Иси соҳибқирон
Бурд бар авчи чаҳорум осмон.
Хез, эй пасмондаи дидазарар!
Боре он ҳалвою яхниро бих(в)ар».*

Мусалмон гуфт:

– Муҳаммади Мустафоро хоб дидам, ки ба ман фармуд:

– Дӯстони ту яке бо Мӯсои Калим пайваст ва дигаре бо Исои Масеҳ дар Арши Худо ҳамроҳ шуд. Ту чаро бекор нишастай? Бархезу ҳалворо бихӯр, зеро он ду нафар бо пайғамбарону фариштагон ҳамкосаанд ва ба орзуҳои худ расидаанд.

Ман ҳам ба фармони Пайғамбари Худо ҳалворо нӯши ҷон кардам.

Яхудӣ ва насронӣ доду фарёд бардоштанду гуфтанд:

–Эй тамаъкори ҳарис, чӣ гуна ин корро кардӣ?

Мусалмон гуфт:

– Ту яхудӣ, оё аз фармони Мӯсо (а) саркашӣ мекунӣ? Ё ту, эй марди насронӣ, метавонӣ нишондоди Исоро (а) ношунда бигирӣ?

*Ту, ҷухуд! Аз амри Мӯсо сар кашӣ?
Гар бихонад дар хушӣ ё нох(в)ашӣ.
Ту, масеҳӣ! Ҳеч аз амри Масеҳ,
Сар тавонӣ тофт? Дар хайру қабех.
Ман зи фаҳри анбиё сар чун кашам?
Хӯрдаам ҳалвову ин дам сарх(в)ашам».*

Аз ҷавобҳои мусалмон он ду хайрон, гуфтанд:

– Ба Худо, хоби ростро ту дидӣ, чаро ки асараш дар бедорӣ ошкор аст. Асли кор хидмат кардан аст. Хӯйи

хушу донишу чобукию хушёрӣ чӣ фоида дорад? Сомири, ки аз тиллоҳо гӯсола сохт ё Қорун, ки ганҷҳои фаровон дошт, чӣ фоида бурданд? Хунари он аст, ки ба чашм битобади ва ба даст ламси шавад.

*Пас, бигуфтандаш, ки валлаҳ хоби рост
Ту бидидӣ в-ин беҳ аз сад хоби мост.*

ДОСТОНИ ШУТУР, ГОВ ВА ҚУЧ

Шутуру гову куче¹ бо ҳам ба роҳе мерафтанд. Ба ҷое расиданд, ки як даста гиёҳ рӯйида буд. Қуч гуфт:

—Агар ин алафҳоро байни якдигар тақсим кардан хоҳем, кирой нест ва ба касе кифоя намекунад. Бехтар аст ин алафҳоро якеамон бихӯрад, то сер шавад. Бехтар аст муайян кунем, ки умри касе бештар аст, ҳамоно алафро бихӯрад. Зеро гуфтаанд, ки як шиками сер аз даҳ шиками гурусна беҳ аст. Ба илова, пайғамбарамон супориш додаанд, ки пирону бузургонро эҳтироми сазовор кунем:

*Ки ақобирро муқаддам доштан
Омадаст аз Мустафо андар сунан.*

Агарчи дар ин замона мардумони паст пиронро танҳо дар ду ҷо эҳтироми пешкорӣ медиҳанд, яъне ё барои ҷашидани хӯроки бисёр гарм ё ҷойи дигар ҷиҳати гузаштан аз пулҳои хароб пеш мегузаронанд. Касоне, ки ба зоҳир ба бузургону пирону раҳбарон эҳтиром мегузоранд, ҳабию бадиашон аз якдигар кам фарқ дорад.

Подшоҳе ба масҷид мерафт, ки зоҳиран ғами мардумро хӯрдан меҳост. Дар сари роҳ навқарон ва посбонон мардумро мезаданд, ки аз сари роҳи ӯ дур шаванд.

¹. Қуч— гусфанди нар, қушқор.

Бегуноҳеро ҳам бе ҳеч сабаб даҳ чӯб заданд. Бечора хунрезону гирён фарёд мезад:

—То ин зулмҳои махфиро пайдо кардану бартараф намудан пеши ин зулмҳои ошкоратро бигир. Агар то масҷид рафтан ин кори хуби ту бо ин қадар зулм аст, пас кори бади ту чӣ гуна бошад? Ситамгар аз гург бадтар аст, зеро гург, агарчи ситамгар аст, он фарҳангу бадкирдорию фиреб доданро, ки дар одамон ҳаст, надорад:

*Гург дарёбад वालीро, беҳ бувад,
З-он ки дарёбад वालीро нафси бад.
З-он ки гург арчи ки бас истамгарест,
Лекаш он фарҳангу кайду макр нест.
В-арна кай андарфитодӣ ӯ ба дом,
Макр андар одамон бошад тамома.*

Тамоми фиребу хилаҳо дар одамон асту бас.

Он гоҳ кӯшқор гуфт:

—Эй дӯстон, ҳар кадоме дарозии умри худро бигӯяд, то бидонем, ки кӣ бузургтар аст. Ман худам дӯсту ёри куче (кӯшқоре) ҳастам, ки Иброҳим (а) ўро ба ҷойи Исмоил (а) қурбонӣ кард ва бо ҳам дар як чарогоҳ мечаридем.

Гов гуфт:

—Ман аз ту солхӯрдатар ҳастам, зеро ҷуфти он гове ҳастам, ки ҳазрати Одам (а) ҷуфтрони кард. Ман ҷуфти он говам, ки падари одамон маро ром намуд ва заминҳои худро кишт мекард.

Шутур ба суҳанҳои онҳо гӯш карду гардани дарози худро поён кард ва қабзаи алафро аз замин канда, гарданаширо боло кард ва дар ҳоли хӯрдан гуфт:

—Ман бо ин ҷуссаву сару гардан ҳочат ба таърих надорам.

*Чун ҳама кас донад, ҷон падар,
Ки набошам аз шумо ман хурдтар.*

Ва бо ин гуфтор алафро канда фуру бурд:

*Ки маро худ ҳоҷати таърих нест,
К-инчунин ҷисмеву олии гарданест.*

ДОСТОНИ ШОҲИ ТИРМИЗ ВА ДАЛҚАК

*Саййиди Тирмиз, ки он ҷо шоҳ буд,
Масҳарай ӯ далқаки огоҳ буд.*

Подшоҳи Тирмиз дар Самарқанд кори муҳимме дошт ва хост як нафарро ба он ҷо бифиристанд, ки ӯ зуд бираваду кори ӯро анҷом дода баргардад. Барои ин кор фармон дод, ки дар шаҳр фарёд бизананд ва ҳар кас омода ба рафтан бошад, биёяд ва аспу тӯшаи раҳро бигирад. Ӯ далқаке дошт, ки ба деҳа рафта буд. Ҳамин ки ин хабарро шунид, савори асп шуда, бо шитоби тамом роҳи шаҳрро пеш гирифт.

Ҳамин ки ба шаҳр расид, ба дарбори шоҳ рафт ва бе таъхир ба ҳучраи ӯ расид. Мардумон, ки аз мунодии шоҳ хабари касеро ба Самарқанд фиристанданд, шунда буданд, ҳоло бо шитоб воридаи шаҳр шудани далқакро медиданд. Ӯ монанди касе, ки хабари муҳимме дорад ва аз сирри калоне огоҳ асту ба ҳеҷ кас суҳан намегӯяд ва масъала он қадар аҳамият дорад, ки шоҳ ҳам ӯро бегуфтугӯ мепазирад. Бинобар ин, ҳама ҳаросону дилбағумон шуда, дар пайи дониستاني ин хабар ва дар интизори балое барои мардуми шаҳр шуданд. Аммо далқак бо ҳеҷ кас суҳан намегуфт ва танҳо ба ҳузури шоҳ расидан меҳост. Ӯ зуд-зуд нафас мекашид, ба подшоҳ гуфт:

—Иҷозат бидеҳ, нафасамро рост кунам ва суҳан гуфтан битавонам. Охир ман фарсангҳо асп рондаам ва атрофи қаср давидаам, то суҳанамро ба ту бирасонам

*Баъди як соат, ки шоҳ аз ваҳму зан,
Талх гашташ ҳам гулӯву ҳам даҳан,
Ки надида буд далқакро чунин,
Ки аз ӯ хуштар набудаш ҳамнишин.*

Шоҳ дар интизори сухан гуфтани далқак буд ва ба ёд меовард, ки ин мард ҳамеша бо суханҳои ханда-овару корҳои шодиовар ўро меҳандонд, то ҳол чунин чехраи дарҳаму ҳолати асроромез надошт. Ў ба ҳаросафтод, ки Худо накарда бошад, ки душмани деринаи ӯ подшоҳи Самарқанд ба Тирмиз лашкаркашӣ карда ва қасди гирифтани шаҳр дошта бошад, масҳарабоз хабар шудааст ва зуд омадааст, ки шоҳро огоҳ кунад.

*Гуфт: «Зутар бозгӯ, то ҳол чист?
Инчунин ошӯбу шӯри ту зи чист?»*

Оқибат далқак овоз бароварду гуфт:

—Эй шоҳ, ман дар роҳ будам, шунидам, ки қорчию ту фармонатро дар кӯчаю бозорҳо эълон кард, ки ҳар кас битавонад серӯза то Самарқанд рафта расад ва нишондоди туро кор фармояд, ба ӯ аспу пул ва мукофот хоҳӣ дод. Ман бо шитоб худамро ба дарбор расонидам, то ба ту бигӯям, ки мунтазири ман набош, зеро ман қудрате надорам, ки чунин кореро ба ўҳда гирам.

*Гуфт: «Ман дар деҳ шунидам, он ки шоҳ
Зад мунодӣ бар сари ҳар шоҳроҳ.
Ки касе хоҳам, ки тозад то се рӯз
То Самарқанду диҳам ўро кунуз.
Ганҷҳо бидҳам варо андар иваз,
Чун шавад ҳосил зи пайгомаш гараз.
Ман шитобидам бари ту, баҳри он,
То бигӯям, ки надорам он тавон.
Инчунин сустӣ наёяд аз чу ман,
Боре ин уммедро бар ман матан!»*

Шоҳ гуфт:

—Лаънат бод бар ту бо ин шитобу харосат! Мардуми бечораи шаҳрро ба тарс андохтӣ. Ба дили ман ҳам шӯр афтод, ки ту чӣ хабаре оварда бошӣ? Кӣ аз ту хоста буд, ки ба Самарқанд биравӣ, ки бо чунин овозаю дарвоза барои он омадаӣ, ки ба ман хабари аз уҳдаи ин кор наомаданро бирасонӣ.

Вазири подшоҳ гуфт:

—Ман гумон мекунам, ки Далқак дар ҳақиқат мақсади дигаре доштааст ва чизи дигар ўро бо ин қадар шитоб ба дарбор кашидааст. Аммо ҳоло аз изҳори он пушаймон шуда, барои ин ки аз шоҳ мақсадро бипӯшонад, дурӯғ мегӯяд. Вагарна одами доно ин қадар роҳро шитобон барои ҷавоби коре, ки аз ӯ нахостаанд ва ӯ наметавонад иҷро кунад, тай наменамояд. Бояд ўро шиканча кунем, то ҳақиқатро бигӯяд. Далқак ин суҳанро шунид, рангаш парид ва нолаву зорӣ кард:

Гуфт Далқак бо ғигону бо хурӯш:
«Соҳибо, дар хуни ин мискин макӯш.
Бас гумону ваҳм ояд дар замир,
К-он набошад ҳаққу содиқ, эй амир!
Шаҳ нагирад он, ки меранҷонадаш,
Аз чӣ гирам он, ки механдонадаш?»
Гуфти соҳиб пеши шаҳ ҷогир шуд,
Кошифи ин макру ин тазвир шуд.
Гуфт: «Далқакро суйи зиндон баред,
Чоплусу зарқи ўро кам х(в)аред.

Далқак гирякунон мегуфт:

—Одамай иштибоҳ мекунад ва бо ҳаёлу ваҳму гумон ба назараш чизе мерасад. Дар ҳаққи ман гумони бад набояд бурд ва ман ҳаёли бад надоштам. Танҳо мехостам зудтар шоҳро аз нотаवонии худ огоҳ созам.

Аммо шоҳ, ки аз кори масхарабоз саҳт бесаранҷом шуда буд, панди вазирро қабул кард ва хост ба василаи ҷазо ҳақиқати хости Далқакро бифаҳмад. Бинобар гуфт, ки ўро шиканча кунанд, то ба фикри аслии ӯ пай баранд ё ӯ ба гуноҳи худ иқрор шавад. Далқак аз шоҳ

хоиш кард, ки ба ӯ муҳлат бидиҳад ва бесабаб хуни беғуноҳеро нарезад. Савганд хӯрд, ки чуз кори кардааш ва сухани гуфтааш ҳақиқатан ҳаёли дигаре надошт. Гуфт, ки ӯ асири дасти шоҳ аст ва ӯ ҳақ дорад ҳар балое хоҳад, ба сараш биёрад. Аммо беҳтар аст шитоб накунад ва пухтагӣ кунад, то бидонад, ки ман фармонбардори шоҳам ва қасди баде надоштаам. Агар гуноҳе карда бошам, вақт барои ҷазо ҳамеша ҳаст:

*Чораи дафъи бало набвад ситам,
Чора эҳсон бошаду авфу карам.*

Шоҳ гуфт:

– Ҳар кор мавқеъ ва ҷойи дорад. Некӯии нобачо асари бад бар ҷой хоҳад гузошт. Ҳамчунон ки адл чизе чуз анҷоми кори бамавқеъе нест ва зулму ситам баръакси он аст, яъне анҷоми коре дар ғайри мавқеъ ва нобачо.

Далқак гуфт:

– Ман намегӯям маро ҷазо надех. Ман мегӯям шитоб накун ва бо сабру ҳавсала ба сухани ман гӯш деҳ, то ҳашми ту фуру нишинад. Он гоҳ ҳар чӣ мехоҳӣ, бикун.

*Ҳин, раҳи сабру таанӣ дар мабанд,
Сабр кун, андеша мекуни рӯз чанд.*

Дар ин хел қору дар ҳар кори дигар сабру машварат пӯшаймонӣ намеоварад ва Худованд ҳам ба Паёмбари ақрам (с) ҳамин дастурро додааст.

ДОСТОНИ МУШ ВА ЧАҒЗ

Як мушу як чағз¹ дар соҳили ҷӯйи обе бо ҳам вохӯрданд ва дӯст шуданд. Бо ҳам қарор доданд, ки дар вақти муайян дидорбинӣ кунанду аз дидори ҳамдигар шод шаванд.

¹. **Чағз** – гуки обӣ, қурбоққа.

*Нарди дил бо ҳамдигар мебохтанд,
Аз васовис сина мепардохтанд.*

Дар ин дидорбиниҳо дарди дил мегуфтанд ва қиссаҳо хикоят мекарданд, аз ҳар боб сухан меронданду хушу хуррам рӯзгор мегузарониданд.

*Чӯши нутқ аз дил нишони дӯстист,
Бастагии нутқ аз беулфатист.
Дил, ки дилбар дид, кай гардад туруш,
Булбуле гул дид, кай монад ҳамуш?*

Рӯзе муш ба чағз гуфт:

–Эй ёри гиромию доно, дили ман мехоҳад ҳамеша бо ту бошам ва ҳеҷ гоҳ аз бари ту дур нагардам. Аммо хонаи ман дар хушкӣ асту хонаи ту дар об. Ман ҳар гоҳ лаби чӯйи об биёям, туро овоз медиҳам, вале ту овози маро намешунавӣ.

*Вақтҳо хоҳам, ки гӯям бо ту роз,
Ту даруни об дорӣ турктоз.
Бар лаби чӯ ман туро наъразанон,
Нашинавӣ дар об нолай ошиқон.*

Чағз гуфт:

–Барои ҳамин ҳам мо вохӯрихоро дар соату ҷойи муайян қарор додаем. Аммо дили муш меҳост, ки гоҳу бегоҳ, дам ба дам ба дидори ғук бишитобад.

*Гуфт, к-эй ёри азизи меҳкор,
Ман надорам бе рухат як дам қарор.
Аз мурувват бошад ар шодам кунӣ,
Вақту бевақт аз карам ёдам кунӣ.*

Ту дар шабонарӯз фақат хангоми нимарӯз вохӯрӣ қарор додаӣ ва ман тоби дурӣ аз ту надорам. Акнун ту, ки зираку доно ҳастӣ, чорае биандеш, ки ҳар вақт дилам танг шавад, ба ту дастрасӣ дошта бошам.

Пулдоре ба дарвеш гуфт:

—Мехоҳӣ, ки як силие¹ ба ту бизанаму имрӯз як динор бидиҳам ё фардо се динор? Дарвеш гуфт, ки бехтар мебуд агар дирӯз ним динор, имрӯз як динор ва фардо сад динор медоштам:

*Силии нақд аз атои нася бех,
Ман қафо пешат кашидам, нақд деҳ.*

Мушу чағз маслиҳат карданд ва чораҳо андешиданд. Дар охир бар ин қарор омаданд, ки ресмони дарозе пайдо кунанд. Як сари онро ба пойи муш ва сари дигарро ба пойи чағз бибанданд, то ҳар гоҳ ки дили муш танг шуду соҳили ҷӯйи об омад, он ресмонро бикашад ва чағзро аз омадани худ огоҳ намояд.

*То ба ҳам оем з-ин фан мо ду тан,
Андаромезем чун ҷон бо бадан.
Ҳаст тан чун ресмон бар пойи ҷон,
Мекашонад бар заминаш з-осмон.*

Чағз (ғук) аз ин побандии хеш бо муш осуда набуд, зеро ўро ҳамчинси худ намедонист ва дилаш намехост озодии худро аз даст бидиҳад. Аммо шартӣ дӯстӣ набуд, ки дили дӯсти худро бишканад, бо вучуди он ки дилаш қабули ин корро наменпазируфт. Бисёр иттифок меафтод, ки одамӣ медонад, ки набояд ба ҷойи муайян биарад ё ба кори муайяне даст бизанад, қазову қадар кори худро мекунад ва одамиро бар хилофи майли худ ба сӯе ё коре мекашад.

*Ин дилам ҳаргиз намегӯяд дурӯғ,
Ки зи нури Арш дорад дил фурӯғ.*

Аммо дар баробари қазо коре аз дасти касе намеояд, чун қазо ояд, табиб аблаҳ шавад. Аз ин сабаб ҳам гоҳе нобино аз ҷоҳ мегузараду бино дар ҷоҳ меафтад.

¹. Силӣ – шапотӣ задан.

*Ин аҷаб набвад, ки кӯр афтад ба чоҳ,
Булаҷаб афтодани бинои роҳ.
Ҳам бидонад, ҳам надонад дил фанаиш,
Мум гардад баҳри он муҳр оҳанаиш.*

Ҳангоме ки подшоҳи Ҳабаш ба Макка ҳучум кард, пешопеши лашкараш филҳо ҷойгир буданд ва сардастай филон фили сафеде буд. Чун наздики Макка расиданд, фили сафед истоду пеш нарафт, ҳарчанд кашиданд, бефоида буд. Ҳама ҳаёл карданд, ки пойи ӯ хушк шудааст ва марги ӯ наздик аст. Онҳо намедонистанд, ки дили фили сафед ба ҳучум кардани ӯ ба Макка ва хароб кардани он роҳ намедод. Ҳамин ки филбон сари ӯро аз Макка ба сӯи Ҳабаш гардонид, фил ба роҳ афтод ва ҷон гирифт.

Бармегардем ба кори дӯстон. Оқибат мушу чағз ресмоне ёфта, ҳар кадом сари ресмонро ба пойи худ баст ва ба ин васила ҳар гоҳ дилашон мехост, метавонистанд ҳамдигарро биёбанд ва дар соҳили ҷӯи об дидорбинии нав кунанд.

Рӯзе муш ба ҷустуҷӯи дӯсти худ дар қароргоҳ ҳозир шуд ва ресмонро кашид, ки чағзро хабар кунад. Дар он ҳол зоғе аз осмон мушро дид ва ба сараш фуруд омада, ӯро дар чанголи худ фишурду ба ҳаво парид. Мардум диданд, ки зоғе дар чанги муш парвоз дорад ва бо ресмоне чағзро аз қафои худ дар осмон мебарад. Ҳама ҳайрон буданду мегуфтанд:

—Чӣ гуна чунин коре имкон дорад? Чағз ҳеҷ гоҳ сайди зоғ набудааст.

Чағз фарёд зад:

— Ин бало бар ман аз ёри ноҳамчинс расид!

*Эй ғигон аз ёри ночинс, эй ғигон,
Ҳамнишини нек ҷӯед, эй меҳон!*

Ман чағз будаму хонаам дар об буд. Маро бо муш, ки манзилаш дар хок аст, чӣ нисбат буд? Сазои ҳар касе, ки бо ноҳамчинс ёр шавад, ҳамин аст!

ДОСТОНИ СУЛТОН МАҲМУД ВА ДУЗДОН

*Шаб чу шаҳ Маҳмуд бармегаишт фард,
Бо гурӯҳе қавми дуздон бозх (в)ард.*

Шабе Султон Маҳмуди Ғазнавӣ барои огоҳӣ аз вазъи шаҳру мардумони он ба гардиши шабона рафта буд, ки ба дастае аз шабгардони дузд вохӯрд. Онҳо аз ӯ пурсиданд, ки ӯ кист ва чӣ корааст.

–Ман ҳам мисли шумоҳо шабгардам.

Дуздҳо гуфтанд:

–Ту ҳам ба чамоати мо бипайванд.

Ӯ бо онҳо ҳамроҳ шуд. Чун ҷое ором гирифтанд, қарор шуд, ки ҳар кадом ҳунари хоси худро ҳикоят кунанд. Он гоҳ бидонанд, ки дар ин бобат кӣ чӣ медонаду метавонад.

*Он яке гуфт: «Эй гурӯҳи макркеш!
То бигӯяд ҳар яке фарҳанги хеш.*

Аввалӣ гуфт:

– Ҳунари ман дар ду гӯши ман аст. Ҳар садоеро бишнавам, ба мақсади соҳиби овоз пай мебарам ва ҳатто чӣ гуфтани сагу ҳайвоноти дигарро мефаҳмам.

Дувумӣ гуфт:

–Хосияти ман дар чашмҳои ман аст, ҳар касеро дар торикии шаб бинам, дар рӯз ҳар куҷо бошад, ӯро мешиносам.

*Ҳар кӣ имшаб бинам андар қирвон,
Рӯз бишиносам ман ӯро бегумон.*

Севумӣ гуфт:

– Ҳунари ман дар бозуи ман аст, бо дастҳоям метавонам ҳар ҷо бихоҳам нақб бизанам.

Чаҳорумӣ гуфт:

–Бинии ман ҳар бӯйро фарқ мекунад. Агар хокро бӯ кунам, медонам, ки чӣ маъдане дар зери он пинҳон аст

ва агар ганче нухуфта бошад, ҷойи онро нишон хоҳам дод.

Панҷумӣ гуфт, ки рӯзии ман дар панҷаҳои ман аст, камандандози тавоное ҳастам ва ба ҳар деворе ба осонӣ мебароям.

Он гоҳ дуздон аз Султон Маҳмуд пурсиданд, ки хунари ту чист ва ба кадом кор машғули?

*Пас бипурсиданд з-он шах, к-эӣ санад!
Мар туро хосият андар чӣ бувад?*

Шоҳ гуфт:

–Ҳанари ман дар риши ман аст. Ҳар гоҳ онро бичунбонам, ҳар гунаҳгоре, ки пойи дор бошад, халос хоҳад ёфт.

*Мучримонро чун ба ҷаллодон диҳанд,
Чун бичунбад риши ман, онҳо раҳанд!*

Дуздон шод шуданд ва гуфтанд:

–Чун ту рӯзе сабаби начоти мо аз бадбахтӣ хоҳӣ шуд, туро сарвари худ интиҳоб мекунем ва бо ин қарор ба роҳ афтоданд, ки ба қасри шоҳ бираванд ва ҳазинаи ӯро бидузданд. Ҳамагӣ ба роҳ даромаданд ва то назди девори қасри султон расиданд. Саге ав-ав қард. Он ки забони ҳайвонотро мефаҳмид, гуфт:

– Ин саг мегӯяд, ки шоҳ дар миёни мост.

Он ки бӯй мекард, гуфт:

– Бӯии ҳазинаи султонро дар наздикии ин девор мефаҳмам.

Он дигаре, ки камандандоз буд, ҳамаро ба ҳазинаи шоҳ расонид. Сипас нақбзан, деворро шикафт ва ҳама воридаи ҳазина шуда, ҳама зару гавҳари бударо бардошта ба қароргоҳи худ рафтанд. Султон Маҳмуд ҳам аз қафои онҳо рафт, ки манзили онҳоро бидонад. Баъд фурсати муносиб ёфта, ба қасри подшоҳӣ баргашт ва февран гурӯҳи посдоронро фиристод, то дуздон ва молҳои дуздидани онҳоро ба назди ӯ биёваранд. Сарбо-

зон ҳамаашонро дастбаста пеши Султон Маҳмуд оварданд.

*Дастбаста сӯйи девон омаданд,
В-аз наҳеби ҷони худ ларзон шуданд.*

Чун дуздон ба ҳузури шоҳ омаданд, он ки чашмаш ҳар киро шаби торик медид, рӯз ба ҳубӣ мешинохт, султонро дар тахт дид ва донист, ки шарики шабрави дишаба ўст ва ба ҳамин сабаб гирифтор шудаанд.

*Шоҳро бар тахт диду гуфт: «Ин
Буд бо мо дӯш шабгарду қарин.
Он ки чандин хосият дар риши ўст,
Ин гирифти мо ҳам аз тафтишии ўст».*

Пеши худ гуфт:

–Худоё, оне ки овози ҳайвонотро мефаҳмид, аз овози сағ шоҳро шинохт. Ман, ки чашмам чунин мебинад, ўро дар маснади шоҳӣ дида будам. Мо дуздонро хунаρχоямон бо ҳам гирд оварда буд ва қудрату тавоноие доштем. Аммо ин хунаρχо чун дар роҳи нек набуданд, моро гирифтор сохтанд:

*Зарра-зарра, к-андарин арзу самоист,
Чинси худро ҳар яке чун каҳрабост.*

Аммо танҳо шоҳ буд, ки аз чинси мо набуд ва хунари ў бартар аз хунаρχои мо бояд бошад, зеро бо чунбиши риши ў гунаҳкорон аз ҷазоҳо раҳой меёбанд.

*Ҳар яке хосияти худро намуд,
Он хунаρχо ҷумла бадбахтӣ фузуд.
Он хунаρχо ҷумла гули роҳ буд,
Ғайри чашме, к-ў зи шаҳ огоҳ буд.*

Дар ин вақт чашми шоҳ ба онҳо афтод ва донист, ки он дузд ўро шинохтааст ва шарики шаби гузашта, мувофиқи ваъда, онҳоро аз ин гирифторӣ начот диҳад. Султон Маҳмудро аз дидори онҳо шармаш омад ва гуфт:

– Ҳунарҳои дуздон сабаби бадбахтии онҳо шудааст, вагарна он ки аз овози сағ шохро мешиносад, қадраш камтар аз сағи Асҳоби Каҳф нест.

*Сағ чу бедор аст шаб чун посбон,
Беҳабар набвад зи шабхези шаҳон.
Ҳин, зи бадномон набояд нанг дошт,
Ҳуш бар асрорашон бояд ғумошт.
Ҳар кӣ ӯ як бор худ бадном шуд,
Худ набояд ном ҷусту хом шуд.
Эй басо зар, ки сияҳтобаш кунанд,
То шавад эмин зи торочу газанд.*

ДОСТОНИ МАРДИ ҚАРЗДОР ВА МУҲТАСИБИ ТАБРЕЗ

*Он яке дарвеш з-атрофи диёр,
Ҷониби Табрез омад вомдор¹.*

Дарвеше ба Табрез омад. Дар он шаҳр марди некӯкору бахшандае муҳтасиб ё худ раиси шаҳр буд ва Бадриддин Умар ном дошт. Ӯ одаме буд, ки пайваста ба кӯмаки мардуми шаҳр меомад ва он дарвеш ҳам, ки бо вай ошноӣ дошт, аз ҷумлаи намакхӯрдаҳои ӯ буд.

*Ҳотам ар будӣ, ғадои ӯ шудӣ,
Сар ниҳодӣ, хоки пойи ӯ шудӣ.*

Муҳтасиб ҳамеша гирифторону дармондагонро ёрӣ меод. Он дарвеш ҳам чанд вақт боз ба хулку атвори муҳтасиб шинос буд ва ҳоло ҳам, ки ҳазор динор қарздор шуда буд, ба дархости ёрӣ барои адои қарзи худ ба ҷустуҷӯи муҳтасиб ба шаҳри Табрез омада, умедворона ба дари хонаи вай рафт ва ӯро суроғ кард. Бадбахтона, ба ӯ хабар доданд, ки муҳтасиб чанд рӯз пеш аз

¹. Вомдор – қарздор.

чаҳон даргузаштааст. Дарвеш бо шунидани ин хабар аз шиддати ноумедӣ беҳуш шуд:

*Наърае зад марду беҳуш уфтод,
Гӯиё ӯ низ дар пай ҷон бидод.
Бас гулобу об бар рӯяш заданд,
Ҳамраҳон бар ҳолаташ гирён шуданд.
То ба шаб беҳуш буду баъд аз он
Ниммурда бозгашт аз ғайб ҷон.*

То нимаи шаб дар ҳоли беҳушӣ буд ва чун кам-кам ҳолаш ба ҷо омад, даст ба даргоҳи Худованд бардошту гуфт:

—Эй Худованд! Маро бибахш, ки ба халқ така кардам ва умед ба дигаре бастам ва туро фаромӯш кардам. Дуруст аст, ки муҳтасиб марди некӯкор ва бахшандае буд, ба ман кӯмаки молӣ мекард. Аммо он чи ӯ ба ман медод, инъикоси лутфи ту буд ва ин ту будӣ, ки ба ӯ хислати бахшандагӣ дода будӣ!

*Ӯ кулаҳ бахишду ту сар пурхирад,
Ӯ қабо бахишду ту болову қад.
Ӯ зарам доду ту дасти заршумор,
Ӯ сутурам доду ту ақли савор.
Зар аз он туст, зар ӯ н-офарид,
Нон аз он туст, нон аз туи расид.
Он сахову раҳм ҳам ту додияш,
К-аз саховат мефузудӣ шодияш.
Ман мар ӯро қиблаи худ сохтам,
Қибласози аслро андохтам.*

Одамӣ мазҳару инъикоси сифоти Худост ва он муҳтасиб ҳам ойнандори бахшишу дастгирии Худованд буд.

*Ҳар чӣ дар вай менамояд, акси ӯст,
Ҳамчу акси моҳ андар оби ҷӯст.*

Бо вучуди ин, он марди ғариб бар марги муҳтасиб зор-зор мегирист, то дараҷае, ки дар шаҳр шуҳрат

пайдо кард ва як мададгоре пайдо шуд, ки дӯсти мухтасиб буд ва дилаш ба ҳоли он дарвеш сӯхт. Ба фикри чораи халосии дарвеш аз қарзаш афтод ва қарор дод, ки бо кӯмаки мардум ин корро анҷом диҳад. Бо ин мақсад дар шаҳр мегашт ва қиссаи қарздории дарвешро ҳикоят мекард ва аз ҳама ёрӣ мепурсид. Аммо аз сад диноҳ бештар ҷамъ карда натавонист, ки ин миқдор дарди дарвешро даво намекард. Қарор дод, ки ўро дилдорӣ намояд. Ба ў мегуфт:

–Огоҳ бош, ҳар чӣ ҳаст аз Худованд мерасад, аммо бо сабабу василаи лутфи Парвардигор ин корҳо сурат мегиранд. Дар нисбати ту мухтасиб васила будааст ва бояд, ки ҳаққи ўро ба ҷо биёри, чаро ки шукри меҳрубониҳо дастгириҳои халқ – шукри Холиқ аст. Худо эҳсон мекунад ва ин некӯӣ ба воситаи дигарон ба одамони мерасад.

Бо ин суҳанон дарвешро бар сари гӯри мухтасиб бурд ва ўро насихат кард, ки дар ёд дорад: шукри халқ – шукри Парвардигор аст.

Рӯзи қиёмат Худованд аз банда мепурсад, ки барои ман чӣ кор кардӣ?

Банда мегӯяд:

–Шукри сипоси туро ба ҷо овардам.

Худованд мегӯяд:

–Чун аз касе, ки ба ту меҳрубонӣ кардааст, сипосгузорӣ накардаӣ, шукри маро ба ҷо наёвардаӣ!

Гӯядаш Ҳақ: «Ту накардаӣ шукри ман,

Чун накардаӣ шукри он икрому фан.

Бар қариме кардаӣ зулму ситам,

На зи дастӣ ӯ расидат неъматам?»

Дарвеш ба гӯри мухтасиб расид ва шурӯъ ба гирияти зорӣ оғоз кард ва гуфт:

–Ту умеди дармондагон будӣ ва то ҷое, ки метавонистӣ, онҳоро дастгирӣ менамудӣ. Ман ҳам сипосгузори муҳаббату саховати ту ҳастам.

*Ту кучой, то маро хандон кунӣ,
Лутфу эҳсон чун худовандон кунӣ.
Ту шудӣ сӯйи Худо, эй муҳтарам,
Пас ба сӯйи Ҳақ равам ман низ ҳам.*

Чун он дарवेशи ғарибу марди мададгор аз сари гӯри муҳтасиб бозгаштанд, мададгор ўро ба хонаи худ бурд ва пазиroy карду ҳамон ҷо хобонид. Ҳамон шаб мададгор муҳтасибро дар хоб дид, ки ба ў гуфт:

–Ман гуфтугӯи туро бо дарвеш шунидам, аммо дар ҳолати доштаам, барои гуфтани фикру андешаам иҷозат надорам. Зеро пас аз марг пардаҳо аз пеши чашми мо дур мешаванд ва ҳама чизро мебинему мефаҳмему медонем, вале лаб кушода наметавонем.

Муҳтасиб дар хоб ба мададгор гуфт:

–Акнун ба ман гӯш бидеҳ! Ман ду сол пеш аз мурданам аз ҳолу кори дарвеш огоҳ будам ва медонистам, ки қарздор аст. Ба ин сабаб дар дафтари худ ёддошт кардам ва мунтазир будам, ки дарвеш биёяд ва бо дасти худам қарзи ўро бидихам, аммо марг муҳлат надод. Ман барои ў чанд гавҳари гаронбаҳо дар хонаи худ пинҳон кардам. Қимати онҳо зиёдтар аз қарзи ўст, ҳамааш моли вай аст:

*Баҳри ў бинҳодаам он аз ду сол,
Кардаам ман назрҳо бо Зулҷалол.*

Мард аз хоб бедор шуд ва ҳоби худро ба дарвеш гуфт. Иттифоқ карданд, ки ба хонаи муҳтасиб бираванд ва ҷойи пинҳонкардаи гавҳарҳоро ёбанд. Чунин ҳам карданд. Ҳамин тарик, муҳтасиби нақӯкор пас аз марг низ ба ёрии дарвеш омад ва ҳамчунон ки дар зиндагонӣ ўро дастгирӣ карда буд, баъд аз мурдан ҳам ўро ёрӣ дод, ки ҳам қарзхояшро адо кунад ва ҳам аз моли дунё бениёз гардад.

ДОСТОНИ ПОДШОҲ ВА ФАКЕҲ

Подшоҳе базме барпо намуд ва бо нӯшидани шароб сархушӣ мекард. Муллое аз дари қасри ӯ мегузашт. Шоҳ ӯро диду фармон дод, ки вайро наздаш биёранд, то дар шодию сурури шоҳ шарик шавад.

Чун муллоро пеши шоҳ оварданд, фармон дод, ки ба ӯ ҳам шароб бидиханд. Марди факеҳ гуфт:

–Ман ҳеҷ гоҳ шароб нахӯрдаам ва онро ҳаром медонам. Агар ба чойи шароб ба ман захр бидихед, бароям хуштар аст.

Шоҳ гуфт:

–Шаробаш бидихед ва гармаш кунед, то хушҳол шавад.

Факеҳ фарёд мезад, ки нахоҳам нӯшид. Шоҳ исрор кард ва мулло инкор. Кор то ба чое расид, ки мулло фарёд зад, ки маро бидушеду шаробам надихед. Шоҳ ба соқӣ гуфт:

–Бо зурӣ бошад ҳам, бояд ӯро шароб бинӯшонӣ! Соқӣ ҳам дар оғоз бо забони хуш ӯро ба нӯшидан даъват кард ва чун мулло қабул накард, озораш дод ва чанд силӣ ба рӯяш зад, то ин ки он мард аз тарси шиканча ночор тан ба нӯшидан дод. Чоми ду-се чун нӯшид, сармасту хушҳол шуду дунё дар назараш дигаргун гардид, ту гӯйӣ на дине дошт ва на ҳаромеро мешинохт. Шурӯъ ба рақсу пойкубӣ намуд ва дар сурудхонӣ бо аҳли маҷлис ҳамовоз гардид. Дар ҳоле ки сарро аз по фарқ намекард, бархосту ба дастшӯйӣ рафт. Дар роҳ канизаки монанди моҳ зебоеро дид ва на бо як дил, балки бо сад дил ошиқи ӯ шуд.

*Чун бидид ӯро, даҳонаш боз монд,
Ақл рафту тан ситампардоз монд.*

Хост, ки ӯро ба зӯрӣ дар оғӯш бигирад, канизак фарёд баровард ва барои халосии худ ёрӣ талабид, вале мулло даст боз намедошт. Мастию шаҳвати айш бо ҳам як шуда буд ва зани зеборо раҳо накарда, ӯро

чун хамир бо дастҳояш мефишурд.

Доду фарёди онҳо шоҳу ҳамроҳонашро ба берун овард ва ҳамин ки шоҳ аз мочаро огоҳ шуд, хашмнок шуда, чашмаш хун гирифт ва хост, ки ҳардуро бикушад. Муллоро, ки аз тарс хушёр шуда ба фикри начоти чони худ буд, барчасту як пиёлаи пури шаробро аз дасти соқӣ рабуда, якбора дам кашид ва рақскунон ба соқӣ гуфт:

—Чаро ба шоҳ шароб намедиҳӣ? Зуд бош! Ба зӯр ҳам, ки бошад, ўро аз шароб серобу сармаст кун, то хушҳолу сархуш шавад!

Шоҳро аз шунидани ин амр ханда омад ва канизро ба мулло бахшид. Гуфт:

—Ҳарду бираведи ҳаёти хуш гузаронед. Ман подшоҳи одил ҳастам. Ҳар чӣ худам меҳўрам, ба дигарон ҳам медиҳам ва ҳар чӣ ба худ раво медорам, дар ҳаққи дигарон ҳам раво хоҳам дошт:

*Подшоҳам, кори ман адл асту дод,
З-он хурам, ки ёрро ҷудам бидод.
Он чӣ онро ман нанӯшам ҳамчу нӯш,
Кай диҳам дархурди ёру хешу туш?
З-он хуронам ман гуломонро, ки ман
Меҳурам бар хони хоси хештан.
З-он хуронам бандагонро аз таъом,
Ки хурам ман худ, зи пухта ё ки хом.
Ман чу нӯшам аз хазу атлас либос,
З-он бипӯшонам ҳашамро на палос.*

МУНДАРИҶА

Суҳане чанд пирумуни рӯзгор ва осори	
Мавлоно Румӣ.....	5
Мунтахаби дostonҳои «Маснавии маънавӣ».....	28

МАВЛОНО ҶАЛОЛИДДИНИ РУМӢ

**МУНТАХАБИ ДОСТОНҲОИ
«МАСНАВИИ МАЪНАВӢ»**

БОЗГӢӢ АҲМАД НАФИСӢ

Мухаррир
Мухаррири
ТехникӢ
Мусахҳеҳ
Тарроҳ

Шералӣ Умарзода
Робия Абдуллоева
Эътибор Назарова
Фирдавс Давлатбеков

Ба матбаа 26.03.2015 супорида шуд.
Ба чопаш 02.04.2015 имзо шуд. Андозаи 60x84 1/16.
Коғази офсет. Чопи офсет. Ҷузъи чопӣ 20.
Адади нашр 20 000 нусха. Супориши № 74/2015.

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи А. Дониш, 50.
Тел: 222-14-66, E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар КВД «Комбинати полиграфии ш. Душанбе»
бо супориши № 10 чоп шудааст